

VIRGILIO MARÓN, Publio

[Obra selecta]

Publii Virgilii Maronis Opera. -- Novissime in hac ultima editione
a quamplurimis mendis, quibus scatebant, castigata. -- Amstelaedami :
Apud Henr. Wetstenium, 1733

[8], 427 p., @4, A-Z8, 2A-2B8, 2C4 ; 8º

I. Título

R-5113 An. ms. en h. de guarda. -- Enc. perg.

A-7630

R-S713

PUBLII VIRGILII

MARONIS OPERA.

NOVISSIME IN HAC ULTIMA

EDITIONE A QUAMPLURIMIS

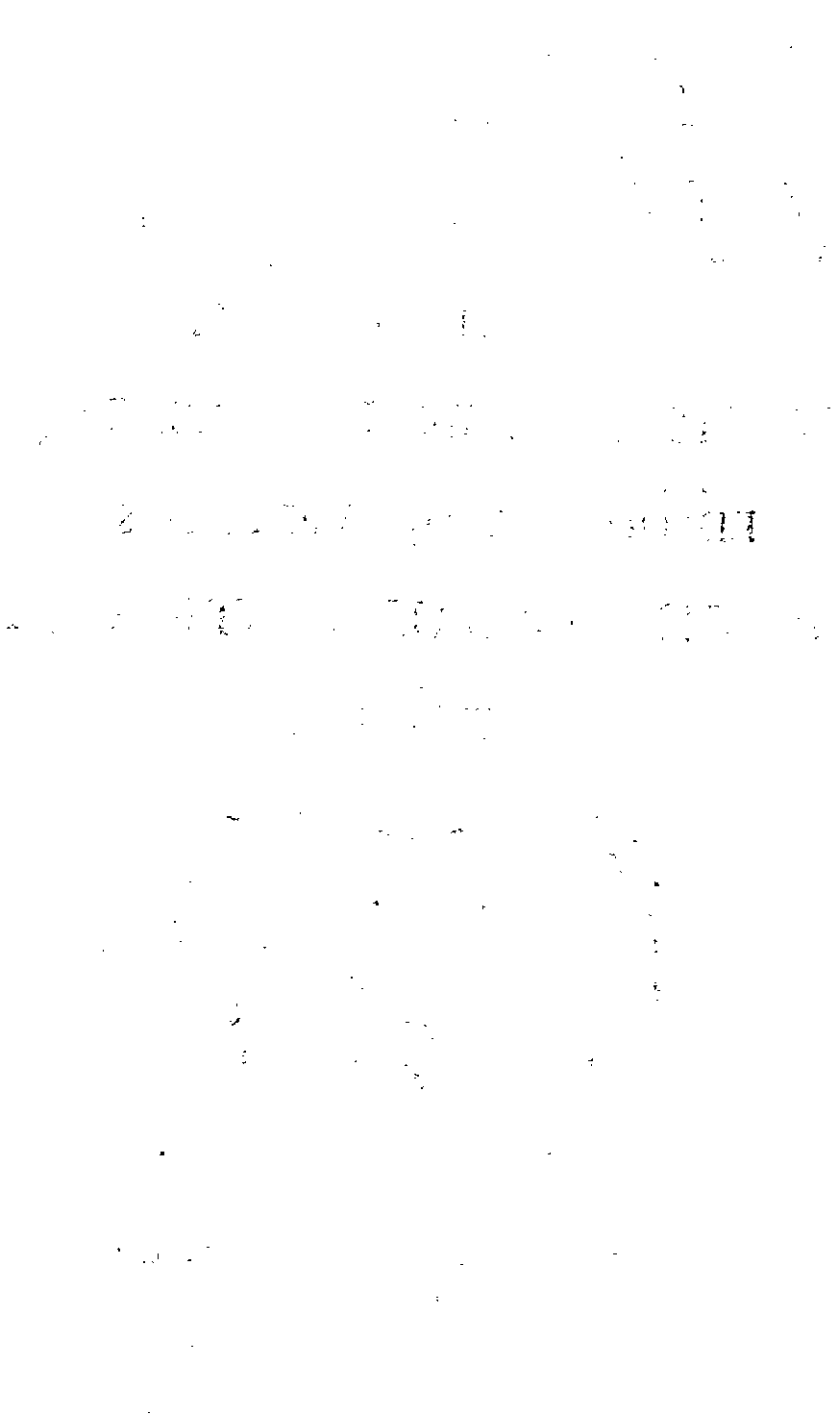
MENDIS , QUIBUS SCATEBANT,

CASTIGATA.

AMSTELÆDAMI.

Apud Henr. VVetstenium anno 1733.

P. VIRGILII

MARONIS

VITA.

VB. Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi, reique rusticæ & gregibus præfisset socer, filvis coemundis, &

apibus curandis reculam auxit. Natus est Cn. Pompejo Magno & M. Licinio Crasso primum Coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est à Mantua non procul. Prægnans mater somniavit Maja, enixam se laureum ramum, quem contacta terra confestim cerneret

coaluisse , & excrevisse illico in speciem maturę arboris refertur variis pomis & floribus : ac sequenti luce cum marito rus propinquum petens , ex itinere divertit, atque in subiecta fossa partu levata est. Ferunt infantem , ut fuit editus , nec vagisse , & adeo miti vultu fuisse , ut haud dubiam spem prosperioris geniturę jam tum indicaret. Et accessit aliud pręsagium. Siquidem virga populea , more regionis, in purpureis eodem statim loco depacta , ita brevi coaluit , ut multo ante satas populos adęquarit, quę arbor Virgilii ex eo dicta atque consecrata est ; summa gravidarum , & foetarum religione , suscipientium ibi & solventium vota. Initio ętatis, id est, usque ad septimum annum , Cremonę egit : & xvii. ano virilem tegam cepit ; illis Consulibus iterum quibus natus erat. Evenitque , ut eo ipso die Lucretius poęta discederet Sed Virgilius Cremona Mediolanum , & deinde paullo post Neapolim transit , ubi cum literis & Gręcis & Latinis vehementissimam operam dedisset , tandem omni cura omnique studio indulgit Medicinę & Mathematicę. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritorque esset , se in Urbem contulit , statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus , multos variosque morbos incidentes equis curavit. At ille in mercedem singulis diebus panes Virgilio , ut uni ex stabulariis , dari iussit. Interea à Crotoniatis pullus equi mirę pulcritudinis , Cęsari dono fuit missus : qui omnium iudicio spem portendebat virtutis & celeritatis immensę. Hunc cum adspexisset Maro , magistro stabuli dixit , natum esse ex morbosa equa , & nec viribus valiturum, nec celeritate : idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset , duplicari ipsi in mercedem panes iussit. Cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur & parentes eo-

rum; dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram.
Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari.
Dubitavit Augustus; Octavii ne filius esset, an alterius: id-
que Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum &
equi naturam, parentesque cognorat. Amotis igitur om-
nibus arbitris, illum in penitiorē partem domus vocat,
& solum rogat, an sciat quisnam esset, & quam ad felici-
tandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro,
te Cæsar Auguste, & formę æquam cum dis immortalibus
potestatem habere, ut quemvis felicem facias. Eo animo
sum, respondit Cæsar, ut, si verum pro rogatu dixeris,
beatum felicemque te reddam. Utinam, ait Maro, inter-
roganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus: Putant
alii me natum Octavio: quidam suspicantur, alio me ge-
nitum viro: Maro subridens, Facile, inquit, si impune
licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat
Cæsar jurejurando nullum ejus dictum egrè laturum, im-
mo non nisi donatum ab eo discersurum. Ad hæc oculos
oculis Augusti insigens Maro, Facilius, ait, in cæteris
animalibus qualitates parentum à Mathematicis & Philo-
sophia cognosci possunt: in homine nequaquam possibile
est: sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid
exercuerit Pater tuus, scire possim. Attente expectabat
Augustus quidnam diceret: At ille: Quantum ego rem
intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat
Cæsar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo vol-
vebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto
id conjicio: Cum quædam enuntiarim prædixerimque, quæ
intelligi sciri que non nisi ab eruditissimis summisque viris
potuissent: tu, princeps orbis, item & item panes in mer-
cedem dari jussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pi-
store officium erat: Placuit Cæsari facetia. At deinceps,
inquit Cæsar, non à pistore sed à rege magnanimo dona-

feres : illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit. Corpore & statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia, nam plerumque ab stomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit; cibi, viniq; minimi. Fama est, eum libidinis pronioris in pueros fuisse. Sed boni ita eum pueros amasse puraverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem & Alexandrum : quem secunda Bucolicorum Alexin appellat; donatum sibi ab Asinio Pollione, utrumque non ineruditum dimisit : Alexandrum Grammaticum, Cebetem verò & poetam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hiera. Sed Afcianus Prædianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, & invitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris, verum se pertinacissime recusasse. Cætera sanè, vita & ore & animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenius vulgo appellaretur : ac si quando Romæ, quo rarissimè comcebatur, viseretur in publico sectantes demonstrantisque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit prope centies sestertiùm, ex liberalitatibus amicorum, habuitque domum Romæ in Esquiliiis juxta hortos Mecœnatis : quamquam secessu Campaniæ Siliciæque plurimum uteretur. Quæcumque ab Augusto peteret, repulsam numquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amisit : ex quibus patrem oculis captum, & quos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis desset. Cætera studia, ut supra diximus, Medicinæ quoque, ac maxime Mathematicæ, operam dedit. Egit & causam unam omnino, nec amplius quam semel. Sermonem tardissimum,

ac pene indocto similem fuisse , Méliſſus tradit. Poëticam
puer adhuc auspicatus in Balistam ludi gladiatorii magi-
strum , ob infamiam latrociniorum coopertum lapidi-
bus. Augustus vero , cum tum forte expeditione Canta-
brica abesset , & supplicibus atque minacibus per jocum
litteris efflagitaret , ut sibi de Æneide , ut ipsius verba
sunt, vel prima carminis Hypographa , vel quodlibet co-
lon mitteret , negavit se facturum Virgilius. Audivit â
Scirone præcepta Epicuri : cujus doctrinæ socium habuit
Varium. Quamvis diversorum Philosophorum opiniones
libris suis inseruisse de animo maxime videatur , ipse ta-
men fuit Academicus : nam Platonis sententias omni-
bus aliis prætulit.

P. VIRGILII

MARONIS.

BUCOLICA

ECLOGA I. TITYRUS.

Argumentum.

Virgilius in persona Tiryri fortunam suam, beneficia-
que Cæsaris explicat: ex adverso Melibœum intro-
ducit, extorrem, exulem.

MELIBŒUS, TITYRUS.

ITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine
fagi,

T Sylvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva.
Nos patriâ fugimus: tu Tityre lentus in umbra

Formosam resonare doces Amaryllida Sylvas. 5.

TI O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit
Namque erit ille mihi semper deus: illius aram
Sæpe tenet nostris ab ovibus imbuet agnus.

Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum
Ludere quæ vellem calamo permittit agresti. 10.

M. Non equidem invideo, miror magis: undique toris
Usque

Usque adeo turbatur agris : en ipse capellas
 Protenus æger ago , hanc etiam vix Tityre duco.
 Hic inter densas corylos modò namque gemellos,
 Spem gregis, ah, silice in nuda connixa reliquit. 15
 Sæpe malum hoc nobis , si mens non læva fuisset,
 De cœlo tactas memini prædicere quercus,
 Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.
 Sed tamen iste deus qui sit , da Tityre nobis. 19
TI. Urbem , quam dicunt Romam , Melibœe, putavi
 Stultus ego huic nostræ similem , quo sæpe solemus
 Pastores ovium teneros depellere fatus.
 Sic canibus catulos similes , sic matribus hædos
 Noram ; sic parvis componere magna solebam.
 Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes, 25
 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi caussa videndi?
TI. Libertas : quæ, sera tamen, respexit inertem;
 Candidior postquam tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen. & longo post tempore venit. 30
 Postquam nos Amaryllis habet , Galatea reliquit.
 Namque , fatebor enim , dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat , nec cura peculî.
 Quamvis multa meis exiret victima septris,
 Pinguis & ingrata premeretur caleus urbi, 35
 Non unquam gravis ère domum mihi dextra redibat.
ME. Mirabar , quid mæsta deos , Amaryllî , vocares.
 Cui pendere sua patereris in arbore poma:
 Tityrus hinc aberat. ipsæ te Tityre pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbuta vocabant. 40
TI. Quid facerem ? neque servitio me exire licebat,
 Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.
 Hic illum vidi juvenem , Melibœe, quotannis
 Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

ECLOGA I.

Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
 Pascite, ut ante, boves pueri, submittite tauros.
MB. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt,
 Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus,
 Limosque palus obducatur pascua juncos:
 Non iniuncta graves tentabunt pabula foetas:
 Nec mala vicini pecoris contagia ledent.
 Fortunate senex, hic inter flumina nota,
 Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
 Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,
 Hyblæis apibus florem depasta salicti,
 Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
 Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.
 Nec tamen interea rancæ, tua cura, palumbæ,
 Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.
VI. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,
 Et freta destituent nudos in littore pisces:
 Ante, pererratis amborum finibus, exsul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quam nostro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc, alii sitientes ibimus Afros;
 Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
 Et penitus toto divisos orbe Britannos.
 En unquam patrios longe post tempore fines,
 Pauperis & tugurii congestum cespitem culmen,
 Post aliquot (mea regna) videns mirabor aristas?
 Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
 Barbarus has segetes? en, quo discordia cives
 Perduxit miseros! en queis consecimus agros!
 Insere nunc Melibœæ pyros, pone ordine vites!
 Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.
 Non ego vos posthac viridi projectus in antro
 Dumosa pendere procul de rupe vibebo.

Carmina nulla capam : non me pascente , capelle
Florentem cytisum , & salices carpetis amaras.

71. Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noc-
tem 80.

Fronde super viridi : sunt nobis mitia poma,
Castanex molles , & pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbrę.

ECLOGA II. ALEXIS.

Argumentum.

Sub persona Corydonis queritur , quod apud Alexin pa-
rum sit gratus. Imitatur Theocritum eidyllio tertio,
cui Comaltes nomen est.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini ; nec , quid speraret , habebat.
Tantum inter densas umbrosa cacumina fagos
Assidue veniebat : ibi hæc incondita solus
Montibus & silvis studio jactabat inani:
O crudelis Alexi , nihil mea carmina curas:
Nil nostri miserere : mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occulant spineta lacertos:
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia terpillumque herbas contundit olenteis:
Ac mecum raucis , tua dum vestigia lustrō,
Sole sub ardenti resonant arbuta cicadis.
Nonne fuit satius , tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pari fastidia ? nonne Menaicam?

52

10:

15:

Quam-

BUCOLICA.

3

Quamvis ille niger , quamvis tu candidus esses.
 O formose puer , nimium ne crede colori:
 Alba ligustra cadunt , vaccinia nigra leguntur.
 Despectus tibi sum nec quis sim, quæris, Alexi:
 Quam dives pecoris nivei , quam lactis abundans. 20
 Mille mee Siculis errant in montibus agnæ,
 Lac mihi non æstate novum , non frigore deficit.
 Canto , quæ solitus , si quando armenta vocabat,
 Amphion Diræus in Aëteo Aracyntho.
 Nec sum adeo informis; nuper me in littore vidi, 25
 Cum placidum ventis staret mare: non Ego Daphnim
 Judice te metuam , si nunquam fallit imago.
 O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
 Atque humiles habitare casas, & figere cervos,
 Hædorumque gregem viridi compellere hibisco. 30
 Mecum una in silvis immitabere Pana canendo.
 Pan primus calamos cera conjungere plures ,
 Instituit : Pan curat oves , oviumque magistros.
 Nec te poeniteat calamo trivisse tabellum.
 Hæc eadem ut sciret , quid non faciebat Amyntas? 35
 Est mihi disparibus septem compacta cicuris
 Fistula , Damoetas dono mihi quam dedit olim,
 Et dixit moriens : Te nunc habet ista secundum.
 Dixit Damoetas : invidit stultus Amyntas.
 Præterea duo , nec tuta mihi valle reperti 40
 Capreoli , sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovīs ubera ; quos tibi servo.
 Jam pridem à me illos abducere Thestylis orat:
 Et faciet : quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades ò formose puer : tibi lilia plenis 45
 Ecce ferunt nymphae calathis : tibi candida Nais
 Pallentes violas , & summa papavera carpens,
 Narcissum , & florem jungit bene olentis anethi.

P. VIRGILII EUCOL.

Tum cāssa, atque aliis intexens suavibus herbis,
 Mollia luteola pingit vacinia caltha. 50.
 Iose ego cāna legam tenera lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
 Adjam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo.
 Et vos ò lauri carpam, & te proxima myrte;
 Sic posire quoniam suaves miscatis odores. 55.
 Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
 Nec si muneribus certes, concedat Iōlas.
 Eheu quid volui misero mihi? floribus Austrum
 Perditus, & liquidis immisi fontibus apros. 60.
 Quem fugis ah demens? Habitatunt dii quoque sylvas,
 Dardanumque Paris. Pallas, quas condidit arces,
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
 Tœva læna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
 Florentem cythium sequitur lasciva capellas 64.
 Te Corydon ò Alexi. *Trabit sua quemque voluptas.*
 Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci,
 Et Sol crescentes decedens duplicat umbras:
 Me tamen urit amor: *Quis enim modus adfit amor?*
 Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
 Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. 70.
 Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
 Viminibus, moll-que paras detexere junco?
 Invenies alium, si te hic fastidit Alexis. 73.

ECLOGA III. PALÆMON.

Argumentum.

Lites ænigmaticè agitantur sub vetulo Judice Palæ-
 mone: posteaque vitia aliquot insectata, præratum
 victori interpellata controversia, decernitur. Et in-
 tiam

tium sumptum est à Theocriti Nemeo , & ad imitationem Græcam scripta est.

Menalcas , Damoëta , Palæmon.

ME. **D**IC mihi Damoëta, cujus pecus? an Melibœi?
DA Non, verû Ægonis: nuper mihi tradidit Ægō.

ME. Infelix ò semper ovis pecus , in se Negram
 Dum fovet , ac ne me sibi præferat illa , veretur;
 Hic alienus oves custos bis mulget in hora: 5
 Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

DA Parcius ista viris tamen obicienda memento;
 Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis,
 Et quo , sed faciles Nymphæ rifere , sacello.

ME. Tum credo, cum me arbutum videre Myconis, 10
 Atque mala vites incidere falce novellas.

DA. Aut hic ad veteres fagos , cum Daphnidis arcum
 Fregisti , & calamos : quæ tu , perverſe Menalca,
 Et cum vidisti puero donata , dolebas;
 Et , si non aliqua nocuisses , mortuus esses.

ME. Quid domini facient, audent cum talia fures? 15
 Non ego te vidi Damonis , pèssime , caprum
 Excipere insidiis , multum latrante lycisca?
 Et cum clamarem, quo nunc se proripit ille?
 Tityre , coge pecus . tu post carecta latebas. 20.

DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
 Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
 Si nescis , meus ille caper fuit ; & mihi Damon
 Ipse fatebatur , sed reddere posse negabat. 24.

ME. Cantando tu illum ? aut unquam tibi fistula cera
 Iuncta fuit ? non tu in triviis , indocte , solebas
 Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

DA. Vis ergo inter nos , quid possit uterque , vicissim
 Experiamur ? ego hanc vitulam (ne forte recuses,

- Bis venit ad mulatram , binos alit ubere foetus) 30.
 Depono : tu dic , mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quidquam deponere tecum:
 Est mihi namque domi pater , est injusta noverca:
 Bisovæ die numerant ambo pecus , alter & hædos.
 Verum id , quod multo tute ipse fatebere majus, 35.
 (infanre libet quoniam tibi) pocula ponam
 Fagina , cœlatum divini opus Alcimedontis:
 Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
 Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
 In medio duo signa Coron : & quis fuit alter, 40.
 Descripsi radio totum qui gentibus orbem
 Tempora quæ messor , quæ curvus arator haberet?
 Necdum illis labra admovi , sed condita servo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
 Et molli circum est antas amplexus acantho: 45.
 Orpheaque in medio posuit , silvasque sequentes.
 Necdum illis labra admovi , sed condita servo.
 Si ad vitulam spectes , nihil est quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies : veniam quocumque vo-
 caris,
 Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon. 50.
 Efficiam posthac ne quemquam voce laceffas.
D. Quin age , si quid habes, in me mora non erit ulla:
 Nec quemquam fugio : tantum vicine Palæmon,
 Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas. 54.
P. Dicite, quandoquidem in molli consedimus herba:
 Et nunc omnis ager , nunc omnis parturit arbos:
 Nunc frondent silvæ , nunc formosissimus annus.
 Incipe Damoëta , tu deinde sequere Menalca.
 Alternis dicetis : amant alterna Camenæ.
D. A Jove principium Musæ, Jovis omnia plena: 61.
 Ille colit terras , illi mea carmina curæ.

M. Et me Phoebus amat : Phoebus sua semper apud me
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.

D. Malo me Galatea petit lasciva puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

65.

M. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut non sit canibus jam Delia nostris.

D. Parta mea Veneri sunt munera : namque notavi
Ipse locum, aëriæ quo congersere palumbes.

M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi : cras altera mittam.

70.

D. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.

M. Quid prodest, quod me ipso animo nō spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

75.

D. Phylida mitte mihi, meus est natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

M. Phylida amo ante alias: nam me discedere flevit,
Et, longum formosæ vale, vale inquit, Iola.

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti nobis Amaryllidis iræ.

80.

M. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix foeto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro.

85.

M. Pollio & ipse facit nova carmina : pascite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te Pollio amat, veniat, quo te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.

89.

M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

D. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, ô pueri fugite hinc, later anguis in herba.

M. Parcite oves nimium procedere, non bene ripæ

Creditur: ipse aries etiam nunc vellera ficcāt.

95.

DA. Tityre pascētes à flumine reſice capellas:

Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

ME. Cogite oves pueri : ſi lac præceperit æſtus,

Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.

100.

DA. Eheu, quā pingui macer eſt mihi taurus in arvo!

Idem amor exitium eſt pecori , pecoriſque magiſtro.

ME. Hiſ certe neque amor cauſa eſt , vix olſibus hērent.

Nefcio quis teneros oculus mihi facinat agnos.

DA. Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,

Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.

105.

ME. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum

Nāſcantur flores , & Phyllida ſolus habeto.

PA. Non noſtrum inter vos tantas componere lites:

Et vitula tu dignus & hic; & quiſquis amores

Aut metuet dulces , aut experietur amaroſ.

110.

Claudite jam rivoſ pueri, ſat prata biberunt.

ECLOGA IV. POLLIO.

Argumentum.

Genethliacon canit Salonino , Afinio Pollioni nato , poſt captas in Dalmacia Salonas. Simul & Auguſti laudes Sybillino carmine paulo altius intonat.

Sicelides Muſæ , paullo majora canamus.

Non omnes arbutta juvant , humileſque myricę:

Sic canimus ſylvas , ſylvę ſint conſule dignę.

Ultima Cumęi venit jam carminis ætas:

Mag.

ECLOGA IV.

21

Magnus ab intêgro sæclorum nascitur ordo.

5.

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna;

Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum

Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,

Castâ fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

10.

Teque adeo decus hoc ævi, te consule inibit,

Pollio, & incipient magni procedere menses.

Te duce, si quæ manent sceleris vestigia nostri,

Irrita perpetua solvent formidine terras.

Ille Dæm vitam accipiet, divisque videbit

15.

Permissos heroas, & ipse videbitur illis;

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

At tibi prima puer nullo munuscula cultu

Errantes hederas pascim cum baccare tellus,

Missaque ridenti colocasia fundet acantho.

20.

Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ

Ubera: nec magnos metuent armenta leones.

Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:

Occidet & serpens, & fallax herba veneni

Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.

25.

At simul heroum laudes, & facta parentis

Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:

Molli paulatim flavescit campus arista,

Incultisque rubens pendebit sentibus uva,

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

30.

Pauca tamen soberunt prisce vestigia fraudis,

Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris

Oppida, quæ jubeant telluri insindere sulcos.

Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo

Delectos heroas: erunt etiam altera bella:

35.

Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Hic ubi jam firmata virum te fecerit ætas,

Ce-

Cedet & ipse mari vector , nec nautica pinus
 Mutabit merces , omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humus , non vinea falcem : 40.
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator :
 Nec varios discet mentiri lana colores :
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice , jam crocea mutabit vellera luto.
 Sponte sua sandyx palcentes vestiet agnos. 45.
 Talia sæcla suis dixerunt , currite fufis
 Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
 Aggredere ò magnos (aderit jam tempus) honores
 Chara deũm soboles , magnum Jovis incrementum.
 Adspice convexo nutantem pondere mundum , 50.
 Terrasque , tractusque maris , coelumque profundum :
 Adspice , venturo lætantur ut omnia sæclo.
 O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ ,
 Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.
 Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus , 55.
 Nec Linus : huic mater quamvis atque huic pater adsit :
 Orphei Calliopea , Lino formosus Apollo.
 Pan deus Arcadia mecum si iudice certet ,
 Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
 Incipe parve puer risu cognoscere matrem : 60.
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
 Incipe parve puer : qui non risere parentes ,
 Nec deus hunc mensa , dea nec dignata cubili est. 65.

ECLOGA V. DAPHNIS.

Argumentum.

Pastores alternatim in Persona Daphnis, Julii Cæsaris mortem deplorantes, & divinos illi decernunt honores.

MENALCAS, MOPSUS.

CUR non Mopse (boni quoniam convenimus ambo)
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)

Hic corylis m. stas inter consedimus ulmos?

MO. Tu major; tibi me est æquum parere, Menalca.

Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras, 54

Sive antro potius succedimus: adspice, ut antrum

Sylvestris ratis sparsit labrusca racemis.

ME. Montibus in nostris solus tibi ceter Amyntas.

MO. Quid, si idem ceter Phœbum superare canendo?

ME. Incipe Mopse prior, si quos aut Phylidis ignes,

Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 108

Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.

MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi

Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,

Experiar: tu deinde iubeto ceter Amyntas. 150

ME. Lenta salix quantum patienti cedit olivæ,

Puniceis humilis quantum salicunca rosetis:

Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MO. Sed tu desine plura, puer: successimus antro.

Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim 20.

Flebant: vos coryli testes, & flumina nymphis,

Quum

Quam complexa sui corpus miserabile nati,
 Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
 Non ulli pastos illis egere diebus
 Frigida Daphni boves ad flumina nulla neque amnem
 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum, montesque feri, sylvæque loquuntur.
 Daphnis & Armenias curru subungere tigres
 Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, legetes ut pinguibus arvis:
 Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Paies agros, atque ipse reliquit Apollo.
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
 Infelix lolium, & steriles dominatur avenæ.
 Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
 Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
 Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
 Pastores: mandat fieri sibi tanta Daphnis.
 Et cumulum facite, & tumulo superaddite carmen.
 Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus,
 Formosi pecoris cultos, formosior ipse.
 ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ taliente sitim restringere rivo.
 Nec calamis solum equi paras, sed voce Magistrum.
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad astra:
 Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
 MO. An quidquam nobis tali sit munere majus?
 Et puer ipse fuit cantari dignus, & ista

Jampridem Stimichon laudavit carmina nobis.

55.

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,

Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis.

Ergo alacris sylvas, & cætera rura voluptas,

Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.

Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis

60.

Ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.

Ipsi lætitia voces ad sidera jactant

Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,

Ipsa sonant arbuta, deus, deus ille, Menalca,

Sis bonus, ô felixque tuis: en quatuor aras:

65.

Ecce duas ibi Daphni, duoque altaria Phœbo.

Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,

Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:

Et multo imprimis hilarans convivium Baccho,

Ante focum, si frigus erit; si messis, in umbra.

70.

Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.

Cantabunt mihi Damœtas, & Lycius Ægon;

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota

Reddemus Nymphis, & cum lostrabimus agros.

75.

Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,

Dumque thymo pascuntur apes, dum rore cicadæ,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Ut Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis

Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

80.

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine donas

Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,

Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ

Saxosæ inter decurrunt flumina valles.

ME. Hæc te nos fragili donabimus ante cicuta.

85.

Hæc nos, formosum Corydon ardebat Alexin:

Hæc eadem docuit. Cujum pecus? an Mœlibei?

ME.

ME. At tu sume pedum (quod , me cum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes : & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis , atque ære, Menalca. 90.

ECLOGA VI. SILENUS.

Argumentum.

Epicurea secta exprimitur ; & Silenum , quasi voluptatis symbolum , inducit cum Satyris temulentum.

Inscriptio hujus Eclogę in Romano codice.

FAUNORUM , SATYRORUM , ET
Sylvanorum delectio.

P O E T A.

Prima Siracusio dignata est ludere versu
Nostra , nec erubuit silvas habitare , Thalia.
Cum canerem reges , & prælia Cynthia aurem
Vellit , admonuit : pastorem , Tyture , pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen. 5.
Nunc ego (namque super tibi erunt , qui dicere laudes
Vare tuas cupiant , & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non iniussa cano , si quis tamen hæc quoque , si quis
Captus amore leget , te nostræ , Vare , myricæ, 10.
Te nemus omne cenet : nec Phœbo gravior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides , Chromis & Moasilus in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,

Inflatum hesterno venas, ut semper, Jæcho;
 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
 Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
 Aggressi (nam læpe senex spe carminis ambos
 Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis,
 Addite sociam, timidusque supervenit Ægle, 200
 Ægle Najadum pulcherrima, jamque videnti
 Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
 Ille dolum ridens, Quo vincula necitis? inquit:
 Solvite me pueri: satis est potuisse videri.
 Carmina quæ vultis, cognoscite carmina vobis; 250
 Hæc aliud mercediserit: Simul incipit ipse,
 Tum vero in numerum Faunosque, ferasque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Nec tantum Phæbo gaudet Parnasia rupes: 300
 Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea:
 Namque canebat; uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumque, animæque marisque fuissent,
 Et liquidi simul ignis: ut his oxordia primis
 Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis: 350
 Tum durare solum, & dicludere Nerea Ponto
 Coepit & rerum paulatim sumere formas.
 Jamque novum terræ stupeant lucescere solem:
 Altius atque cadant submotis nubibus imbres:
 Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque 400
 Rara per ignotos errent animalia montes.
 Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
 Caucaasque refert volucres, furtumque Promethej,
 His adjungit Hylam, nautæ quo fronte relictum
 Clamassent: ut litus, Hyla Hyla omne tonaret, 450
 Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
 Pasiphaën nivei sola ur amore invenci.
 Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?

Proetides impleverunt falsis mugitibus agros:
 At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est 50:
 Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
 Et sæpe in levi quæssisset cornua fronte.
 Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 Ille latus niveum molli fultus hyacintho
 Illice sub nigra palentes ruminat herbas, 55:
 Aut aliquam in magno sequitur grege: claudite *Nymphæ*
Diææ, nymphæ nemorum jam claudite saltus.
 Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia; forsitan illum
 Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum, 60:
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vacæ.
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.
 Tum Phaethontidas musco circumdat amaræ
 Coritis, atque solo voceras erigit alnos.
 Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum, 65:
 Aonas in montes ut duxerit una sororum,
 Utque viro Phœbi chorus affluerit omnis:
 Ut Linus hæc illi divino carmina pastor,
 Fronibus, atque apio crines ornatus amaro
 Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, *Musæ*; 70:
 Alia quoque ante seni, quibus ille solebat
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
 Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo. 74:
 Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est
 Candida succinctam litrantibus inguina monstris
 Ducturas vexasse rates, & gurgite in alto,
 Ah, nidos nautas artibus lacerasse marinis;
 Aut ut miratos Terei narraverit artus? 80:
 Quas illi Phœbomela dapes, quæ dona paravit?
 Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante

BUCOLICA.

Infelix sua tecta supervolitataverit alis?
 Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
 Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
 Ille canit: pulsæ referant ad sidera valles:
 Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
 Jussit, & invito processit vesp̄r Olympo.

ECLOGA VII. MELIBŒUS.

Argumentum.

Contentionem duorum pastorum habet: Amatoria
 est.

CORYDON, THYRSIS.

FORTE sub arguta confederat ilice Daphnis,
 Compulerantque greges Corydon, & Thyrsis
 in unum;

Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,

Et cantare pares, & respondere parati.

Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,

Vir gregis ipse caper decerraverat: atque ego Daphnim

Adspicio: ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,

Huc ades ò Melibœe (caper tibi salvus & hoedi)

Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.

Huc ipsi potum ventent per prata juvenci:

Hic virides tenerâ prætexit arundine ripas

Mincius, eque sacra résonant examina quercu.

Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida ha-
 bebam,

Depulso à lacte domi quæ clauderet agnos:

Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.

Posthabui tamen illorum meæ seria ludo.

Alternis igitur contendere versibus ambo

Cœpere : alternos Mutę meminisse volebant.

Hos Corydon illos referebat in ordine Thyrsis, 20.

CO. Nymphę , noster amor , Libethrides , aut mihi
carmen

Quale m o Codro , concedite (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut , si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

TH. Pastores hedera crescentem ornatę poetam 25.

Arcades , invidia rumpantur ut ilia Codro:

Aut , si ultra placitum laudaret , baccare frontem

Cingite , ne vati noceat mala lingua futuro.

CO. Scotosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

Et ramosa Mycon vivacis cernua cervi. 30.

Si proprium hoc fuerit , levi de marmore tota

Puniceo stabis suras evincta cothurno.

TH Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis

Expectare sat est : custos es pauperis horti.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu, 35.

Si foetura gregem supleverit , aureus esto.

CO. Nerine Galatea , thymo mihi dulcior Hyblę,

Candidior cynis , hedera formosior alba:

Cum primum pasti repetent prælepta tauri,

Si qua tui Corydonis habet te cura , venito. 40.

TH Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,

Horridior rusco , projecta vilior alga,

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est,

Ite domum pasti , si quis pudor , ite juveni.

CO. Muscosi fontes , & somno mollior herba, 45.

Et quę vos rara viridis tegit arbutus umbra,

Solstitium pecori defendite : jam venit æstas

Torrida , jam lato turgent in palmitę g nomx.

TH. Hic focus , & tedę pingues , hic plurimus ignis

Seme

BUCOLICA

21

Semper , & assidua postes fuligine nigri:
 Hic tantum Boreæ curamus frigora , quantum
 Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
 CO. Stant & juniperi , & castaneæ hirsutę:
 Stratajacent passim sua quęque sub arbore poma:
 Omnia nunc rident : at si formosus Alexis
 Montibus his abeat , videas & flumina sicca.
 TH. Aret ager : vitio moriens fitit aëris herba:
 Liber pampineas invidit collibus umbras:
 Phylidis adventu nostræ nemus omne virebit,
 Jupiter & læto descendet plurimus imbri.
 CO. Populus Alcideæ gratissima, vitis Iaccho,
 Formosę myrtus Veneri , sua laurea Phœbo;
 Phyllis amat corylos : illas dum Phyllis amabit,
 Nec myrtus vincet corylos , nec laurea Phœbi.
 TH. Fraxinus in sylvis pulcerrima pinus in hortis
 Populos in fluviis , abies in montibus altis:
 Sæpius at si me , Lycida formosę , revitas,
 Fraxinus in sylvis cedit tibi, pinus in hortis.
 ME Hęc memini & victum frustra contendere Tyrsin:
 Ex illo Corydon Corydon , est tempore nobis.

55

60

65

70

ECLOGA VIII. PHARMACEUTRIA.

Argumentum.

Habet duas partes , prior conquestionem , posterior
 veneficia continet. Theocritea est.

DAMON , ALPHESIBOFUS.

Pastorum musam Damonis & Alphesibœi,
 Immemor herbarum quos est mirata juvenca,
 Certantes , quorum stupescitę carmine lynces,
 Et mutata suos requierunt flumina cursus:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim:

Terna tibi hæc primum triplici diversa colore

Licia circumdo, terque hæc altaria circum

Effigiem duco: numero deus impare gaudet.

75:

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:

Necte Amarylli modo, & veneris, dic, vincula necto.

Ducite ad urbe domum, mea carmina ducite Daphnim,

Limus ut hic durefcit, & hæc ut cera liquiescit

80.

Uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.

Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.

Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Talis amor Daphnim, qualis cum fessa juvenum

85.

Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos

Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba

Perdita, nec serg meminit decedere nocti:

Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.

89.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Hæc olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,

Pignora cara sui: quæ nunc ego limine in ipso

Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim:

Hæc herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,

95.

Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.

His ego sæpe lupum fieri, & se condere sylvis

Mœrin, sæpe animas imis exire sepulchris,

Atque satas alio vidi traducere messes.

99.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Per cineres Amarylli foras, rivoque fluenti,

Transque caput jace: ne respexeris: his ego Daphnim

Aggrediar: nil ille deos, nil carmina curat;

Ducite ab urbe domum mea carmina , ducite Daphnia.
 Adspice , corripuit tremulis altaria flammis 105.
 Sponte sua , dum ferre moror , cinis ipse : bonum sit.
 Nescio quid certe est ? & Hylax in limine latrat.
 Credimus ? an qui amant , ipsi sibi somnia fingunt?
 Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis. 108.

ECLOGA IX. MOERIS.

Argumentum.

Referta est querelis : Virgilius agros repetens penè
 occisus est à Centurione Arrio , miscet & Augusti
 laudes.

LYCIDAS, MOERIS.

Quo te Mœti, pedes, an (quo via ducit) in urbem?
 MOE. O Lycida , vivi pervenimus , advena nostri
 (Quod numquam veriti sumus) ut possessor agelli
 Diceret : Hæc mea sunt , veteres migrate coloni.
 Nunc victi tristes (quoniam fors omnia versat.) 5.
 Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.
 LX. Certe equidem audieram, quæ se subducere colles
 Incipiunt , mollique jugum demittere clivo,
 Ulque ad aquam , & veteris jam fracta cacumina fagi,
 Omnia Carminibus vestram servasse Menalcam. 10.
 MOE. Audieras, & fama fuit : sed carmina tantum
 Nostra valent , Lycida , tela inter Marcia , quantum
 Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
 Quod nisi me quacumque novas incidere lites
 Ante sinistra cava monuisset ab illice cornix, 15.
 Nec tuus hic Mœris , nec viveret ipse Menalcas.
 LX. Heu, cadit in quemquam tantum scelus! heu, tua nobis
 Pene simul tecum solatia rapta, Menalca!

Quis laneret Nymphas ? quis humum florentibus herbis
Spargeret ? aut viridi fontes induceret umbra ? 20.

Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferret Amaryllida nostras ?

Tityre , dum redeo (brevis est via) pasce capellas ;

Et potum pastas age Tityre , & inter agendum

Occurrere capro (cornu ferit ille) caveto : 25.

MOE. Immo hæc , quæ Varo necdum perfecta canebar ,

Vare tuum nomen (superet modo Mantua nobis ,

Mantua vix miseræ nimium vicina Cremonæ)

Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.

LY. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos : 30.

Sic cythiso pastæ distentent ubera vaccæ.

Incipe si quid habes : & me fecere poetam

Pierides : sunt & mihi carmina : me quoque dicunt

Vatem pastores : sed non ego credulus illis.

Nam neque adhuc Varo videor , nec dicere Cinna 35.

Digna , sed argutos inter strepere anser olores.

M. Id quidem ago , & tacitus , Lycida , mecum ipse voluto ,

Si valeam meminisse : nec est ignobile carmen.

Hinc ades , ô Galatea , quis est nam ludus in undis ?

Hic ver purpureum : varios hic flumina circum 40.

Fundit humus flores : hic candida populus antro

Imminet , & lentæ texunt umbracula vitæ.

Huc ades : insani feriant sine littora fluctus.

LY. Quid ? quæ te pura solum sub nocte canentem 44.

Audieram ? numeros memini , si verba tenerem.

MOE. Daphni , quid antiquos signorum suspicis ortus ?

Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum :

Astrum , quo segetes gauderent frugibus , & quo

Duceret apricis in collibus urva colorem.

Infere Daphni pyros : carpent tua poma nepores. 50.

Omnia fert ætas , animum quoque , sæpe ego longos

BUCOLICA.

Cantando puerum memini me condere soles.
 Nunc oblita mihi tot carmina: vos quoque Moerim
 Jam fugit ipsa: lupi Moerim videntur priores.
 Sed tamen ista satis: referet tibi sæpe Menalcas. 55.
LY. Caussando nostros in longum ducis amores.
 Et nunc omne tibi stratum fileat æquor, & omnes
 (Adspice) ventosi ceciderunt murmuris aures.
 Hinc adeo media est nobis via: namque sepulchrum
 Incipit apparere Bianoris: hic ubi densas 60.
 Agricola stringunt frondes, hic Moeri canamus:
 Hic hædos depone, tamen veniemus in urbem.
 Aut si, nox pluviam ne colligat ante veremur,
 Cantantes licet usque (minus via lædet) eamus.
 Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo. 65.
MOE. Desine plura puer, & quod nunc instat, agamus.
 Carmina tunc melius, cum venerit ipse, canemus. 67.

ECLOGA X. GALLUS.

Argumentum.

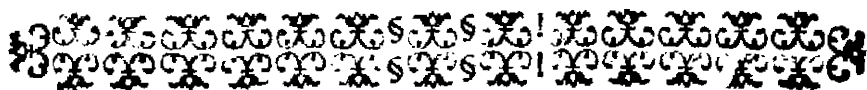
Gallum poeta de amissa amica, quam immodice ama-
 bat, solatur.

EXtremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
 Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris:
 Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
 Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
 Doris amara suam non intermisceat undam, 5.
 Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
 Dum tenera attondent sinu virgulta capellæ.
 Non canimus surdis: respondent omnia sylva.
 Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ

Najades , indigno cum Gallus amore periret? 10.
 Namque Parnasi vobis juga, nam neque Pindi,
 Ulla moram fecere , neque Aoniæ Aganippe.
 Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
 Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
 Menalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi. 15.
 Stant & oves circum, nostri nec pœnitet illas:
 Nec te pœniteat pecoris, divine poeta,
 Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:
 Venit & Upilio: tardi venere bubulci.
 Uvidus hyberna venit de glande Mênalcas. 20.
 Omnes, unde amor ille, rogant; tibi venit Apollo:
 Galle quid infans? inquit: tua cura Lycoris
 Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
 Venit & agresti cæpitis Sylvanus honore,
 Florentes ferulas, & grandia lilia quassans. 25.
 Pao deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis, immioque rubentem.
 Et quis erit môps? inquit, amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rvis,
 Nec cýtisso saturantur apes, nec fronde cæpellæ. 30.
 Tristis at ille tamen; Cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periri
 Arcades: ô mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores.
 Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuisset 35.
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
 Cerrè, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigra violæ sunt, & vacinia nigra)
 Mecum inter salices lenta sub vite jaceret: 40.
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori:

Hic nemus : hic ipso tecum consumerer ævo.
 Nunc infans amor duri me Martis in armis
 Tela inter media atque adversos detinet hostes. 45
 Tu procul à patria (ne sit mihi credere) tantum,
 Alpinas ah cura nives , & frigora Rheni.
 Me sine lola vides ; ah te ne frigora lædant :
 Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
 Ibo , & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu, 50
 Carmina pastoris Siculi modulabor avena.
 Certum est in sylvis , inter spelæa ferarum
 Malle pati , tenerisque meos incidere amores
 Arboribus : crescent illæ , cresceris amores.
 Interea mistis lustrabo Mænala nymphis : 55
 Aut acres venabor apros : non me ul'a vetabunt
 Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 Jam mihi per rupes videor , lucosque sonantes
 Ire : libet Partho torquere Cydonia cornu
 Spicula : tamquam hæc sit nostri medicina furoris. 60
 Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
 Jam neque Hamadryades rursus , nec carmina nobis
 Ipsa placent : ipsæ tursus concedite sylvæ.
 Non illum vestri possunt mutare labores :
 Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus, 65
 Sithoniaque nives hyemis subeamus aquosæ:
 Nec si , cum moriens anta liberaret in ulmo,
 Æthiopum verlemus oves sub sidere Cancræ.
 Omnia vincit amor : & nos cedamus amori,
 Hæc sat erit , divæ , vestrum cecinisse poetam, 70
 Dum sedet , & gracili fiscolet tegit humilco,
 Pærides , vos hæc facietis maxima Gallo :
 Gallo , cujus amor tantum mihi crescit in horas,
 Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
 Surgamus ; tolet esse gravis cantantibus umbra : 75

Juniperi gravis umbra : nocent & frugibus umbrę.
 Ite domum saturę , venit Hesperus , ite capelę.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM.

LIBER I.

Argumentum.

Numerat universe quę hisce quatuor libris est dicturus.
 Inde hoc libro de agricultus instrumento , seu temporibus.

AD C. MECOENATEM.

Quid faciat lętas segetes , quo fidere terram
 Vertere, Meccenas, ulmilque adjungere vites
 Conveniat ; quę cura boum, qui cultus habendo
 Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis:
 Hinc canere incipiam. Vos 6 clarissima mundi
 Lumina, labentem cęlo quę ducitis annum:
 Liber, & alma Ceres, vęstro si munere tellus
 Chaoniam pingui glandem mutavit arista:
 Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis:
 Et vos agrestum pręsentia numina Fauni;
 Ferte simul Faunique pedem , Dryadesque puellę,
 Munera vęstra cano. Tuque, 6 cui prima frementem
 Fudit equum magnę telius percussa tridenti,
 Neptune: & cultor nemorum, cui pinguis Cęx

5.

10.

Ter

GEORGICOR. LIB. I.

Tercentum nivei tondent dumeta juvenci.
 Ipse nemus linquens patrium, saltusque Lycæi,
 Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
 Adsis, ò Tegeæ favens, oleæque Minerva
 Inventrix, uncique puer monstrator aratri,
 Et teneram ab radice ferens Sylvæ cupressum: 20.
 Dique, deæque omnes, studium quibus arva tueri,
 Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
 Quique satis largum cælo demittitis imbrem.
 Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
 Concilia, incertum est, ubisne invisere, Cæsar, 25.
 Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
 Auctorem frugum, tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens materna tempora myrto:
 An deus iumenſi venias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule, 30.
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:
 Anne novum tardis fidus te mensibus addas,
 Qua locus Erigonem inter, Chelæque sequentes
 Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpis, & cœli juxta plus parte relinquit. 35.
 Quidquid eris (nam te nec sperent Tartara regem,
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem.)
 Dà facilem cursum: atque audacibus annue cœptis, 40.
 Ignarosque viæ n. miseratus agrestes
 Ingredere, & vo. nunc assuesce vocari.
 Vere novo, g. canis cum montibus humor
 Liquitur, & Ze. putris se gleba resolvit;
 Depresso incip. tum mihi taurus aratio 45.
 Ingemere, & rano attritus splendere vomer.
 Illa seges demum votis respondet arari

Agricolaë , bis quæ Solem , bis frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea mæsses.
 At prius ignotum ferro quam sciendum æquor , 50.
 Ventos , & varium cœli prædiscere morem
 Cura sit , ac patrios cultusque , habitusque locorum:
 Et quid quæque ferat regio , & quid quæque recuset,
 Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
 Arborei foetus alibi atque injussa virescunt 55.
 Gramina, nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
 India mittit ebur , molles sua thura Sabæ?
 At Chalybes nudiferrum , virolaque Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
 Continuo has leges , æternaque fœdera certis 60.
 Imposuit natura locis , quo tempore primum
 Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
 Unde homines nati durum genus. Ergo age, terræ
 Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
 Fortes invertant tauri, glebasque jacentes 65.
 Pulverulenta coquat maturis solibus estas:
 At si non fuerit tellus fœcunda , sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 Illic , officiant lætis ne frugibus herbæ;
 Hic, sterilem exiguis ne deferat humor arenam. 70.
 Alternis idem tonsas cessare novales,
 Et legnem patiære situ durescere campum.
 Aut ibi flava seres mutato sidere farra,
 Unde prius latum siliqua quassante legumen,
 Aut tennes foetus vicæ , tristisque lupini 75.
 Sustuleris frangiles calamos , lyivamque sonantem.
 Urit enim lini campum æges, urit avenæ,
 Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor : arida tantum
 Ne saturare fimo pingui pudeat sola , neque

Effoetos cinerem immundum jactare per agros.
 Sic quoque mutatis requiescunt foetibus arva,
 Nec nulla interea est inaratae gratia terræ.
 Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
 Atque levem stipulam crepitantibus vrere flammis. 85
 Sive inde occultas vires, & pabula terræ
 Pingua concipiant: sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
 Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas; 90
 Seu durat magis, & venas adstringit hiantes:
 Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
 Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
 Viminiasque trahit crates juvat arva; neque illum 95
 Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo.
 Et qui, profcisso quæ suscitât equore terga,
 Rursus in obliquum verso perumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
 Humida solstitia, atque hyemes optate serenas, 100
 Agricola: hyberno lætissima pulvere farra,
 Latus ager, nullo tantum se Moesia cultu
 Jactat & ipsa suas mirantur Gargara messes.
 Quid dicam jacto qui semine cominus arva
 Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ? 105
 Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes?
 Et cum exustus ager morientibus effluat herbis,
 Ecce supercilio clivosi tramitis undam
 Elicit: illa cadens rancum per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrilque arentia temperat arva. 110
 Quid, qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
 Cum primum sulcos equant sata? quique paludis

Collectum humorem bibula deducit arenæ?
 Præsertim incertis si mensibus annis abundans 115.
 Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
 Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.
 Nec tamen (hæc cum sint hominumque boumque la-
 bores

Verfando terram experti) nihil improbus anser,
 Strymonique grues, & amaris intuba fibris 130.
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
 Movit agros, curis acuens mortalia corda:

Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni: 125.
 Nec signare quidem, aut partiri limite campum
 Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
 Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Ille malum virus serpentibus addidit atris,
 Prædarique lupos iussit, pontumque moveri, 130.
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit;
 Et pælsim rivis currentia vina repressit;
 Ut varias usus meditando extunderet artes
 Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam;
 Et scillis venis abstrusum excuderet ignem. 135.

Tunc alios primum fluvii sensere cavatas:
 Navita tum stellis numeros, & nomina fecit,
 Pleiades, Hyadas, clarumque Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, & fallere visco
 Inventum, & magnos canibus circumdare saltus: 140.

Atque alius latum funda jam verberat amnem
 Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ferræ,
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum) 145.
 Tum variæ venere artes. *Labor omnia vincit*

Improbis, & durisurgens in rebus egestas
 Prima Ceresferro mortales vertere terram
 Instituit: cum jam glandes, atque arbuta sacre
 Deficerent sylvæ & victum Dodona negaret. 150.
 Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
 Effet rubigo, segnisque horreret in arvis
 Carduus; intereunt segetes: subit aspera sylva,
 Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
 Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris, 155.
 Et sonitu terrebis aves, & iuris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaberis imbrem;
 Hæu, magnum alterius frustra spectabis acervum,
 Concussaque famem in sylvis solabere quercu.
 Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma, 160.
 Queis sine nec potuere feri, nec surgere messes.
 Vomis, & infelix primum grave robur aratri,
 Tardaue Eleusine matris volventia planstra,
 Tribulaque, trabæque, & iniquo pondere rastris
 Virgeæ præterea Celei, vilisque supellex, 165.
 Arbutæ crates, & mystica vannus Iacchi;
 Omnia quæ multo ante memor provisâ repones,
 Si te digna manet divini gloria ruris.
 Continuo in sylvis magna vi flexa domatur
 In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri. 170.
 Huic à stirpe pedes temo protentus in octo:
 Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso;
 Cæditur & tilia ante, jugo levis aitaque faguss
 Stivaque, quæ curtus à tergo torqueat imos,
 Et suspensa focis explorat robora sumus. 175.
 Postquam multa tibi veterum præcepta referre,
 Nî refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
 Arca cum primis ingenti equanda cylindro,

Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
 Ne subeant herbe neu pulvere victa fatiscat: 280
 Tum variaz illudunt pestes: sæpe exiguus mus,
 Sub terris posuitque domus, atque horrea fecit:
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
 Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ 284
 Monstra ferunt: populatque ingentem farris acervum
 Gargulio, atque inopi metuens formica senectæ,
 Contemplator item, cum se nux plurima sylvis
 Induct in florem: & ramos curvabit olentes:
 Si superant foetus, pariter frumenta sequentur,
 Magnaque cum magno veniet tritura calore. 290
 At si luxuria foliorum exuberat umbra,
 Nequicquam pingues paleæ terret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare serentes:
 Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
 Grandior ut foetus filiquis fallacibus esset: 295
 Et quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu, & multo spectata labore
 Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret. *Sic omnia satis*
In pejus ruerere; ac retro sublapsa referri: 300
 Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit, si brachia forte remiunt,
 Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.
 Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
 Hædorumque dies servandi, & lucidus Anguis: 305
 Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
 Exercete viri tauros, ferite hordea campis, 310
 Usque sub extremum brumæ intratabilis imbrem.

Nec non & lini segetem , & Cereale papaver
Tempus humo tegere , & jamdudum incumbere ara-
tris,

Dum sicca tellure licet , dum nubila pendent.
Vere fabis satio ; tunc te quoque , medica, putres 215

Accipiunt sulci , & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus , & aduerso cedens Canis occidit astro.

At si triticeam in messem , robustaque farra
Exercebis humum , solisque instabis aristis: 220

Ante tibi Eoꝝ Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella coronę,
Debita quam sulcis committas semina , quamque
Invitę properes anni spēm credere terrę.

Multi ante occasum Maję cœpere : sed illos 225
Expectata seges vanis elusit avenis.

Si vero viciamque serēs vilemque faselum,
Nec Pelusiacę curam aspernare lentis;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

Incipe , & ad medias sementem extende pruinas. 230
Iccirco certis demensum partibus orbem

Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonę : quarum una corusco
Semper sole rubens , & torrida semper ab igni:

Quam circum extremę dextera , lævæque trahuntur 235
Cerulea glacie concretę , atque imbribus atris.

Has inter mediamque , duæ mortalibus egris
Munere concessę divūm ; & via sœcta per ambas,

Obliquus qua se signorum verteret ordo. 240
Mundus ut ad Scythiam , Riphęasque arduus arces

Confurgit , premitur Libyę devexus in Austros.

Hic vertex nobis semper sublimis : at illum
Sub pedibus Styx atra videt , Manesque profundī

Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis 245.
 Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æqore tingi.

Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
 Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
 Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit, 250.

Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
 Illic serà rubens accedit lumina Vesper,
 Hinc tempestates dubio prædiscere cælo

Possumus, hinc missisque diem, tempusque ferendi:
 Et quando infidum remis impellere marmor 255.

Conveniat, quando armatas deducere classes,
 Aut tempestivam sylvis evertere pinum.

Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus:
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber, 260.

Multa forent, quæ mox cælo properanda sereno,
 Maturare datur: durum procudit arator
 Vomaris obtusi dentem: cavat arbore lintres:

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
 Exacunt alii vallos, furcasque bicornes, 265.
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.

Nunc facilis Rubea texatur fiscina virga:
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Quippe etiam festis quadam exercere diebus
Fas & jura sinunt: rivos deducere nulla
 Relligio vetuit: segeti prætere sepe: 270.

Insidias avibus moliri, incendere vepres,
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Sæpe oleo tardi costas agitator aselli,
 Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
 Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat. 275.

Ipse dies alios alio dedit ordine luna

Felices operum : quintam fuge : pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ : tum partu tota nefando
 Cœumque Iapetumque creat , sævumque Typhœa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres. 180.
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
 Scilicet atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
 Ter pater extructos disjecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix , & ponere vites,
 Et prensos domitare boves , & licia telæ 285.
 Addere : nona fugæ melior , contraria furtis.
 Multa adeo gelida melius se nocte dedere;
 Aut cum sole novo terras irrorat Eous,
 Noctē leves stipulæ melius , noctē arida prata
 Tondentur , noctis lentus non deficit humor. 290.
 Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
 Pervigilat , ferroque faces inspicat acuto.
 Interea longum cantu solata laborem,
 Arguto conjux percurrit pectine telas:
 Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem, 295.
 Et foliis undam tepidi despumat aheni.
 At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges.
 Nudus ara , sere nudus : hyems ignava colono.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur, 300.
 Mutuaque inter se læti convivia curant.
 Invitat genialis hyems , curasque resolvit,
 Ceu pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
 Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
 Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tēpus 305.
 Et lauri baccas , oleamque , cruentasque myrta.
 Tunc gruibus pedicas , & retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores , tam figere damas,
 Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,

Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudent. 310
 Quidi tempestates autumnī, & sidera dicam?
 Atque ubi jam breviorque dies & mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver;
 Spicea jam campis cum messis inhorruit, & cum
 Frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 315
 Sæpe ego, cum flavis messorum induceret arvis
 Agricola, & fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
 Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
 Sublime expulsam eruerent; ita turbine nigro 320
 Ferret hyems, culmumque levem, stipulasque volantes.
 Sæpe etiam immensum coelo venit agmen aquarum,
 Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
 Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther.
 Et pluvia ingenti sata læta, boumque labores 325
 Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
 Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse pater mediæ ni mborum in nocte, corusca
 Fulmina mollicur dextra: quo maxima motu
 Terra tremit: fugere, & feræ mortalia corda 330
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit: ingeminant austri, & densissimus imber.
 Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.
 Hoc metuens, coeli menses, & sidera serva, 335
 Frigida Saturni sese quo stella receptet,
 Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.
 Imprimis venerare deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cæteri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hyemis jam vere sereno. 340
 Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
 Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
 Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
 Terque novas circum felix eae hostia fruges, 345
 Omnisquam chorus, & socii comitentur ovantes,
 Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat arillis,
 Quam Cereri, torta redimitur tempora quercu
 Det motus incompósitos, & carmina dicat. 350
 Atque hæc ut certis possimus discere signis,
 Æstusque, pluviosque, & agentes frigora ventos;
 Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret;
 Quo signo caderent Austri: quid sæpe videntes
 Agricola propius stabulis armenta tenerent. 355
 Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere; & aridus altis.
 Montibus audiri fragor: aut resonantia longe
 Littora misceri, & nemorum increbescere murmur.
 Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis, 360
 Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
 Clamoremque ferunt ad litora: cumque mariuæ
 In sicco ludent fulicæ; notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis 365
 Præcípites cœlo labi, noctisque per umbram
 Flammæ longos à tergo albescere tractus.
 Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas;
 Aut summa nantes in aqua colludere plumas:
 At Boreæ de parte truci cum fulminant, & cum 370
 Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
 Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit: nunquam imprudentibus imber
 Obsuit: aut illum surgentem vallibus imis
 Aëriæ fugere grues; aut bucula cælum 375

Suspiciens, patulis captavit naribus auras;
 Aut arguta lacus circum volitavit hirundo;
 Et veterem in limo rang cecinere querelam.
 Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
 Augustum formica terens iter, & bibit ingens 380.
 Arcus: & è pastu decendens agmine magno
 Corvorum increpuit densis exercitus alis.
 Jam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores; 385.
 Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
 Et studio incassum videas gestire lavandi:
 Tum cornix plena p'uviam vocat improba voce,
 Et sola in sicca secum spatatur arena.
 Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ 390.
 Nescivere hyemem: testa cum ardente viderent
 Scintillare oleum, & putres concrelescere fungos.
 Nec minus ex imbri soles, & aperta serena
 Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; 395.
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
 Tenuia nec lang per cœlum vellera ferri.
 Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
 Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore solutos
 Immundi meminere sues jactare maniplos; 400.
 At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt:
 Solis & occasum servans de culmine summo
 Nequicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 Et pro purpureo poënis dat Scylla capillo, 405.
 Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras,
 Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,

Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
 Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, 410.
 Aut quater ingeminant : & sæpe cubilibus altis
 Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant : juvat imbribus actis
 Progeniem parvam, dulcesque reviviscere nidos.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis 415:
 Ingenium, aut rerum *fata prudentia major*;
 Verum, ubi tempestas, & cœli mobilis humor
 Mutavere vias, & Juniter humidus Austris
 Densat, erant quæ rara moelo, & quæ densa, relaxat;
 Vertuntur species animorum, & pectora motus 420.
 Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
 Si vero solem ad rapidum, lunasque sequentes
 Ordine respicies: nunquam te crastina fallet 425.
 Hora, neque insidiis noctis capere serenæ.
 Luna revertentes cum primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro compenderit ætæ cornu,
 Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
 At si virgineum suffuderit ore ruborem, 430.
 Ventuserit: vento semper rubet aurea Phoebe.
 Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
 Pura nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
 Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
 Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt: 435.
 Voraque servati solvent in litore nautæ
 Glauco, & Panopæ, & Inoo Melicertæ.
 Sol quoque & exorians, & cum se condet in undas,
 Signa dabit; solem certissima signa sequentur,
 Et quæ manè refert, & quæ surgentibus astris. 440.
 Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum

Conditus in nubem , medioque refugerit orbēs
 Suspecti tibi sint imbres : namque urget ab alto
 Arboribusque satisque notus, pecorique sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diversi erumpunt radii : aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
 Heu male tum mites defendet pampinus uvas:
 Tam multa in testis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam , emenso cum jam decedet Olympo,
 Profuerit meminisse magis : nam sæpè videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores:
 Cæruleus pluviam derranciat , igneus Euros.
 Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
 Omnia tunc pariter vento , nimisque videbis
 Fervere : non illa quisquam me nocte per altum
 Ire , neque à terra moneat convellere funem.
 At si , cum referetque diem , condetque relatum,
 Lucidus orbis erit , frustra terreberè nimbis,
 Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
 Denique , quid Vesper serus vehat , unde serenas
 Ventus agat nubes , quid cogitet humidus Auster,
 Sol tibi signa dabit. *Solem quis dicere falsum*
Audeat ? illiè etiam cecos instare tumultus
 Sæpe monet , fraudemque & operta tumescere bella.
 Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
 Cum caput obscura nitidum ferrugine textit,
 Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
 Tempore quamquam illo tellus quoq̃ , & æ quora ponti;
 Obscœnique canes , importunæque volucres
 Signa dabant , quoties Cyclosum effervere in agros
 Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
 Flammarumque globos, liquefactaque volve re saxa?
Armorum sonitum toto Germania coelo

445.

450.

455.

460.

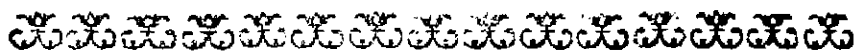
465.

470.

Audit:

Audiit: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
 Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
 Ingens: & simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis: pecudesque locutæ
 Infandum: sistunt amnes; terræque dehiscunt. 475
 Et mœstum illacrymat templis ebur: æraque sudant.
 Proluit infano contorquens vortice sylvas
 Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eodem
 Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessavit: & alte 480
 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura. nec diri toties arserè cometæ.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi. 485
 Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
 Emathiam, & latos Æmī pinguescere campos,
 Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
 Agricola, incurvo terram molitus aratro,
 Exesa inveniet scabra rubigine pila: 490
 Aut gravibus trastris galeas pulsabit inanes,
 Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Dii patrii, Indigetes, & Romule, Vestaque mater;
 Quæ Thuscum Tiberim, & Romana palatia servas,
 Hunc saltem everso juvenem susurrere sæclo 500
 Ne prohibete: satis jam pridem sanguine nostro
 Laomedontem luimus perjuria Trojæ.
 Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar, 505
 Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
 Quippe ubi fas versum atque nefas, tot bella per orbem;
 Tam multæ scelerum facies: non ullus aratro
 Dignus honos: squalent abductis arva colonis,

Et curvæ rigidum falces conflantur in enses.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
 Arma ferunt: sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt se in spatia: & frustra retinacula tendens
 Fertur equis amiga, neque audit currus habenas. § 10. § 15.

GEORGICORUM

LIBER II.

Argumentum.

Hic liber tractat rationem vitium colendarum, præterea præcepta de olea, & alijs arboribus.

HAstenus arborum cultus, & sidera coeli:
 Nunc te Bacche canam, nec non sylvestria tecum
 Virgulta, & prolem tarde crescentis olivæ.
 Huc pater ò Lenæ, (tuis hic omnia plena
 Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
 Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
 Huc pater ò Lenæ veni, nudataque musto
 Tinge novo mecum direptis crura cothurnis. §.

Principio arboribus varia est natura creandis;
 Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ
 S ponte sua veniunt, camposque, & flumina late
 Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ,
 Populus, & glauca canentia fronde salicæ. 10.

Pars autem posito surgunt de semine : ut altæ 14.
 Castanæ , nemorumque Jovi quæ maxima frondet
 Æsculus , atque habitæ Grajis oracula quercus.
 Pululat ab radice aliis densissima sylva:
 Ut cerasis , ulmisque etiam Parnasia laurus
 Parva sub ingenti matris se subicit umbra. 19.
 Hos natura modos primum dedit : his genus omne
 Sylvarum fruticumque viret , nemorumque sacrorum.
 Sunt alii , quos ipse via sibi repperit usus.
 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
 Deposuit luleis : hic stirpes obruit arvo,
 Quadrifidasque fudes , & acuto robore vallos: 25.
 Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus
 Exspectant ; & viva sua plantaria terra.
 Nil radicis egent aliæ , summumque putator
 Haud dubitat terræ referens mandare cacumen,
 Quin & caudicibus sectis , mirabile dictu , 30.
 Truditur è sicco radix oleagina ligno:
 Et sæpe alterius ramos impune videmus
 Vertere in alterius , mutataque insita mala
 Ferre pyrum , & prunis lapidosa rubescere corna.
 Quare agite ò proprios generatim discite cultus 35.
 Agricolar , fructulque feros mollite colendo:
 Neu segnes jaceant terræ. juvat Ismara Baccho
 Conserere , atque olea magnum vestire Taburnum.
 Tuque ades , inceptumque una decurre laborem,
 O decus , ò famæ merito pars maxima nostræ 40.
 Mœcenas , pelagoque volans da vela patenti.
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
 Non mihi si lingue centum sint , oraque centum,
 Ferrea vox : ades , & primi lege littoris oram.
 In manibus terræ : non hic te carmine ficto , 45.
 Atque per ambages , & longa exorsa tenebo,

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt:
 Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque si quis
 Inferat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50.
 Exuerint sylvestrem animum, cultuque frequenti
 Inquascumque voces artes, haud tarda sequentur,
 Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros.
 Nunc altæ frondes, & rami matris opacant, 55.
 Crescentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
 Nam, quæ seminibus jactis se sustulit arbor,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram.
 Pomaque degenerant succos oblita priores,
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos. 60.
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ melius, propagine vites
 Respondet, solido Paphiæ de robore myrtus,
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens 65.
 Fraxinus Herculeæque arbor umbrosa coronæ,
 Chæniique patris glandes: etiam ardua palma
 Nascitur, & casus abies visura marinos.
 Inferitur vero ex foetu nucis arbutus horrida:
 Et steriles platani malos gessere valentes, 70.
 Castaneas fagûs, ornusque incanuit albo
 Flore pyri; glandemque sues fregere sub ulmis.
 Nec modus inferere, atque oculos imponere, simplex:
 Nam qua se medio trudent de cortice gemmæ,
 Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso 75.
 Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursus enodes trunci refecantur, & altrè
 Finditur in solidum cuneis via, deinde feraces

Plantę immittuntur ; nec longum tempus, & ingens 80.
 Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
 Miraturque novas frondes , & non sua poma.

Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
 Nec salici , Iotoque , nec Idæis cyparissis,
 Nec pingues unam in faciem nascuntur olive, 85.
 Orchades, & radii, & amara pausia bacca

Pomaque , & Alcinoi sylvæ : nec surculus idem
 Crustumiis , Syriisque pyris , gravibulque volemis,
 Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos. 90.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Meroitides albę:
 Pinguibus hæc terris habiles , levioribus illæ:
 Et passo Psythia utilior , tenuisque Lageos
 Tentatura pedes olim , vincituraque linguam:
 Purpureę, Precięque , & quo te carmine dicam 95.
 Rhetica ? nec cellis ideo contende Falernis.

Sunt etiam Amineę vites, firmissima vina;
 Tmolus & assurgit quibus , & rex ipse Phænæus,
 Argitisque minor: cui non certaverit ulla;
 Aut tantum fluere , aut totidem durare per annos. 100.

Non ego te mensis , & diis accepta secundis,
 Transferim, Rhodia, & tumidis Bupalæ racemis.
 Sed neque quam multæ species, nec nomina quę sint,
 Est numerus : neque enim numero comprehendere refert:

Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem 105.
 Discere , quam multę Zephyro turbentur arenę:
 Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
 Nolle, quot Ionii veniant ad littora fluctus.

Nec vero terrę ferre omnes omnia possunt.
 Fluminibus salices, crassisque paludibus alni 110.
 Nascuntur : steriles saxosis montibus orni.
 Littora myrtetis lætissima ; denique apertos

Bacchus amat colles : Aquilonem , & frigora taxi.
 Adspice & extremis domitum cultoribus orbem ,
 Easque domos Arabum , pictosque Gelonos; 115.
 Divisę arboribus patrię : sola India nigrum
 Fert ebum : solis est thurea virga Sabęis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque , & baccas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora ęthiopum molli canentia lana? 120.
 Velleręque ut foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis ? ubi aęra vincere summum
 Arboris haud ullę jactu potuere sagittę,
 Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris; 125.
 Media fert tristes succos , tardumque saporem
 Felicis mali : quo non pręsentius ullum,
 Pocula si quando sęvę infecere novercę,
 Miscuerintque herbas , & non innoxia verba,
 Auxilium venit , ac membris agit atra venena. 130.
 Ipsa ingens arbos , faciemque simillima lauro:
 Et , si non altum late jactaret odorem,
 Laurus erat : folia haud ullis labentia ventis:
 Flos apprima tenax : animas & olentia Medi
 Ora sovent illo , & senibus medicantur anhelis. 135.
 Sed neque Medorum sylvę , ditissima terra,
 Nec pulcer Ganges , atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italię certent : non Bactra , neque Indi,
 Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hęc loca non tauri spirantes naribus ignem 140.
 Invertęre , satis immanis dentibus Hydri:
 Nec galeis , densisque virũm seges horruit hastis;
 Sed gravidę fruges , & Bacchi Massicus humor
 Implevere : tenent oleęque , armenta que læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert; 145.

Hinc albi , Clitamne , greges , & maxima taurus
 Victimæ : læpe tuo perfusi flumine sacro
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.
 Hic ver æsiduum , atque alienis mensibus æstas:
 Bis gravidæ pecudes , bis pomis utilis arbor. 150
 At rapidæ tigres absunt , & sæva leonum
 Semina : nec miseros fallunt aconita legentes:
 Nec rapit immensos orbes per humum , neque tanto
 Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes , operumque laborem, 155
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaque antiquos subter labentia muros.
 An mare , quod supra memorem , quodque alluit infra
 Anne lacus tantos ? te Lari maxime , teque
 Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino? 160
 An memorem portus , Lucrinoque addita claustra,
 Atque indignatum magnis stridoribus equor?
 Julia qua ponte longo sonat unda refuso?
 Tyrrheaque fretis immititur æstus Avernis?
 Hæc eadem argenti rivos , ærisque metalla 165
 Ostendit venis , atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virum , Marios , pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem , Volscosque verutos
 Extulit : hæc Decios , Marios , magnosque Camillos,
 Scipiadas duos bello , & te , maxime Cæsar, 170
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve magna parens frugum Saturnia tellus,
 Magna virum : tibi res antiquæ laudis & artis
 Ingredior , sanctos ausus recludere fontes, 175
 Alcræumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis , quæ robora cuique,
 Quis color , & quæ sit rebus natura ferendis.

Difficiles primum terræ , collesque maligni,
 Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis, 180.
 Palladia gaudet sylva vivacis olive.
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus , & strati baccis sylvestribus agri.
 At , quæ pinguis humus , dulcique uligine læta,
 Quique frequens herbis & fertilis ubere campus; 185.
 Qualem sæpe cava montis convalle solemus
 Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum : quique editus Austro,
 Et filicem curvis invisam pascit aratris:
 Hic tibi prævalidas olim , multoque fluentes 190.
 Sufficiet Baccho vites : hic fertilis uvæ,
 Hic laticis , qualem pateris libamus & auro,
 Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium , vitulosque tueris 195.
 Aut foetus ovium , aut urentes culta capellas;
 Saltus , & saturi petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niveos herboso flumine cygnos.
 Non liquidi gregibus fontes , non gramina defunt: 200.
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra fere , & presso pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
 Optima frumentis : non ullo ex æquore cernes 205.
 Plura domum tardis decedere plauitra juvencis:
 Aut unde iratus sylvam devexit arator,
 Et nemora evertit multos ignava per annos,
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit : ille altum nidis petiere relictis: 210.
 At rudis enituit impulso vomere campus

Nam jejuna quidem elivosi glareæ ruris
 Vix humiles apibus casias, roremque ministrat;
 Et tophus scaber, & nigris exesa chelydri
 Creta, negant aliosque serpentibus agros 215
 Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres;
 Et bibit humorem, & cum vult ex se ipsa remittit;
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
 Nec scabie, & falsa lædit rubigine ferrum; 220
 Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos;
 Illa ferax oleæ est: illam experire colendo
 Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
 Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
 Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris. 225
 Nunc quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
 Rara sit, an supra morem si densa; requiras;
 (Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo)
 Ante locum capies oculis, alteque jubebis 230
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt, rarum; pecorique & vitibus almis
 Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis; 235
 Spissus ager: glebas cunctantes, crassaque terga
 Expecta & validis terram proscinde juvencis.
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
 Nec Baccho genus aut pomis sua nomina servat) 240
 Tale dabis specimen: tu spisso vimine qualos,
 Colaue prælorum fumosis deripe testis.
 Huc ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis

Scilicet , & grandes ibunt per vimina guttę. 245.
 At sapor indicium faciet manifestus , & ora
 Tristitia tentantum sensu torquebit amaror.
 Pinguis item quę sit tellus , hoc denique pacto
 Discimus : haud unquam manibus jactata fatiscit,
 Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250.
 Humida majores herbas alit, ipsaque justo
 Lenior : ah ! nimium ne sit mihi fertilis illa,
 Neu se prævalidam primis ostendat aristis.
 Quę gravis est , ipso tacitam se pondere prodit; 254.
 Quęque levis : promptum est oculis prædiscere nigram,
 Et quisquis color : at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est : piceę tantum , taxique nocentes
 Interdum , aut hederę pandunt vestigia nigrę.
 His animadversis, teriam multo ante memento 259.
 Ex oquere, & magnos scrobibus concidere montes.
 At re lupinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quam latum infodias vitis genus : optima putri
 Arva solo : id venti curant, gelidęque pruinx,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 At si quos haud ulla viros vigilantia fugit; 265.
 Aure locum similem exquirunt , ubi prima paretur
 Arboribus sages , & quo mox digesta feratur,
 Mutata ignorent subito ne semina matrem,
 Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
 Ut quo quęque modo steterit , qua parte calores 270.
 Austrinos tulerit , quę tergo obverterit Axi,
 Resistant; adeo in teneris consuescere multum est.
 Collibus , an plano melius sit ponere vites,
 Quęre prius : si pinguis agros metabere campi,
 Denta sere : in denso non segnior ubere Bacchus. 275.
 Non tumulis acclive solum , collesque supinos,
 Inaugle ordinibus : nec secius omnis in unguem

Arboribus positis secto via limite quadret:
 Ut sæpe ingenti bello cum longa cohortes
 Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto, 280.
 Directæque acies: ac late fluctuat omnis
 Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
 Proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
 Non animum modo uti pascat prospectus inanem; 185.
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forſitan & ſcrobibus quæ ſint ſaſtigia quæras.
 Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
 Altius ac penitus terræ diſigitur arboſ 290.
 Æſculus inprimis: quæ quantum vertice ad auras
 Ætherias, tantum radice in tartara tendit.
 Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
 Convellunt: immota manet, multosque per annos
 Multa virûm volvens durando ſæcula vincit. 295.
 Tum fortes late ramos, & brachia tendens
 Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
 Neve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem:
 Neve inter vites corylum ſere: neve ſtagella 299.
 Summa pete, aut ſummas deſtringe ex arbore plantas
 (Tantus amor terræ) neu ferro læde reſuſo
 Semina: neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
 Nam sæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
 Qui ſurtim pingui primum ſub cortice reſtus
 Robora comprehendit, frondeſque elapſus in altis, 305.
 Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
 Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
 Et totum involuit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cœlum picea craſſus caligine nubem:
 Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis

310.

In

Incubuit , glomeratque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi , non à stirpe valent , cęsęque reverti
 Possunt , atque ima similes revirescere terras.
 Infelix superat foliis oleaster amaris.
 Nec tibi jam prudens quisquam persuadeat author, 315.
 Tellurem Borea rigidam spirante movere.
 Rura gelu tum claudit hyems : nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terrę.
 Optima vinetis satio est , cum vere rubenti
 Candida venit avis longis invisa colubris 320.
 Prima vel autumnı sub frigora , cum rapidus sol
 Nondum hyemem contingit equis, jam præterit ęstas.
 Ver adeo frondi nemorum , ver utile sylvis:
 Vere tument terrę , & genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther 325.
 Conjugis in gremium lætę descendit , & omnes
 Magnus alit magno commistus corpore fœtus.
 Avia cum resonant avibus virgulta canoris,
 Et venerem certis repetunt armenta diebus.
 Parturit almus ager , Zephyrique tepentibus auris 330.
 Laxant arva sinus : superat tener omnibus humor.
 Inque novos soles audent se gramina tuto
 Credere : nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
 Sed trudit gemmas , & frondes explicat omnes. 335.
 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies , aliumve habuisse tenorem
 Crediderim ; ver illud erat , ver magnus agebat
 Orbis , & hybernis parcebant flatibus Euri:
 Cum primum lucem pecudes hausere, virumque 340.
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immissęque ferę sylvis & sidera cœlo.
 Nec res hunc tenere possent perferre laborem,

Si non tanta quies iret frigusque caloremque
 Inter, & exciperet coeli indulgentia terras. 345.
 Quod superest, quæcunque premes virgulta per
 agros,

Sparge fimo pingui, & multa memor occulte terra:
 Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas.
 Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
 Halitus, atque animos tollent sata: jamque reperti 450.

Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
 Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres.
 Hoc, ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
 Seminibus positis superest deducere terram
 Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes: 355.

Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
 Flectere luctantes inter vineta juvencos.
 Tum leves calamos, & rale hastilia virgæ,
 Fraxineasque aptare fudes, furcasque bicornes,
 Viribus eniti quarum, & contemnere ventos 360.
 Assuescant, summaque sequi tabulata per ulmos.

Ac dum prima novis adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris: & dum se lectus ad auras
 Palmes agit, laxis per purum immixtus habenis,
 Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed uncis 365:
 Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.

Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint; tunc stringe comas, tunc brachia tonde:
 Ante reformidant ferrum, tunc denique dura
 Exercet imperia & ramos compesce fluentes. 370.

Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:
 Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum:
 Cui, super indignas hyemes, solemque potentem,
 Sylvestres uri assidue, capræque sequaces
 Illudunt: pascuntur oves avidæque juvencæ. 375.

Frigora nec tantum cana concreta pruina,
 Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas;
 Quantum illi nocuere greges, durique venenum
 Dentis, & admorsa signata in stirpe cicatrix. 379.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi:
 Præmiaque ingentes pagos & compita circum
 Theseidæ posuere: atque inter pocula læti
 Mollibus in pratis unctos saliere per utres:
 Nec non Ausoni, Troiâ gens missa, coloni 385.
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
 Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que
 Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescit vinea foetu: 390.
 Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
 Et quocunque Deus circum caput egit honestum.
 Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lanceisque & liba feremus:
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram, 395.
 Pinguiæque in verubus torrebimus exta columnis.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui nonquam exhausti satis est: namque omne quotannis
 Terque quaterque solum scindendum: glebaque versis
 Æternum frangenda bidentibus. omne levandum 400.
 Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
 Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Et jam olim seras posuit cum vinea frondes,
 Frigidus & sylvis Aquilo decussit honorem:
 Jam tum acer curas venientem extendit in annum 405.
 Rusticus: & curvo Saturni dente relictam
 Persequitur vitem attondens, fingitque putando,
 Primus humum fodito, primus devecta cremato

Sarmenta, & vallos primus sub tecta referto:
 Postremus merito. bis vitibus ingruit umbra:
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ:
 Durus uterque labor. *Laudato ingentia rura,
 Exiguum colito.* Nec non etiam aspera rusci
 Vimina per sylvam, & ripis fluvialis arundo
 Cæditur, incultique exercet cura salicti.
 Jam vinctæ vites: jam falcem arbuta reponunt:
 Jam canit extremos effœtus vinitor antes;
 Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
 Et jam maturis metuendus Jupiter ovis.

410.

415.

420.

Contra: non ulla est oleis cultura: neque illæ
 Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces,
 Cum semel hæserunt arvis aurasque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
 Hoc pinguem, & placitam paci nutritor olivam.
 Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,
 Et vires habuere suas, ad sidera raptim
 Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.

425.

430.

435.

440.

Nec minus interea foetu nemus omne gravescit,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis:
 Tondentur cytisi: rædas sylva alta ministrat.
 Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt,
 Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
 Quid majora sequar? salices, humilesque genistæ,
 Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbram
 Sufficiunt, sepemque latis, & pabula melli:
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
 Naryciæque picis lucos: juvat arva videre
 Non rastro hominum, non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucaseo steriles in vertice sylvæ,
 Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,

Dant

Dant alios aliz foetus : dant utile lignum
 Navigiis pinos , domibus cedrosque capressosque:
 Hinc radios trivere rotis , hinc tympana plaustris
 Agricolar , & pandas ratibus posuere carinas. 445
 Viminibus salices foecundę : frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus : & bona bello
 Cornus : Ituræos taxi torquentur in arcus.
 Nec tilię leves , aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt,ferroque cavantur acuto. 450
 Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
 Missa Pado : nec non & apes examina condunt,
 Corticibusque cavis , vitiosisque illicis alveo.
 Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
 Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes 455
 Centauros letho domuit, Rhoetumque , Pholumque,
 Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
 O fortunatos nimium , sua si bona norint,
 Agricolas : quibus ipsa procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum iustissima tellus. 460
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis vomit edibus undam,
 Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
 Illusasque auro vestes , Ephyreiaque æra,
 Alba nec Assyrio fucatur lana veneno. 465
 Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
 At secura quies , & nescia fallere vita,
 Dives opum variarum : at latis otia fundis,
 Speluncę , vivique lacus ; at frigida Tempe,
 Mugitusque boum , mollesque sub arbore somni 470
 Non absunt : illic saltus ac lustra ferarum,
 Et patiens operum , parvoque afflueta juventus:
 Sæcra Deum , sanctique patres : extrema per illos
Iustitia , excedens terris , vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant ; coelique vias & sidera monstrant;
 Defectus solis varios, Lunęque labores:

475

Unde tremor terris : qua vi maria alta tumescant
 Obicibus ruptis , rursusque in se ipsa residant:

480

Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hyberni ; vel quæ tardis mora noctibus obstet:

Sin, has ne possim naturę accedere partes,
 Frigidus obstitit circum præcordia sanguis:

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:

485

Flumina amem, sylvasque inglorius. ò , ubi campi,

Sperchiusque , & virginibus bacchata Lacœnis

Taygeta ! ò qui me gelidis in vallibus Hæmi

Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,

490

Atque metus omnes, & inexorabile fatum

Subjecit pedibus , strepitumque Acherontis avari:

Fortunatus & ille, deos qui novit agrestes,

Panaque , Sylvanumque senem, Nymphasque sororēs.

Illum non populi falces , non purpura regum

495

Flexit, & infidos agitans discordia fratres:

Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:

Non res Romanæ , perituraque regna : neque ille

Aut doluit miserans inopem , aut invidit habenti:

Quos rami fructus , quos ipsa volentia rura

500

Sponte tulere sua , carpsit : nec ferrea jura,

Infanumque forum , aut populi tabularia vidit.

Sollicitant alii remis freta cæca ; ruuntque

In ferrum ; penetrant aulas , & lumina regum:

Hic petit excidiis urbem , miserisque penates,

505

Ut gemma bibat , & Sarrano dormiat ostro.

Condit opes alius , defossoque incubat auro:

Hic

Hic stupet attonitus rostris : hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim plebisque patrumque)
 Corripuit : gaudent perfusi sanguine fratrum, § 10
 Exilioque domos & dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam quærant suo sole jacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro.
 Hinc anni labor, hinc patriam parvosque nepotes
 Sustinet; hinc armenta bouum, meritosque juvencos § 15.
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus;
 Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
 Proventuque onerent sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis;
 Glande suæ læti redeunt, dant arbuta sylvæ; § 20.
 Et varios ponit foetus autumnus; & alte
 Mitis in apricis coquitur vindemia faxis.
 Interea pendent dulces circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus, ubera vacæ
 Lactea demittunt, pinguesque in gramine læto § 25.
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio, & focii cratera coronant.
 Te libans, Lenæ, vocat : pecorisque magiltris
 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo: § 30.
 Corporaque agresti nudant prædura palæstra.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus, & frater : sic fortis Herruria crevit,
 Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septemque una sibi muro circumdedit arces: § 35.
 Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
 Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Nec dum etiam audierant inflari clausica, nec dum
 Impositos duris crepitare incudibus enses. § 40.
 Sed

Sed nos immensum spatium confecimus equor:
 Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

GEORGICORUM

LIBER III.

Argumentum.

Tertius liber continet descriptionem animantium, equorum & boum, & aliarum bestiarum, quarum est maximus usus.

TE quoque magna Pales, & te memorande capemus
 Pastor ab Amphryso: vos sylvar, amnesque Lycæi
 Cætera quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
 Omnia jam vulgata, quis aut Euristhea durum,
 Aut illaudati nescit Bufiridis aras? 5
 Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
 Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
 Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
 Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
 Primus ego in patriam mecum (modo vita superfit) 10.
 Aonio rediens deducam vertice Musas:
 Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas,
 Et viridi in campo templum de marmore ponam
 Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
 Mincius, & tenera prætexit arundine ripas. 25.
 In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
 Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
 Centum quadrijugos agitato ad flumina currus.

Cuncta mihi, Alpheum liquens lucosque Molorchi,
 Curfibus & crudo decernet Græcia cęstu. 20.
 Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ
 Dona feram. Jam nunc solennes ducere pompas
 Ad delubra juvat, cætosque videre juvenços:
 Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
 Purpurea intexti tollant aulæa Britanni. 25.
 In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini.
 Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
 Nilum, ac navali surgentes ære columnas:
 Addam urbes Asię domitas, pulsumque Niphatem, 30.
 Fidentemque fuga Parthum, verisique sagittis:
 Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
 Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
 Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis 35.
 Nomina, Trosq; parens, & Troję Cynthius author.
 Invidia infelix Furias, amnemque severum
 Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
 Immanemque rotam, & non exsuperabile saxum.
 Interea Dryadum sylvas, saltusque sequamur 40.
 Intractos, tua, Mœcenas, haud mollia iussa.
 Te sine nil altum mens inchoat; an age legnes
 Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
 Taygetique canes, comitrixque Epidaurus equorum,
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit. 45.
 Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
 Tithoni prima quot abest ab origine Cęsar.
 Seu quis Olympiæ miratus præmia palmę,
 Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvenços; 50.
 Corpora præcipue matrum legat, optima torvę

Forma bovis , cui turpe caput , cui plurima cervix,
Et crurum tenuis à mento palearia pendent.

Tum longo nullus lateri modus : omnia magna:

Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.

55:

Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo:

Aut juga detrectans , interdumque aspera cornu,

Et faciem tauro propior , quæque ardua tota,

Et gradiens ima verrit vestigia cauda.

Ætas Lucinam , justosque pati Hymenæos

60:

Desinit ante decem post quatuor incipit annos:

Cæterea nec foetura habilis, nec fortis aratri.

Interea , superat gregibus dum læta Juventus,

Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:

Atque aliam ex alia generando suffice prolem.

65:

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi

Prima fugit : subeunt morbi tristisque senectus,

Et labor , & dura rapit inclementia mortis.

Semper erunt : quarum mutari corpora malis,

Semper enim refice: ac ne post amissa requiras

70:

Anteveni. & sobolem armento sortire quotannis:

Nec non & pecori est idem delectus equino.

Tu modo quos in spem statuis submittere gentis,

Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.

Continuo pecoris generosi pullus in arvis

75:

Altius ingreditur , & mollia crura reponit;

Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces

Audet, & ignoto sese comittere ponti:

Nec vanos horret strepitus. illi ardua cervix,

Argutumque caput , brevis alvus, obesaque terga,

80:

Luxuriatque toris animosum pectus : honesti

Spadices , glaucique : color deterrimus albis,

Et gilvo. tum siqua sonum procul arma dedere,

Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,

84:

Collectumque premens volvit sub naribus ignem;
 Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo;
 At duplex agitur per lumbos spina; cavatque
 Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
 Cyllarus; & quorum Graji meminere poetæ,
 Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
 Talis & ipse jubam cervice effudit equina
 Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Hunc quoque ubi aut morbo gravis, aut jam segnior an-
 nis

Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venerem senior, frustra que laborem
 Ingratum trahit. & si quando ad prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Ergo animos, ævumque notabis
 Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentem;
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus?
 Cum spes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans. illi instant verberare torto,
 Et proni dant lora; volat vi fervidus axis;
 Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
 Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras:
 Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ
 Tollitur: humescunt spumis, flatoque sequentum.
 Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
 Primus Erichthonius currus, & quattuor ausus
 Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
 Fræna Pelethronii Lapithæ, gyroque dedere
 Impositi dorso atque equitem docuere sub armis

Insultare solo, & gressus glomerare superbos,
 Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
 Exquirunt, calidumque animis & cursibus acrem:
 Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
 Et patriam Epeirum referat foris, & Mycænas,
 Neptunique ipsa deducat origine gentem.

120

His animadversis, instant sub tempus, & omnes
 Impendunt curas deusa distendere pingui,
 Quem legere ducem & pecori dixere maritum:
 Florentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
 Farraque, ne blando nequeant superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia nati.

125

Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
 Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
 Sollicitat, frondesque negant, & fontibus arcent.
 Sæpe etiam cursu quatunt, & sole fatigant,
 Cum graviter tonsis gemit area frugibus, & cum
 Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes,
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes:

130

135

Sed rapiat fitiens Venerem, interiusque recondat.
 Rursus cura patrum cadere & succedere matrum
 Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errat.
 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
 Non saltu superare viam sit passus, & acri

140

Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
 Flumina muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
 Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.

145

Est lucus Silari circa, illicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans: cui nomen Asilo
 Romanum est; cæstron Graji vertere vocantes:
 Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvis

Diffugiunt armenta : furit mugitibus æther 150.
 Concussus, sylvæque & sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachia Juno pestem meditata juvenæ.
 Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
 Arcebis gravido pecori , armentaque pascas 155.
 Sole recens orto , aut noctem ducentibus astris,
 Post partum , cura in vitulos traducitur omnis:
 Continuoque notas & nomina gentis inurunt:
 Et quos aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris servare sacris, aut scindere terram, 160.
 Et campum horrentem fractis invertere glebis.
 Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
 Tu quos ad studium , atque usum formabis agrestem,
 Jam vitulos hortare ; viamque insiste domandi,
 Dum faciles animi juvenum , dum mobilis ætas. 165.
 Ac primum laxos tenuis de vimine circlos
 Cervici subnecte : dehinc , ubi libera colla
 Servitio assuerint , ipsis è torquibus aptos
 Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
 Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes 170.
 Per terram , & summo vestigia pulvere signent.
 Post valido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
 Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
 Nec vascas salicum frondes , ulvamque palustrem, 175.
 Sed frumenta manu carpes sata. nec tibi foetæ
 More patrum nivea implebunt mulætralia vaccæ:
 Sed tota in dulces consumunt ubera matos.
 Sin ad bella magis studium , turmasque feroces,
 Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pisis, 180.
 Et Jovis in luco curius agitare volantes:
 Primus equi labor est , animos atque arma videre

Bellantum, lituoque pati, tractuque gementem
 Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonantes.
 Tum magis atque magis blandis gaudere magistri 185
 Laudibus, & plausæ sonitum cervicis amare.
 Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
 Audiat: inque vicem det mollibus ora capistris
 Invalidus, jam jamque tremens, etiam inscius ævi.
 At, tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas, 190
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
 Compositis, sinuetque alterna volumina crurum:
 Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
 Provocet; ac per aperta volans, cea liber habenis.
 Æquora vix summa vestigia ponat arena. 195
 Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differt
 Nubila: tum segetes altæ, campique narantes
 Lentibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 Dant sylvæ, longique urgent ad littora fluctus: 200
 Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
 Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
 Sudabit spatia & spumas ager ore cruentas,
 Belgica vel molli melius feret effeda collo,
 Tum demum crassa magnum farragine corpus 205
 Crescere jam domitis finito. namque ante domandam
 Ingentes tollent animos: prensique negabunt,
 Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
 Sed non ulla magis vires industria firmat,
 Quam venerem, & cæci stimulos avertere amoris 210
 Sive bouum, sive est cui gratior usus equorum:
 Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
 Pascua post montem oppositum, & trans flumina lata
 Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
 Capiti enim vires paulatim, uritque videndo 215

Femina : nec nemorum patitur meminisse , nec herbę
 Dulcibus illa quidem illecebris , & sæpe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes,
 Pascitur in magna sylva formosa juvenca:
 Illi alternantes multa vi prælia miscent 220.
 Vulneribus crebris ; lavit ater corpora sanguis:
 Versaque in obnixos urgentur cornua , vasto
 Cum gemitu : reboant silvęque & magnus Olympus,
 Nec mos bellantes una stabulare : sed alter
 Victus abit , longęque ignotis exulat oris, 235.
 Multa gemens ignominiam , plagasque superbi
 Victoris tum quos amisit inultus amores:
 Et stabula aspectans regnis excessit avertis.
 Ergo omni cura vires exercet , & inter
 Dura jacet pernix instrato laxa cubili, 230.
 Frondibus hirsutis , & carice pastus acuta:
 Et tentat sese ; atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco : ventosque lacessit
 Ictibus : & sparsa ad pugnam proludit arena.
 Post , ubi collectum robur , viresque receptę, 235.
 Signa movet , præcepſque oblitum fertur in hostem;
 Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto,
 Longius ex altoque sinum trahit : utque volutus
 Ad terras , immane sonat per saxa , nec ipso
 Monte minor procumbit ; at ima exæstuat unda 240.
 Vorticibus , nigramque altè subjeſtat arenam.
 Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque
 Et genus equorum , pecudes , piſceſque volucres,
 In furias , ignemque ruunt : amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita leona 245.
 Sævior erravit campis : nec funera vulgo
 Tam multa informes urſi , stragemque dedere
 Per sylvas tum sævus aper , tum pessiſſima tigris:

Heu male tum Lybiæ solis erratur in agris.
 Nonne vides , ut tota tremor pertentet equorum 250.
 Corpora , si tantum notas odor attulit auras?
 Ac neque eos jam fræna virum , nec verbera sæva,
 Non scopuli , rupesque cavæ , atque objecta retardant
 Flumina , correptosque unda torquentia montes.
 Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus, 255.
 Et pede profubigit terram , fricat arbore costas,
 Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat:
 Quid juvenis , magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor ? nempe abruptis turbata procellis
 Cæca nocte natat serus freta : quem super ignes 260.
 Porta tonat cœli , & scopulis illisa reclamant
 Æquora , nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid Lynces Bacchi variæ , & genus acre luporum,
 Atque canum ? quid quæ imbelles dant prælia cervi?
 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum : 266.
 Et mentem Venus ipsa dedit , quo tempore Glauci
 Potniades malis membra abtumpserè quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
 Ascanium : superant montes , & flumina tranant : 270.
 Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis,
 (Vere magis : quia vere redit calor ossibus) illæ
 Ore , omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantque leves auras : & sæpe sine ullis
 Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu) 275.
 Saxa per & scopulos & depressas convalles
 Diffugiunt non , Eure, tuos , neque Solis ad ortus:
 In Boream , Caurumque , aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur , & pluvio contristat frigore cælum. 279.
 Hinc demum Hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pastores : lentum distillat ab inguine virus:

Hippomanes, quod sæpe malè legere novercæ;
 Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
 Sed fugit interea, *fugit irreparabile tempus*,
 Singula dum capti circumvectamur amore. 285.
 Hoc fatis armentis: superat pars altera curæ,
 Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
 Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 Quam sit, & angustis hinc addere rebus honorem: 290.
 Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
 Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorem
 Castaliam molli divertitur orbita clivo.
 Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
 Incipiens stabulis edico in mollibus herbam 295.
 Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
 Et multa duram stipula, filicumque manipulis
 Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
 Molle pecus, febremque ferat, turpesque podagras.
 Post hinc digressus, jubeo frondentia capris 300.
 Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes,
 Et stabula à ventis hyberno opponere Soli
 Ad medium conversa diem, cum frigidus olim
 Jam cadit, extremoque irroret Aquarius anno.
 Hæc quoque non cura nobis levior tuenda: 305.
 Nec minor usus erit, quamvis Milesia magno
 Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
 Quam magis ex hausto spumaverit ubere mulctra,
 Lætæ magis pressis manabunt flumina mammis. 310.
 Nec minus interea barbas, incanaque menta
 Cinyphi tondent hirci, setasque comantes
 Usus in castrorum, & miseris velamina nautis.
 Paucuntur vero sylvas, & summa Lycæi,

Horrentesque rubos, & amantes ardua dumos.

Atque ipsæ memores redeunt in tecta: suosque

Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.

Ergo omni studio glaciem, ventosque nivales,

Quo minus est illis curæ mortalis egestas,

Avertes: victumque feres, & virgea lectus

320.

Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

At vero Zephyris cum læta vocantibus æstas;

In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes:

Luciferi primo cum sidere frigida rura

324.

Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent;

Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.

Inde, ubi quarta sitim coeli collegerit hora;

Et cantu querulæ rumpent arbuta cicadæ:

Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto

Currentem ilignis potare canalibus undam:

330.

Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus

Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum

Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra:

Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus

335.

Solis ad occasum; cum frigidus æra vesper

Temperat, & saltus reficit jam roscida Luna:

Littoraque halcyonem resonant, & achantida dumi.

Quid tibi pastores Libyæ: quid pascua versu

Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?

340.

Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine mensem

Pascitur, idque pecus longa in deserta sine ullis

Hospitiis: tantum campi jacet, omnia secum

Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,

Armaque Amyclæumque canem, cressamque

phare-

tram.

345.

Non secus ac patris acer Romanus in armis

In-

Injusto sub falce viam cum carpit, & hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris.
 At non, quas Scythiæ gentes, Mœoticaque unda,
 Turbidus & torquens flaventes Ister arenas: 350.
 Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
 Illic clausa tenent stabulis armenta: neque ullæ
 Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
 Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
 Terra gelu latè, septemque assurgit in ulnas, 355.
 Semper hyems, semper spirantes frigora Cætri.
 Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras:
 Nec cum invehus equis altum petit æthera, nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
 Concresecunt subitæ currenti in flumine crustæ. 360.
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
 Pappibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:
 Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
 Induræ, caduntque securibus humida vina:
 Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ: 365.
 Stiraque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non lecius aëre ningit.
 Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum: consertoque agmine cervi
 Torpent mole nova, & summis vix cornibus extant.
 Hos non immixtis canibus, non calsisbus allis, 371.
 Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
 Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
 Cédunt, & magno læti clamore reportant. 375.
 Ipsi in defossis specubus, secuta sub alta
 Ocra agunt terra, congestaque robora, tutasque
 Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti

Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.

380.

Talis Hyperboreo septem subjecta trioni

Gens effrœna virûm Rhipeo tunditur Euro:

Et pecudum fulvis velantur corpora setis.

Si tibi lanicium curæ, primum aspera sylva,

Lappæque, tribulique absint: fuge pabula læta.

385.

Continuoque greges villis lege mollibus albos.

Illum autem, (quamvis aries sit candidus ipse)

Nigra subest udo tantum cui lingua palato,

Rejice, ne maculis infuseet vellera pullis

Nascentum: plenoque alium circumspice campo,

390.

Munere sic niveo lanæ (si credere dignum est)

Pan deus Arcadiæ captam te, Luna fefellit,

In nemora alta vocant: nec tu aspernata vocantem.

At cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentes,

Ipse manu, salsasque ferat præsepibus herbas.

395.

Hinc & amant fluviis magis, & magis ubera tendunt:

Et salis occultum referunt in lacte saporem.

Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,

Primaque ferratis præfigunt ora capistris.

Quod surgente die mullere, horisque diurnis,

400.

Nocte premunt: quod jam tenebris & sole cadente,

Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)

Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una

Veloces Spartæ catulos, acremque Molossium

405.

Pasce sero pingui. numquam custodibus illis

Nocturnum stabulis furem, incursumque luporum,

Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.

Sæpe etiam cursu timidos agtabis onagros:

Et canibus leporem, canibus venabere damas;

410.

Sæpe volutabris pullos sylvestribus apros

Latratu turbabis agens: montesque per altos

In-

Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum;

Galbaneoque agitare graves nidore chelidros, 415.

Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu

Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:

Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,

Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,

Fovit humum. cape saxa manu, cape robora pastor:

Tollentemque minas, & sibila colla tumentem 421.

Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit altè,

Cum medii nexus, extremæque agmina caudæ

Solvuntur, tardosque trahit finus ultimus orbes.

Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis, 425.

Squamea convolvens sublato pectore terga,

Atque notis longam maculosus grandibus alvum:

Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum

Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,

Stagna colit: ripisque habitans hic piscibus atram 430.

Improbis ingluviem, ranisque loquacibus explet.

Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt,

Exiit in siccum; & flammantia lumina torquens

Sedit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.

Nè mihi tum molles sub dio carpere somnos, 435.

Nè dorso nemoris libeat jacuisse per herbas,

Cum, positis novus exuviis, nitidusque juvena

Volvitur, aut catulos testis, aut ova relinquens,

Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.

Morborum quoque te causas, & signa docebo. 440.

Turpis ovestentat scabies, ubi frigidus imber

Altius ad vivum perfedit, & horrida cano

Bruma gelu: vel cum tonsis illotus adhæsit

Sudor, & hirsuti secernerunt corpora vepres.

Dulcibus idcirco pluviis pecus omne magistri 445.

Per-

Perfundunt : udisque aries in gurgite villis
 Merlatur, missusque secundo defluit amni.
 Aut consum tristi contingunt corpus amurca,
 Et spumas miscent argenti ; vivaque sulphura,
 Ideasque pices , & pingues unguine ceras, 450.
 Scillamque helleborosque graves , nigrumque bitumen.
 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os. *alitur vitium , vivitque tegendo.*
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor 455.
 Abnegat , & meliora deos sedet omnia poscens.
 Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cum furit, atque artus depascitur arida febris;
 Profuit incertos æstus avertere , & inter
 Imæ ferire pedis salientem sanguine venam: 460.
 Bisaltæ quo more solent , acerque Gelonus,
 Cum fugit in Rhodopen, æque in deserta Getarum;
 Et lac concretum cum sanguine potat equino.
 Quum procul aut molli succedere sæpius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignavius herbas, 465.
 Extremamque sequi , aut medio procumbere campo
 Pascensem , & seræ solam decedere nocti:
 Continuo ferro culpam compesce, prius quam
 Dira per incautum serpent contagia vulgus.
 Non tam creber, agens hyemem ruit æquore turbo, 470.
 Quam multæ pecudum pestes , nec singula morbi
 Corpora corripunt : sed tota æstiva repente,
 Spemque gregemque simul , cunctamque ab origine gen-
 tem.
 Tum sciat ærias Alpes, & Norica siquis
 Castella in tumulis , & Japids arva Timavi, 475.
 Nunc quoque post tanto videat , desertaque regna
 Pastorum , & longe saltus lateque vacantes.

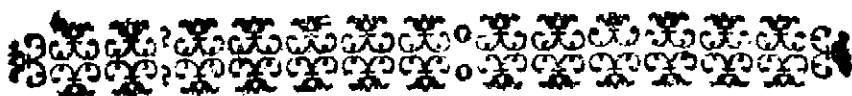
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque autumnî incanduit æstu:
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum: 480.
 Corruptique lacus, infecit pabula tabo
 Nec via mortis erat simplex: sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis, miseros abduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo callapsa trahebat. 485.
 Sæpe in honore deûm medio stans hostia ad aram,
 Lanæ dum nivea circumdatur infula vittæ,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:
 Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
 Inde neque impositis ardent altaria fibris, 490.
 Nec responsa potest consultus reddere vates:
 Ac vix suppositi tigentur sanguine cultri;
 Summaque jejuna sanie infusatur arena.
 Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt. 495.
 Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
 Tussis anhelæ suæ, ac faucibus angit obesis.
 Labitur infelix studiorum, atque immemor herbe
 Victor equus: fontesque avertitur, & pede terram
 Crebra ferit: demissæ aures; incertus ibidem 500.
 Sudor, & ille quidem moriturus frigidus: aret
 Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
 Sin in processu cœpit crudescere morbus,
 Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto 505.
 Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
 Ilia singultu tendunt: it naribus ater
 Sanguis, & obsessas fauces premit atpera lingua.
 Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos: ea visa salus morientibus una.

Mox erat hoc ipsum exitio : Furiisque reſecti
 A: debant : Iſique ſuos jam morte ſub egra
 (Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
 Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
 Concidit , & miſtum ſpumis vomit ore cruorem, 515
 Extremosque ciet gemitus. it triftis arator,
 Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum,
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt 520
 Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
 Purior electo campum petit amnis : at ima
 Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes:
 Ad terramque fluit devexo pondere cervix. 524
 Quid labor? aut benefacta juvant? quid vomere terras
 Invertiſſe graves ? atqui non Maſſica Bacchi
 Munera , non illis epulæ nocuere repoſtæ.
 Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
 Pocula ſunt fontes liquidi , atque exercita curſa
 Flumina ; nec ſomnos abruptit cura ſalubres. 530
 Tempore non alio, dicunt, regionibus illis
 Quæſitas ad ſacra boves Junonis & uris
 Imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo egre raſtris terram rimantur , & iſpis
 Unguibus infodiunt fruges : montesque per altos 535
 Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
 Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat : acrior illum
 Cura domat. timidi damæ , cervique fugaces
 Nunc interque canes , & circum teſta vagantur. 540
 Jam maris immenſi prolem , & genus omne natantum
 Littore in extremo , ceu naufraga corpora , fluctus
 Prœluit : inſolita fugiunt in flumina Phocæ.

Interit & curvis frustra defensa latebris
 Vipera, & attoniti squamis altantibus hydri: 545
 Iphis est aer avibus non æquus, & illę
 Præcipites alta vitam sub aube relinquunt.
 Præterea, nec jam mutari pabula refert:
 Quæsitęque nocent artes: cessere magistri,
 Phyllyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus. 550
 Savit & in lucem Stygiis emissã tenebris
 Pallida Tisiphone: morbus agit ante metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altius effert.
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesque sonant ripe, collesque supini. 555
 Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
 Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flamma, 560
 Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam invisos si quis tentaret amictus,
 Ardentes papulæ atque immundus olentia sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti 565
 Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

GEOR-

GEORGICORUM

LIBER IV.

Argumentum.

Quartus liber apum curam , mellificiique rationem
habet.

PRotinus aërii mellis caelestia dona
Exequar : hanc etiam Meecenas adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces , totiusque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & praelia dicam. 54
In tenui labor , at tenuis non gloria : si quem
Numina laeva sinunt , auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula ventri
Ferre domum prohibent) neque oves, hœdique pretulci
Floribus insultent , aut errans bucula campo 117
Decutiat rorem , & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalientia terga lacerti
Pinguis à stabulis, Meropesque, alixque volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis. 157
Omnia nam larè vastant , ipsasque volantes
Ore ferunt , dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes , & stagna virentia musco
Adstint , & tepuis fugiens per gramina rivus;

Palmaque vestibulum aut ingens oleaster obumbret. 20.
 Ut cum prima novi ducent examina reges
 Vere suo, ludetque favis emissa Juventus,
 Vicina invitet decedere ripa calori,
 Obviaque hospitibus teneat frondentibus arbos.
 In medium, seu stabit iners, seu profluit humor, 25.
 Transversas salices, & grandia conjice saxa:
 Pontibus ut cæbris possint consilere, & alas
 Pandere ad æstivum solem, si forte morantes
 Sparserit, aut præceps Neptuno immerferit Eurus,
 Hæc circum casique virides, & olentia late 30.
 Serpylla, & graviter spirantis copia thymbræ
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
 Angustos habeant aditus: nam frigore mella 35.
 Cogit hiems, eadem calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illa
 Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
 Spiramenta liuunt, fucoque & floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten, 40.
 Et visco & Phrygia servant pice lentius Idæ.
 Sæpe etiam effossis, si vera est fama, latebris
 Sub terra fodere larem: penitusque repertæ
 Punicibusque cavis, exesque arboris antro:
 Tutamen & levi rimosa cubilia limo 45.
 Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes.
 Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
 Ure foco caneros, atque neu crede paludi:
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsa
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago. 50.
 Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit

Illę continuo saltus sylvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, & flumina libane
 Summa leves : hinc nescio qua dulcedine lætæ
 Progeniem, nidosque foveat : hinc arte recentes
 Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
 Hinc, ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
 Contemplator : aquas dulces, & frondea semper
 Testa petunt : huc tu iustos adsperge saporis,
 Trita Meliphylla & Cerinthæ ignobile gramen :
 Tinnitusque cie, & Matris quate cymbala circum;
 Ipsæ confident medicatis sedibus, ipsæ,
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint ; (nam sæpe duobus
 Regibus incessit magno discordia motu)
 Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
 Corda licet longe præsciscere : namque morantes
 Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
 Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
 Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant;
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos:
 Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo ubi ver noctę ludum, camposque petentes,
 Erumpunt portis ; concurritur ; æthere in alto
 Fit sonitus ; magnum militæ glomerantur in orbem,
 Præcipitesque cadunt : non densior aëre grando,
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant:
 Utque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
 Aut hos versa fuga victor dare terga coëgit,

Hi motus animorum , atque hæc certamina tanta
 Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
 Verum , ubi ductores acie revocaveris ambos.
 Deterior qui visus , eum , ne prodigus obsit,
 Dede neci : melior vacua sine regnet in aula, 90.
 Alter erit maculis auro sequalentibus ardens:
 (Nam duo sunt genera) hic melior , insignis & ore,
 Et rutilis clarus squamis : ille horridus alter
 Desidia , latamque trahens inglorius alvum.
 Ut binæ regum facies , ita corpora gentis 95.
 Namque alię turpes horrent : ceu pulvere ab alto
 Cum venit, & terram succo sput ore viator
 Aridus : elucent alię , & fulgore coruscant,
 Ardentes auro , & paribus lita corpora guttis:
 Hæc potior soboles:hinc cœli tempore certo 100.
 Dulcia mella premes : nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida , & durum Bacchi domitura saporem.
 At cum incerta volant , cœloque examina ludunt,
 Contemnuntque favos , & frigida tecta relinquunt:
 Instabiles animos ludo prohibebis inani. 105.
 Nec magnus prohibere labor , tu regibus alas
 Eripe : non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter , aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis balantes floribus horti,
 Et custos furum atque avium , cum falce saligna 110.
 Hellepontiaci servet tutela Priapi.
 Ipse rhyum pinosque ferens de montibus altis,
 Tecta serat late circum cuit talia curæ:
 Ipse labore manum duro terat : ipse feraces
 Pigat humo plantas, & amicos irriget imbres. 115.
 Atque equidem , extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham , & terris festinem advertere proram:
 Forsitan & pingues hortos quę cura colendi

Ornaret ; canerem ; biferique rosaria Pæsti ;
 Quoque modo potis gauderent intyba rivis , 120
 Et virides apio ripæ : tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis : nec sera comantem
 Narcissum , aut flexi tacuisset vimen acanthi ,
 Pallentesque hederas , & amantes littora myrtos .
 Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis , 125
 Qua niger humectat flaventia culta Galeus ,
 Corycium vidisse senem : cui pauca relicti
 Jugera ruris erant ; nec fertilis illa juvencis ,
 Nec pecori opportuna seges , nec commoda Baccho .
 Hic rarum tamen in dumis olus , albaque circum 130
 Lilia , verbenasque premens , vescumque papaver ,
Regum æquabat opes animis : seraque revertens
 Nocte domum , dapibus mensas onerabat inemptis
 Primus vere rosam , atque autumnio carpere poma :
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa 135
 Rumperet , & glacie cursus frenaret aquarum :
 Ille comam mollis jam tum condebat acanthi ,
 Æstatem increpitans seram , Zephyrosque morantes
 Ergo apibus foctis idem , atque examine multo
 Primus abundare , & spumantia cogere pressis 140
 Mella favis : illi tiliæ atque uberrima pinus :
 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 Induerat , totidem autumnio matura tenebat .
 Ille etiam seras in versum distulit ulmos ,
 Eduranque pyrum , & spinos jam pruna ferentes , 145
 Jamque ministrantem platanum potantibus umbram :
 Verum hæc ipse equidem spatiis disclusus iniquis ,
 Prætereo , atque aliis post commemoranda relinquo .

Nunc age , naturas apibus quas Jupiter ipse
 Addidit , expediam : pro qua mercede canoros
 Curetum sonitus , crepitantiaque æra sequuta ,

Dictæ coeli regem pavere sub antro.
 Solæ communes natos, consortia testæ
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum:
 Et patriam solæ, & certos novere penates:
 Venturæque hyemis memores, æstate laborem 155.
 Experiuntur, & in medium quæsitæ reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, & foedere pacto
 Exercentur agris: pars intra septa domorum
 Narcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
 Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces 160.
 Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
 Educunt foetus: aliæ purissima mella
 Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia forti,
 Inque vicem speculantur aquas, & nubila cœli: 165.
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
 Cum properant, alii taurinis follibus auras 170.
 Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacu; gemit impositis incudibus Ætæa.
 Illi inter se læ magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum,
 Non aliter (si parva licet componere magnis) 175.
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo. grandævus oppida curæ,
 Et munire favos, & Dædala fingere testæ.
 At fessæ multa referunt se nocte minores,
 Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim, 180.
 Et glaucas salices, cassamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.

Mane ruunt portis : nusquam mora : rursus easdem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis 185.
 Admonuit , tum tecta petunt , tum corpora curant.
 Fit sonitus , missantque oras & limina circum.
 Post , ubi jam thalamis se composuere , filetur
 In noctem , fessosque sopor suus occupat artus.
 Nec vero à stabulis pluvia impendente recedunt 190.
 Longius , aut credunt coelo , adventantibus Euris:
 Sed circum tutè sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque breves tentant ; & sæpe lapillos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburrâ
 Tollunt ; his sese per inania nubila librant. 195.
 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 Quod nec concubitu indulgent , nec corpora segnes
 In Venerem solvunt , aut foetus nixibus edunt:
 Verum ipsæ foliis natos , & suavis herbis
 Ore legunt : ipsæ regem parvosque Quirites 200.
 Sufficiunt , anlasque & cerea regna refigunt.
 Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
 Attrivere , ultroque animam sub fasce dedere.
 Tantus amor florum , & generandi gloria mellis.
 Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi 205.
 Excipiat , (neque enim plus septima ducitur æstas)
 At genus immortale manet : multosque per annos
 Stat fortuna domus , & avi numerantur avorum.
 Præterea regem non sic Ægyptus , & ingens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes 210.
 Observant. rege incolumi, mens omnibus una est:
 Amisso , rupere fidem ; constructaque mella
 Diripere ipsæ , & cratres solvere favorum.
 Ille operum custos : illum admirantur , & omnes
 Circumstant fremitu denso , stipantque frequentes, 215.
 Et sæpe attollunt humeris ; & corpora bello

Objeſtant , pulchramque petunt per vulnera mortem.
 His quidam ſignis , atque hæc exempla ſequuti,
 Eſſe apibus partem divinæ mentis , & hauſtus
 Æthereos dixere : deum namque ire per omnes 220.
 Tenasque , tractulque maris , cœlumque profundum:
 Hinc pecudes , armenta , viros , genus omne ferarum,
 Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
 Scilicet huc reddi deinde , ac reſoluta referri
 Omnia : nec morti eſſe locum , ſed viva volare 225.
 Sideris in numerum , atque alto ſuccedere cœlo.
 Si quando ſedem anguſtam , ſervataque mella
 Theſauris relines , prius hauſtus ſparſus aquarum
 Ore ſove , famoſque manu prætende ſequaces.
 Bis gravidos cogunt foetus : duo tempora meſſis: 230.
 Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
 Pleias , & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
 Ant eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
 Triſtior hybernas cœlo descendit in undas,
 Illis ira modum ſupra eſt : læſæque venenum 235.
 Morſibus inſpirant , & ſpicula cæca relinquunt,
 Affixa in venis , animasque in vulnere ponunt.
 Sin dæram metues hyemem , parceſque futuros
 Contuſosque animos , & res miſerabere fractas.
 At ſuſſere thymo , cerasque recidere ioanes 240.
 Quis dubitet ? nam sæpe favos ignotus adedit
 Stellio , lucifugis congeſta cubilia blattis:
 Immunitque ſedens aliena ad pabula fucus,
 Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis:
 Aut dirum tineæ genus , aut inviſa Minervæ 245.
 In foribus ſaxos ſuſpēdit aranea caſſes.
 Quo magis exhaustæ fuerint , hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas:
 Complebuntque ſoros , & floribus horrea texent.

Si vero (quoniam casus apibus quoque nostros
 Vita tulit) tristi languerunt corpora morbo:
 Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis
 Continuo est egris alius color : horrida vultum
 Deformat macies ; tum corpora luce carentum
 Exportant testis, & tristia funera ducunt : 255.
 Aut illę pedibus connexę ad limina pendent:
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
 Iguaveque fame , & contracto frigore pigrę.
 Tum sonus auditur gravior , tractimque susurrant:
 Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster, 260.
 Ut mare sollicitum fridet refluentibus undis,
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic jam Galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaquę arundineis inferre canalibus , ultro
 Hortantem , & fessas ad pabula nota vocantem. 265.
 Proderit & tunsam gallę admiscere saporem,
 Arentesque rosas , aut igni pingua multo
 Defructa , vel Psythia passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum , & graveolentia centaurea:
 Est etiam flos in pratis , cui nomen amello 270.
 Fecere agricolę , facilis quęrentibus herba.
 Namque imo ingentem tollit de cespite sylvam:
 Aureus ipse , sed in foliis , quę plurima circum
 Funduntur , violę subluet purpura nigrę.
 Sæpe deũ nexis ornata torquibus arę. 275.
 Asper in ore sapor : tonsis in vallibus illum
 Pastores , & curva legunt prope flumina Mella.
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
 Sed , si quem proles subito defecerit omnis, 280.
 Nec , genus unde novę stirpis revocetur , habebit:
 Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri

Pandere , quoque modo cæsis jam sæpe juvenicis
 Insyncerus apes tulerit cruor. altius omnem
 Expediam , ptima repetens ab origine famam. 285.
 Nam , qua Pellæi gens fortunata Canopi
 Accollit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:
 Quaque pharetratæ vicinia Perfidis urget.
 Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena, 290.
 Et diversa ruens septem discurrit in ora,
 Usque coloratis annis devexus ab Indis:
 Omnis in hac certam regio jacet arte salutem.
 Exiguus primum , atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus : hunc angustique imbrice tecti 295.
 Parietibusque premunt arctis , & quatuor addunt
 Quatuor à ventis obliqua luce fenestras.
 Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
 Quæritur : huic geminæ nares , & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur : plagisque perempto 300.
 Tuncta per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt , & ramea costis
 Subjiciunt fragmenta , thymum , cassiasque recentes.
 Hoc geritur , Zephyrîs primum impellentibus undas,
 Ante novis ruebant quam prata coloribus , ante 305.
 Garrula quam tignis , nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepefactus in ossibus humor
 Æstuat , & visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primo , mox & stridentia pinnis
 Miscentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt: 310.
 Donec , ut æstivis effusus nubibus imber,
 Erupere , aut ut nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.

Quis Deus hanc , Musæ , quis nobis extudit artem?
 Unde nova ingressus hominum experientia cœpit? 315.

Paste:

Pastor Aristæus , fugiens Peneia Tempe,
 Amissis (ut fama) apibus morboque fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
 Multa querens ; atque hac affatus voce parentem:
 Mater Cyrene , mater , quæ gurgitis hujus 320.
 Ima tenes ; quid me præclara stirpe deorum
 (Si modo , quem perhibes , pater est Thymbræus Apol-
 lo)

Invisum fatis genuisti ? aut quo tibi nostri
 Pulsus amor ? quid me cœlum sperare jubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem 325.
 Quem mihi vix frugum , & pecudum custodia solers
 Omnia tentanti extuderat , te matre , relinquo.
 Quin age , & ipsa manu felices erue sylvas.
 Fer stabulis inimicum ignem , atque interface messes:
 Ure sata , & validam in vites molire bipennem: 330.
 Tanta meæ si te ceperunt cædia laudis.
 At mater sonitum thalamo sub fluminis altæ
 Sensit eam circum Milesia vellera nymphæ
 Carpebant , hyali saturo fucata colore,
 Drymoque , Xanthoque , Ligæaque , Phyllodoceque,
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla: 336.
 Nisæe , Spioque , Thaliaque , Cymodoceque,
 Cydippe , & flava Lycorias (altera virgo,
 Altera tum primos Lucinæ experta labores)
 Clioque , & Beroe soror , Oceanitides ambæ, 340.
 Ambæ auro , pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atque Ephyre ; atque Opis , atque Asia , Deïopejæ:
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani , Martisque dolos , & dulcia furta, 345.
 Atque Chao densos divûm numerabat amores.
 Carmine quo captæ ; dum fufis mollia pectus

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristæi; vitreisque sedilibus omnes
 Obsupuere: sed ante alias Arethusa sorores 350
 Prospiciens, summa flavum caput extulit unda:
 Et procul, O gemitu non frustra exterrita tanto
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit. 355
 Hic perculsa nova mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos: fas illi limina divum
 Tangere ait. simul alta jubet discedere late
 Flumina, qua juvenis gressus inferret. at illum 360
 Curvata in montis faciem circumstetit unda,
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
 Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magna latentia flumina terra 365
 Spectabat diversa locis, Phasimque Lycumque,
 Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus;
 Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluens,
 Saxosumque sonans, Hypanis, Mysusque Caicus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu 370
 Eridanus: quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior influit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice lecta
 Perventum, & nati fletus cognovit inanes
 Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes 375
 Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
 Pocula: Pantheis adulescunt ignibus aræ.
 Et mater, Cape Mœonii carchesia Bacchi,
 Oceano libemus, ait: simul ipsa precatur 380

Oceanumque patrem rerum, nymphasque sorores,
 Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam;
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit,
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa: 585
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Cæruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,
 Et juncto bipedum curru metitur equorum,
 Hic nunc Emathiæ pontus, patriamque revisit
 Pallenem. hunc & nymphæ venerantur, & ipse 390
 Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
 Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
 Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem 395
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes: vim duram, & vincula capto
 Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
 Ipsa ego te, medios cum sol accenderit ætus, 400
 Cum sitiunt herbæ, & pecori jam gratioꝝ umbra est,
 In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 Se recipit: facile ut somno aggrediare jacentem.
 Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis,
 Tum variæ illudent species, atque ora ferarum, 405
 Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
 Squamosusque draco, & fulva cervice leæna:
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
 Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnes, 410
 Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
 Donec talis erit mutato corpore, qualem
 Videris, incognito tegeret cum lumina somno.

Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem;
 Quo totum nati corpus perduxit : at illi 415.
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 Exelsi latere in montis : quo plurima vento
 Cogitur , inque sinus scindit sese unda reductos,
 Deprensas olim statio tutissima nautis. 420.
 Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum à lumine Nympha
 Collocat : ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
 Ardebat, coelo, & medium sol igneus orbem 425.
 Hauserat. arebant herbar, & cava flumina siccis
 Faucibus ad limum radii tepesacta coquebant:
 Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat cum vasti circum gens humida ponti
 Exultans rorem latè dispergit amarum. 430.
 Sternunt se somno diverse in littore phœæ.
 Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque lupos acuunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius , numerumque recenset. 435.
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno , manicisque jacentem
 Occupat : ille suæ contra non immemor artis
 Omnia transformat sese in miracula rerum, 440.
 Ignemque , horribilemque feram , fluviumque liquen-
 tem.
 Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sese redit , atque hominis tandem ore loquutus.
 Nam quis te juvenum confidentissime nostras
 Jussit adire domos? quidye hinc petis? inquit: at ille. 445.
 Scis

Scis Proteu, scis ipse neque est te fallere cuiquam,
 Sed tu desine velle, deum præcepta sequenti
 Venimus huc lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multâ,
 Ardentés oculos intorsit lumine glauco, 450
 Et graviter frendens sic factis ora resolvit:
 Non te nullius exercent numinis iræ:
 Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata resistent)
 Suscitât, & rapta graviter pro conjuge sequit. 455
 Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps
 Immanem ante pedes hydrum moritura puella
 Servantem ripas, alta non vidit in herba.
 At chorus equalis Dryadum clamore supremos
 Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces, 460
 Altaque Pangæa, & Rhesi Mavortia tellus,
 Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.
 Ipse cava solans ægrum testudine amorem,
 Te dulcis conjux, te solo in littore secum,
 Te veniente die, te decedente canebat. 465
 Ténarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus, manesque adiit, regemque tremendum,
 Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis 470
 Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:
 Quam multa in sylvis avium se millia conduunt,
 Vesper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
 Matres atque viri, defunctaque corpora vita
 Magnanimùm heroum, pueri, innupræque puellæ, 475
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quos circum limus niger, & deformis aruendo
 Cocyti, tarda que palus innabilis unda

Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
 Et nigram mactabis ovem, lucumque revises: 545.
 Placatam Eurydicem vitula venerabere cæsa.
 Haud mora, continuo matris præcepta facessit;
 Ad delubra venit; monstratas excitat aras:
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intacta totidem cervice juvencas. 550.
 Post ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
 Hic vero subitum, ac dictu mirabile monstrum
 Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
 Stridere apes utero, & ruptis effervere costis, 555.
 Immensasque trahi nubes, jamque arbore summa
 Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arborum cultu, pecorumque canebam,
 Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
 Fulminat Euphratem bello, victorque volentes 560.
 Per populos dat jura, viamque affectat Olympo:
 Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope, studiis florentem ignobilis oti:
 Carmina qui lusi pastorum; audaxque juvena,
 Tityre, te patulæ, cecini, sub tegmine fagi. 565.

GEORGICORUM FINIS.

ÆNEIDOS

LIBER I.

Argumentum.

Duplex est Æneidos argumentum : Bella Æneæ, & navigatio. Hęc civilis vitę & privarę exemplum exhibet. Illa adumbrat heroum vitam. Primus hic autem liber tempestatē Æneæ, & ad Carthaginē appulsum continet;

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus syivis, vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis : at nunc horrentia Martis;

ARma virumque cano, Troję qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Littora ; multum ille & terris jactatus, & alto,
Vix superum, sævę memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio : genu unde Latinum, re.
Albanique patres, atque altę mœnia Romę.
Musa mihi causas memora ; quo numine laeso,
Quodve dolens regina deûm, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit : *tantane animis cœlestibus iræ?* 15.

Urbs antiqua fuit (Tyrri tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra : Tiberinaque longe

Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli;
 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam,
 Posthabita coluisse Samo: hic illius arma
 Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
 Si qua fata sinant, jam tum tenditque, fovetque.
 Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
 Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
 Hinc populum late regem, belloque superbum
 Venturum excidio Libyæ. *sit volvere Parcas.*
 Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis;
 Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
 Exciderant animo: manet alta mente repositum
 Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
 Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
 His accensa super, jactatos æquore toto
 Troas, reliquias Danaûm, atque immitis Achili,
 Arcebat longe Latio, multosque per annos
 Errabant acti fati maria omnia circum.
 Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
 Vella dabant læti, & spumas salis cre ruebant:
 Cum Juno æternum servans sub pectore vulnus,
 Hæc secum: Mene incepto desistere victam?
 Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
 Quippe vetor fati. Pallasne exurere classem
 Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
 Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
 Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
 Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
 Illum expirantem transfixo pectore flammæ
 Turbine; corripuit scopuloque infixit acuto.
 Ast ego, quæ divûm incedo regina, Jovisque

201

23:

30.

35.

40.

50.
Et

Et soror , & conjux , una cum gente tot annos
 Bella gero ; & quisquam numen Junonis adoret
 Præterea ? aut supplex aris imponat honorem ?
 Talia flammato secum dea corde volutans , 54:
 Nimborum in patriam , loca foeta furentibus Austris,
 Æoliam venit. hic , vasto rex Æolus antro
 Luctantes ventos , tempestatesque sonoras
 Imperio premit , ac vinclis , & carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure , montis
 Circum claustra fremunt : celsa sedet Æolus arce , 60:
 Sceptra tenens , mollitque animos , & temperat iras.
 Ni faciat ; maria , ac terras , coelumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum , vertantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdedit atris,
 Hoc metuens ; molemque & montes insuper altos 65:
 Imposuit : regemque dedit , qui foedere certo
 Et premere , & laxas sciret dare jussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole (namque tibi divum pater , atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus , & tollere ventos) 70:
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 Ilium in Italiam portans , victosque penates.
 Incute vim ventis , submersasque obrue pappes:
 Aut age diversas , & disjice corpora ponto.
 Sunt mihi his septem præstanti corpore nymphæ ; 75:
 Quarum , quæ forma pulcherrima , Deiopeiam
 Connubio jungam stabili , propriamque dicabo:
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat , & pulchra faciat te prole parentem.
 Æolus hæc contra : Tuus , ò regina , quid optes , 80:
 Explorare labor ; mihi jussa capeßere fas est.
 Tu mihi quodcunque hoc regni , tu sceptra , Jovemque

Concilias , tu das epulis accumbere divum,
 Nimborumque facis , tempestatumque potentem.
 Hęc ubi dicta , cavum conversa cuspide montem 85.
 Impulit in latus : ac venti velut agmine facto,
 Qua data porta , ruunt , & terras turbine perflant.
 Incubere mari , totumque à sedibus imis
 Una Eurisque Notusque ruunt , creberque procellis
 Africus ; & vastos volvunt ad litora fluctus 90.
 Insequitur clamorque virum , stridorque rudentum,
 Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
 Tenebrarum ex oculis ; ponto nox incubat atra.
 Intonuere poli ; & crebris micat ignibus æther;
 Presentemque viris intentant omnia mortem. 95.
 Exemplo Æneę solvuntur frigore membra,
 Ingemit & duplices tendens ad sidera palmas,
 Talia voce refert : O terque , quaterque beati,
 Queis ante ora patrum , Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere O Danaum fortissime gentis 100.
 Tydide , mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse ? tuaque animam hanc effundere dextra?
 Sævus ubi Æacide telo jacet Hector , ubi ingens
 Sarpedon ubi tot Simois correpta sub undis
 Scuta virum , galeasque , & fortia corpora volvit. 105.
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit , fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi ; tum prora avertit , & undis
 Dat latus : insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summo in fluctu pendent ; his unda dehiscens 110.
 Terram inter fluctus aperit ; furit ælus arenis.
 Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
 Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,
 Dorsum immane mari summo. tres Euros ab alto
 In brevia , & Syrtis urget (miserabile visu) 115.
 Illi-

Illiditque vadis, atque aggere cingit arena.
 Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
 Ipfius ante oculos, ingens à vertice pontus
 In puppim ferit; excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput. at illam ter fluctus ibidem 120.
 Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vor-
 tex.

Apparent rari nantes in gurgite vasto:
 Arma virum, tabulæque, & Troia gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
 Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes, 125.
 Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,
 Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
 Stagna refusa vadis, graviter commotus, & alto 130.
 Prospiciens, summa placidum caput extulit unda,
 Disiectam Æneæ toto videt æquore classem,
 Fluctibus oppressos Troas, coelique ruina.
 Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ.
 Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia fa-
 tur, 135.

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam coelum terramque meo sine numine, venti,
 Miscere, & tantas audetis tollere moles?
 Quos ego. sed motos præstat componere fluctus:
 Post mihi non simili poena commissa luetis. 140.
 Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi, saxumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa,
 Vestras, Eure, domos: illa se jactet in aula
 Æolus, & claufo ventorum carcere regnet. 145.
 Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,

Collectasque fugat nubes, solemque reducit:
 Cymotheo simul, & triton adnexus, acuto
 Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti,
 Et vastas aperit Syrtes, & temporat equor, 150:
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas:
 Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
 Jamque faces & saxa volant, furor arma mini-
 strat:

Tum pietate gravem, ac meritis si forte virum quem
 Conspexere, silent arrestisque auribus astant: 156.
 Illi regit dictis animos, & pectora mulcet:
 Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
 Prospiciens genitor cœloque injectus aperto
 Flestit equos, curruque volans dat lora secundo. 160.

Defessi Æneadæ, quæ proxima littora, cursu
 Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in secussu longo locus: insula portum
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos. 165:
 Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur,
 In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
 Æquora tuta silent. tum sylvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum: 170.
 Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,
 Nympharum domus. hic fessas non vincula naves
 Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
 Huc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit: ac magno telluris amore 175:
 Egredi optata potiuntur Trôës arena,
 Et sale tabentes artus in littore ponunt.
 Ac primum filicis scintillam excudit Achates,

Sulcepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam. 180.
 Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
 Expediunt felse rerum: frugesque receptas
 Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
 Æneas scopulum interea conscendit; & omnem
 Prospectum late pelago petit, Anthea siqua 185.
 Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
 Navem in conspectu nullam, tres littore cervos
 Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
 A tergo, & longum per valles pascitur agmen. 190.
 Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
 Corripiunt, fidus quæ tela gerebat Achates.
 Ductoresque ipsos primum capita alta ferentes
 Cornibus arboreis sternit; tum vulgus, & omnem
 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam: 195.
 Nec prius abstitit, quam septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, & numerum cum navibus
 æquet.

Hinc portum petit & socios partitur in omnes.
 Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes,
 Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros, 200.
 Dividit; & dædis mœrentia pectora mulcet:
 O socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
 O passi graviora: dabit deus his quoque finem.
 Vos, & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
 Accessis scopulos; vos & Cyclopea saxa 205.
 Experti; revocate animos, mœstumque timorem
 Mittite. *forſan & hæc olim meminiffe juvabit.*
 Per varios casus, per tot discrimina rerum
 Tendimus in Latium, lædes ubi fata quietas
 Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ

Durate , & vosmet rebus servate secundis:

Talia voce refert , curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat , premit altum corde dolorem.

Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris,

Tergora diripiunt costis , & viscera nudant.

215.

Pars in frustra secant , verubusque trenentia figunt,

Littore athena locant alii , flammæque ministrant.

Tum victu revocant vires ; fusique per herbam,

Implentur veteris Bacchi , pinguisque ferinæ.

Postquam exempta fames , epulis mensæque remotæ,

220.

Amisos longo socios sermone requirunt:

Spemque metumque inter dubii , seu vivere credant,

Sive extrema pati , nec jam exaudire vocatos.

Præcipue pius Æneas , nunc acris Oronti,

Nunc Amyci calum gemit , & crudelia secum

225.

Fata Lyci , fortemque Gyan , fortemque Cloanthum.

Et jam finis erat , cum Jupiter æthere summo

Despiciens mare velivolum : terrasque jacentes,

Litoraue , & latos populos , sic vertice cœli

Constitit , & Libyæ defixit lumina regnis.

230.

Atque illum tales jactantem pectore curas,

Tristior , & lacrymis oculos suffusa nitentes,

Alloquitur Venus. O qui res hominumque deûmque

Æternis regis imperiis , & fulmine terras,

Quid meus Æneas in te committere tantum,

235.

Quid Troës poruere ? quibus tot funera passis

Canctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

Certe hinc Romanos olim , volventibus annis,

Hinc fore doctores , revocato à sanguine Teucris,

Qui mare , qui terras omni ditione tenerent,

240.

Pollicitus : quæ te genitor sententia vertit?

Hoc equidem occasum Trojæ , tristesque ruinas

Solabar , fatis contraria fata rependens.

Nunc

Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur. quem das finem, rex magne, laborum? 245.
 Antenor potuit mediis elapsus Achivis
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi:
 Unde per ora novem vasto cum marmure montis
 It mare præruptum, & pelago premit arva sonanti. 250.
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit.
 Troia: nunc placida compositus pace quiescit.
 Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandum) amissis unius ob iram 255.
 Prodimur, atque Italiam longè disjungimur oris.
 Hic pietatis heros? sic nos in sceptrâ reponis?
 Olli subridens hominum fator atque deorum,
 Vultu, quo cœlum, tempestatelque serenat,
 Oscula libavit naræ: dehinc talia fatur: 260.
 Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
 Fata tibi; cernes urbem, & promissa Lavini
 Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit.
 Hic tibi (fabor enim: quando hæc te cura remordet,
 Longius, & volvens fatorum arcana movebo) 266.
 Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
 Contundet, moreque viris, & mœnia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
 Ternaque transferint Rutulis hyberna subactis, 270.
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur, (Illus erat dum res stetit Iliâ regno)
 Triginta magnos volvendis mensibus orbes
 Imperio explebit, regnumque à sede Lavini
 Transferet, & longam multa vi munit Albam. 275.
 Hic jam tercentum totos regnabitur annos

Gente sub Hectorea : donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem :
 Inde Iupæ fulvo nutricis tegmine lætus
 Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet 280
 Mœnia , Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum , nec tempora pono:
 Imperium sine fine dedi. quin aspera Juno
 Quæ mare nunc , terrasque metu, cœlumque fatigat,
 Consilia in melius referet, mecumque fovebit 285
 Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
 Sic placitum : veniet lustris labentibus ætas,
 Cum domus Assaraci Phthiam , claraeque Mycenæ
 Servitio premet , ac victis dominabitur Argis
 Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar, 290
 Imperium Oceano, famam qui terminet astris:
 Julius, à magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
 Accipies securâ: vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tum positis mitescent sæcula bellis, 295
 Cana fides , & Vesta , Remo cum fratre Quirinus
 Jura dabunt: diræ ferro , & compagibus arctis
 Claudentur belli portæ. Furor impius intus
 Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
 Post tergum nodis , fremet horridus ore cruento. 300
 Hæc ait: & Majæ genitum demisit ab alto,
 Ut terræ , utque novæ pateant Carthaginis arces
 Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
 Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
 Remigio alarum , ac Libyæ citus astitit oris: 305
 Et jam jussa facit : ponuntque ferocia Pœni
 Corda , volente deo; imprimis reginae quietum
 Accipit in Teucros animum , mentemque benignam.
 At pius Æneas per noctem plurima volvens,

Ut primum lux alma data est , exire locosque 310
 Explorare novos, quas vento accesserit oras;
 Qui teneant (nam inculta videt) hominesne , feræne,
 Quærere constituit; sociisque exacta referre.
 Classẽm convexo nemorum , sub rupe cavata,
 Arboribus clausam circum , atque horrentibus umbris
 Occulit : ipse uno graditur comitatus Achate, 316
 Bina manu lato crispans hastalia ferro.
 Cui mater media sese tñlit obvia sylva,
 Virginis os habitumque gerens , & virginis arma
 Spartanz : vel qualis equos Threïssa fatigat 320
 Harpalice , Volucremque fuga prævertitur Hebrum.
 Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum
 Venatrix , dederatque comas diffundere ventis:
 Nuda genu , nodoque sinus collecta fluentes.
 Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum 325
 Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
 Succinctam pharetra , & maculosę tegmine lyncis
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic Venus. at Veneris contra sic filius orsus:
 Nulla tuarum audita mihi , neque visa sororum. 330
 O quam te memorem virgo ? namque haud tibi vul-
 tus
 Mortalis , nec vox hominem sonat : ò dea certe.
 An Phœbi soror , an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix , nostrumque leves quæcumque laborem:
 Et quo sub cœlo tandem , quibus orbis in oris 335
 Jactemur , doceas : ignari hominumque locorumque
 Erramus, vento huc vastis & fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
 Tum Venus . haud equidem tali me dignor honore.
 Virginibus Tyriis nos est gestare pharetram, 340
 Purpureoque alte suras vincire coturno.

Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem,
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
 Germanum fugiens : longa est injuria, longæ
 Ambages ; sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum, & magno mileræ dilectus amore:
 Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
 Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes,
 Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus amorum
 Germanæ : factumque diu celavit : & ægram,
 Multa malus simulans vana spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis attollens pallida miris.
 Crudelis aras, trajectaque pectora ferro
 Nudavit: cæcumque domus scelus omne retextit.
 Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet,
 Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
 His commota fugam Dido, sociosque parabat:
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat : naves, quæ forte paratæ,
 Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
 Pigmalionis opes pelago, dux foemina facti.
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
 Moenia, surgentemque novæ Carthaginis arcem:
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam;
 Taurino quantum possent circundare tergo.
 Sed vos qui tandem ? quibus aut venistis ab oris?
 Quove tenetis iter ? Quærenti, talibus ille

345.

350.

355.

360.

365.

370.

Suspirans , imoque trahens à pectore vocem,
 O dea , si prima repetens ab origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborum:
 Ante diem clauso componet vesper olympo.
 Nos Troja antiqua (si vestras forte per aures
 Trojæ nomen iit ,) diversa per æquora vectos, 380.
 Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Æneas , raptos qui ex hoste penates
 Classe veho mecum , fama super æthera notus,
 Italiam quæro patriam , & genus ab Jove summo,
 Bis denis Phrigium conscendi navibus æquor, 385.
 Matre dea monstrante viam , data fata sequuntur:
 Vix septem convulsæ undis , Euroque superfuunt.
 Ipse ignotus , egens , Libyæ deserta peragro,
 Europa , atque Asia pulsus Nec plura querentem
 Passa Venus , medio sic interfata dolore est: 390.
 Quisquis es , haud (credo) invitus cœlestibus, auras
 Vitales carpis , Tyriam qui adveneris urbem,
 Perge modo , atque hinc te reginæ ad limina perfer.
 Namque tibi reduces socios , classemque relatum
 Nuncio , & in tutum versis aquilonis actam: 395.
 Ni frustra augurium vani docuere parentes.
 Aspice bis senos lætantes agmine cygnos
 Ætherea quos lapsa plaga Jovis ales aperto
 Turbabat cœlo : nunc terras ordine longo
 Aut capere , aut captas jam despectare videntur. 400.
 Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
 Et cœtu cinxere polum , cantusque dedere:
 Haud aliter puppesque tuæ , pubesque tuorum
 Aut portum tenet : aut pleno subit ostia velo.
 Perge modo , & qua te ducit via, dirige gressum. 405.
 Dixit : & avertens rosea cervice refulsit:
 Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem

Spiravere : pedes vestis defluxit ad imos:
 Et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem
 Agnovit , tali fugientem est voce sequutus:
 Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
 Ludis imaginibus ? cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
 Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.

410.

At Venus obscuro gradientes aëre sepsit:
 Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
 Cernere quis eos , neu quis contingere posset,
 Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 Læta suas : ubi templum illi, centumque Sabæo
 Thure calent aræ, fertisque recentibus halant.

415.

420.

Corripuere viam interea, qua semita monstrat.
 Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
 Imminet, adversasque aspectat desuper arces.
 Miratur molem Æneas, magalia quondam:
 Miratur portas, strepitumque, & strata viarum,
 Instant ardentes Tyrii, pars ducere muros,
 Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa:
 Pars optare locum tecto, & concludere sulco.

425.

430.

Jura magistratusque legunt, sanctumque senatum.
 Hic portus alii effodiunt : hic alta theatris
 Fundamenta locant alii ; immanesque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

Qualis apes æstate nova per florea rura
 Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
 Educunt foetus ; aut cum liquentia mella
 Stripant , & dulci distendunt nectare cellas;
 Aut onera accipiunt venientum ; aut agmine facto,
 Ignavam fucos pecus à præsepibus arcent.

435.

440.

Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

O fortunati , quorum jam mœnia surgunt,
 Æneas ait, & fastigia suspicit urbis
 Infert se septus nebula (mirabile dictu)
 Per medios, miscetque viris ; neque cernitur ulli.
 Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbras; 445
 Quo primum jactati undis, & turbine Poeni
 Effodère loco signum, quod regia Juno
 Monstrarat caput acris equi : sic nam fore bello
 Egregiam , & facilem victu per secula gentem.
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido 450
 Condebat , donis opulentum , & numine divæ.
 Ærea cui gradibus surgebant lumina, nexæque
 Ære trabes : fortibus cardo stridebat ahenis.
 Hoc primum in luco nova res oblata timorem
 Leniit : hic primum Æneas sperare salutem 455
 Ausus , & afflictis melius confidere rebus:
 Namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
 Reginam opperiens ; dum quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se , operumque labores
 Minatur ; videt Iliacas ex ordine pugnās, 460
 Bellaque jam fama totum vulgata per orbem:
 Atridem , Priamumque , & sævum ambobus Achil-
 lem.
 Constatit , & lacrymans ; Quis jam locus (inquit)
 Achate,
 Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
 Et Priamus , sunt hic etiam sua præmia laudi: 465
 Sunt lacrymæ rerum , & mentem mortalia tangunt.
 Solve metus : feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait , atque animum pictura pascit inani.
 Multa gemens , largoque humectat flumine vultum.
 Namque videbat, uti bellantes Pergama circum 470
 Hæc fugerent Graji , præmeret Trojana juventus:

Hæc Phryges ; instaret curru cristatus Achilles:
 Nec procul hinc Rhæsi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans ; primo quæ prodita somno,
 Tydides multa vastabat cæde cruentus: 475.
 Ardentesque avertit equos in castra prius , quam
 Pabula gustassent Trojæ , Xanthumque bibissent:
 Parte alia fugiens amissis Troilus armis
 Infelix puer atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis ; curruque hæret resupinus inani, 480.
 Lora tenens tamen. huic cervixque comæque trahun-
 tur

Per terram , & versa pulvis inscribitur hasta.
 Interea ad templum non equæ Palladis ibant
 Cinibus Iliades passis , peplumque ferebant
 Suppliciter tristes , & tunc pectora palmis. 485.
 Diva solo fixos oculos averſa tenebat.
 Ter circum Iliacos raptaverat Hæc tora muros;
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici, 490.
 Tendentemque manus Priamum colpexit inermes.
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
 Eoalque acies , & nigri Memnonis arma.
 Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens , mediisque in millibus ardet. 495.
 Aurea subnectens exsertæ cingula mammar
 Bellatrix , audetque viris concurrere virgo.

Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
 Regina ad templum forma pulcherrima Dido 500.
 Incessit magna juvenum stipante caterva.
 Qualis in Euroæ ripis , aut per juga Cinthi
 Exerçet Diana choros ; quam mille sequuntæ

Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
 Fert humero , gradiesque deas supereminet omnes;
 Latonę tacitum pertentant gaudia pectus. § 106
 Talis erat Dido, talem se læta ferebat,
 Per medios instans operi regnisque futuris.
 Tum foribus divę, media testudine templi,
 Septa armis , folioque alte subnixa resedit. § 107
 Jura dabat, legesque viris, operumque laborem
 Partibus equabat justis, aut sorte trahebat.
 Cum subito Æneas concursu accedere magno
 Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
 Teucrorumque alios ; ater quos equore turbo § 108
 Dispulerat , penitusque alias advexerat oras.
 Obstupuit simul ipse , simul percussus Achates:
 Lętitiaque metuque avidi conjungere dextras
 Ardebant : sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant, & nube cava speculantur amicti, § 109
 Quę fortuna viris: classem quo littore inquant;
 Quid veniant , cunctis nam lecti navibus ibant
 Orantes veniam, & templum clamore petebant.
 Postquam introgressi, & coram data copia sandi,
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cępit: § 110
 O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
 Justitiaque dedit gentes fręnare superbas;
 Troęs te miseri ventis maria omnia vecti,
 Oramus , prohibe infandos à navibus ignes:
 Parce pio generi, & propius res aspice nostras: § 111
 Non nos aut ferro Lybicos populare penates
 Venimus, aut raptas ad littora vertere prędas.
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terrę antiqua, potens armis , atque ubere glebę: § 112
 Venient coluere viri : nunc fama , minores

Italiam dixisse , ducis de nomine gentem :

Huc cursus fuit.

Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion

539.

In vada cæca tulit , penitusque procacibus Austris,

Perque undas , superante salo , perque invia saxa

Dispulit. huc pauci vestris adnavimus oris.

Quod genus hoc hominum ? quæve hunc tam barbara
morem

Permittit patria ? hospitio prohibemur arenæ.

Bella cient , primaque vetant consistere terra.

545.

Si genus humanum , & mortalia temnitis arma,

At sperate Deos memores fandi , atque nefandi.

Rex erat Æneas nobis , quo justior alter

Nec pietate fuit , nec bello major , & armis.

Quem si fata virum servant , si vescitur aura

550.

Ætherea , nec adhuc crudelibus occubat umbris:

Non metus , officio nec te certasse priorem

Poeniteat. sunt & Siculis regionibus urbes,

Armaque , Trojanoque à sanguine clarus Acestes

Quassatam ventis liceat subducere classem;

555.

Et sylvis aptare trabes , & stringere remos.

Si datur Italiam , fociis , & rege recepto,

Tendere , ut Italiam læti , Latiumque petamus.

Sin absumpta salus , & te , pater optime Teucrûm,

Pontus habet Libyæ , nec spes jam restat Iuli:

560.

At freta Sicaniæ saltem , sedesque paratas,

Unde huc advecti , regemque petamus Acestem:

Talibus Ilioneus : cuncti simul ore fremebant

Dardanidæ.

Tam berviter Dido , vultum demissa profatur:

565.

Solvite corde metu Teucris ; secludite curas.

Res dura , & regni novitas me talia cogunt

Moliri , & late fines custode tueri.

Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem?

Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?

5704

Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;

Nec tam aversus equos Tyria sol jungit ab urbe.

Sen vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,

Sive Erycis fines, regemque optatis Acestem:

Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.

5755

Vultis & his mecum pariter confidere regnis?

Urbem quam statuo, vestra est: subducite naves,

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem

Afforet Æneas. equidem per littora certos

5804

Dimittam, Libyæ lustrare extrema jubebo,

Si quibus ejectus sylvis, aut urbibus errat.

His animum arrecti dictis, & fortis Achates,

Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem

Ardebat prior Æneam compellat Achates:

5854

Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?

Omnia tuta vides, classem sociosque receptos.

Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi

Submersum: dictis respondent cæterea matris.

Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente

5904

Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit:

Os humerosque deo similis, namque ipsa decoram

Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ

Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

5954

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo

Argentum, pariusve lapis circumdatur auro.

Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente

Improvisus ait, Coram, quem quæritis, adsum

Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.

6004

O sola infandos Trojæ miserata labores,

Quę nos , relliquias Danaum , terreque marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus , omnium egenos,
 Urbe , domo socias. grates persolvere dignas,
 Non opis est nostrę, Dido: nec quidquid ubique est 605.

Gentis Dardanię, magnum quę sparsa per orbem.
 Dii tibi , siqua pios respectant numina , si quid
 Usquam iustitię est , & mens sibi conscia recti,
 Pręmia digna ferant , quę te tam lęta tulerunt
 Secula ? qui tanti talem genuere parentes? 610.

In freta dum fluvii current , dum montibus umbrę
 Lustrabunt convexa , polus dum sidera pascet:
 Semper honos , nomenque tuum , laudesque manebunt:
 Quę me cumque vocant terrę. Sic fatus amicū
 Ilionea petit dextra , lævaque Serestum, 615.
 Post alios , fortemque Gyam fortemque Cloanthum.

Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,
 Casu deinde viri tanto , & sic ore loquuta est:
 Quis te , nate dea , per tanta pericula casus
 Insequitur ? quę vis immanibus applicat oris? 620.
 Tunc ille Æneas , quem Dardanio Anchisę
 Alma Venus Phrygię genuit Simoëntis ad undam?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
 Finibus expulsum patriis , nova regna petentem
 Auxilio Beli : genitor tum Belus opimam 625.
 Vastabat Cyprum , & victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojane , nomenque tuum , regesque Peiasgi,
 Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
 Seque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat. 630.
 Quare agite , ò tectis juvenes succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Jactatam , hac demum voluit consistere terra,
 Non ignara mali , miseris succurrere disco.

Sic memorat ; simul Ænean in regia ducit
 Teſta ; ſimul divūm templis indicit honorem:
 Nec minus interea ſociis ad littora mittit
 Viginti tauros , magnorum horrentia centum
 Terga ſuum , pingues centum cum matribus agnos:
 Munera lætitiæque dei.

635.

640.

At domus interior regali ſplendida luxu
 Inſtruitur , mediſque parant convivium teſtis.
 Arte laboratæ veſtes , oſtroque ſuperbo:
 Ingens argentum menſis , cælataque in auro
 Fortia facta patrum , ſeries longiſſima rerum ,
 Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

645.

Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
 Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem;
 Aſcanio ferat hæc , ipſumque ad mœnia ducat.
 Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.

650.

Munera præterea Iliacis erepta ruinis
 Ferre jubet , pallam ſignis , auroque rigentem,
 Et circumtextum croceo velamen acantho,
 Ornatus Argivæ Helenæ , quos illa Mycenis,
 Pergama cum peteret , inconceſſosque Hymenæos,
 Extulerat matris Lede mirabile donum.

656.

Præterea ſceptrum , Ilione quod geſſerat olim
 Maxima natarum Priami , colloque monile
 Baccatum , & duplicem gemmis auroque coronam.
 Hæc celerans , iter ad naves tendebat Achates.

660.

At Citherea novas artes , nova peſtore verſat
 Conſilia , ut faciem mutatus & ora Cupido
 Pro dulci Aſcanio veniat , donisque furentem
 Incendat reginam , atque oſſibus implicet ignem.

Quippe domum timet ambiguum , Tyrioſque

bilin-

gues.

665.

Urit atrox Juno : & ſub noctem cura recurſat.

Ergo his aligerum dictis affatur amorem:
 Nate, meæ vires, mea magna potentia solus;
 Nate patris summi, qui tela Typhoëa temnis;
 Ad te confugio, & supplex tua numina posco. 670
 Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
 Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
 Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
 Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus; & vereor, quo se Junonia vertant 675
 Hospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
 Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
 Reginam meditor, ne quo se numine mutet;
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore. 679
 Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
 Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
 Sidoniam puer ire parat, mea maxima curas;
 Dona ferens pelago, & flammis restantia Trojæ:
 Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
 Aut super Idalium sacrata sede recondam: 685
 Ne qua scire dolos, mediussve occurrere possit.
 Tu faciem illius noctem non amplius unam
 Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
 Ut cum te gremio accipiet lætissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyæum, 690
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Paret amor dictis charæ genitricis, & alas
 Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem 695
 Iccipat, & fotum gremio dea tollit in altos
 Idaliæ lucos; ubi mollis amaracus illum
 Floribus, & dulci aspirans complectitur umbræ,
 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido

Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
 Cum venit , aulæis jam se regina superbis
 Aurea composuit sponda , mediamque locavit.
 Jam pater Æneas , & jam Trojana juvenus
 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
 Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
 Expediunt , tonsisque ferunt mantilia villis. 706.
 Quinquaginta intus famulæ , quibus ordine longo
 Cura penum struere , & flammis adolere penates.
 Centum aliæ , totidemque pares ætate ministri,
 Qui dapibus mensas onerent , & pocula ponant. 710.
 Nec non & Tyrii per limina lata frequentes
 Convenere toris jussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ , mirantur Julum,
 Flagrantesque dei vultus , simulataque verba,
 Pallamque , & pictum croceo velamen acantho. 715.
 Præcipuè infelix pesti devota futuræ
 Expleri mentem nequit , ardescitque tuendo
 Phœnissa , & puero pariter donisque movetur.
 Ille , ubi complexu Æneæ , colloque pependit,
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem, 720.
 Reginam petit. hæc oculis hæc pectore toto
 Hæret , & interdum gremio fovet inscia Dido,
 Infideat quantus miseræ deus. at memor ille
 Matris Acidaliæ , paulatim abolere Sichæum
 Incipit , & vivo tentat prævertere amore 725.
 Jampridem resides animos , desuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis , mensæque remotæ
 Crateras magnos statuunt , & vina coronant,
 Fit strepitus tectis , vocemque per ampla volutant
 Atria : dependent lychni laquearibus aureis 730.
 Incensi , noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem gemmis , auroque poposcit,

Implevitque mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo soliti. tum facta silentia testis.

Juppiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur) 735:

Hunc lætum Tyriisque diem, Trojaque profectis
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.

Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:

Et vos ò cœtum Tyrii celebrate faventes.

Dixit, & in mensa laticum libavit honorem, 740.

Primaque libato summo tenuis attigit ore,

Tum Bitiæ dedit increpitans. ille impiger hausit

Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.

Post alii proceres. cithara crinitus Jopas

Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas. 745:

Hic canit errantem Lunam, Solisque labores:

Unde hominum genus & pecudes, unde imber &
ignes;

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.

Quid tantum Oceano properent se tingere soles

Hibernis, vel quæ tardis mora noctibus obstet. 750.

Ingeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur:

Nec non & vario noctem sermone trahebat

Infelix Dido, longumque hibeat amorem,

Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:

Nunc quibus Auroræ venisset filius armis; 755:

Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.

Imo age, & à prima dic hospes origine nobis

Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,

Erroresque tuos; nam te jam septima portat

Omnibus errantem terris & fluctibus ætas. 760:

ÆNEIDOS

LIBER II.

Argumentum.

Didoni Æneas excidii Trojani seriem narrat.

Conticuere omnes , intentique ora tenebant:
 Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
 Infandum regina jubes renovare dolorem;
 Trojanas ut opes , & lamentabile regnum
 Evenerint Danaï ; quæque ipse miserrima vidi, 5.
 Et quorum pars magna fui quis talia fando
 Myrmidonum , Dolopumve , aut duri miles Ulyssi,
 Temperet à lacrymis ? & jam nox humida cœlo
 Præcipitat , suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed si tantus amor casus cognoscere nostros, 10.
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
 Quamquam animus meminisse horret , luctuque refu-
 git,
 Incipiam. Fracti bello , fatisque repulsi
 Ductores Danaum , tot jam labentibus annis,
 Inster montis equum divina Palladis arte 15.
 Ædificant , sectæque intexunt abjete collas.
 Votum pro reditu simulant : ea fama vagatur.
 Huc delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt cœco lateri : penitusque cavernas
 Ingentes, utrumque armato milite complent. 20.
 Est in conspectu Tenedos , notissima fama

In-

Pauper in arma pater primis huc misit ab annis,
 Dum stabat regno incolumis, regnumque vigeat
 Confiliis, & nos aliquod nomenque decusque
 Gelsimus, invidia postquam pellacis Ulysi 90
 (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
 Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
 Et casum infantis mecum indignabar amici:
 Nec tacui demens: & me, fors siqua tulisset,
 Si patrios unquam remeassem victor ad Argos, 95
 Promissi ultorem, & verbis odia aspera movi:
 Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro. 100
 Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolve?
 Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achi-

vos,

Idque audire sat est: jamdudum sumite poenas.
 Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ,
 Tum vero ardemus scitari, & quærere calus, 105
 Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
 Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
 Sæpe fugam Danaï Troja cupiere relicta
 Moliri, & longo fessi discedere bello.
 Fecissentque utinam. sæpe illos aspera posgi 110
 Intercluserit hyems; terruit Auster euntes.
 Præcipue cum jam hic trabibus contactus acernis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbis.
 Suspensi Enrypylum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: ipse adytis hæc tristitia dicta reportat. 115
 Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
 Cum primum Iliacas Danaï venissetis ad oras:
 Sanguine quærendi reditus, animaque litandum

Argolica, vulgi quæ vox ut venit ad aures,
 Obsupere animi, gelidusque per ima cucurrit 120.
 Ossa tremor, cui fata parent, quem polcat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quæ sint ea numina divûm
 Flagitat: mihi jam multi crudele canebant
 Artificis scelus, & taciti ventura videbant: 125.
 Bis quinos flet ille dies, testusque recusat
 Prodere voce sua quemquam aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Composito rumpit vocem, & me destinat arę.
 Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat, 130.
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et falsæ fruges, & circum tempora vitæ,
 Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
 Limosque lacu per noctem obscurus in ulva 135.
 Delitui, dum vela darent; si forte dedissent.
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt. 140.
 Quod te per superos, & conscia numina veri,
 Per, si qua est, quæ restat adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides, oro; miserere laborum
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus, & miseresчимus ultro. 145.
 Ipse viro primus manicas, atque arcta levare
 Vincula jubet Priamus, dictisque ita fatur amicis:
 Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos:
 Noster eris, mihi que hæc ediffere vera roganti. 149.
 Quo molem hanc immanis equi statuere? quis au-
 thor?

Quid-

Quidve petunt ? quæ relligio ? aut quæ machina belliæ
 Dixerat. Ille dolis instructus, & arte Pelasga,
 Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
 Vos æterni ignes, & non violabile vestrum
 Testor numen, ait : vos aræ, ensesque nefandi, 155.
 Quos fugi ; vitæque deûm quas hostia gessit
 Fas mihi Grajorum sacrata revolvere jura:
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt ; teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modo promissis maneat, servataque serves 160.
 Troja fidem, si vera feram, si magna rependam.
 Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit : impius ex quo
 Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo 165.
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
 Virgineas ausi divæ contingere vittas:
 Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
 Spes Danaum, fractæ vires aversa deæ mens. 170.
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
 Vix positum castris simulacrum : arsero coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis : saltusque per artus
 Sudor iit : terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens, hastamque tementem.
 Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas: 176.
 Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
 Omnia ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago, & curvis secum advexere carinis.
 Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenæ, 180.
 Arma, deosque parant comites, pelagoque remensæ
 Improviâ aderunt. ita digerit omnia Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso

Effigiem statuere , nefas quæ triste piaret.

184.

Hanc tamen immensam Calchas attollere molem

Roboribus textis , cœloque educere jussit;

Ne recipi in portis, aut duci in mœnia possit,

Neu populum antiqua sub religione tueri.

Nam si vestra manus violasset dona Minervæ,

189.

Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipsum

Convertant) Priami imperio, Phrygibusque futurum.

Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,

Ultrò Asiam magno Pelopeja ad mœnia bello

Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.

Talibus insidiis,perjurique arte Sinonis

195.

Credita res ; captique dolis , lacrymiisque coacti;

Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Hic aliud majus miseris , multoque tremendum

Objicitur magis,atque improvida pectora turbat.

200.

Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,

Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta

(Horresco referens) immensis orbibus angues

Incumbunt pelago , pariterque ad littora tendunt:

205.

Pectora quorum inter fluctus arrecta,jubæque

Sanguinæ exsuperant undas , pars cætera pontum

Pone legit, sinuatque immensa volumine terga.

Fit sonitus spumante salo : jamque arva terebant,

Ardentesque oculos suffecti sanguine,& igni,

210.

Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Diffugimus visu exsangues. illi agmine certo

Laocoonta petunt , & primum parva duorum

Corpora natorum serpens amplexus uterque

Implicat , & miseros morsu depalcitur artus.

115.

Post ipsum auxilio succurrentem , ac tela ferentem
 Corripiunt , spirisque ligant ingentibus , & jam
 Bis medium amplexi , bis collo squamea circum
 Terga dati , superant capite , & cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220.
 Pertusus sanie vittas , atroque veneno:
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit.
 Quæ es mugitus , fugit cum saucius aras
 Taurus , & incertam exculsit cervice securim.
 At gemini lapsu delubra ad summa diacones 225.
 Effugiunt , lavæque petunt Tritonidis arcem:
 Sub pedibusque deæ , clypei que sub orbe teguntur.
 Tum vero nemefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor , & scelus expendisse mereitem
 Laocoonta ferunt , lacrum qui cupide robur 230.
 Legerit , & tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum , orandaque divæ
 Nomina , conclamant.
 Dividimus muros , & moenia plandimus urbis.
 Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum 235.
 Subjiciunt lassus, & stupea vincula collo
 Intendant , scandit fatalis machina muros
 Foeta armis , circum pueri innuptæque puellæ
 Sacra ceant , funemque manu contingere gaudent:
 Illa subit , mediæque minans illabitur urbi. 240.
 O patria , ò divûm domus Ilium , & inclyta bello
 Moenia Darianidum ! quater i, so in limine portæ
 Substitit , atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen inmemores , cæci que furore:
 Et monitum infelix sacrata sistimus arce. 245.
 Tunc etiam satis aperit Cassandra futuris
 Oræ , dei jussu , non unquam credita Teucris.
 Nos delubra deûm miseri , quibus ultimus esset

Ille dies , festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cœlum , & ruit Oceano nox. 250.

Involvens umbra magna terramque , polumque,

Myrmidonumque dolos : fusi per mœnia Teucri

Conticuere ; sopor fessos complectitur artus.

Et jam Argiva Phalanx instructis navibus ibat

A Tenedo. tacitę per amica silentia lunę, 255.

Littora nota petens, flammæ cum regia puppis

Extulerat: fatisque deũ defensus iniquis,

Inclusos utero Danaos , & pinea furtim

Laxat claustra Sinon, Illos patefactus ad auras

Reddit equus, lætique cavo se robore promunt 260.

Tifandrus , Sthenelique duces , & dirus Ulysses,

Demissum lapsi per funem, Athamalque , Theatque,

Pelidesque Neoptolemus , primusque Machaon,

Et Manelaus , & ipse doli fabricator Epeus.

Invadunt urbem somno , vinoque sepultam. 265.

Ceduntur vigiles ; portisque patentibus omnes

Accipiunt socios , atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat , quo prima quies mortalibus ægris

Incipit , & dono divum gratissima serpit.

In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector 270.

Visus adesse mihi , largosque effundere fletus,

Raptatus bigis , ut quondam , aterque cruento

Pulvere , perque pedes trajectus lora rumentes.

Hec mihi , qualis erat , quantum mutatus ab illo

Hectore , qui redit exuvias indurus Achillis, 275.

Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!

Squalentem barbam ; & concretos sanguine crines,

Vulneraque illa gerens , quæ circum plurima muros

Accepit patrios , ultro flens ipse videbar

Compellare virum , & mœstas ex; romere voces. 280.

O lux Dardanię , spes ò fidissima teucrum,

Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
 Expectate venis? ut te post multa tuorum
 Funera, post varios hominumque urbisque labores
 Defessi aspiciamus? quæ causa indigna serenos 285.
 Foedavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
 Ille nihil; nec me querentem vana moratur:
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
 Hostis habet muros; ruit alio à culmine Troja. 290.
 Sat patrię Priamoque datum; si Pergama dextra
 Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 Sacra, suosque, tibi commendat Troja penates.
 Hos cape fatorum comites, his mœnia quæres;
 Magna pererrato statues quæ denique ponto. 296.
 Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem,
 Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
 Diverſo interea miscentur mœnia luctu:
 Et magis atque magis (quamquam secreta parentis
 Anchisę domus, arboribusque oblecta recessit) 300.
 Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
 Excitior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
 Aſcenſu ſupero, atque arreſtis auribus aſto.
 In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
 Incidit: aut rapidus montano flumine torrens 305.
 Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
 Pręcipitetque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
 Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
 Tum vero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
 Inſidię: jam Deiphobi dedit ampla ruinam 310.
 Vulcano ſuperante domus: jam proximus ardet
 Ucalegon: Sigę igni freta læta relucent.
 Exoritur clamorque virũm, clangorque tubarum,
 Arma amens capio, nec lat rationis in armis; 314.
 Sed

Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem

Cum sociis ardent animi furor, iraque mentem

Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,

Panthus Otriades, arcis Phœbique sacerdos,

Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem 320

Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.

Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?

Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:

Venit summa dies & ineluctabile tempus

Dardaniæ fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens 325

Gloria Teucrorum, ferus omnia Juppiter Argos

Transtulit: incensa Danaï dominantur in urbe:

Arduus armatos mediis in mœnibus astans

Fundit equus: Victorque Sinon incendia miscet

Insultans. portis alii bipatenribus adsunt; 330

Millia quot magnis nunquam venerere Mycenis.

Obsedere alii telis angusta viarum

Oppositi stat ferri acies mucrone corusco

Stricta, parata neci, vix primi prælia tentant

Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt. 335

Talibus Otriadæ dictis, & numine divum

In flammis, & in arma feror: quo tristis Erynnis,

Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.

Addunt se socios, Ripheus, & maximus armis 339

Iphitus, oblatus per lunam, Hypanisque, Dymasque,

Et lateri agglomerant nostro, juvenisque Choroëbus

Mygdonides; illis qui ad Trojam forte diebus

Venerat, insano Cassandrae incensus amore:

Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat

Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis 345

Audierat.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi,

Incipio super his. Juvenes, fortissima frustra
Pectora (si vobis audentem extrema cupido est
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis.

350.

Excessere omnes, adytis atque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi
Incensæ, moriamur, & in media arma ruamus.

Una salus victis, nullam sperare salutem

Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu

355.

Raptores atra in nebula, quos improba ventris

Exegit cæcos rabies, catulique relictæ

Fauibus expectant siccis; per tela per hostes

Vacuos haud dubiam in mortem, mediæque tene-

mus

Urbis iter nox atra cava circumvolat umbra.

360.

Quis cladem illius noctis, quis funera fando

Explicet? aut possit lacrimis æquare labores?

Urbs antiqua ruit, multos domina a per annos,

Plurima perque vias sternuntur inertia passim

Corpora, perque domos & religiosa deorum

365.

Limina, nec soli poenas dant sanguine Teucris:

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Victoresque cadunt Danaï. crudelis ubique

Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

Primum se Danaum, magna comitante caterva,

370.

Androgeos offert nobis, socia agmina credens,

Inscius, atque ultro verbis compellat amicis:

Festinate viri; nam quæ tam sera moratur

Segnities? alii rapiunt incensa feruntque

Pergamæ; vos celsis nunc primum à navibus itis?

375.

Dixit: & exemplo (neque enim responsa dabantur

Fida satis) sensit medios delapsus in hostes.

Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem

Pref-

Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
 Attollentem iras, & carula colla tumentem.
 Haud lecus Androgeos visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis & circumfundimur armis:
 Ignarosque loci passim, & formidine captos
 Sternimus: aspirat primo fortuna labori. 385
 Atque hic exultans successu, animique Choroëbus,
 O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis
 Aptemus: *dolus, an virtus, quis in hoste requirat?* 390
 Arma dabunt ipsi. sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypei que insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ensen.
 Hoc Riphens, hoc ipse Dymas, omnilque juvenus
 Lata facit: spoliis se quisque recentibus armat. 395
 Vadimus immitti Danaïs, haud numine nostro,
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conferimus; multos Danaum demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, & litora cursu
 Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400
 Scandunt rursus equum, & nota conduuntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.
 Ecce, trahebatur pallsis Priamæia virgo
 Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ,
 Ad coelum tendens ardentia lumina frustra; 405
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem, furiata mente Choroëbus:
 Et sese medium iniecit moriturus in agmen.
 Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
 Hic primus ex alto delubri culmine telis 410
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes
 Armorum facie, & Grajarum errore jubarum,

Tum Danaï gemitu , atque ere; tē virginis ira
 Undique collecti invadunt acertimus Ajax,
 Et gemini Atrida, Dolopumque exercitus omnis. 415.
 Adversi rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt Zephyrusque , Notusque , & latus Eois
 Euris equis : stridunt sylvæ ; lævitque tridenti
 Spumeus , atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram 420.
 Fundimus insidiis , totaque agitavimus urbe,
 Apparent : primi clypeos mentitaque tela
 Agnoscunt , atque ora sono discordia signant.
 Incer obruimur numero : primusque Chorcæbus
 Penelei dextra , divæ armipotentis ad aram 425.
 Procumbit , cadit & Ripheus , justissimus unus
 Qui fuit in Teueris , & servantissimus æqui.
 Dis aliter visum. pereunt Hypanisque Dymasque,
 Confixi à lociis nec te tua plurima , Panthu
 Labentem pietas , nec Apollinis insula textit. 430.
 Iliaci cineres , & flamma extrema meorum,
 Testor ; in occasu vestro nec tela , nec ullas,
 Vitavisse vices Danaûm ; & , si fata fuissent
 Ut caderem , meruisse manu. divellimur inde
 Iphitus, & Pelias mecum : quorum Iphitus ævo 435.
 Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi.
 Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
 Hic vero ingentem pugnam , ceu cætera nusquam
 Bella forent , nulli tota morerentur in urbe: 439.
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
 Cernimus , obsessumque acta testudine limen.
 Hærent parietibus scælæ ; postesque sub ipsos,
 Nituntur gradibus: clypeosque ad tela sinistris
 Protecti obijciunt ; prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra, turres, ac tecta domorum 445.

Culmina convellant (his se quando ultima cernunt
 Extrema jam in morte parant defendere telis)
 Aurataque trabes , veterum decora alta parentum
 Devolvunt. alii strictis mucronibus imas
 Obsedere fores : has servant agmine denso. 450.
 Instaurati animi regis succurrere tectis,
 Auxilioque levare viros , vimque addere victis,
 Limen erat , cęcęque fores , & pervius ulus
 Tectorum inter se Priami , posteiſque relictis
 A tergo : infelix qua se, dum regna manebant, 455.
 Sępius Andromache ferre incommata solbat
 Ad foceros , & avo puerum Astyanacta trahebat.
 Evado ad summi fastigia culminis ; unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Tauri.
 Turrem in præcipiti stantem, summiſque sub astra 460.
 Eductam tectis , unde omnis Troja videri,
 Et Danaum solitę naves , & Achaica castra:
 Aggressi ferro circum , qua summa labantes
 Juncturas tabulata dabant , convellimus altis
 Sedibus , impulimusque : ea lapsa repente ruinam 465.
 Cum sonitu trahit , & Danaum super agmina late
 Incidit. ast alii subeunt : nec laxa , nec ullum
 Telorum interea cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum , primoque in limine Pyrrhus
 Exultat telis , & luce coruscus athena. 470.
 Qualis ubi in lucem coluber mala gramina passus
 Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
 Nunc positis novus exuviis , nitidusque juvena,
 Lubrica convolvit sublato pectore terga
 Arduus ad solem , & linguis micat ore trifurcis. 475.
 Una ingens Periphas , & equorum agitator Achillis,
 Armiger Automedon . uno omnis Scyria pubes
 Succedunt tecto , & flammæ ad culmina jactant.

Ipse inter primos correpta dura bipenni
 Limina perrumpit, postelque à cardine vellit 480.
 Æratos jamque excisa trabe, firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
 Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
 Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
 Armatosque vident stantes in limine primo. 485.
 At domus interior gemitu, miseroque tumultu
 Miscetur: penitusque cavæ plangoribus ædes
 Femineis ululant. ferit aurea sidera clamor.
 Tum pâvidæ tectis matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt. 490.
 Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
 Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
 Janna, & emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danai, & late loca milite complent. 495.
 Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
 Exit, oppositasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furentem
 Cæde Neoptolemmum geminosque in limine Atridas: 500.
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per
 aras
 Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes auro, spoliisque superbi
 Procubuerunt: tenent Danai, quæ deficit ignis. 505.
 Froscant & Priami fuerint quæ fata, requiras.
 Urbis ubi capta casum, convulsaque vidit
 Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem:
 Arma diu senior desueta trementibus ævo
 Circundat nequidquam humeris, & inutile ferrum 510.
 Cin-

ÆNEIDOS, LIB. II.

Cingitur , ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis , nudoque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit. juxtaque veterrima laurus
 Incumbens arę , atque umbrâ complexa penates. § 14.
 Hic Hecuba , & natæ nequicquam altaria circum,
 Præcipientes atra ceu tempestate columbę
 Condensæ , & divum amplexę simulacra tenebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
 Ut vidit ; Quæ mens tam dira , miserrime conjux,
 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit. § 20.
 Non tali auxilio , nec defensoribus istis
 Tempus eget : non, si ipse meus nunc afforet Hector.
 Huc tandem concede ; hæc ara tuebitur omnes;
 Aut moriere simul sic ore effata , recepit
 Ad sese , & sacra longævum in sede locavit. § 25.
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de cede Polites,
 Unus natorum Priami , per tela , per hostes
 Porticibus longis fugit . & vacua atria lustrat
 Saucius illum ardens infesto vulnere Pyrrhus § 29.
 Insequitur : jam jamque manu tenet , & premit hasta.
 Ut tandem ante oculos evasit , & ora parentum,
 Concidit , ac multo vitam cum sanguine fudit;
 Hic , Priamus , quanquam in media jam morte tene-
 tur,
 Non tamen abstinuit , nec voci , iræque pepercit.
 At tibi pro scelere , exclamat , pro talibus ausis, § 35.
 Dii (siqua est cœlo pietas , quę talia curet)
 Persolvant grates dignas , & præmia reddant
 Debita ; qui nati coram me cernere letæum
 Fecisti , & patrios scædasti funere vultus.
 At non ille , satum quo te mentiris , Achilles § 40.
 Talis in hoste fuit Priamo : sed jura , fidemque
 Supplicis erubuit , corpusque exangue sepulchro

Red-

Reddidit Hæstoreum : meque in mea regna remisit!
 Sic fatus senior , telumque imbellè sine ictu
 Conjecit : ranco quoniam protinus ære repulsum, 545.
 Et summo clypei nequicquam umbone pendit.
 Cui Pyrrhus ; Referes ergo hæc , & nuacins ibis
 Pelidæ genitori ; illi mea tristia fata,
 Degeneremque Neoptolemum narrare memento. 549.
 Nunc morere. Hæc dicens , altaria ad ipsa trementem
 Traxit , & , in multo lapsantem sanguine natis
 Implicuitque comam læva , dextraque coruscum
 Extulit , ac lateri capulo tenus abdidit ensẽ.
 Hæc finis Præmi factorum : hic exitus illum 554.
 Sorte tulit , Trojam incensam , & prolapsa videntem
 Pergama , tot quondam populis , terrisque superbum
 Regnatorem Asiæ , jacet ingens litore truncus:
 Avulsamque humeris caput , & sine nomine corpus.
 At me tum primum sævus circumstetit horror;
 Obstupui. subit chari genitoris imago, 560.
 Ut regem quæcumque crudeli vulnere vidi
 Vitam exhalantem : subit deserta Crensa,
 Et direpta domus , & parvi casus Juli.
 Respicio , & quæ sit me circum copia lustro.
 Deseruere omnes defessi , & corpora saltu 565.
 Ad terram milere , aut ignibus egra dedere.
 Jamque adeo super unus eram , cum limina Vestæ
 Servantem , & tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida aspicio : dant clara incendia lucem
 Erranti , passimque oculos per cuncta ferenti. 570.
 Illa sibi infestos everta ob Pergama Teucros,
 Et pœnas Danaûm , & deserti conjugis iras
 Permetuens , Trojæ & patriæ communis Erynnis,
 Abdiderat sese, atque aris invisâ sedebat.
 Exarsere ignes animo : subit ira , cadentem 375.
 UI-

Ulcisci patriam, & sceleratas sumere poenas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque Mycenæ
 Aspiciet? partoque ibit regina triumpho?
 Coniungiumque domumque, patres natoque videbit,
 Iliadum turba, & Phrygiis comitat in nitris? § 80.
 Occiderit ferro Priamus? Troja akerit ignis?
 Dardanum toties sudarit sanguine latus?
 Non ita. namque et si nullum memorabile nomen
 Femineæ in poena est, nec habet victoria laudem;
 Extinxisse nefas tamen, & lumpsisse merentis § 85:
 Laudabor poenas: animumque exolesse iuvabit
 Ultricis flammæ, & cineres satiassè meorum.
 Talia jactabam: & furiata mente ferebar:
 Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
 Obrulit, & pura per noctem in luce refulsit § 90.
 Alma parens, confessa deam, qualisque videri
 Coelicolis, & quanta solet: dextraque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit? § 95:
 Non prius aspicias, ubi fessum græte parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creuta,
 Alcaniusque puer? quos omnes undique Grajæ
 Circum errant acies: &, ni mea cura resistit,
 Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis. 600.
 Non tibi Tynderidis facies in visa Lacæonæ,
 Culpative Paris, verum inclementia diuûm
 Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
 Aspice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
 Mortales heberat vilis tibi, & humida circum § 605.
 Caligit, nubem eripiam: tu nequa parentis
 Iussa time, neu præceptis parere recusa)
 Hic, ubi disiectas moles, avulsaque laxis

Saxa vides , mistoque undantem pulvere fumum:
 Neptunus muros , magnoque emota tridenti
 Fundamenta quatit, totamque a sedibus urbem
 Eruit. hic Juno Scæas sævissima portas
 Prima tenet , sociumque furens à navibus agmen
 Ferro accincta vocat.

610.

Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
 Infedit , nimbo effulgens , & Gorgone læva.
 Ipse Pater Danaïs animos , viresque secundas
 Sufficit : ipse Deos in Dardana suscitât arma.
 Eripe nate fugam , finemque impone labori.
 Nusquam abero , & tutum patrio te limine sistam.
 Dixerat ; & spissis noctis se condidit umbris.
 Apparent dirę facies , inimicaque Trojæ
 Numina magna deũm.

615.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignes
 Illum , & ex imo verti Neptunia Troja.

625.

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
 Cum ferro accisam , crebrisque bipennibus instant
 Eruere agricolæ certatim : illa ulque minatur,
 Et tremefacta comam concussio vertice nutat:
 Vulneribus donec paulatim evicta , supremum
 Congemuit , traxitque jugis avulsâ ruinam
 Descendo , ac ducente Deo flammam inter & hostes
 Expedior : dant tela locum , flammæque recedunt.
 Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
 Antiquasque domus, genitor, quem tollere n̄ altos
 Optabam primum montes, primumque petebam,
 Abnegat excitiâ vitam producere Troja.
 Ex liumque pati. Vos ò quibus integer ævi
 Sanguis , ait , solidęque suo stant robore vires,
 Vos agitate fugam.

630.

635.

640.

Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,

Has

Has mihi servassent sedes. satis una, superque
 Vidimus excidia, & captæ superavimus urbi.
 Sic ò, sic positum affatu discedite corpus.
 Iple manu mortem inveniam, miserebitur hostis, 645.
 Exuviasque petet: facilis jactura sepulchri est.
 Jampridem invisus divis, & inutilis annos
 Demoror, ex quo me divùm pater, atque hominum rex
 Furinis afflavit ventis, & contigit igni.
 Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650.
 Nos contra effusi lacrymis, conjuxque Creusa,
 Alcaniusque, omnisque domus; ne vertere secum
 Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
 Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem. 654.
 Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
 Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
 Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
 Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
 Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
 Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ 660.
 Teque, tuoque juvat: patet isti janua letho:
 Jamque adierit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
 Hoc erat, alma parens, quo me per tela, per ignes
 Eripis? aut mediis hostem in penetralibus, utque 665.
 Alcaniumque, patremque meum, juxtaque Creusam
 Alterum in alterius maceratos sanguine cernam?
 Arma, viri, ferte arma, vocat lux ultima victos,
 Reddite me Danais; finite instaurata revivam
 Prælia. numquam omnes hodie moriemur inulti. 670.
 Hic ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
 Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum;

Si periturus abis, & nos raptè in omnia tecum: 675
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primum tutare domum. Cui parvus Julius,
 Cui pater, & conjux quondam tua dictâ relinquo?
 Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat.
 Cum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum. 679
 Namque manus iter, mœstorumque ora parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Juli
 Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
 Lambere flamma comas, & circum tempora pasci,
 Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem 685
 Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
 At pater Anchises oculos ad sidera lætus
 Extulit, & coelo palmas cum voce tetendit.
 Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 Aspice nos; hoc tantum: & si pietate meremur, 690
 Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.
 Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
 Intonuit lævum; & de coelo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
 Illam summa super labentem culmina tecti 695
 Cernimus Idæa claram se condere sylva,
 Signantemque vias: tum longo limite sulcus
 Dat lucem, & late circum loca sulphure fumant.
 Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
 Affaturque deos; & sanctum fidus adorat. 700
 Jam jam nulla mora est; sequor, & qua ducitis, adsum.
 Dii patrii servate domum, servate nepotem:
 Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est:
 Credo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
 Dixerat ille: & jam per mœnia clarior ignis 705
 Auditur, propiusque cœtus incendia volvunt.
 Ergo age, chare pater, cervici imponere nostræ:

Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
 Quo res cunque cadent, unum & commune periculum,
 Una salus ambobus erit: mihi parvus Iulus 710
 Sit comes, & longe servet vestigia conjux.
 Vos famuli, quæ dicam animis advertite vestris.
 Est urbe egressis tumultus, templumque vetustum
 Deserta Cereris, juxtaque antiqua cupressus
 Religione patrum multos servata per annos. 715
 Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
 Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque penates:
 Me bello è tanto digressum, & exade recenti,
 Attrectare nefas, donec me flumine vivo
 Ablucro. 720
 Hæc fatus, latos humeros, subjectaque colla
 Veste super, fulvique internor pelle leonis,
 Succedoque oneri. dextra se parvus Iulus
 Implicuit. sequiturque patrem non passibus æquis.
 Pone subit conjux, ferimur per opaca locorum: 725
 Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graji,
 Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
 Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.
 Jamque propinquabam portis; omnemque videbar 730
 Evasisse viam, subito cum creber ad aures
 Visus adesse pedum sonitus: genitorque per umbram
 Prospiciens, Nate, exclamat, fuge nate, propin-
 quant;
 Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno. 734
 Hic mihi nescio, quod trepido male numen amicum
 Confusam eripuit mentem: namque avia cursu
 Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
 Heu misero conjux satone crepta Creusa
 Substitit, erravitque via, seu lassâ resedit,

Incertum: nec post oculis est reddita nostris: 740.
 Nec prius amissam respexi, animumque reflexi,
 Quam tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam
 Venimus: hic demum collectis omnibus, una
 Defuit, & comites, natumque virumque fefellit.
 Quem non inculavi amens hominumque deorumque? 745.

Aut quid in everfa vidi crudelius urbe?
 Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque penates
 Commendo sociis, & curva valle recondo.
 Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
 Stat calus renovare omnes omnemque reverti 750.
 Per Trojam, & rursus caput objectare periclis.
 Principio muros, obscuraque limina portæ,
 Qua gressum extuleram, repeto; & vestigia retro
 Observata sequor per noctem, & lumine lustrō.
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent. 755.
 Iude domum si forte pedem si forte tulisset,
 Me refero: irruerant Danaï, & tectum omne tenebant.

Ilicet ignis edax summa ad vestigia vento
 Volvitur; exsuperant flammæ; furit ætus ad auras.
 Procedo ad Priami sedes, arcemque reviso. 760.
 Et jam porticibus vacuis, Junonis alylo
 Custodes lecti Phoenix, & dirus Ulysses
 Prædam asservabant. huc undique Troia gaza
 Incensis erepta adytis mensæque deorum,
 Cratereſque antro solidi, captivæque vestis 765.
 Congeritur. pueri & pavidæ longo ordine matres
 Stant circum.

Aufus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias: moestusque Creulam
 Nequequâ ingeminans, iterumque iterumq̃ vocavi. 770.
 Que?

Querenti, & tectis urbis sine fine furenti
 Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos & nota major imago.
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis: 775
 Quid tantum infano juvat indulgere labori,
 O dulcis conjux? non hæc sine numine divûm
 Eveniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam
 Fas: haud ille finet superi regnator Olympi.
 Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum. 780
 Ad terram Hesperiam venies: ubi Lydius, arva
 Inter opima virûm, leni fluit agmine Tibris.
 Illic res lætæ, regnumque, & regis conjux
 Parta tibi: lacryma: dilectæ pelle Creusæ
 Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 Aspiciam: at Gægis servitum matribus ibo
 Dardanis, & divæ Veneris nurus:
 Sed me magna deûm genitrix his detinet oris.
 Jamque vaic, & nati te va communis amorem. 789
 Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa volentem
 Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras.
 Ter conatus: bi collo dare brachia circum;
 Ter frustra comprensa manus effugit imago
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Sic demum locios, consumpta nocte, reviso, 795
 Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
 Lucrentio admirans numerum, matresque, virosque,
 Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Unique convenere, animis opibusque parati,
 In quascunque velim pelago deducere terras. 800
 Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
 Ducebatque diem: Danaïque obfessa tenebant
 Lucina portarum; nec spes opis ulla dabatur.

ÆNEIDOS

LIBER III.

Argumentum.

Æneæ navigationem ejusque varios errores continet : mores ritusque gentium.

Postquam res Asiæ , Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis , ceciditque superbum
Ilium , & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diversa exilia , & desertas quærere terras
Auguriis agimus divûm ; classemque sub ipsa
Antandro , & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant , ubi sistere detur:
Contrahimusque viros , vix prima inceperat ætas;
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo, 10.
Eccampos , ubi Troja fuit. feror exul in altum
Cum sociis , natoque , penatibus , & magnis diis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo;
Hospitum antiquum Trojæ sociique penates, 15.
Dum fortuna fuit. feror huc , & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis;
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri , divesque ferebam
Auspiciis cœptorum operum, superoque nitentem 20.
Coelicolûm regi mactabam in littore taurum.

Forte fuit juxta tumulus , quo cornea summo
 Virgulta , & densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi , viridemque ab humo convellere sylvam
 Conatus , ramis tenerem ut frondentibus aras: 25.
 Horrendum & dictu video mirabile monstrum.
 Nam , quæ prima solo ruptis radicibus arbos
 Vellitur , huic atro liquuntur sanguine guttæ;
 Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. 30.
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor , & casus penitus tentare latentes:
 Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo , nymphas venerabar agestæ.
 Gradivumque patrem , Geticis qui præsidet arvis: 35.
 Rite secundarent visos , omemque levarent.
 Tertia sed postquam majora hastiliæ nixu
 Aggredior : genibusque adversæ obluكتور arenæ:
 (Eloquar , an fileam ?) gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo , & vox reddita fertur ad aures. 40.
 Quid miserum , Ænea , laceras ? jam parce sepulto.
 Parce pias scelerare manus. non me tibi Troja
 Externum tulit ; haud cruor hic de stipite manat.
 Heu fuge crudeles terras , fuge littus avarum:
 Nam Polydorus ego : hic confixum ferrea texit 45.
 Telorum seges , & jaculis increvit acutis.
 Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui ; steterumque comæ , & vox faucibus hæ-
 sit.

Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandarat alendum 50.
 Threicio regi cum jam diffideret armis
 Dardaniæ , cingique urbem obsidione videret.
 Ille , ut opes fractæ Teucrûm , & fortuna recessit,

Res Agamemnonias , victriciaque arma sequutus,
 Fas omne abruptit: Polydorum obtruncat, & auro 55:
 Vi petitur. *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames? postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres , primumque parentem
 Monstra Deum refero , & quæ sit sententia posco.
 Omnibus idem animus , scelerata excedere terra, 60,
 Linquere pollutum hospitium , & dare classibus Au-
 stros.

Ergo instauramus Polydoro funus , & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: stant manibus arę
 Cæruleis mœstæ vittis , atraque cupresso:
 Et circum Iliades crinem de more solutę, 65.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis & sacri pateras , animamque sepulchro
 Condimus . & magna supremum voce ciemus.

Inde , ubi prima fides pelago , placataque venti
 Dant maria , & lenis crepitans vocat Auster in altum;
 Deducunt socii naves , & littora complent. 71.

Provehimur portu : terrequæ urbessque recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri , & Neptuno Ægæo:

Quam pius Arcitenens , oras & littora circum 75.
 Errantem, Mycone celsa Gyaroque revinxit:
 Immoramque coli dedit , & contemnere ventos.

Huc feror , hæc fessos tuto placidissima portu
 Accipit. egressi veneramur Apollinis urbem: 79.

Rex Annus , rex idem hominum , Phœbique sacerdos,
 Vittis & sacra redimitus tempora lauro,
 Occurrit , veterem Anchisen agnoscit amicum.

Jugimus hospitio dexteras , & testa subimus.
 Tempa dei saxo venerabar structa vesturo. 84:

Da propriam , Thymbriæ, domum , da moenia fœsis,
 Et

Et genus, & mansuram urbem : serva altera Trojæ
 Pergama reliquias Danaûm, atque immitis Achilli.
 Quem sequimur ? quove ire jubes ? ubi ponere sedes ?
 Da, pater, augurium, atque animis illabere nostris.
 Vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 Liminaque, laurusque dei, totusque moveri
 Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
 Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
 Dardanidæ duri, quæ vox à stirpe parentum
 Prima tulit tellus, eadem vos ubere lato 95
 Accipiet reduces, antiquam exquirite matrem,
 Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, & qui nascentur ab istis.
 Hæc Phœbus : mistoque ingens exorta tumultu
 Læticia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quarunt, 100
 Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audire, ò proceres, ait, & spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto:
 Mons Ideus ubi, & gentis cunabula nostræ. 105
 Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
 Maximus unde pater (si rite audita recordor
 Teucras Rhœteas primum est advectus ad oras,
 Optavitque locum regno, nondum Ilium, & arces
 Pergamæ steterant : habitabant vallibus imis. 110
 Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
 Idæumque nemus ; hinc fida silentia sacris,
 Et juncti currum dominq; subiere leones.
 Ergo agite, & divûm ducunt qua jussa, sequamur.
 Phœmus ventos, & Gnosia regna petamus; 115
 Nec longo distant cursu : (modo Jupiter adsit)
 Tertia lux classem Crætæis sistet in oris.
 Sic fatus, meritos aris mactavit honores;

Taurum Neptuno , taurum tibi , pulcher Apollo,
 Nigram Hyemi pecudem , Zephyris felicibus albam:
 Fama volat pulsum regnis celsisse paternis 128
 Idomenea ducem , desertaque littora Cretæ,
 Holte vacare domos , sedesque astare relictas.
 Linquimus Ortygiæ portus , pelagoque volamus,
 Bacchatamque jugis Naxon , viridemque Donyfam,
 Oliaron , niveamque Paron , sparsasque per æquor 126
 Cycladas , & crebris legimus freta confita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor:
 Hortantur socii , Cretam proavosque petamus.
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes, 130
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros aptatæ molior urbis,
 Pergameamque voco , & lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos , arcemque attollere testis.
 Jamque fere sicco subductæ litore puppes: 135
 Connubiis , arvisque novis optata Juventus:
 Jura domosque dabam , subito cum tabida membris,
 Corrupto cœli tractu , miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues , & lethifer annus.
 Linquebant dulces animas , aut egra trahebant 140
 Corpora : tum steriles exurete Sirius agros;
 Arebant herbe , & victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ , Phœbumque remenso
 Hortatur pater ire mari , veniamque precari:
 Quem fessis sinem rebus ferat ; unde laborum 145
 Tentare auxilium jubeat , quo vertere cursus.
 Nox erat , & terris animalia somnus habebat.
 Effigies sacræ divûm , Phrygiique penates,
 Quos necum à Troja , mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram , visi ante oculos astare jacentis 150
 In somnis , multo manifesti lumine , qua se

Plena per insertas fundebat Luna fenestras.
 Tum sic affari , & curas his demere dictis:
 Quod tibi delato Ortygia dicturus Apollo est,
 Hic canit , & tua nos en ultro ad limina mittit. 155
 Noste , Dardania incensa , tuaque arma secuti;
 Nos tumidum sub te permenſi claſibus æquor,
 Idem venturos tollemus in aſtra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus. tu mœnia magnis
 Magna para , longumque fugę ne linque laborem. 160
 Mutandę ſedes ; non hæc tibi littora ſuaſit
 Delius , aut Grætę juſſit confidere Apollo.
 Eſt locus (Hesperiam Graji cognomine dicunt)
 Terra antiqua , potens armis , atque ubere gleba:
 Oenotrii coluere viri : nunc fama , minores 165
 Italiam dixiſſe , ducis de nomine gentem.
 Hæc nobis propriæ ſedes ; hinc Dardanus ortus,
 Iaſiusque pater , genus à quo principe noſtrum.
 Surge age , & hæc lætus longævo dicta parenti 169
 Haud dubitanda refer. Coritum , terrasque require
 Auſonias. Dictæa negat tibi Jupiter arva.
 Talibus attonitus viſis , ac voce deorum
 (Nec ſopor illud erat , ſed coram agnoſcere vultus,
 Velatasque comas , præſentiaque ora videbar:
 Tum gelidus toto manabat corpore ſudor) 175
 Corripio è ſtratis corpus , tendoque ſupinas
 Ad cœlum cum voce manus , & munera libo
 Intemerata focis. perſeſto lætus honore
 Auchifeu facio certum , remque ordine pando. 179
 Agnovit prolem ambiguan , geminosque parentes,
 Seque novo veterum deceptum errore locorum.
 Tum memorat ; Nate Iliacis exercite fatiſ,
 Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
 Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,

Et sæpe Hesperiam, sæpe Italia regna vocare. 185
 Sed quis ad Hesperia venturos littora Teucros
 Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 Cedamus Phæbo, & moniti meliora sequamur.
 Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.
 Hanc quoque deserimus sedem paucisque relictis 190
 Vela damus, vastumque cava trabe currimus æquor.
 Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
 Apparent terræ, cælum undique, & undique pontus:
 Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
 Noctem, hyememque ferens, & inhorruit unda tene-
 bris. 195

Continuo venti volvunt mare, magnaue surgunt
 Æquora, dispersi jactamur gurgite vasto.
 Involvère diem nimbi, & nox humida cælum
 Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis. 200
 Ipse diem, noctemque negat discernere cælo,
 Nec meminisse viæ media Palinurus in unda.
 Tres adeo incertos cæca caligine soles
 Erramus pelago, totidem sine fidere noctes.
 Quarto terra die primum se attollere tandem 205
 Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
 Vela cadunt: remis insurgimus, haud mora, nautæ
 Adnixi torquent spumas, & cærulea verrunt.
 Servatum ex undis Strophadum me littora primum
 Accipiunt Strophades Grajo stant nomine dictæ 210
 Insulæ in Ionio magno: quas dira Celæno,
 Harpyiæque colunt aliæ: Phineia postquam
 Claustrum domus, mensasque metu liquere priores.
 Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
 Pestis, & ira deum Stygiis sese extulit undis. 215
 Virginei volucrum vultus, foedissima ventris

Proluvies, unæque manus, & pallida semper
Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus, ecce

Lætæ boum pascim campis armenta videmus, 210.

Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbam.

Irruimus ferro, & divos, ipsumque vocamus

In prædam partemque Jovem. tunc littore curvo

Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.

At subito horrifico lapsu de montibus adsunt 225.

Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.

Diripiuntque dapes, contactuque omnia sordant

Immundo: tum vox tetræ dira inter odorem:

Rursum in secussu longo sub rupe cavata,

Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris 230.

Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.

Rursum ex diverso cœli, cæcisque latebris

Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;

Polluit ore dapes. sociis tunc, arma capeſſiant,

Edico, & dira bellum cum gente gerendum. 235.

Haud tecus, ac jussi faciunt, rectosque per herbam

Disponunt enses. & scuta latentia condunt.

Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere

Litora, dat signum specula Misenus ab alta

Ære cavo: invadunt socii, & nova piælia tentant. 240.

Obscenæ pelagi ferro fœdare volucres.

Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo

Accipiunt, celerique fuga sub sidera lapsæ,

Somesam prædam, & vestigia fœda reliquunt.

Una in præcella confedit rupe Celæno, 245.

Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:

Bellum etiam pro cœde boum, statisque Juvencis,

Iaomedontiadæ, bellumne inferre paratis?

Et patrio insontes Harpyias pellere regno?

Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta: 250.
 Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus
 Apollo

Predixit, vobis furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
 Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
 Sed non ante datam cingetis moenibus urbem, 255.
 Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis
 Ambesas subigat malis absumere mensas.
 Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
 At sociis subita gelidus formidine sanguis
 Dirigit: cecidere animi: nec jam amplius armis, 260.
 Sed votis precibusque jubent exposcere pacem:
 Sive deæ, seu sint diræ, obscenæque volucres.
 At pater Anchises, passis de litore palmis
 Numina magna vocat, meritosque indicit honores.
 Dii prohibete minas: dii talem avertite casum: 265.
 Et placidi servate pios. Tum littore funem
 Diripere, excusosque jubet laxare rudentes:
 Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
 Qua cursum ventusque, gubernatorque vocabant.
 Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos, 270.
 Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis.
 Effugimus scopulos Ithacæ, Laërtia regna:
 Et terram altricem sævi exeeramur Ulyssis.
 Mox & Leucata nimboſa cacumina montis,
 Et formidatus nautis aperitur Apollo. 275.
 Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi:
 Anchora de prora jacitur, stant litore puppes.
 Ergo insperata tandem tellure potiti,
 Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras,
 Actiaque Iliacis celebramus litora ludis. 280.
 Exercent patrias, oleo labente, palestras

Nudati socii. juvat evasisse tot urbes
 Argolicas mediòsque fugam tenuisse per hostes.
 Interea magnum Sol circumvolvitur annum;
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas. 289.
 Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, & rem carmine signo;
 Æneas hæc de Danaïs victoribus arma.

Linquere tum portus jubeo, & considerare transtris;
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt. 290.
 Protinus ærias Phæacum abscondimus arces,
 Litora que Epeiri legimus, portuque subimus
 Chæonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamidem Helenum Grajas regnare per urbes, 295.
 Conjugio Æacidae Pyrrhi, sceptrisque potitum.
 Et patrio Andromachen iterum celsisse marito.
 Obstupui; miroque incensum pectus amore
 Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
 Progredior portis, classes, & littora linquens. 300.
 Solemnes tum forte dapes, & tristitia dona,
 Ante urbem in luo falsi Simoëntis ad undam
 Libabat cineri Andromache, manesque vocabat
 Heclorem ad tumulum, viridi quem cespite ina-
 nem,

Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras. 305.
 Ut me conspexit venientem, & Troia circum
 Arma amens vidit, magnis exterrita monstis,
 Dirigit visu in medio; calor ossa reliquit:
 Labitur, & longo vix tandem tempore satur:
 Verane te facies, verus mihi nuncius affers, 310.
 Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est? dixit, lacrymasque effudit, & omnem
 Implevit clamor & locum, vix pauca furenti

Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco.

Vivo equidem, vitamque extrema per omnia ducō.

Ne dubita : nam vera vides.

316

Heu , quis te casus dejectam conjuge tanto

Excipit : aut quæ digna latis fortuna revisit?

Hectoris Andromache, Pyrrhinæ connubia servas?

Dejecit vultum, & demissa voce loquuta est:

320

O felix una ante alias Priamæia virgo,

Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis

Iussa mori : quæ sortitus non pertulit ulla,

Nec victoris heri retigit captiva cubile.

Nos patria incensa , diversa per æquora vectæ,

324

Stirpis Achilleæ fastus , juvenemque superbum,

Servitio enixæ tulimus qui deinde sequutus

Ledæam Hermionem ; Lacedæmonioique hymenæos,

Me famulam , famuloque Heleno transiit habenda.

dam.

Ast illum , ereptæ magno inflammatus amore

330

Conjugis & scelerum furis agitatus Orestes

Excipit incautum , patriasque obtruncat ad aras.

Morte Neoptolemi , regnorum reddita celsit

Pars Heleno : qui Chaonios cognomine campos,

Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit:

334

Pergamaque Iliacumque jugis hanc addidit arcem.

Sed tibi qui cursum venti , quæ fata dedere?

Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?

Quid puer Alcanius ? superatne , & vescitur aura?

Quem tibi jam Troja.

340

Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis?

Ecquid in antiquam virtutem , animosque viriles

Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat

Incaustum fletus, cum sese à mœnibus heros

345

Priamides multis Helenus comitantibus offert:
 Agnoscitque suos, lætusque ad moenia ducit,
 Et multum lacrymans verba inter singula fundit.
 Procedo, & parvam Trojam simulataque magnis
 Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum 350:
 Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
 Nec non & Teuceri socia simul urbe fruuntur,
 Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
 Aulæ in medio libabant pocula Bacchi,
 Impositis auro dapibus; paterasque tenebant. 355:
 Jamque dies, alterque dies processit: & auræ
 Vela vocant, tumidoque inflatur carbalus Austro:
 His vatem aggregator mætis, ac talia quæso:
 Trojægenæ interpres divûm, qui numina Phœbi,
 Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, 360:
 Et volucrum linguas, & præpetis omnia penæ,
 Fare age (namque omnem cussum mihi prospera dixit
 Relligio: cuncti suaserunt numine divi
 Italiam petere, & terras tentare repostas:
 Sola novum, dictuque nefas, Harpyia Celæno 365:
 Prodigium canit, & tristes denunciat iras,
 Obscenamque famam) quæ prima pericula vito,
 Quidve sequens tantos possim superare labores.
 Hic Helenus, cæsis primum de more juvencis,
 Exorat pacem divûm, vittasque resolvit 370:
 Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit.
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos.
 Nate dea (nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides: sic fata deû n rex 375:
 Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
 Pauca tibi è multis, quo rursus hospita lustras
 Equora, & Ausonio possis concludere portu,

Expediam dictis , prohibent nam cętera Parcę
 Scire Helenum , farique vetat Saturnia Juno. 380.
 Principio Italiam , quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque , ignare , paras invadere portus,
 Longa procat longis via dividit invia terris.
 Ante & Trinacria lentandus remus in unda;
 Et salis Aufonii lustrandum navibus æquor, 385.
 Infernique lacus , Ææxque insula Circes,
 Quam tuta possis urbem componere terra.
 Sigaz tibi dicam : tu condita mente teneto.
 Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus 390.
 Triginta capitum foetus enixa jacebit,
 Alba solo recubans , albi circum ubera nati;
 Is locus urbis erit , requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros;
Fata viam invenient , aderitque vocatus Apollo. 395.
 Has autem terras , Italique hanc litoris oram,
 Proxima quę nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge : cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
 Hic & Narycii posuerunt mœnia Locri:
 Et Salentinos obsedit milite campos 400.
 Lyctius Idomeneus : hic illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetę subnixa Petilia muro.
 Quin , ubi transmissę steterint trans equora classes,
 Et positis aris jam vota in litore solvess
 Purpureo velare comas adopertus amictu, 405.
 Nequa inter sanctos ignes in honore deorum
 Hostilis facies occurrat , & omnia turbet.
 Hunc socii morem sacrorum , hunc ipse teneto,
 Hac casti maneant in relligione nepotes.
 Ast ubi digressum Siculę te admoverit orę
 Ventus , & angusti rarefcent claustra Peloris 410.
 415

Læva tibi tellus, & longo læva petantur
 Equora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
 Hæc loca vi quondam, & vasta convulsa ruina
 (*Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas*) 415
 Dissiluisse ferunt; cum protinus utraque tellus
 Una foret, venit medio vi pontus, & undis
 Helperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
 Litore diductas angusto interluit æstu.
 Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis 420
 Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
 Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 Erigit alternos, & sidera verberat unda.
 At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
 Ora exsertantem, & naves in saxa trahentem. 425
 Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
 Pube tenus, postrema immani corpore Pistris,
 Delphinum caudas utero commissa luporum.
 Præstat Trinacrii metas lustrare Pachini
 Cessantem, longos & circumflectere cursus, 430
 Quam semel informem vasto vidisse sub antro
 Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
 Præterea si qua est Heleno prudentia, vati
 Siqua fides, animum si veris implet Apollo;
 Unum illud tibi, nate dea, præque omnibus unum 435
 Prædicam, & repetens iterumque iterumque monebo.
 Junonis magnæ primum prece numen adora:
 Junoni cane vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis: sic denique victor
 Trinacria fines Italos mittere relicta. 440
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
 Divinosque lacus, & Averna sonantia silvis,
 Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
 Fata canit, solusque notas, & nomina mandat.

Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo;
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit. 445.
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verum eadem, verio tennes cum cardine ventus
 Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
 Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo, 450.
 Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
 Hic tibi nequa moræ fuerint dispendia tanti:
 Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos: 455.
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas:
 Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resolvat.
 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque feratque laborem
 Expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460.
 Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
 Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
 Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia, seætoque elephanto
 Imperat ad naves ferri: stipatque carinis 465.
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
 Loricam confertam hamis, auroque trilecem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi, sunt & sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces 470.
 Remigum supplet, socios simul instruit armis.
 Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, feret vento mora nequa ferenti.
 Quem Phœbi interpretes multo compellat honore:
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo, 475.
 Cura deum, his Pergameis erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniæ tellus; hanc arripe velis:

Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
 Ausoniæ pars illa præcul, quam pandit Apollo.
 Vade (ait) ô felix nati pietate. quid ultra 480.
 Provehor ; & fando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache digressu mœsta supremo,
 Fert picturatas auri subtemine vestes,
 Et Phrygiam Alcanio chlamydem : nec cedit honori,
 Textilibusque onerat donis, ac talia furur: 485.
 Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint puer, & longum Andromaches æstentur amorem
 Conjugis Hæctoreæ : cape dona extrema tuorum
 O mihi sola mei super Astynactis imago!
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat: 490.
 Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
 Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua. nos alia ex aliis in fata vocamur.
 Vobis parva quies, nullum maris æquor arandum, 495:
 Arva neque Ausoniæ, semper cedentia retro,
 Quærenna. effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
 Quam vestræ fecere manus : melioribus opto
 Auspicis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.
 Si quando Tibrim vicina Tibridis arva 500.
 Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
 Cognatasque urbes olim, populosque propinquos
 Epeiro Hesperia, quibus idem Dardanus autor,
 Atque idem casus : unam faciemus utramque
 Trojam animis ; maneat nostros ea cura nepotes. 505:
 Provehimur pelago, vicina Ceraunia juxta;
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
 Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
 Sortiti remos ; passimque in littore succo 510.

Corpora curamus : fessio sopor irrigat artus.
 Necdum orbem medium nox horis acta subibat;
 Haud segnis strato surgit Palinurus , & omnes
 Explorat ventos atque auribus aera captat:
 Sidera cuncta notat tacito labentia coelo, 515
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminotque Triones,
 Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquam cuncta videt coelo constare sereno,
 Dat clarum è puppi signum , nos castra movemus,
 Tentamulque viam, & velorum pandimus alas. 520
 Jamque rubescebat stellis aurora fugatis,
 Cum procul obscuros colles , humilemque videmus
 Italiam. Italiam primus exclamat Achates:
 Italiam læto socii clamore salutant.
 Tum pater Anchises magnum cratera corona 525
 Induit , implevitque mero , Divoique vocavit
 Stans celsa in puppi.
 Dii maris , & terræ , tempestatumque potentes,
 Ferte viam vento facilem , & spirate secundi.
 Crebrescunt optatæ aurgæ, portusque patescit 530
 Jam propior , templumque apparet in arce Minervæ,
 Vela legunt socii , & proras ad littora torquent.
 Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum.
 Objectæ falsa spumant aspergine cautes:
 Ipse latet, gemino demittunt brachia muro 535
 Turriti scopuli. refugitque à litore templum.
 Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi
 Tondentes campum late , candore nivali.
 Et pater Anchises , Bellum , ò terra hospita, portas:
 Bello armantur equi : bellum hæc armenta minantur.
 Sed tamen iidem olim curru succedere sueti 540
 Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre.
 Spes est pacis, ait. tum numina sancta precamur

Palladis armisonę , quę prima accepit ovantes.
 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu: 545
 Pręceptisque Heleni , dederat quę maxima , ritę
 Junoni Argivę jussos adolemus honores
 Haud mora , continuo perfectis ordine votis,
 Cornua velatarum obvertimus antennarum:
 Grajugenumque domos , suspectaque linquimus arva.
 Hinc sinus Herculei , si vera est fama , Tarenti 555
 Cernitur : attollit se diva Lacinia contra,
 Caulonisque arces , & navisfragum Scylacęum.
 Tum procul ę fluctu Trinacria cernitur Ætna,
 Et gemitum ingentem pelagi , pulsataque saxa 565
 Audimus longe , fractasque ad litora voces:
 Exsultantque vada , atque ęstu miscentur arenę.
 Et pater Anchises : Nimirum hęc illa Charybdis:
 Hos Helenus scopulos , hęc saxa horrenda canebat:
 Eripite , 6 locii , pariterque insurgite remis. 570
 Haud minus ac jussi faciunt : primusque rudentem
 Contorsit levas proram Palinurus ad undas,
 Levam cuncta cohors remis , ventisque petivit.
 Tollimur in cœlum curvato gurgite : & iidem
 Subducta ad mœnes imos descendimus unda. 575
 Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
 Ter ipsumam elisam , & rorantia vidimus astra.
 Interea fessos ventus cum sole reliquit:
 Ignarique vię Cycloperum allabimur oris.
 Portus ab accessu ventorum immotus , & ingens 580
 Ipse , sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:
 Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
 Turbine fumantem piceo , & candente favilla:
 Attollitque globos flammarum , & fidera lambit.
 Interdum scopulos , avulsaque viscera montis 585
 Erigit eructans , liquefactaque saxa sub auras

Cum gemitu glomerat, son loque exastuat imo.
 Fama est, Enceladi leuiustum fulmine corpus
 Urgeri mole hac, ingentemque insuper Ætnam
 Impositam, ruptis flammam expirare caminis; 580.
 Et fessum quoties motat latus, intremere omnem
 Marmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.
 Noctem illam tecti in sylvis immania monstra
 Perfrimus: nec quæ sonitum det caula videmus.
 Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthrâ
 Sidereâ polus: obscuro sed nubila cœlo. 586.
 Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
 Humentemque aurora polo dimoverat umbram:
 Cum subito è sylvis, macie confecta suprema, 590.
 Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu
 Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
 Respicimus; dira illuvies, immissaque barba,
 Consertum tegmen spinis: at cœtera Grajus.
 Et quondam patriis ad Trojam missus in armis. 595.
 Isque ubi Dardanios habitus, & Troia vidit
 Arma procul; paulum aspectu contreritus hæsit,
 Continuitque gradum: mox sese ad littora præceps
 Cum fletu precibusque tulit per sidera testor,
 Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen 600.
 Tollite me Teucris: quasquumque abducite terras.
 Hoc sat erit scio me Danais è classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse penates.
 Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto. 605.
 Si pereo manibus hominum, periisse iuvabit.
 Dixerat, & genua amplexus, genibusque volutans
 Hærebat: qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri,

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus, 610
 Dat juveni, atque animum presenti pignore firmat.
 Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
 Sum patria ex Ithaca comes infelicis Ulyssi,
 Nomine Achæmenides, Trojam genitore Adamasto
 Paupere (mansisseque utinam fortuna) profectus. 615
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
 Immemores socii vasto Cyclopi in antro,
 Deseruere. domus sanie, dapibusque cruentis,
 Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
 Sidera (dii talem terris avertite pestem) 620
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
 Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
 Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
 Pressa manu magna medio resupinus in antro
 Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent 625
 Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
 Manderet, & tepidi tremarent sub dentibus artus.
 Haud impune quidem, nec talia passus Ulysses,
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus. 630
 Cervicem inflexam posuit, jacitque per antrum
 Immensam saniem eructans, ac frustra cruento
 Per somnum commissa mero: nos magna precati
 Numina, sortitique vices, una undique circum
 Fundimur, & telo lumina terebramus acuto 635
 Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
 Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem lati sociorum ulciscimur umbras.
 Sed fugite ô miseri, fugite, atque ab littore funem
 Rumpite. 640
 Nam qualis, quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera prestat

Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes , & altis montibus errant.

Tertîa jam lunę se cornua lumine complent, 645:
Cum vitam in sylvis , inter deserta ferarum
Lustra domosque traho , vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio , sonitumque pedum , vocemque tremisco.
Victum infelicem baccas , lapidosaque corna
Dant rami , & vulsis pascunt radicibus herbę. 650.

Omnia collustrans , hanc primum ad littora classem
Conspexi venientem : huic me , quæcunque fuisset,
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque absumite letho. 655.

Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsam inter pecudes vasta sese mole moventem
Pastorem Polyphemum , & littora nota petentem:
Monstrum horrendum , informe , ingens , cui lumen
ademptum:

Trunca manum pinus regit , & vestigia firmat:
Lanigerę comitantur oves , ea sola voluptas 660.
Solamenque mali de collo fistula pendet.

Postquam altos tetigit fluctus , & ad æquora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu , graditurque per æquor
Jam medium; nec dum fluctus latera ardua tinxit. 665:

Nos procul inde fugam trepidi celerare , recepto
Supplice , sic merito : tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.

Sensit , & ad sonitum vocis vestigia torfit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare potestas, 670:

Nec potis Ionios fluctus equare sequendo,
Clamorem immensum tollit ; quo pontus & omnes
Intremuere undę , penitusque exterrita tellus
Italię , curvisque immugit Ætna cavernis.

At genus è sylvis Cyclopum , & montibus altis
 Excitum ruit ad portus , litora complent.
 Cernimus astantes nequicquam lumine torvo
 Ætneq; fratres , cœlo capita alta ferentibus;
 Concilium horrendum : quales cum vertice celso
 Aërię quercus , aut coniferę cyparissi
 Constiterant, sylva alta Jovis , lucusve Dianę.
 Præcipites metus acer quocunque rudentes
 Excutere , & ventis intendere vela secundis.
 Contra , jussa monent Heleni , Scyllam , atque Charybdin
 Inter utramque viam , lethi discrimine parvo,
 Ni teneant cursus : certum est dare lintea retro.
 Ecce autem Boreas angusta à sede pelori
 Missus adest. vivo prætervehor ostia saxo
 Pantagię , Megarosque sinus , Thapsumque jacentem.
 Talia monstrabat relegens errata retrorsum
 Litora Achæmenides , comes infelicis Ulyssi.
 Sicanio prætenta sinu jacet insula , contra
 Plemmyrium undosum ; nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare : qui nunc
 Ore , Arethusa , tui Siculis confunditur undis.
 Numina magna loci jussi veneramur : & inde
 Exsuperò præpingue solum stagnantis Helori.
 Hinc altas cautes, projectaque saxa Pachyni
 Radimus : & fatis nunquam concessa moveri
 Apparet Camarina procul , campique Geloï,
 Immanisque Gela fluvii cognomine dicta:
 Arduus inde Agragas ostentat maxima longe
 Moenia , magnanimum quondam generator equorum
 Teque datis linquo ventis , palmosa Selinis,
 Es vada dura lego saxis Lilybeia cæcis.

675.

680.

685.

690.

695.

700.

705.

Hinc

Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
 Accipit. hic pelagi tot tempestatibus actus,
 Heu genitorem, omnis curæ, casusque levamen
 Amitto Anchisen: hic me, pater optime, fessum 710.
 Deferis, heu tantis nequicquam erepte periclis!
 Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dira Celeno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715.
 Sic pater Æneas intentis omnibus, unus
 Fata renarrabat divûm, cursuque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

ÆNEIDOS

LIBER IV.

Argumentum.

Amorem Didonis in Æneam continet. Furtivas nuptias exsolutas, deo iubente: & Didonis mortem impotentia amoris:

AT regina gravi jamdudum saucia cura,
 Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multumque recurſat
 Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
 Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem. 71
 Postera Phœbea lustrabant lampade terras,
 Humentemque aurora polo dimoverat umbram;

Cum sic unanimem alloquitur malefana sororem:
 Anna soror , quæ me suspensam insomnia terrent?
 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes! 10.
 Quem sese ore ferens ! quam forti pectore & armis!
 Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu quibus ille
 Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
 Si mihi non animo fixum , immotumque sederet, 15.
 Ne cui me vincolo vellem sociare jugali,
 Postquam primus amor deceptam morte fefellit
 Si non pertesum thalami , tedeque fuisset:
 Huic uni forsân potuit succumbere culpæ.
 Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi 20.
 Conjugis , & sparsos fraterna cæde penates,
 Solus hic inflexit sensus , animumque labantem
 Impulit. agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel tellus optem prius ima dei sciat, 24.
 Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
 Pallentes umbras Erebi , noctemque profundam;
 Ante pudor , quam te violem , aut tua jura resolvam.
 Ille meos , primus qui me sibi junxit , amores
 Abstulit ; ille habeat secum , fervetque sepulchro.
 Sic effata , sinum lacrymis implevit obortis. 30.
 Anna refert : O luce magis dilecta sorori,
 Solane perpetuâ mœrens carpere juventâ?
 Nec dulces natos , Veneris nec præmia noris?
 Id cinerem , aut manes credis curare sepultos?
 Esto : ægram nulli quondam flexere mariti, 35.
 Non Libyæ , non ante Tyro despectus Iarbas,
 Ductoresque alii , quos Africa terra triumphis
 Dives alit : placitone etiam pugnabis amor?
 Nec venit in mentem quorum confederis arvis?
 Hinc Getulæ urbes , genus insuperabile bello, 40.
 Et

Et Numidæ infreni cingunt , & inhospita Syrtis;
 Hinc deferta siti regio , lateque furentes
 Barcæi. quid bella Tyro surgentia dicam,
 Germanique minas?

Diis equidem auspiciis reor , & Junone secunda 45.
 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas,
 Quam tu urbem soror , hanc cernes ! quæ surgere regna
 Conjugio tali ! Teucrum comitantibus armis
 Punica se quantis attollet gloria rebus !
 Tu modo posce deos veniam , sacrisque litatis 50.
 Indulge hospitio , causasque innecte morandi,
 Dum pelago deservit hyems , & aquosus Orion,
 Quassatzque rates , & non tractabile coelum.
 His dictis incensum animum inflammavit amore:
 Spemque dedit dubiæ menti , solvitque pudorem. 55.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras
 Exquirunt : mactant lectas de more bidentes
 Legiferæ Cereri , Phœboque , patrique Lyxo,
 Junoni ante omnes , cui vincla jugalia curæ.
 Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido, 60.
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
 Aut ante ora deûm pingues spatiaur ad aras,
 Instauratque diem donis , pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians , spirantia consulit exta.
 Heu vatum ignaræ mentes , quid vota furentem, 65.
 Quid delubra juvant ? est mollis flamma medullas
 Interea , & tacitum vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido , totaque vagatur
 Urbe furens. qualis coniecta cerva sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cresisia fixit 70.
 Pastor agens telis , liquitque volatile ferrum
 Nescius : illa fuga sylvas saltusque peragrat
 Dictæos , hæret lateri lethalis arundo.

Nunc media Æneam secum per moenia ducit,
 Sidoniaeque ostentat opes, urbemque paratam. 751
 Incipit effari, mediaque in voce resilit.
 Nunc eadem labentem die convivia quatit:
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Expolcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim 804
 Luna premit, suadentque cadentia fidera somnos:
 Sola domo moeret vacua, stratisque relictis
 Incubat; illum absens absentem auditque videtque:
 Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta,
 Detinet, infandum si fallere possit amorem. 851
 Non coepta assurgunt turres: non arma Juventus
 Exercet, portusve aut propugnacula bello
 Tuta parant: pendent opera interrupta, minaque
 Murorum ingentes, æquataque machina coelo.
 Quam simul ac tali pretenhit peste teneri 904
 Chara Jovis conjux. nec famam obstare furori;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
 Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis
 Tuque puerque tuus; magnum, & memorabile nomen:
 Una dolo divum si femina victa duorum est. 954
 Nec me adeo fallit, veritatem te moenia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginis atque.
 Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
 Quin potius pacem æternam, pactosque Hymenæos
 Exercemus? habes tota quod mente petisti: 1004
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
 Communem nunc ergo populum paribusque regamus
 Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
 Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.
 Olli (sensit enim simulata mente loquentem,
 Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras) 1054
 Sic

Sic contra est ingressa Venus. Quis talia demens
 Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
 Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam 310.
 Esse velit Tyriis urbem, Troiaque profectis;
 Misceve probet populos, aut foedera jungi,
 Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
 Perge, sequar. Tum sic excepit regia Juno:
 Mecum erit iste labor nunc qua ratione, quod instat
 Conferi possit, paucis (adverte) docebo. 116.
 Venatum Æneas, unaque miserrima Dido
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
 His ego nigrantem commissa grandine nimbum, 120.
 Dum trepidant alæ, saltusque indagine ciungunt,
 Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
 Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
 Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
 Devenient. adero, & tua si mihi certa voluntas, 125.
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
 Hic Hymeneus erit. Non adversata, petenti
 Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
 Oceanum interea surgens Aurora reliquit:
 It portis, jubare exorto, delecta juvenus: 130.
 Retia rura, plagæ, lato venabula ferro,
 Massyllique ruunt equites, & odora canum vis.
 Reginam thalamo cunctantem, ad limina primi
 Pœnorum expectant. ostroque insignis & auro
 Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit. 135.
 Tandem progreditur magna stipante caterva,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
 Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem,

Nec non & Phrygii comites , & latus Iulus
Incidunt , ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas , atque agmina jungit.
Qualis , ubi hybernâ Lyciam , Xanthique fluenta
Deferit , at Delum maternam invisit Apollo.
Instauratque choros, mistique altaria circum 145:
Creteſque Dryopelque fremunt , piſtisque Agathyrsi:
Ipſe jugis Cynthi graditur , mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens , atque implicat auro.
Tela ſonant hameris : haud illo ſegnior ibat
Æneas; tantum egregio decus enitet ore. 150.
Poſtquam altos ventum in montes atque invia lu-
ſtra,

Ecce ſerę ſaxi dejectę vertice caprę
Decurrere jugis : alia de parte patentes
Transmittunt curſu campos , atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri 156.
Gaudet equo , jamque hos curſu , jam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum , aut fulvum descendere monte leonem.
In erea magno miſceri murmure cœlum 160.
Incipit , inſequitur commiſta grandine nimbus,
Et Tyrîi comites paſſim , & Trojana juvenus,
Dardaniuſque nepos Veneris , diverſa per agros,
Teſta metu petiere ; ruunt de montibus amues.
Speluncam Dido dux & Trojanus eandem 165.
Deveniunt. prima & Tellus & pronuba Juno
Dant ſignum : fulſere ignes , & conſcius æther
Connubii , ſummoque utularunt vertice Nymphe.
Ille dies primus lethi , primuſque malorum
Cauſa fuit , neque enim ſpecie, ſamave movetur, 170.
Nec jam ſurtivum Dido meditatus amorem;

Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam?
 Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
 Fama, malum, quo non aliud velocius ullum:
 Mobilitate viget viresque acquirit eundo: 175.
 Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, ira irritata deorum,
 Extremam (ut perhibent) Cæo, Encelandoque sororem
 Progenit, pedibus celerem, & pernicious alis, 180.
 Monstrum horrendum, ingens; cui quot sunt corpore
 plumæ,
 Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu)
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures,
 Nocte volat, cœli medio, terræque per umbram,
 Stridens, nec dulci declinant lumina somno. 185.
 Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, & magnas territat urbes;
 Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri.
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens, & pariter facta atque infacta canebat. 190.
 Venisse Æneam, Trojano à sanguine cretum,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.
 Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fovere,
 Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
 Hæc pæssim Dea foeda virum diffundit in ora. 195.
 Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam,
 Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
 Hic Ammone satus, rapta Garamantide nympha,
 Tempa Jovi centum latis immania regnis,
 Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem, 200.
 Excubias divum æternas, pecudumque cruore
 Pingue solum, & variis florentia limina sertis.
 Isque amens animi, & rumore accensus amaro,

Dicitur ante aras , media inter numina divūm,
 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis. 205.
 Jupiter omnipotens , cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris , Lenzum libat honorem,
 Aspicias hæc ? an te genitor , cum fulmina torques
 Nequicquam horremus , cęcique in nubibus ignes
 Terrificant animos , & inania murmura miscent? 210.
 Femina , quæ nostris errans in finibus , urbem
 Exiguam pretio posuit : cui litus arandum,
 Cuique loci leges dedimus , connubia nostra
 Reppulit , ac dominum Ænean in regna recepit.
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu 215.
 Mœonia mentum mitra , crinemque madentem
 Subnixus , raptō potitur ; nos munera templis
 Quippe tuis ferimus , famamque fovemus inanem.
 Talibus orantem dictis , arasque tenentem
 Audiit omnipotens , oculosque ad moenia torfit 220.
 Regia , & oblitos famę melioris amantes.
 Tunc sic Mercurium alloquitur , ac talia mandat:
 Vade age , nate , vocā Zephyros , & labere pennis:
 Dardaniumque ducem (Tyria Carthagine qui nunc
 Exspectat , fatisque datas non respicit urbes) 225.
 Alloquere , & celeres defer mea dicta per auras.
 Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
 Promisit , Grajūmque ideo bis vindicat armis:
 Sed fore , qui gravidam imperiis belloque frementem
 Italiam regeret , genus alto à sanguine Teucris 230.
 Proderet , ac totum sub leges mitteret orbem.
 Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse sua molitur laude laborem;
 Ascanione pater Romanas invidet arces? 234.
 Quid struit ? aut qua spe inimica in gente moratur?
 Nec prolem Ausoniam , & Lavinia respicit arva?

Naviget hæc summa est, hic nostri nuncius esto:
 Dixerat ille patris magni parêre parabat
 Imperio, & primum pedibus talaria nectit
 Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra, 240.
 Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
 Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:
 Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.
 Illa fretus agit ventos, & turbida tranat 245.
 Nubila jamque volans apicem, & latera ardua cernit
 Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
 Atlantis cinctum assidue cui nubibus atris
 Piniferum caput, & vento pulsatur & imbris:
 Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento 250.
 Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
 Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit, avi similis quæ circum litora, circum
 Piscosos scopulos humilis, volat æquora juxta. 255.
 Haud aliter terras inter, cœlumque volabat,
 Litus arenosum Libyæ, ventosque secabat,
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
 Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
 Æneam fundantem arces, ac tecta novantem 260.
 Conspicit atque illi stellatus iaspice fulva
 Ensis erat: Tyrioque ardebat murice tæna
 Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
 Continuo invadit. Tu nunc Cartaginis altæ 265.
 Fun tamenta locas, pulchramque uxorius urbem
 Exstruis, heu regni, rerumque oblite tuarum!
 Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo
 Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:

Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras. 270:
 Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tua moliris laude laborem:
 Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
 Respice, cui regnum Italiæ Romanæque tellus 275:
 Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
 Mortales visus medio sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At vero Æneas adspectu obmutuit amens: 279:
 Arrestæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit:
 Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
 Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
 Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
 Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat? 284:
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc:
 In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Hæc alternanti potior sententia visa est:
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloantum:
 Classẽ aptent taciti, socios ad litora cogant,
 Arma parent, & quæ sit rebus causa novandis 290:
 Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
 Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
 Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
 Tempora, quis rebus dexter modus. ocyus omnes
 Imperio læti parent, ac jussa faceßunt. 295:
 At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
 Præsensit, motusque excepit prima futuros,
 Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
 Detulit, armari classẽ, cursumque parari.
 Sæviti inops animi, totamque incensa per urbem 300:
 Bacchatur. qualis commotis excita sacris
 Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho

Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
 Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
 Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305.
 Possè ut fas? tacitusque mea decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudei funere Dido?
 Quinetiam hyberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas aquilonibus ire per altum 310.
 Crudelis. Quid, si non arva aliena domoque
 Ignoras peteres? & Troja antiqua maneret?
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam, te,
 Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui. 315.
 Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni 320.
 Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
 Extinctus pudor, &, qua sola sidera adibam,
 Fama prior, cui me moribundam deferis, hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat. 325.
 Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
 D. struat? aut captam ducat Gerulus Iarbas?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam ioboles: si quis mihi parvulus aulâ
 Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
 Non equidem omnino capta, aut deserta viderer. 330.
 Dixerat. Ille Iovis monitis immota tenebat
 Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert. Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
 Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisë, 335.
 Dum

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
 Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abscondere furto,
 Speravi, ne finge, fugam: nec conjugis unquam
 Pretendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam 340
 Auspiciis, & sponte mea componere curas:
 Urbem Trojanam primum, dulcesque meorum
 Reliquias colerem, & Priami testæ alta manerent:
 Et recidiva manu posuissem pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo, 345
 Italiam Lyciæ jussere capeßere sortes.
 Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
 Phœnißam, Libycæque aspectus detinet urbis,
 Quæ tandem, Ansonia Teucros confidere terra,
 Invidia est: & nos fas extera quærere regna. 350
 Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis, & turbida terret imago:
 Me puer Ascanius, capitisque injuria chari,
 Quem regno Hesperis frando, & fatalibus arvis. 355
 Nunc etiam interpretes divûm, Jove missus ab ipso
 (Testor utrumque caput,) celeres mandata per auras
 Detulit; ipse Deum manifesto in lumine vidi
 Intransent muros, vocemque his auribus hausi.
 Desine meque tuis incendere, teque querelis: 360
 Italiam non sponte sequor.
 Talia dicentem jam dudum averfa ruerat,
 Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
 Luminibus tacitis: & sic accensa profatur:
 Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus author, 365
 Perfide: de duris genuit cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
 Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?

Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ?
 Num lacrymas victus dedit , aut miseratus amantem
 est ? 370.

Quæ quibus anteferam ? jam jam nec maxima Juno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. ejectum litore , egentem
 Excepi , & regni demens in parte locavi:
 Amissam classem , socios à morte reduxi. 375.

Heu furiis incensa feror: nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciæ sortes , nunc & Jove missus ab ipso
 Interpres divum fert horrida jussa per auras.
 Scilicet is superis labor est : ea cura quietos
 Sollicitat. neque te teneo , neque dicta refello. 380.

I, sequere Italiam ventis : pete regna per undas.
 Spero equidem mediis , si quid pia numina possunt,
 Supplicia hausurum scopulis , & nomine Dido
 Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
 Et cum frigida mors anima seduxerit artus, 385.

Omnibus umbra locis adero : dabis , improbe , pœnas:
 Audiam & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abruptit , & auras
 Ægra fugit , seque ex oculis avertit , & aufert,
 Linquens multa metu cunctantem , & multa paran-
 tem 390.

Dicere. suscipiunt famulæ , collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo , stratisque reponunt,
 Ac pius Æneas , quamquam lenire dolentem
 Solando cupit , & dictis avertere curas. 394.

Multa gemens , magnoque animum labefactus amore;
 Jussa tamen Divum exequitur , classemque revisit.
 Tum vero Teucri incumbunt , & litore celsas
 Deducunt toto naves ; natat uncta carina:
 Frondentesque ferunt remos , & robora sylvis

Infabricata, fugæ studio.

400.

Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.

Ac veluti ingentem formicæ farris acervum

Cum populat, hyemis memores, tectoque reponunt,

It nigrum campis agmen, prædamque per herbas

Convectant calle angusto, pars grandia trahunt. 405.

Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,

Castigantque moras, opere omnis lemita fervet.

Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus?

Quosve dabas gemitus, cum litora fervere late

Prospiceres arce ex summa, totumque videres 410.

Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando

Cogitur, & supplex animos submittere amanti,

Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat. 415.

Anna, vides toto properari litore circum:

Undique convenere: vocat jam carbalus auras,

Puppibus & læti nautæ imposuere coronas:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

Et perferre soror potero. Miseræ hoc tamen unum 420.

Exsequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille

Te colere, arcinos etiam tibi credere sensus:

Sola viri molleis aditus, & tempora noras.

I. soror, atque hostem supplex affare superbum. 424.

Non ego cum Danais Trojanam excindere gentem

Anlide juravi, classemve ad Pergama misi.

Nec patris Anchisæ cineres manere revelli.

Cur mea dicta negat durus demittere in aures?

Quo ruit? extremum hoc miseræ det munus amanti:

Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentes, 430.

Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:

Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:

Sempus inane peto , requiem spatiumque furori,
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis) 435.
 Quam mihi cum dederis , cumulatam morte relinquam.
 Talibus orabat , talesque miserrima fletus
 Fertque , refertque soror , sed nullis ille movetur
 Fletibus , aut voces ullas tractabilis audit.
 Fata obstant, placi lasque viri deus obstruit aures. 440.
 Ac veluti annosam valido cum robore quercum
 Plurimi Boreę nunc hinc , nunc flatibus illinc
 Erueve inter se ceitant ; it stridor , & alte
 Consternunt terram concusso stipite frondes:
 Ipsa heret scopulis , & quantum vertice ad auras 445.
 Æthereas , tantum radice in Tartara tendit.
 Haud lecus assiduus hinc , atque hinc vocibus heros
 Tunditur , & magno presentit pectore curas:
 Mens immota manet , lacrymę volvuntur inanes.
 Tum vero infelix fati exterrita Dido 450.
 Mortem orat : tædet cœli convexa tueri.
 Quo magis incoëptum peragat , lucemque relinquat,
 Vidit , thuricremis cum dona imponderet aris,
 (Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
 Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem. 455.
 Hoc visum nulli , non ipsi effata sorori.
 Pręterea , fuit in rectis de marmore templum
 Conjugis antiqui , miro quod honore colebat,
 Velleribus niveis & festa fronde revinctum:
 Hinc exaudiri voces , & verba vocantis 460.
 Visa viri , nox cum terras obscura teneret
 Solaque culminibus ferali carmine bubo
 Sæpe queri , & longas in fletum ducere voces,
 Multaque pręterea vatum prędicta priorum
 Terribili monitu horrificant : agit ipse furem 465.
 In

In somnis ferus Æneas : semperque relinqui
Sola sibi , semper longam incommitata videtur
Ire viam , & Tyrios deserta quærere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas 470.
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem , & serpentibus atris
Cum fugit , ultricesque sedent in limine Diræ.

Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori : tempus secum ipsa, modumque 475.
Exigit : & mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit , ac spem fronte serenat.
Inveni , germana , viam , (gratare sorori)
Quæ mihi reddat eum , vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta , solemque cadentem 480.
Ultimus Æthiopum locus est : ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos
Hesperidum templi custos , epulasque draconi
Quæ dabat , & sacros servabat in arbore ramos, 485.
Spargens humida mella , soporiferumque papaver.
Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
Quas velit : ast aliis duras immittere curas:
Sistere aquam fluviiis , & vertere sidera retro:
Nocturnosque ciet manes : mugire videbis 490.
Sub pedibus terram , & descendere montibus ornos.
Testor , chara , Deos , & te , germana , tuumque
Dulce caput , magicas invitam accingier arteis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige , & arma viri , thalamo quæ fixa reliquit 495.
Impius , exuviasque omneis , lectumque jugalem
Quo perii , superimponas : abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet , monstratque sacerdos.

Hæc effata filet : pallor simul occupat ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris 500.
 Germanam credit : nec tantos mente furores
 Concipit , aut graviora timet , quam morte Sichæi.
 Ergo iussa parat.
 At regina , pyra penetrali in sede sub auras
 Erecta ingenti , tædis , atque ilice secta, 505.
 Intenditque locum fertis , & fronde coronat
 Funerea : super exuvias , ensèque relictum,
 Effugiemque toro locat , haud ignara futuri,
 Stant aræ circum , & crines effusa sacerdos 509.
 Tercentum tonat ore deos , Erebumque Chaosque,
 Tergemivamque Hecaten tria virginis ora Dianæ,
 Sparserat & latæ simulatos fontis Averni.
 Falcibus & messæ ad lunam quærantur ahenis
 Pubentes herbar , nigri cum lacte veneni.
 Quæritur & nascentis equi de fronte revulsus 515.
 Et matri præreptus amor.
 Ipsa mola , manibusque piis altaria juxta,
 Unam exuta pedem vinculis , in veste recincta
 Testatur moritura deos , & conscia fati
 Sidera : tum si quod non æquo fœdere amantes 520.
 Curæ numen habet , iustumque , memorque precatur.
 Nox erat , & placidum carpebant fessa soporem
 Corpora per terras , sylvarque & sæva quierant
 Æquora , cum medio volvuntur sidera lapsu.
 Cum tacet omnis ager , pecudes , pictæque volucres, 525.
 Quæque lacus late liquidos , quæque alpera dumis
 Rura tenet ; somno positæ sub nocte silenti
 Lenibant curas , & corda oblita laborum.
 At non infelix animi Phœnissa nec unquam
 Solvitur in somnos , oculisve aut pectore noctem 530.
 Accipit. ingeminant curæ , rursusque resurgens

Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat,
 En, quid agam? rursusne procos irrita priores
 Experiar; Nomadumque petam connubia supplex, 535.
 Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
 Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
 Jussa sequar, quia ne auxilio juvat ante levatos,
 Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem (fac velle) sinet ratibusque superbis 540.
 Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
 Laomedontæ sentis perjuriam gentis?
 Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovanteis?
 An Tyriis, omnique manu stipata meorum
 Insequar? & quos Sidonia vix urbe revelli, 545.
 Rursus agam pelago? & ventis dare vela jubebo;
 Quin morere, ut merita es, ferroque avertere dolorem.
 Tu lacrymis evicta meis, tu prima furem
 His germana malis oneras, atque objicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam 550.
 Degere, more ferè? tales nec tangere curas?
 Non servata fides cineri, promissa Sichæo.
 Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
 Æneas celsa in puppi, jam Certus eundi,
 Carpebat somnos, rebus jam rite paratis. 555.
 Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
 Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est,
 Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque,
 Et crines flavos, & membra decora juventæ.
 Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos? 560.
 Nec quæ circumstant te deinde pericula cernis
 Demens? nec Zephiros audis spirare secundos?
 Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.

Non fugis hinc præceptis, dum præcipitare potestas? § 65.
 Jam mare turbari trabibus, lævasque videbis
 Collucere faces, jam fervere litora flammis:
 Site his attigerit terris aurora morantem.
 Eja age, rumpe moras, *varium, & mutabile semper*
Femina. sic fatus, nocti se immiscuit atræ. § 70.
 Tum vero Æneas subitis exterritus umbris,
 Cor ripit è lomno corpus, sociosque fatigat.
 Præcipientes vigilate viri, & confidite transtris,
 Solvite vela citi. Deus æthere missus ab alto
 Festinare fugam, tortorūque incidere funes, § 75.
 Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
 Adsis ò placidūque juves, & sidera cælo
 Dextra feras. dixit; vaginaque eripit ensem
 Fulmineum, stricōque ferit retinacula ferro. § 80.
 Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque, ruuntque,
 Litora deseruere: latet sub classibus equor:
 Annixi torquent spumas, & cæcula verrunt.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile. § 85.
 Regina è speculis, ut primum albescere lucem
 Vidit, & æquatis classē procedere velis,
 Litoraue, & vacuos sensit sine remige portus:
 Terque, quaterque manu pectus percussa decorum,
 Flavescentesque abscissa comas. Proh Jupiter ibit § 90.
 Hic, (ait) & nostris illuſerit advena regnis?
 Non arma expedient? totaque ex urbe sequentur?
 Diripientque rates alii navalibus? ite,
 Ferte citi flammās, date vela, impellite remos. § 94.
 Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem infania mutat?
 Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.
 Tum decuit, cum sceptrā dabas. en dextra fidesque,
 Quem

Quem secum patrios, ajunt, portare Penates,
 Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
 Non potui abreptum divellere corpus? & undis 600.
 Spargere? non locios? non ipsum absumere ferro
 Ascanium? patriisque epulandum apponere mensis?
 Verum anceps pugna fuerat fortuna. fuisset:
 Quem metui moritura? faces in castra tulissem, 604.
 Implessen.que foros flammis: natumque, patremque
 Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia iustras:
 Tuque harum interpret es curarum, & conscia Juno
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et diræ ultrices, & dii morientis Eliæ, 610.
 Accipite hæc: meritumque malis advertice numen,
 Et nostras audite preces. si tangere portus
 Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
 Et si fata Jovis poscunt, hic terminus hæret:
 At bello audacis populi vexatus & armis, 615.
 Finibus extorris, complexu avulsus Juli,
 Auxilium imploret, videatque indigna suorum
 Funera: nec cum se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
 Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena. 620.
 Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine
 fundo.
 Tum vos ô Tyrii stirpem, & genus omne futurum
 Exercete odii, cinerique hæc mittite nostro
 Munera nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 Exoriare aliæ nostris ex ossibus ultor, 625.
 Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos,
 Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires,
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.

Hæc

Hæc ait: & partes animum versabat in omneis, 630.
 Invisam quærens quam primum abrumpere lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
 (Namque suam patria antiqua cinis ater habebat)
 Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem:
 Dic corpus properet fluviali spargere lympha, 635.
 Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
 Sic veniat. tuque ipsa pia tege tempora vitta:
 Sacra Iovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere curis,
 Dardanique rogam capitis permittere flammæ: 640.
 Sic ait: illa gradum studio celerabat anili.
 At trepida, & coëptis immanibus effera Dido
 Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
 Interfusa genas, & pallida morte futura,
 Interiora domus irrumpit limina, & altos 645.
 Conscendit furibunda rogos, ensaque recludit
 Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
 Hic postquam Iliacas vestes, notumque cubile
 Conspexit, paulum lacrymis & mente morata,
 Incubuitque toro, dixitque novissima verba: 650.
 Dulces exuviæ, dum fata deusque sinebant,
 Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
 Vixi; & quem dederat cursum fortuna, peregi:
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui: mea moenia vidi: 655.
 Ultra virum, pœnas inimico à fratre recepi:
 Felix, heu nimium felix, si litora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
 Dixit: & os impressa toro: Moriemur inultæ?
 Sed moriamur, ait: sic, sic juvat ire sub umbras. 660.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, & nostræ secum ferat omina mortis.

Dixerat. atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensemque cruore
Spumantem, sparsasque manus. it clamor ad alta 665.
Atria: concussam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, & femineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther.
Non aliter, quam si immixtis ruat hostibus omnis
Charchago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes 670.
Culmina perque hominum volvantur, perque Deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror scedans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat,
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675.
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, atque parabant?
Quid primum deserta querar? comitemne sororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset
His etiam struxi manibus, patriosque vocavi 680.
Voce Deos, si te ut posita, crudelis abessem?
Exstincti te, meque soror, populumque, patresque
Sidonios, urbemque tuam, date, vulnera lymphis
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
Ore legam Sic fata, gradus evaserat altos, 685.
Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rursus
Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit: 690.
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quæsit coelo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem,
Difficilemque abitus, Irim demisit O ympos,
Quæ luctantem animam, nexosque resolveret artus. 695.

Nam quia nec fato , merita nec morte peribat,
 Sed misera ante diem , subitoque accensa furore:
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 Abstulerat , Stygioque caput damnaverat Orco.
 Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
 Mille trahens varios adverso sole colores,
 Devolat , & supra caput astitit. hunc ego Diti
 Sacrum iussa fero , teque isto corpore solvo.
 Sic ait , & dextra crinem secat. omnis & una
 Dilapsus calor , atque in ventos vita recessit.

700.

705.

ÆNEIDOS

LIBER V.

Argumentum.

*Æneas Siciliam appellit ; patri parentat , & ludos funebres
 facit : Classis à feminis fraude Junonis exurit. Ipse
 cum robore , & flore virorum Italiam petit.*

INterea medium Æneas jam classe tenebat
 Certus iter , fluctusque atros Aquilone lecabat:
 Moenia respiciens , quæ jam infelicis Elisæ
 Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
 Causa latet , duri magno sed amore dolores
 Polluto , notumque furens quid femina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt:
 Ut pelagus tenuere rates , nec jam amplius ulla
 Occurrit telus , maria undique , & undique cœlum:
 Olli cœruleus supra caput astitit imber,

100.

Noctem

Noctem, hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris:

Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:

Heu quidnam tanti cinxerunt æthera nimbi?

Quidve, Pater Neptune, paras? sic deinde loquutus,

Colligere arma jubet, validisque incumbere remis: 15

Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:

Magnanime Ænea, non si mihi Jupiter auctor

Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.

Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro

Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aer. 20

Nec nos obniti contra neque tendere tantum

Sufficimus, *superat quoniam fortuna, sequamur.*

Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe

Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:

Si modo rite memor servata remetior altra. 25

Tum pius Æneas: equidem sic poscere ventos

Jamdudum, & frustra cerno te tendere contra.

Flæte viam velis an sit mihi gratior ulla,

Quoque magis fessas optem dimittere naves,

Quam quæ Dardaniam teilus mihi servat Acestem, 30

Et patris Anchilæ gremio complectitur ossa?

Hæc ubi dicta, petuat portus, & vela secundi

Intendant Zephyri; fertur cita gurgite classis,

Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.

At procul excelso miratus vertice montis 35

Adventum, socialque rates, occurrit Acestes,

Horridus in jaculis, & pelle Libystidis ursa.

Troia Crinilo conceptum flumine mater

Quem genuit. veterum non immemor ille parentum

Gratatur reduces, & gaza ætus agresti 40

Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

Postera cum primo stellas oriente fugarat

Clara dies, socios in cœtum littore ab omni

Advocat Æneas , tumulique ex aggere fatur:
 Dardanidæ magui , genus alto à sanguine divûm, 45.
 Annuus exactis complectur mensibus orbis,
 Exquo reliquias , divinique ossa parentis
 Condidimus terra , moestasque sacravimus aras,
 Jamque dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
 Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo. 50.
 Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
 Argolicove mari deprensus & urbe Mycenæ:
 Annua vota tamen , solemnesque ordine pompas
 Exsequerem , strueremque suis altaria donis.
 Nunc ultio ad cineres ipsius & ossa parentis 55.
 (Haud equidem sine mente reor , sine numine divûm)
 Adsumus , & portus delati intramus amicos.
 Ergo agite , & cuncti lætum celebremus honorem:
 Poscamus ventos , atque hæc mea sacra quotannis
 Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis. 60.
 Bina bonum vobis Troja generatus Acestes
 Dat numero capita in naves. adhibete Penates
 Et patrios epulis , & quos colit hospes Acestes.
 Præterea , si nona diem mortalibus alium
 Aurora extulerit , radiisque retexerit orbem, 65.
 Prima citè Teucris ponam certamina classis;
 Quique pedum cursu valet , & qui viribus audax;
 Seu crudo fidit pugnam committere cæstu:
 Aut jaculo incedit melior levibusque sagittis;
 Cuncti adsint meritæque expectent præmia palmæ. 70.
 Ore favete omnes , & cingite tempora ramis.
 Sic fatus , velat materna tempora myrto.
 Hoc Helymus faciet , hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius sequitur quos cætera pubes.
 Ille è concilio multis cum millibus ibat 75.
 Ad tumulum , magna medius comitante caterva.

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
 Fundit humi , duo lacte novo , duo sanguine facio,
 Purpureosque jacet flores , ac talia fatur:
 Salve , sancte parens iterum salvet , recepti 80.
 Nequicquam cineres animæque umbræque paternæ,
 Non licuit fines Italos fataliaque arva,
 Nec tecum Ausonium , quicumque est , quærere Tibrim,
 Dixerat hæc : adytis cum lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros , septena volumina traxit, 85.
 Amplexus placide tumulum , lapsusque per aras:
 Cærulæ cui terga notæ , maculosus & auro
 Squamam incendebat fulgor. ceu nubibus arcus
 Mille trahit varios adverso sole colores.
 Obstupuit visu Æneas : ille agmine longo 90.
 Tandem inter pateras & levia pocula serpens,
 Libavitque dapes , tursusque innoxius imo
 Successit tumulo , & depasta altaria liquit.
 Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
 Incertus geniumne loci , famulumne parentis 95.
 Esse putet. cædit quinas de more bidentes,
 Torque sues , totidem nigrantes terga juvencos:
 Vinaque fundebat pateris , animamque vocabat
 Anchisæ magni , manesque Acheronte remissos.
 Nec non & socii , quæ cuique est copia , læti 100.
 Dona ferunt , onerantque aras , mactantque juvencos.
 Ordine ahena locant alii , fusique per herbam
 Subjiciunt verubus prunas , & viscera torrent.

Expectata dies aderat , nonamque serena
 Auroram Phaëtonis equi jam luce vehebant: 105.
 Famaque finitimos & clari nomen Acestæ
 Excierat. læto complerant litora cœtu
 Visuri Æneadas ; pars & certare parati.
 Munera principio ante oculos , circoque locantur

In medio : sacri tripodes , viridelque coronæ ; 110
 Et palmæ , prætium victoribus , armaque & ostro
 Perfusæ vestes , argenti aurique talenta.
 Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
 Prima pares ineunt gravibus certamina remis
 Quatuor ex omni delectæ classe carinæ. 115
 Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
 Mox Italus Mæstheus genus à quo nomine Memmi:
 Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
 Urbis opus : triplici pubes quam Dardana versu
 Impellunt , terno confurgunt ordine remi. 120
 Sergestusque , domus tenet à quo Sergia nomen,
 Centauro invehitur magna : Scyllaque Cloanthus
 Cærulea : genus unde tibi Romane Cluenti.
 Est procul in pelago saxum , spumantia contra
 Litora , quod tumidis submersum tunditur olim 125
 Fluctibus hyberni condunt ubi sidera Cori:
 Tranquillo filet , immotaque attollitur unda
 Campus , & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
 Constituit, signum nautis , pater : unde reverti 130
 Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt : ipsique in puppibus auro
 Ductores longe effulgent ostroque decori.
 Cætera populea velatur fronde juvenus:
 Nudatuique humeros oleo perfusa nitescit. 135
 Confidunt transtris , intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum : exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsas , laudumque arrecta cupido.
 Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
 (Haud mora) profluere suis : ferit æthera clamor 140
 Naticus : additis spumant freta versa lacertis.
 Insidunt pariter sulcos: totumque dehiscit

Convulsum remis , rostris stridentibus æquor.
 Non tam præcipientes bijugo certamine campum
 Corripuere , ruuntque effusi carcere currus: 145
 Nec sic immixtis aurigæ undantia lora
 Concussere jugis , pronique in verbera pendent.
 Tum plausu fremituque virum , studiisque faventum
 Consonat omne nemus : vocemque inclusa volutant
 Litora : pulsati colles clamore resultant. 150
 Effugit ante alios , primusque elabitur undis
 Turbam inter fremitumque Gyas. quem deinde Cloan-
 thus

Consequitur melior remis , sed pondere pinus
 Tarda tenet. post hos æquo discrimine Pristis
 Centaurusque locum tendunt superare priorem. 155
 Et nunc Pristis abit , nunc victam præterit ingens
 Centaurus : nunc una ambæ , junctisque ferantur
 Frontibus , & longæ sulcant vada falsa carinæ.
 Jamque propinquabant scopulo , metamque tenebant,
 Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor 160
 Rectorem navis compellat voce Menœten:
 Quo tantum mihi dexter abis ? huc dirige cursum:
 Litus ama , & lævas stringat sine palmula cautes:
 Altum alii teneant. Dixit : sed cæca Menœtes
 Saxa timens , proram pelagi detorquet ad undas, 165
 Quo diversus abis ? iterum, pete saxa , Menœte,
 Cum clamore Gyas revocabat : & ecce Cloanthum
 Respicit instantem tergo , & propiora tenentem.
 Ille inter navemque Gyæ , scopulosque sonantes
 Radit iter lævum interior , subitusque priorem 170
 Præterit : & metis tenet æquora tuta relictis.
 Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens:
 Nec lacrymis caruere genæ , segnemque Menœten,
 Oblitus decorisque sui sociumque salutis,

- In mare precipitem puppi deturbat ab alta. 175.
 Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister,
 Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet,
 At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
 Jam senior, madidaque fluens in veste Meneceus,
 Summa petit scopulis, siccaque in rupe resedit. 180.
 Illum & labentem Teucri, & risere natantem,
 Et saluos ridet revolventem pectore fluctus.
 Hic læta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto Mnestheoque, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat: 185.
 Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
 Parte prior, paucis in rostro premit æmula Pristis.
 At media socios incedens nave per ipsos
 Hortatur Mnestheus: Nunc nunc insurgite remis
 Hectoris socii, Trojæ quos sorte suprema 190.
 Delegi comites: nunc illas promitte vires,
 Nunc animos, quibus in Getuliis Syrtibus usi,
 Ionioque mari, Maleæque sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnestheus: neque vincere certo:
 (Quamquam ò) sed superent, quibus hoc, Neptune,
 dedisti. 195.
 Extremos pudeat rediisse. hoc vincite cives,
 Et prohibete nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt. vastis tremunt iactibus ærea puppis:
 Subtrahiturque solum. Tum creber anhelitus artus,
 Aridaque ora quatit, sudor fluit undique rivis. 200.
 Attulit ipse viris optatum casus honorem.
 Namque furens animi, dum proram ad saxa suburget
 Interior, spatioque subit Sergestus iniquo;
 Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
 Concussæ cautes, acuto in murice remi 205.
 Obnixa crepuere, illisæque prora pependit.

Confurgunt nautæ , & magno clamore morantur :
 Ferratasque fudes , & acuta cuspide contos
 Expediunt , fractosque legunt in gurgite remos.
 At lætus Mnestheus , successuque acrior ipso, 210.
 Agmine remorum celeri , ventisque vocatis,
 Prona petit maria , & pelago decurrit aperto.
 Quales spelunca subito commota columba,
 Cui domus , & dulces latebroso in pumice nidi,
 Fertur in arva volans , plausumque exterrita pennis
 Dat tecto ingentem : mox aëre lapsa quieto 216.
 Radit iter liquidum , celeres neque commovet alas.
 Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
 Æquora ; sic illam fert impetus ipse volantem,
 Et primum in scopulo luctantem deserit alto 220.
 Sergestum , brevibusque vadis , frustra que vocantem
 Auxilia , & fractis discentem currere remis.
 Inde Gyam , ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur. cedit , quoniam spoliata magistro est,
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus: 225.
 Quem petit , & summis adnixus viribus urget.
 Tum vero ingeminat clamor : cunctique sequentem
 Instigant studiis : resonat clamoribus æthei.
 Hi propriam decus , & partum indignantur honorem
 Ni teneant : vitamque volunt pro laude pacisci. 230.
 Hos successus alit ; possunt , quia posse videntur.
 Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
 Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus,
 Fudissetque preces, divosque in vota vocasset. 234.
 Dii , quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
 Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus , extraque salfos
 Porticiam in fluctus , & vina liquentia fundam.
 Dixit. eumque imis sub fluctibus audit omnis 239.

Nereïdum , Phorcique chorus , Panopæaque virgo:
 Et pater ipse manu magna Portunus euntem
 Impulit : illa Noto citius , volucrique sagitta
 Ad terram fugit , & portu se condidit alto.
 Tum satus Anchisa , cunctis ex more vocatis,
 Victorem magna præconis voce Cloanthum 245
 Declarat , viridique advelat tempora lauro:
 Muneraque in naves ternos aptare juvencos,
 Vinaque , & argenti magnum dat ferre talentum .
 Iphis præcipuos ductoribus addit honores. 249
 Victori chlamydem auratam quam plurima circum
 Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
 Intextuique puer frondosa regius Ida
 Veloces jaculo cervos cursuque fatigat,
 Acer , anhelanti similis : quem præpes ad Ida
 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis. 255
 Longevi palmas nequicquam ad sidera tendunt
 Custodes , sequiturque canum latratus in auras.
 At , qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 Levibus huic hamis confertam , auroque trilicem
 Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse 260
 Victor , apud rapidum Simoënta sub Ilio alto)
 Donat habere viro , decus , tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus , Sagarisque ferebant
 Multiplicem , connixi humeris : indutus at olim
 Demoleus , cursu palantes Troas agebat. 265
 Tertia dona fecit , geminos ex ære lebetas,
 Cymbiaque argento perfecta , atque aspera signis.
 Jamque adeo donati omnes , opibusque superbi,
 Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
 Cum sævo è scopulo multa vix arte revulsus, 270
 Amissis remis , atque ordine debilis uno,
 Irisam sine honore ratem Sergestus agebat.

Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transit , aut gravis ictu
 Seminecem liquit saxo , lacerumque viator , 275.
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
 Parte ferox , ardensque oculis , & sibila colla
 Arduus attollens ; pars vulnere clauda retentat
 Nexautem nodis , seque in sua membra plicantem.
 Tali remigio navis se tarda movebat , 280.
 Vela facit tamen , & plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promissio munere donat,
 Servatam ob navem lætus , lociolque reductos.
 Olli serva datur , operum haud ignara Minervæ,
 Cressa genus Pholoë , geminique sub ubere nati. 285.
 Hoc pius Æneas misso certamine tendit
 Gramineum in campum , quem collibus undique curvis
 Cingebant sylvæ , mediaque in valle theatri
 Circus erat : le multis cum millibus heros
 Confessu medium tulit , extructoque resedit. 290.
 Hic qui forte velint rapido contendere cursu,
 Invitat precii animos , & premia ponit.
 Undique conveniunt Teucris , mistique Sicani:
 Nisus & Euryalus primi,
 Euryalus forma insignis viridique juvena , 295.
 Nisus amore pio pueri quos deinde sequutus
 Regius egregia Priami de stirpe Diores.
 Hunc Salius simul , & Patron : quorum alter Acarnan
 Alter ab Arcadia Tegræ sanguine gentis.
 Tum duo Trinacrii juvenes , Helymus Panopesque
 Assueti sylvis , comites senioris Acestæ : 301.
 Multi præterea , quos fama obscura recondit.
 Æneas quibus in mediis sic deinde loquutus:
 Accipite hæc animis , lætasque advertite mentes:
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305.
 Cno-

Cnossa bina dabo levato lucida ferro
 Spicula , cælatamque argento ferre bipennem:
 Omnibus hic erit unus honos , tres præmia primi
 Accipient , flavaque caput nectentur oliva.
 Primus equum phaleris insignem victor habeto: 310
 Alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
 Threiciis , lato quam circum amplectitur auro
 Balteus , & tereti subnectit fibula gemma.
 Tertius Argolica hac galeæ contentus abito.
 Hæc ubi dicta, locum capiunt : signoque repente 315.
 Corripiunt spatia audito : limenque relinquunt
 Effusi , nimbo similes , simul ultima signant.
 Primus abit , longeque ante omnia corpora Nisus
 Emicat , & ventis & fulminis ocyor alis:
 Proximus hic, longo sed proximus intervallo, 320.
 Insequitur Saltus : spatio post deinde relicto,
 Tertius Euryalus,
 Euryalumque Helymus sequitur : quo deinde sub ipso
 Ecce volat , calcemque terit jam calce Diore,
 Iucumbens humero : spatia & si plura supersint, 325.
 Transeat elapsus prior , ambiguumque relinquat.
 Jamque fere spatio extremo , fessique sub ipsum
 Finem adventabant : levi cum sanguine Nisus
 Labitur infelix , cæsis ut forte juvencis 329.
 Fusus humum , viridesque super madefecerat herbas.
 Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso
 Haud tenuit titubata solo , sed pronus in ipso
 Concidit , immundoque fimo , sacroque cruore,
 Non tamen Euryali , non ille oblitus amorum:
 Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens. 335.
 Ille autem spissa jacuit revolutus arena.
 Emicat Euryalus , & munere victor amici
 Prima tenet , plausuque volat, fremituque secundo.

Post Helymus subit , & nunc tertia palma Diore
 Hic totum caveę confessum iugentis, & ora 340.
 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
 Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 Tutatur favor Euryalum , lacrymęque decorę,
 Grator & pulchro veniens in corpore virtus.
 Adjuvat , & magna proclamat voce Diore, 345.
 Qui subiit palmę , frustra ad præmia venit
 Ultima , si primi Salio reddantur honores.
 Tum pater Æneas , Vestra , inquit , munera vobis
 Certa manent , pueri , & palmam movet ordine nemo,
 Me liceat calum misereri iasontis amici. 350.
 Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
 Dat Salio , villis onerosum , atque unguibus aureis:
 Hic Nisus , Si tanta , inquit , sunt præmia victis,
 Et te lapsorum miseret : quæ munera Niso 354.
 Digna dabis? primam merui qui laude coronam,
 Ni me , quæ Salium , fortuna immica tulisset.
 Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
 Turpia membra fimo. risit pater optimus olli:
 Et clypeum efferrı iussit. Didymaonis artes,
 Neptuni sacro Danaïs de poste refixum: 360.
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
 Post ubi confecti cursus , & dona peregit:
 Nunc si cui virtus , animusque in pectore præsens
 Adsit , & victis attollat brachia palmis.
 Sic ait, & geminum pugne proponit honorem, 365.
 Victori velatum auro vitrisque juvenem:
 Ensem , atque insignem galeam , solatia victo.
 Nec mora , continuo vastis cum viribus effert
 Ore Dares magnoque virum se murmure tollit:
 Solus qui Paridem solitus contendere contra, 370.
 Idem ad tumulum , quo maximus occubat Hector,

Victorem Buten immani corpore (qui se
 Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
 Perculit , & fulva moribundum extendit arena.
 Talis prima Dares caput altum in prælia tollit. 375
 Ostenditque humeros latos , alternaque jactat
 Brachia protendens , & verberat ictibus auras.
 Quæritur hic alius: nec quisquam ex agmine tanto
 Audet adire virum , manibusque inducere cæstus.
 Ergo alacris, cunctosque putans excedere pugna, 380
 Æneæ stetit ante pedes , nec plura moratus,
 Tum læva taurum cornu tenet , atque ita fatur:
 Nate Deæ , si nemo audet se credere pugne,
 Qui finis standi ? quo me decet usque teneri?
 Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant 385
 Dardanidæ , reddique viro promissa jubebant.
 Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
 Proximus ut viridante toro confederat herbæ:
 Entelle , heroum quondam fortissime frustra,
 Tantane tam patiens nullo certamine tolli 390
 Dona fines ? ubi nunc nobis Deus ille magister
 Nequicquam memoratus Eryx ? ubi fama per omnem
 Trinacriam ? spolia illa tuis pendentia tectis?
 Ille sub hæc : Non laudis amor , nec gloria cessit
 Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta 395
 Sanguis hebet , frigentque effoetæ in corpore vires.
 Si mihi , quæ quondam fuerat , quaque improbus
 iste

Exsultat fidens , si nunc foret illa juventa:
 Haud equidem precio inductus , pulchroque juvenco
 Venissem : nec dona moror. Sic deinde loquutus, 400
 In medium geminos immani pondere cæstus
 Projecit : quibus acer Eryx in prælia suetus
 Ferre manum , duroque intendere brachia tergo.

Obstupuere animi : tantorum ingentia septem
 Terga boum. plumbo infuto, ferroque rgebant. 405:
 Ante omnes stupet ipse Dares, longeque recusat:
 Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
 Huc iluc vinclorum immensa volumina versat.
 Tum senior tales referebat pectore voces:
 Quid, si quis castus, ipsius & Herculis arma 410:
 Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
 Sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.
 His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus
 Dum melior vires sanguis dabat; æmula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus. 416:
 Sed, si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
 Idque pio sedet Æneæ; probat author Acestes:
 Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
 Solve metus, & tu Trojanos exue castus. 420:
 Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum;
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertos-
 que
 Exiit, atque ingens media consistit arena.
 Tum latus Anchisa castus pater extulit equos.
 Et paribus palmas amborum inæxuit armis. 425.
 Constat in digitos extemplo arrectus uterque,
 Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
 Immiscentque manus manibus, pugnamque laceffunt.
 Ille pedum melior motu, fretusque iuventa: 430.
 Hic membris, & mole valens: sed tarda trementi
 Genua labant: vastos quatit æger anhelitus artus.
 Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant:
 Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
 Dant sonitus, erratque aures, & tempora circum 435:
 Cre-

Crebra manus : duro crepitant sub vulnere malæ.
 Stat gravis Entellus , nifuque immotus eodem,
 Corpore tela modo , atque oculis vigilantibus exit.
 Ille velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana, sedet circum castella sub armis, 440.
 Nunc hos nunc illos aditus , omnemque pererrat
 Arte locum , & variis assultibus irritus urget.
 Ostendit dextram insurgens Entellus , & alte
 Extulit : ille ictum venientem a vertice velox
 Prævidit , celerique elapsus corpore cessit. 445.
 Entellus vires in ventum effudit : & ultro
 Ipse gravis , graviterque ad terram pondere vasto
 Concidit : ut quondam cava concidit aut Erymantho.
 Aut Ida in magna radicibus eruta pinus
 Consurgunt studiis Teucris , & Trinacria pubes: 450.
 It clamor cælo primusque occurrit Acestes,
 Æquarvumque ab humo miserans attolli amicum.
 At non tardatus casu , neque territus heros,
 Acrior ad pugnam redit , & vim suscitât ira.
 Tum pudor incendit vires , & concia virtus: 455.
 Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
 Nunc dextra ingeminans ictus , nunc ille sinistra.
 Nec mora , nec requies , quam multa grandine nimbi
 Culminibus crepitant : sic densis ictibus heros
 Creber utraque manu pulsat, versatque Dareta: 460.
 Tum pater Æneas , procedere longius iras,
 Et seuire animis Entellum haud passus acerbis:
 Sed finem imposuit pugne : fessumque Dareta
 Eripuit , mulcens dictis : ac talia fatur:
 Infelix , quæ tanta animum dementia cepit? 465.
 Non vires alias, conversaque numina sentis?
 Cede Deo : dixitque ; & prælia voce diremit.
 Ast illum fidei equales , genua ægra trahentem,

Jactantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore ejectantem, mistosque in sanguine dentes, 470.

Ducunt ad naves: galeamque, ensemque vocati
Accipiunt: palmam Entello, taurumque relinquunt.
Hic victor superans animis, tauroque superbus,
Nate dea, vosque hæc, inquit, cognoscite, Teucris,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires, 475.

Et qua servetis revocatum à morte Daretæ.
Dixit: & adversi contra stetit ora juveni:
Qui donum astabat pugna: durasque reducta
Libravit dextra media inter cornua castus
Ardaus, effractoque illisit in ossa cerebro. 480.

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
Ille super tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Persolvo: hic victor castus, artemque repono.

Protinus Æneas celeri certare sagitta 485.
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit, & volucrem trajecto in fene columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.

Convenere viri: dejectamque ærea sortem 490.
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis.
Quem modo navali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.

Tertius Eurytion, tuus ô clarissime frater 495.
Pandare: qui quondam jussus confundere foedus,
In medios telum torristi primus Achivos.

Extremus, galeaque ima sublevis Acestes,
Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500.

Pro se quisque, & viri & promunt tela pharetris,
Prin-

Primaque per cœlum , nervo stridente, sagitta
 Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
 Et venit , adversique infigitur arbore mali,
 Intremuit malus , timuitque exterrita pennis
 Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
 Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
 Alta petens , pariterque oculos telumque tetendit.
 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 Non valuit : nodos & vincula linea rupit,
 Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 Tela tenens , fratrem Eurytion in vota vocavit:
 Jam vacuo latam cœlo speculatus , & alis
 Plaudentemque , nigra figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis , vitamque reliquit in astris
 Aëriis , fixamque refert delapsa sagittam.
 Amissa solus palma superabat Acestes,
 Qui tamen æthereas telum contorsit in auras,
 Ostentans artem pariter , arcumque sonantem.
 Hic oculis subito objicitur , magnoque futurum
 Augurio monstrum : docuit post exitus ingens:
 Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
 Signavitque viam flammis , tenuelque recessit
 Consumpta in ventos : cœlo ceu sæpe refixa
 Transcurreunt , crinemque volantia sidera ducunt.
 Attonitis hædere animis , superosque precati
 Trinacrii Teucrique viri nec maximus omen
 Abnuït Æneas ; sed latum amplexus Acestem
 Muneribus cumulat magnis , ac talia satur:
 Sume , pater , (nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exortem ducere honorem)

505

510

515

520

525

530

535

Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis: 535
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cyllæus
 Ferre sui dederat monumentum & pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro: 539
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten,
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori:
 Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus volucris qui fixit arundine malum.

At pater Æneas, nondum certamine misso, 545
 Custodem ad sese, comitemque impubis Juli
 Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
 Vade age, & Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum:
 Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis, 550
 Dic, ait, ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum, & campos jubet esse patentes.
 Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 Frenatis lucent in equis, quos omnis euntes
 Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juvenus. 555
 Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:
 Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
 Pars leves humero pharetras, it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri. 559
 Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
 Ductores: pueri bissesti quemque sequuti,
 Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
 (Nomen avi referens) Priamus, tua clara, Polite,
 Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis 565
 Portat equus bicolor maculis: vestigia primi
 Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.

Alter, Atys, genus unde Atyi duxere Latini:
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo
 Extremus, formaque ante omnes pulcher Iulus
 Sidonio est investus equo; quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum & pignus amoris.
 Cetera Trinacriis pubes senioris Acestæ
 Fertur equis.

570.

Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
 Dardanidæ: veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem latri confessum, oculoique tuorum
 Lustravere in equis: signum clamore paratis
 Epytides longè dedit, insonitque flagello.
 Olli discurrere pares: atque agmina terni
 Diductis solvere choris: rursusque vocati
 Convertere vias: infestaque tela tulere.

575.

580.

Inde alios incunt cursus, aliosque recursus
 Adversis spatiis, alternosque orbibus orbes
 Impediunt, pugnaeque cieunt simulachra sub armis.
 Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
 Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.

584.

Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 Parietibus textum cæcis iter, accipitemque
 Mille viis habuisse dolum: qua signa sequendi
 Falleret indrensus, & irremeabilis error.
 Hand aliter Teucrum nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo:
 Delphinum similes, qui per maria humida nando
 Carpathum, Libycumque secant, luduntque per undas.

590.

Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus
 Aëneius, longam muris cum cingeret Albam,
 Rettulit, & præscos docuit celebrare Latinos:
 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,

Al-

Albani docuere suos. hinc maxima porro 600.
 Accepit Roma, & patrum servavit honorem:
 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
 Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
 Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
 Dum variis tumulo referunt solennia ludis, 605.
 Irim de coelo misit Saturnia Juno
 Iliacam ad classem, ventosque aspirat eunti,
 Multa movens, nec dum antiquum saturata dolorem.
 Illa viam celerans per mille coloribus arcum
 Nulli visa cito decurrit tramite virgo: 610.
 Conspicit ingentem concursum, & litora lustrat:
 Desertosque videt portus, classemque relictam.
 At procul in sola secretæ Troades acta
 Amissum Anchilen flebant, cunctæque profundum
 Pontum aspectabant flentes. Heu, tot vada fessis, 615.
 Et tantum superesse maris! vox omnibus una.
 Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Conjicit, & faciemque deæ vestemque reponit:
 Fit Beroë, Ismarii conjux longæva Dorycli: 620.
 Cui genus, & quondam nomen, natiq; fuissent;
 Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert.
 O miseræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
 Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus: ò gens
 Infelix, cui te exitio fortuna reservat? 625.
 Septima post Trojæ excidium jam vertitur ætas,
 Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa
 Sideraque emensæ ferimur: dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, & volvimur undis.
 Hic Erycis finis fraterni, atque hospes Acestes: 630.
 Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
 O patria, & rapti nequicquam ex hoste penates

Nullane jam Trojæ dicentur moenia ? nusquam
Hectoreos amnes , Xanthum , & Simoënta videbo ?

Quin agite , & mecum infauftas exurite puppes. 635

Nam mihi Cafandræ per fomnum vatis imago

Ardentes dare viſa faces ; Hic quærite Trojam :

Hic domus eſt , inquit , vobis nunc tempus agi res ;

Nec tantis mora prodigiis : en quatuor aræ 639.

Neptuno : Deus ipſe faces animumque miniſtrat.

Hæc memorans , prima inferſum vi corripit ignem ,

Sublataque procul dextra connixa coruſcat ,

Et jaciť , arreſtæ mentes , ſtupeſactaque corda

Iliadum. Hic una è multis , quę maxima natu ,

Pyrgo , tot Priami natorum regia nutrit : 645.

Non Beroë vobis , non hæc Rhoeteia , matres ,

Eſt Dorycli conjux : divini ſigna decoris ,

Ardentefque notate oculos : qui ſpiritus illi ,

Qui vultus , vocifque ſonus , vel grefſus eunti.

Ipla egomet dudum Beroën digreſſa reliqui 650.

Ægram , indignantem tali quod ſola careret

Munere , nec meritos Anchifæ inferret honores.

Hæc effata.

At matres primo ancipites , oculifque malignis

Ambiguæ , ſpectare rates , miſerum inter amorem 655.

Præſentis terræ , fatifque vocantia regna :

Cum dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis ,

Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.

Tum vero attonitę monſtris , aſtęque furore 659.

Conclamant , rapiuntque focis penetralibus ignem :

Pars ſpoliant aras , frondem , ac virgulta , facesque

Conſiciunt : furit immiſſis Vulcanus habenis

Tranſtra per & remos , & piſtas abjete puppes.

Nencius Anchifę ad tumultum , cuneoſque theatri

Incenſas perſert naves Eumelus ; & ipſi 665.

Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus & Ascanius, cursus ut latus equestres
 Ducebat, sic acer equo turbata petivit
 Castra: nec exanimis possunt retinere magistri.
 Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, in-
 quit,

670.

Heu miserę cives? non hostem, inimicaque castra
 Argivum, vestras spes uritis. en ego vester
 Ascanius: galeam ante pedes projecit inanem,
 Quo ludo indutus belli simulacra ciebat.

Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrū:
 At illę diversa metu per litora passim

675.

Diffugiunt: sylvasque, & sicubi concava furtim
 Saxa petunt, piget incepti, lucisque: suosque
 Mutatę agnoscunt, excussaque pectore Juno est.
 Sed non idcirco flammę, atque incendia vires

680.

Indomitas posuere: udo sub robore vivit
 Stupa vomens tardum fumum: lentusque carinas
 Est vapor: & toto descendit corpore pestis.

Nec vires heroum, insulsaque flumina profunt.
 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,

685.

Auxilioque vocare deos, & tendere palmas:
 Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Trojanos; si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos: da flammam evadere classi,

690.

Nunc, pater, & tenues Teucrū res eripe letho:
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
 Vix hæc ediderat, cum effusis imbribus, atra

695.

Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
 Turbidus imber aqua. densisque nigerrimus Austris:
 Implenturque super puppes, semiusta madescunt

Robora , restinctus donec vapor omnis , & omnes,
Quatuor amissis , servatæ à peste carinæ.

At pater Æneas casu concussus acerbo, 700.

Nunc huc ingentes ; nunc illuc pectore curas

Mutabat , versans Siculissæ resideret arvis,

Oblitus fatorum , Italasne capefferet oras.

Tum senior Nautes , unum Tritonia Pallas

Quem docuit , multaque insignem reddidit arte, 705.

Hæc responsa dabat : vel quæ portenderet ira

Magna Deum , vel quæ fatorum posceret ordo.

Ilque his Æneam solatus vocibus inquit :

Nate dea , quo fata trabunt retrahuntque sequamur :

Quicquid erit , superanda omnis fortuna ferendo est. 710.

Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes :

Hunc cape consiliis socium : & conjunge volentem :

Huic trade , amissis superant qui navibus , & quos

Pertæsum magni incepti rerumque tuarum est :

Longævusque senes , ac fessas equore matres. 715.

Et : quicquid tecum invalidum , metuensque periculi est,

Delige : & his habeant terris sine mœnia fessi.

Urbem appellabunt permissio nomine Acestam.

Talibus incensus dictis senioris amici,

Tum vero in curas animus diducitur omnes. 720.

Et nox atra polum bigis subvecta tenebat :

Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis

Ancusque , subito tales effundere voces :

Nate , mihi vita quondam , dum vita manebat,

Chære magis , nate Iliacis exercite fatis :

725.

Imperio Jovis huc venio , qui clasibus ignem

Depulit , & cœlo tandem miseratus ab alto est.

Consiliis pare , quæ nunc pulcherrima Nautes

Dat senior : lectos juvenes , fortissima corda,

Defer in Italiam , gens dura , atque aspera cultu

730.

Debe-

Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 Infernas accede domos, & averna per alta
 Congressus pete, nate, meos. non me impia namque
 Tartara habent, tristesque umbrę; sed amœna piorum
 Concilia: Elysiumque colo. huc casta Sibylla 735
 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, & quę dentur moenia dis-
 ces.

Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
 Et me sęvus equis oriens afflavit anhelis.
 Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras. 740
 Æneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit:
 Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
 Hęc memorans, cinerem & sopitos suscitatur ignes,
 Pergameumque larem, & canę penetralia Vestę
 Farre pio, & plena supplex veneratur acerra. 745
 Exemplo socios, primumque accersit Acesten:
 Et Jovis imperium, & chari pręcepta parentis
 Edocet, & quę nunc animo sententia consistet.
 Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.
 Transcribunt urbi matres, populurnque volentem 750
 Deponunt: animos nil magnę laudis egentes,
 Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
 Robora navigis: aptant remosque, rudentesque,
 Exigui numero sed bello vivida virtus.
 Interea Æneas urbem designat aratro: 755
 Sortiturque domos: hoc Ilium, & hęc loca Trojæ
 Esse jubet: gaudet regno Trojanus Acestes:
 Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
 Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
 Fundatur Veneri Idalię: tumuloque sacerdos, 760
 Et lucus late sacer additur Anchisæo.
 Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris

Factus honos : placidi straverunt æquora venti:
 Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum,
 Exoritur procurva ingens per litora fletus: 765.
 Complexi inter se noctemque , diemque morantur.
 Ipse jam matres , ipsi quibus aspera quondam
 Vile maris facies , & non tolerabile numen,
 Ire volunt , omnemque fugæ præferre laborem.
 Quos bonus Æneas dictis solatur amicis, 770.
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ,
 Tres Eryci vitulos , & tempestatibus agnam
 Cedere deinde jubet , solvique ex ordine funes.
 Ipse caput tonsæ foliis evinctus olive
 Stans procul in prora pateram tenet,extaque sallos 775.
 Porricit in fluctus , ac vina liquentia fundit.
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
 Certatim socii feriant mare , & æquora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis
 Alloquitur , talesque effundit pectore questus. 780.
 Junonis gravis ira , & inextaturabile pectus
 Cogunt me , Neptune , preces descendere in omnes:
 Quam nec longa dies , pietas nec mitigat ulla:
 Nec Jovis imperio , fatilve , infracta , quiescit.
 Non media de gente Phrygum exedisse nefandis 785.
 Urbem odiis , satis est : pœnam traxisse per omnem
 Reliquias Trojæ : cineres , atque ossa perempta
 Insequitur. causas tanti sciat illa furoris.
 Ipse mihi nuper Lybicus tu testis in undis
 Quam molem subito excierit : maria omnia cœlo 790.
 Miscuit , Æoliis nequicquam freta procellis:
 In regnis hoc ausa tuis.
 Præ scelus ? ecce etiam Trojanis matribus actis
 Exiit fœde puppes , & classe subegit
 Amissa socios ignotæ relinquere teriæ. 795.
 Quod

Quod superest , oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi : liceat Laurentem attingere Tibrim:
Si concessa peto , si dant ea moenia Parca.

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti,
Fas omne est , Cytherea , meis te fidere regnis, 800.

Unde genus ducis. merui quoque : sæpe furores
Compresi , & rabiem tantam cœlique , marisque,
Nec minor in terris (Xanthum , Simoëntaque tellor)

Æneæ mihi cura tui : cum Troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris, 805.

Millia multa daret letho . gementque repleti
Amnes , nec reperire viam , atque evolvere posset
In mare se Xanthus. Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam , nec diis , nec viribus æquis,
Nube cava eripui : cuperem cum vertere ab imo 810.
Structa meis manibus perjuræ moenia Trojæ.

Nunc quoque menseadem perstat mihi , pelle timores;
Tutus , quos optas , portus accedet Averni.

Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput. 815.

His ubi læta dæx permulsit pectora dictis,
Jungit equos curru genitor , spumantiaque addit
Fræna feris , manibusque omnes effundit habenas.

Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
Subsidunt undæ , tumidumque sub axe tonanti 820.

Sternitur æquor aquis , fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies , immania cete,

Et senior Glauci chorus , Inousque Palæmon,
Tritonæque citi , Phorcique exercitus omnis.
Lava tenent Thetis & Melite, Panopæaque virgo, 825.
Nesæ , Spioeue , Thaliaque , Cymodoceque.

Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem : jubet ocyus omnes

Attolli malos , intendi brachia velis.

Una omnes fecere pedem : pariterque sinistros, 830.

Nunc dextros solvere sinus: una ardua torquent
Cornua , detorquentque . ferunt sua flamina classem,

Princeps ante omnes deusum Palinurus agebat
Agmen : ad hunc alii cursum contendere jussi.

Jamque fere mediam cœli nox humida metam 835.

Contigerat : placida laxarant membra quiete

Sub remis fusi per dura sedilia nautæ.

Cum levis æthereis delapsus Somnus ab astris

Aëra dimovit tenebrosum , & dispulit umbras,

Te , Palinure , petens, tibi tristia somnia portans 840.

Insonti : puppique Deus confedit in alta,

Phorbanti similis , funditque has ore loquelas:

Jaside Palinure , ferunt ipsa equora classem:

Æquatq; spirant auræ : datur hora quietis.

Pone caput , fessosque oculos furare labori: 845.

Ipsè ego paulisper pro te tua munera inibo.

Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:

Mene talis placidi vultum , fluctusque quietos

Ignorare jubes ? mene huic confidere monstro?

Æneam credam quid enim fallacibus Austris, 850.

Et cœli toties deceptus fraude sereni?

Talia dicta dabat , clavumque affixus & hærens

Nulquam amittebat , oculosque sub astra tenebat:

Ecce Deus rorum lethæo rore madentem,

Vique soporatum Stygia super utraque quassat 855.

Tempora , cunctantique natantia lumina solvit.

Vix primos inopina quies laxaverat artus,

Et super incumbens , cum puppis parte revulsa,

Cumque gubernaculo liquidas projecit in undas

Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem. 860.

Ipsè volans , tenues se sustulit ales in auras.

Currit iter tutum non secius æquore classis:
 Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
 Jamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat
 Difficiles quondam, multorumque ossibus albos; 865.
 Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
 Cum pater amisso fluitantem errare magistro
 Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
 Multa gemens, casuque animum concussus amici.
 O nimium coelo, & pelago confise sereno, 870.
 Nudus in ignota, Palinuere, jacebis arena.

ÆNEIDOS

LIBER VI.

Argumentum.

Æneæ iter ad antrum Sybillæ: inde ad inferos. Utrobique instantia pericula, futurique belli eventum perdidit.

SIC fatur lacrymans, classique immittit habenas;
 Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
 Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
 Anchora fundabat naves, & litora curvæ
 Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens 5.
 Litus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
 Abstrusa in venis filicis; pars densa ferarum
 Tecta rapit, sylvas, inventaque flumina monstrat.
 At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
 Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ, 10.
 Antrum immane petit; magnam cui mentem animumque

Delius inspirat vates , aperitque futura.
 Jam subeunt Triviæ lucos , atque aurea tecta.
 Dædalus (ut fama est) fugiens Minoïa regna,
 Præpetibus pennis ausus se credere cœlo, 15
 Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
 Chalcidicaque levis tandem ſuper aſtitit arce,
 Redditus his primum terris , tibi , Phœbe , ſacravit
 Remigium alarum , poſuitque immania templa.
 In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas 20
 Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
 Corpora natorum : ſtat ductis ſortibus urna.
 Contra elata mari reſpondet Gnoſia tellus.
 Hic crudelis amor tauri , ſuppoſtaque furto
 Paſiſthææ : miſſumque genus , proleſque biformis 25
 Minotaurus ineſt , Veneris monumenta nefandæ.
 Hic labor ille domus , & inextricabilis error.
 Magnum reginę ſed enim miſeratus amorem
 Dædalus , ecce dolos tecti , ambagesque reſolvit,
 Cæca regens filo veſtigia , tu quoque magnam 30
 Partem opere in tanto , (ſineret dolor) Icare , haberes.
 Bis conatus erat caſus eſſingere in auro:
 Bis patrię cecidere manus. quin protinus omnia
 Perlegerent oculis : ni jam præmiſſus Achates
 Affloret , atque una Phœbi , Triviæque ſacerdos, 35
 Deiphobe Glauci , fatur quæ talia regi:
 Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
 Nunc grege de intacto ſeptem maſtare juvencos
 Præſtiterit , totidem lectas de more bidentes.
 Talibus affata Æneam , (nec ſacra morantur 40
 Juſſa viri) Teucros vocat atra in templa ſacerdos.
 Excifum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
 Quo læti ducunt aditus centum , oſtia centum:
 Unde ruunt totidem voces , reſponſa Sibyllæ:

Ventum erat ad limen , cum virgo poscere fata 45:
 Tempus , ait , Deus ecce , Deus : Cui talia fanti,
 Ante fores subito non vultus , non color unus,
 Non comptæ mansere comæ : sed pectus anhelum,
 Et rabie fera corda tument : majorque videri,
 Nec mortale sonans : afflata est numine quando 50:
 Jam propiore dei. Cessas in vota , precesque
 Tros (ait) Ænea , cessas ; neque enim ante dehiscunt
 Attonitæ magna ora domus : & talia fata
 Conticuit , gelidus Teucris per dura cucurrit
 Ossa tremor : fuditque preces rex pectore ab imo: 55:
 Phœbe graves Trojæ semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis direxti tela , manusque
 Corpus in Æacidæ : magnas obeuntia terras
 Tot maria intravi duce te : penitusque repostas
 Massylum gentes , prætentæque Syrtibus arva 60:
 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
 Hac Trojana tenus fuerit fortuna sequuta.
 Vos , quoque , Pergameæ jam fas est parcere genti,
 Diique , deæque omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens
 Gloria Dardaniæ. tuque , ô sanctissima vates, 65:
 Præscia venturi , da (non indebita posco
 Regna meis fati) Latio confidere Teucros,
 Errantesque deos , agitataque numina Trojæ.
 Tum Phœbo & Trivix solido de marmore templa
 Institutam , festosque dies de nomine Phœbi. 70:
 Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
 Hic ego namque tuas sortes , arcanaque fata
 Dicta meæ genti ponam : lectosque sacro
 Alma viros foliis tantum ne carmina manda,
 Ne turbata volent , rapidis ludibria ventis: 75:
 Ipsa canas , oro , finem dedit , ore loquendi.
 At Phœbi nondum patiens immanis in antro

Bacchatur vates , magnum si pectore possit
 Excussisse deum : tanto magis ille fatigat
 Os rabidū , fera corda domans , fingitque premendo. 80.
 Ostia jamque domus patuere ingentia centum
 Sponte sua , vatisque ferunt responsa per auras.
 O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
 Sed terra graviora manent : in regna Lavini
 Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam) 85.
 Sed non & venisse volent. bella, horrida bella,
 Et Tibrim multo spumantem sanguine cerno.
 Non Simois tibi, nec Xantus, nec Dorica caltra
 Defuerint : alius Latio jam partus Achilles,
 Natus & ipse Dea : nec Teucris addita Juno 90.
 Usquam aberit : cum tu supplex in rebus egenis,
 Quas gentes Italūm, aut quas non oraveris urbes?
 Causa mali tanti conjux iterum hospita Teucris,
 Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis : sed contra audentior ito, 95.
Quam tua te fortuna sinet. via prima salutis,
Quod minime reris , Graja pandetur ab urbe.
 Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
 Horrendas canit ambages , antroque remugit,
 Obscuris vera involvens: ea fræna furenti 100.
 Concurrit , & stimulos sub pectore vertit Apollo.
 Ut primum cessit furor , & rabida ora quierunt,
 Incipit Æneas heros non ulla laborum,
 O virgo, nova mihi facies , inopinave surgit:
 Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi. 105.
 Unum oro , (quando hic inferni janua regis
 Dicitur , & tenebrosa palus Acheronte refulso)
 Ire ad conspectum chari genitoris , & ora
 Contingat: doceas iter , & sacra ostia pandas.
 Illum ego per flammæ , & mille sequentia tela 110.
 Eri-

Eripui his humeris , medioque ex hoste recepi.
 Ille meum comittatus iter , maria omnia mecum,
 Atque omnes pelag que minas , cœlique forebat
 Invalidus , vires ultra , sort inque senectę. 114-
 Quin ut te supplex peterem , & tua limina adirem,
 Idem orans mandata dabat , natiq̃ue , patriſque
 Alma precor miſerere ; potes namque omnia : nec te
 Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
 Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
 Threicia fretus cithara , ſidibusque canoris: 120.
 Si fratrem Pollux alterua morte redemit,
 Itque reditque viam toties : quid Theſea ? magnum
 Quid memorem Alciden ? & mî genus ab Jove
 ſummo.

Talibus orabat dictis , araſque tenebat:
 Tunc ſic orſa loqui vates : Sate ſanguine divum 125-
 Tros Anchifiade , facilis deſcenſus averni:
 Noſtes atque dies patet atri janua Ditis.
 Sed revocare gradum , ſuperaſque evadere ad auras,
 Hoc opus , hic labor eſt. pauci , quos æquus amavit
 Iupiter , aut ardens evexit ad æthera virtus, 130.
 Diis geniti , potuere. tenet media omnia lylvæ;
 Cocytusque ſinu labens circumfluit atro.
 Quod ſi tantus amor menti , ſi tanta cupido eſt,
 Bis Stygios innare lacus , bis nigra videre
 Tartara , & infano juvat indulgere labori: 135-
 Accipe quæ peragenda prius. latet arbore opaca
 Aureus & foliis , & lento vimine ramus,
 Iunoni infernæ dictus ſacer : hunc tegit omnis
 Lucus , & obſcuris claudunt convallibus umbrę.
 Sed non ante datur telluris operta ſubire, 140-
 Auricomos quam quis decerperit arbore foetus.
 Hoc tibi pulchra ſuum ferri Proleſpina munus

Instituit : primo avulso non deficit alter

Aureus, & simili frondescit virga metallo.

Ergo alte vestigia oculis, & rite repertum

145:

Carpe manu; namque ipse volens, facilisque sequetur,

Sic te fata vocant : aliter non viribus ullis

Vincere, nec duro poteris convellere ferro.

Præterea, jacet exanimum tibi corpus amici,

(Heu nescis) totamque incestat funere classem,

150:

Dum consulta petis, nostroque in limine pendes:

Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.

Duc nigras pecudes : ea prima piacula sunt.

Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis

Aspicias. Dixit, pressoque obmutuit ore.

155:

Æneas mœsto defixus lumina vultu

Ingreditur linquens antrum, cæcosque volutat

Eventus animo secum. cui fidus Achates

It comes, & paribus curis vestigia figit.

Multa inter sese vario sermone serebant,

160:

Quem socium exanimum vates, quod corpus human-
dum

Diceret. atque illi Misenum in litore sicco,

Ut verè, vident indigna morte peremptum:

Misenum Æoliden, quo non præstantior alter,

Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.

165:

Hectoris hic magni fuerat comes, Hectore circum

Et lituo pugnæ insignis obibat, & hasta.

Postquam illum victor vita spoliavit Achilles,

Dardanio Æneæ sese fortissimus heros

Addiderat socium, non inferiora sequutus.

170:

Sed tum, forte cava dum personat æquora concha

Demens, & cantu vocat in certamina Divos,

Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)

Inter saxa virum spumosa immerserat unda.

Etc

Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
 Præcipue pius Æneas. Tum iussa Sibyllæ,
 Haud mora , festinant flentes , aramque sepulchri
 Congerere arboribus , cœloque educere certant.
 Itur in antiquam sylvam , stabula alta ferrarum:
 Procumbunt piceæ , sonat icta securibus ilex: 180:
 Fraxineæque trabes , cuneis & fissile robur
 Scinditur : advolvunt ingentes montibus ornos.
 Nec non Æneas , opera inter talia primus
 Hortatur socios , paribusque accingitur armis.
 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat, 185:
 Aspectans sylvam immensam , & sic ore precatur:
 Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto : quando omnia vere
 Heu nimium de te vates , Misenæ , loquuta est.
 Vix ea fatus erat , geminæ cum forte columbæ 190:
 Ipla sub ora viri cœlo venere volantes,
 Et viridi sedere solo : cum maximus heros
 Maternas agnoscit aves , lætusque precatur:
 Este duces , ò , si qua via est , cui sumque per auras
 Dirigite in lucos , ubi pinguem dives opacat 195:
 Ramus humum ; tuque ò dubiis ne defice rebus
 Alma parens. Sic effatus vestigia pressit,
 Observans quæ signa ferant , quo tendere pergant.
 Pascentes illæ tantum prodire volando,
 Quantum acie possent oculi servare sequentum. 200:
 Inde ubi venere ad fauces graveolentis Averni,
 Tollunt se celeres , liquidumque per aëra lapsæ
 Sedibus aptatis geminæ super arbore fidunt:
 Discolor unde auri per ramos aura refulcit:
 Quale solet sylvis brumali frigore viscum 205:
 Fronde virere nova , quod non sua seminat arbor,
 Et croceo foetu teretes circumdare truncos;

Talis erat species auri frondentis opaca

Ilice : sic leni crepitabat bractea vento.

Corripit extemplo Æneas , avidulque refringit 210.
Cunctantem , & vatis portat sub tecta Sibyllæ.

Nec minus interea Misenum in litore Teucri
Flebant , & cineri ingrato suprema ferebant.

Principio pinguem tædis , & robore secto
Ingentem struxere pyram : cui frondibus atris 215.
Intextunt latera , & ferales ante cupressos

Constituunt : decorantque super fulgentibus armis.

Pars calidos latices & athena undantia flammis
Expediunt , corpusque lavant frigentis & ungunt.

Fit gemitus : tum membra toro destituta reponunt, 220.

Purpureasque super vestes , velamina nota

Conjiciunt : pars ingenti subiere pheretron,

Triste ministerium : & subjectam more parentum

Adversi tenere facem : congesta cremantur

Thurea dona , dapes , fuso crateres olivo. 225.

Postquam collapsi cineres , & flamma quicvit:

Reliquias vino & bibulam lavere favillam:

Ossaque lecta cado texit Chorineus atheno.

Idem ter locos pura circumtulit unda,

Spargens rore levi , & ramo felicitis olivæ: 230.

Lustravitque viros dixitque novissima verba.

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum

Imponit , suæque arma viro , remumque , tubamque

Monte sub æreo , qui nunc Misene ab illo

Dicitur , æternumque tenet per secula nomen. 235.

His actis , prope exsequitur præcepta Sibyllæ.

Spelunca alta fuit , vastoque immanis hiatus,

Scrupea , tuta lacu nigro , nemorataque tenebris,

Quam super haud ullæ poterant impune volantes

Tendere iter pennis : talis sese halitus atris

Faucibus effundens , supera ad convexa ferebat:
 Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
 Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
 Constituit , frontique invergit vina sacerdos:
 Et summas carpens media inter cornua setas, 245.
 Ignibus imponit sacris libamina prima,
 Voce vocans Hecaten , cœloque , Ereboque potentem.
 Supponunt alii cultros , tepidumque cruorem
 Suscipiunt pateris , ipse atri velleris agnum
 Æneas matri Eumenidum , magnæque sorori 250.
 Ense ferit , sterilemque tibi , Proserpina , vaccam.
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:
 Et solida imponit taurorum viscera flammis,
 Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
 Ecce autem primi sub limina solis, & ortus, 255.
 Sub pedibus mugire solum , & juga cœpta moveri
 Sylvarum : visæque canes ululare per umbram,
 Adventante dea. Procul ò , procul este profani,
 Conclamant vates , totoque absistite luo:
 Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum: 260.
 Nunc animis opus , Ænea , nunc pectore firmo.
 Tat-tum effata , furens antro se immisit aperto.
 Ille ducem haud timidis vadentem passibus equat.
 Dii , quibus imperium est animarum, umbræque silentes,
 Et Chaos, & Phlegeton; loca nocte silentia late, 265.
 Sit mihi fas audita loqui : sit numine vestro,
 Pandere res alta terra , & caligineertas.
 Ibant obscuro sola sub nocte per umbras,
 Perque domos Ditis vacuas & inania regna,
 Quale per incertam lunam sub luce maligna 270.
 Est iter in sylvis , ubi cœlum condidit umbra
 Jupiter , & rebus nox abstulit atra colorem.
 Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci,

Luctus, & ultrices posuere cubilia Curae:
 Pallentesque habitant morbi, tristisque Senectus: 275.
 Et Metus, & malesuada Fames; & turpis Egestas,
 (Terribiles visu formæ) Lethumque, Laborque.
 Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
 Gaudia, mortiferumque aduerso limine Bellum:
 Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis. 281.

In medio ramos, annosaque brachia pandit
 Ulmus opaca, ingens: quam ledem somnia vulgo
 Vana tenere ferunt, tollisque sub omnibus herent.
 Multæque præterea variarum monstra ferarum, 285.
 Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes,
 Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra,
 Gorgones, Harpyæque, & forma tricorporis umbræ.
 Corripit hinc subita trepidus formidine ferrum 290.
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert:
 Et, nî docta comes tenues sine corpore vitas
 Admoneat volitare, cava sub imagine formæ,
 Irruat, & frustra ferro diverberet umbras. 294.

Hinc via Tartaræi quæ fert Acherontis ad undas
 Turbidus hic cœno, vastaque voragine gurgēs
 Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
 Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
 Terribili squalore Charon: cui plurima mento
 Canities inculta jacet: stant lumina flammâ: 300.
 Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
 Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
 Et ferruginea subvectat corpora cymba,
 Jam senior: sed cruda deo, viridisque senectus,
 Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305.
 Matres, atque viri, defunctæque corpora vitæ

Magnanimū heroum, pueri, innuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quam multa in sylvis autumnī frigore primo
 Lapſa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto 310
 Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
 Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
 Stabant orantes, primi transmittere curſum,
 Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
 Navita ſed triftis nunc hos, nunc accipit illos: 315
 Aſt alios longe ſummos arcet arena.
 Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
 Dic, ait, ò virgo, quid vult concurſus ad amnem?
 Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
 Hæ linquunt? illæ remis vada livida verrunt? 320
 Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
 Anchifa generate, Deū certiffima proles,
 Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem:
 Dii cuius jurare timent, & fallere numen. 324
 Hęc omnis quam cernis, inops, inhumataque turba
 eſt:

Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda, ſepulſi.
 Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
 Transportare prius, quam ſedibus offa quierunt:
 Centum errant annos, volitantque hæc litora circum:
 Tum demum admiſſi ſtagna exoptata revifunt. 330
 Conſtitit Anchifa ſatus, & veſtigia preſſit,
 Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
 Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
 Leucaspim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
 Quos ſimul à Troja ventola per æquora vectos 335
 Obruit Auſter, aquâ involvens navemque viroſque.

Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
 Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,

Exciderat puppi; mediis effusus in undis.
 Hunc ubi vix multa mœstum cognovit in umbra, 340.
 Sic prior alloquitur : quis te , Palinure , deorum
 Eripuit nobis , medioque sub æquore merfit:
 Dic age. Namque mihi falax haud ante repertus,
 Hoc uno responso animum delusit Apollo:
 Qui fore te ponto incolumem , finesque canebat 345.
 Venturum Ausonios : en hæc promissa fides est?
 Ille autem : Neque te Phœbi cortina fefellit,
 Dux Anchisiade : nec me deus æquore merfit,
 Namque gubernaculum multa vi forte revulsum,
 Cui datus hærebam custos , cursusque regebam, 350.
 Præcipitans traxi mecum, maria aspera juro,
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
 Quam tua ne spoliata armis , excussa magistro,
 Deficeret tantis navis surgentibus undis.
 Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes 355.
 Vexit me violentus aqua : vix lumine quarto
 Prospexi Italiam , summa sublimis ab unda.
 Paulatim adnabam terræ , & jam tuta tenebam.
 Ni gens crudelis madida cum veste gravatum, 359.
 Prenfantemque uncis manibus capita aspera montis,
 Ferro invasisset , prædamque ignara putasset.
 Nunc me fluctus habet , versantque in litora venti.
 Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
 Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
 Eripe me his, invicte , malis : aut tu mihi terram 365.
 Injice , namque potes , portusque require Velinos:
 Aut tu , siqua via est , siquam tibi diva creatrix
 Ostendit , (neque enim credo sine numine divum
 Flumina tanta paras , Stigiemque innare paludem)
 Da dextram misero , & tecum me tolle per undas: 370.
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam,

Talia fatus erat : cœpit cum talia vates:
 Unde hæc , ò Palinure , tibi tam dira cupido?
 Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque leverum
 Fumenidum ascicies ? ripamve injussus abibis? 375.
 Define fata deûm flecti sperare precando.
 Sed cape dicta memor duri solatia casus,
 Nam tua finitimi longe , lateque per urbes
 Prodigis acti coelestibus , ossa piabunt:
 Et statuent tumulum & tumulo solennia mittent: 380.
 Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
 His dictis curæ emotæ , pulsusque parumper
 Corde dolor tristi : gaudet cognomine terra.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
 Navita quos jam inde , ant Stygia prospexit abunda 385.
 Per tacitum nemus ire , pedemque advertere ripæ:
 Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
 Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
 Fare age, quid venias: jam istinc & comprime gres-
 sum.

Umbrarum hic locus est, somni, noctisque soporæ, 390.
 Corpora viva nefas Stygia vestare carina.
 Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
 Accepisse lacu : nec Thesea , Pirithoumque:
 Diis quanquam geniti , atque invicti viribus essent:
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit 395:
 Iphius à solio regis , traxitque trementem:
 Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
 Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates:
 Nullæ hic insidiæ tales (absiste moveri)
 Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antra 400,
 Æternam latrans exangues terreæ umbras:
 Casta licet patrui servet Proserpina limen.
 Troius Æneas , pietate insignis , & armis,

Ad genitorem , imas Erebi descendit ad umbras:
 Si te nulla movet tantæ pietatis imago; 405.
 At ramum hunc (aperit ramum , qui veste latebat)
 Agnoscas , tumida ex ira tum corda residunt.
 Nec plura his ille admirans venerabile donum
 Fatalis virgæ , longo post tempore visum,
 Caruleam advertit puppim, ripæque propinquat. 410.
 Inde alias animas , quæ per juga longa sedebant,
 Deturbat : laxatque fores : simul accipit alveo
 Ingentem Æneam : gemit sub pondere cymba
 Sutilis , & multam accepit rimosa paludem.
 Tandem trans fluvium incolumes , vatemque , virum-
 que 415.

Informi limo ; glaucaque exponit in ulva.
 Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
 Personat , adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates horrere videns jam colla colubris,
 Melle soporatum, & medicatis frugibus ossam 420:
 Objicit : ille fame rabida tria guttura pandens,
 Corripit objectam , atque immania terga resolvit,
 Fusus humi : totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Æneas adytum ; custode sepulcro,
 Evaditque celer ripam irremeabilis undæ. 425.

Continuo auditæ voces , vagitus & ingens,
 Infantumque animæ flentes in limine primo:
 Quos dulcis vitæ exortes , & ab ubere raptos
 Abstulit atra dies , & funere misit acerbo.
 Hos juxta falso damnati crimine mortis. 430.
 Nec vero hæc sine sorte datæ , sine iudice sedes:
 Quæstor Minos urnam movet : ille silentum
 Conciliumque vocat , vitasque & crimina discit.
 Proxima deinde tenent mœsti loca , qui sibi lethum
 Infantes peperere manu , lucemque perossi 435:
 Pro-

Projecere animas. quam vellent æthere in alto
 Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
 Fata obstant, tristisque palus innabilis unda
 Alligat, & novies Styx interfusa coercet.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem 440:
 Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
 Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
 Secreti celant calles, & myrtea circum
 Sylva tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt. 444:
 His Phædræ, Procrinque locis, mœstamque Eriphylen
 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
 Evadnenque, & Pasiphaën; his Laodemia
 It comes & juvenis quondam, nunc femina, Cæneus,
 Rursus & in verterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phœnissæ recens à vulnere Dido 450:
 Errabat sylva in magna: quam Troïus heros
 Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram
 Obscuram (qualem primo quis surgere mense
 Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)
 Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est: 455:
 Infelix Dido: verus mihi nuncius ergo
 Venerat extinctam, ferroque extrema sequutam.
 Funeris heu tibi causa fui: per sidera juro,
 Per superos, & siqua fides tellure sub ima est,
 Invitus, regina, tuo de litore celsi. 460:
 Sed me jussa deûm, quæ nunc has ire per umbras,
 Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam,
 Imperiis egere suis: nec credere quivi,
 Hunc tantum, tibi me discessu ferre dolorem.
 Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro. 465:
 Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc est.
 Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
 Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.

Ille solo fixos oculos averſa tenebat:

Nec magis incepto vultum ſermone movetur, 470.

Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Tandem proripuit ſeſe, atque inimica reſugit

In oemus umbriferum: conjux ubi priſtinus illi

Reſpondet curis, æquatque Sicheus amorem.

Nec minus Æneas caſu percuſſus iniquo, 475.

Proſequitur lacrymans longe, & miſeratus euntem eſt.

Inde datum molitur iter: Jamque arva tenebant

Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.

Hic illi occurrit Tydeus; hic inclytus armis

Parthenopæus & Adraſti pallentis imago. 480.

Hic multum ſteri ad ſuperos, belloque caduci

Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens

Ingemuit: Glaucumque, Medontaque, Therſilochem-

que,

Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybetem,

Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem. 485.

Circumſtant animæ dextra, lævaque frequentes.

Nec viſiſe ſemel ſatis eſt; juvat uſque morari,

Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.

At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges

Ut vidère virum, fulgentiaque arma per umbras, 490.

Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,

Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem

Exiguam: inceptus clamor fruſtratus hiantes.

Atque hic Priamidem laniatum corpore toto

Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora: 495.

Ora, manſque ambas, populataque tempora raptis

Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.

Vix adeo agnovit pavitantem, & dira regentem

Supplicia, & notis compellat vocibus ultro:

Deiphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucris,

Quis

Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
 Cui tantum de te licuit? mihi fama supremâ
 Nocte tulit fessum vastâ cœde Pelasgum
 Procubuisse super confusæ stragis acervum.
 Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem 505.
 Constituit, & magna manes ter voce vocavi.
 Nomen & arma locum servant: te, amice nequivi
 Conspicere, & patria decedens ponere terra.
 Atque hîc Priamides: nihil ò tibi amice relictum est:
 Omnia Deiphobo solvisti, & funeris umbris. 510.
 Sed me fata mea, & scelus exitiale Læxæ
 His mersere malis: illa hæc monimenta reliquit.
 Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem.
 Egerimus, nosti; & nimium meminisse necesse est:
 Cum fatalis equus saltu super ardua venit 515.
 Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
 Illa chorum simulans, evanteis Orgia circum
 Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
 Tum me confectum curis, somnoque gravatum, 520.
 Infelix habuit thalamus: pressitque jacentem
 Dulcis, & alta quies, placidæque simillima morti.
 Egregia interca conjux, arma omnia tectis
 Emover, & fidum capiti subduxerat ensen:
 Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit, 525.
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur
 una
 Hortator scelerum Æolides: dii talia Grægis
 Instaurate, pio si pœnas ore reposco. 530.
 Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim,
 Attulerint: pelagine venis croribus actus,

An monitu divum ? an quę te fortuna fatigat,
 Ut tristes sine sole domos , loca turbida , adires?
 Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
 Jam medium æthereo cursu trajecerat axem:
 Et fors omne datum traherent per talia tempus:
 Sed comes admonui , breviterque affata Sibylla est:
 Nox ruit , Ænea ; nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est , partes ubi se via findit in ambas:
 Dexterâ , quæ Ditis magni sub moenia tendit,
 Hac iter Elysium nobis : at læva malorum
 Exercet pœnas , & ad impia Tartara mittit,
 Deiphobus contra : Ne sævi magna sacerdos:
 Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
 I decus. in nostrum : melioribus utere factis.
 Tantum effatus , & in verbo vestigia torfit.

Respicit Æneas subito , & sub rupe sinistra
 Moenia lata videt triplici circumdata muro,
 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
 Tartareus Phlegeton , torquetque sonantia saxa.
 Porta adversa ingens , solidoque adamante columnę.
 Vis ut nulla virum , non ipsi excindere ferro
 Cœlicolę valeant ; stat ferrea turris ad auras;
 Tisiphoneque sedens , palla succincta cruenta,
 Vestibulum insomnis servat noctesque , diesque.
 Hinc exaudiri gemitus , & sæva sonare
 Verbera : tum stridor ferri , tractęque catenę.
 Constitit Æneas , strepitumque exterritus hausit.
 Quæ scelerum facies (ò virgo , effare) quibusve
 Urgentur pœnis ? quis tantus plangor ad auras?
 Tum vates sic orsa loqui : dux inclyte Teucrum,
 Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
 Sed me , cum lucis Hecate præfecit Avernis,
 Ipsa deum pœnas docuit , perque omnia duxit.

Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna:
 Castigatque , auditque dolos , subigitque fateri,
 Quæ quis apud superos , furto lætatus inani,
 Distulit in seram commissa piacula mortem.
 Continuo fontes ultrix accincta flagello
 Tisiphone quatit insultans , torvosque sinistra
 Intentans angues , vocat agmina sæva sororum.
 Tum demum horrifono stridentes cardine sacræ
 Panduntur portæ : cernis , custodia qualis
 Vestibulo sedeat ? facies quæ limina servet?
 Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
 Sævior intus habet sedem : tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceps tantum , tenditque sub umbras,
 Quantum ad ætherium coeli suspectus Olympum.
 Hic genus antiquum terræ , Titania pubes,
 Fulmine dejecti , fundo volvuntur in imo.
 Hic & Aloidas geminos , immania vidi
 Corpora , qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi , superisque Jovem detrudere regnis.
 Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
 Dum flammæ Jovis , & sonitus imitatur Olympi.
 Quatuor hic in vectus equis , & lampada quassans,
 Per Grajûm populos , mediæque per Elidis urbem
 Ibat ovans , divumque sibi poscebat honorem.
 Demens , qui nimbos , & non imitabile fulmen
 Ære , & cornipedum cursu simularet equorum.
 At pater omnipotens densa inter nubila telum
 Contorsit (non ille faces , nec fumea tædis
 Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
 Nec non & Tityon , terræ omniparentis alumnum,
 Cernere erat. per tota novem cui jugera corpus
 Porrigitur : rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur tondens , foecundaque pœnis

§ 70.

§ 75.

§ 80.

§ 85.

§ 90.

§ 94.

Viscera , rimaturque epulis , habitatque sub alio
 Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis. 600.
 Quid memorem Lapihas , Ixiona , Pirithoumque?
 Quos super atra silex jam jam lapsura , cadentique
 Imminet assimilis. lucent genialibus altis
 Aurea fulcra toris , epulæque ante ora paratæ
 Regifico luxu : furiarum maxima juxta 605.
 Accubat , & manibus prohibet contingere mensas:
 Exsurgitque facem attollens , atque intonat ore.
 Hic quibus invisi fratres , dum vita manebat,
 Pulsatusque parens , & fraus innexa clienti:
 Aut qui divitiis soli incubuere repertis, 610.
 Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est)
 Quique ob adulterium cæsi : quique arma sequuti
 Impia , nec veriti dominorum fallere dextras:
 Inclusi pœnam expectant. ne quære doceri
 Quam pœnam , aut quæ forma viros , fortunave mer-
 sit. 615.
 Saxum ingens volvunt alii , radiisque rotarum
 Districti pendent : sedet , æternumque sedebit
 Infelix Theseus : Phlegyasque miserrimus omnes
 Admonet , & magna testatur voce per umbras: 619.
Discite iustitiam moniti , & non temnere divos.
 Vendidit hic auro patriam , dominumque potentem
 Imposuit : fixit leges pretio atque refixit.
 Hic thalamum invasit natæ , vetitosque Hymenæos:
 Ausi omnes immane nefas , ausoque potiti.
 Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, 625.
 Ferrea vox , omnes scelerum comprehendere formas,
 Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
 Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:
 Sed jam age , carpe viam , & susceptum perface mu-
 nus.

- Acceleremus, ait; Cyclopum educta caminis
 630.
 0. Mœnia conspicio, atque aduerso fornice portas:
 Hæc ubi nos præcepta iubent deponere dona.
 Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
 Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
 Occupat Æneas adytum, corpusque recenti
 635.
 5. Spargit aqua, ramumque aduerso in limine figit.
 His demum exactis, perfecto munere Divæ,
 Devenere locos latos & amœna vireta
 Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
 Largior hic campos æther, & lumine vestit
 640.
 0. Purpureo: solemque suum, sua sidera norunt.
 Pars in gramineis exercent membra palæstris,
 Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
 Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
 Nec non Treicius longa cum veste sacerdos
 645.
 1. Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
 5. Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
 Hic genus antiquum Teuceri, pulcherrima proles,
 Magnamini heroes, nati melioribus annis,
 Ilusque, Assaracusque, & Trojæ Dardanus author.
 650.
 1. Arma procul currusque virum miratur inanes.
 Sunt terræ defixæ hastæ, passimque soluti
 Per campos pascuntur equi. quæ gratia currum,
 Armorumque fuit vivis; quæ cura nitentes
 Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
 655.
 Conspicit, ecce, alios dextra, lævaque per herbam
 1. Vescentes, lætumque choro Pæana canentes,
 Inter odoratum lauri nemus: unde superne
 Pluvius Eridani per sylvam volvitur amnis.
 Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi
 660.
 Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
 Quique pii vates, & Phœbo digna loquuti

Inventas aut qui vitam excoluere per artes?
 Quique sui memores alios fecere merendo:
 Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta. 665
 Quos circumfusus sic est effata Sibylla:
 (Musæum ante omnes : medium nam plurima turba
 Hunc habet , atque humeris extantem inspicit altis.)
 Dicite felices animæ , tuque optime vates,
 Quæ regio Anchisem , quis habet locus ? illius ergo 670.
 Venimus , & magnos Erebi tranabimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus ; lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros , & prata recentia rivis
 Incolimus ; sed vos (si fer ita corde voluntas) 675
 Hoc superate jugum , & facili jam tramite sistam.
 Dixit , & ante tulit gressum , campoque nitens
 Desuper ostentat : dein summa cacumina linquant.

At pater Anchises penitus convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras, 680.
 Lustrabat studio recolens : omnemque suorum
 Forte recensibat numerum , charosque nepotes:
 Fataque , fortunasque virûm , moresque , manusque:
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Æneam , alacris palmas utrasque tetendit; 685.
 Effusæque genis lacrymæ , & vox excidit ore:
 Venisti tandem ? tuæque expectata parenti
 Vicit iter durum pietas ? datur ora tueri,
 Nate , tua ? & notas audire , & reddere voces?
 Sic equidem ducebam animo , rebarque futurum, 690
 Tempora dinumerans : nec me mea cura fefellit.
 Quas ego te terras , & quanta per æquora vectum
 Accipio ! quantis jactatum , nate , periculis!
 Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
 Ille autem : tua me genitor , tua tristis imago 695.
 821

Sæpius occurrens , hæc limina tendere adegit.
 Stant sale Tyrrheno classes : da jungere dextram,
 Da genitor , teque amplexu ne subtrahe nostro.
 Sic memorans , largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum, 700.
 Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis , volucrique simillima somno.
 Interea videt Æneas in valle reducta
 Seclusum nemus , & virgulta sonantia sylvis, 704.
 Lethæumque , domos placidas qui prænatat, amnem:
 Hunc circum innumere gentes, populique volabant.
 Ac veluti in pratis , ubi apes cîte serena
 Floribus insidunt variis , & candida circum
 Lilia funduntur : strepit omnis murmure campus.
 Horrescit vitu subito : cautique requirit 710.
 Inscius Æneas , quæ sint ea flumina porro;
 Quive viri tanto complerint agmine ripas.
 Tum pater Anchises : animæ , quibus altera fato
 Corpora debentur , Lethæi ad fluminis undam
 Securos latices , & longa oblivia potant. 715.
 Has equidem memorare tibi , atque ostendere coram,
 Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
 Quo magis Italia tandem lætere reperta.
 O pater ; anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
 Sublimes animas ? iterumque ad tarda reverti 720.
 Corpora ? quæ lucis miseris tam dira cupido?
 Dicam equidem , nec te suspensum , nate , tenebo:
 Suscipit Anchises , atque ordine singula pandit.
 Principio cœlum ac terras campoque liquentes,
 Lucentemque globum Lunæ , Titaniaque astra 725.
 Spiritus intus alit ; totamque infusa per artus
 Mens agitat molem , & magno se corpore miscet:
 Inde hominum, pecudumque genus , vitæque volantum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
 Igneus est ollis vigor , & cœlestis origo 730.
 Seminibus : quantum non noxia corpora tardant,
 Terrenique hebetant artus , moribundaque membra.
 Hinc metuunt , cupiuntque : dolent , gaudentque : nec
 auras

Respiciunt clausæ tenebris , & carcere cæco.
 Quin & supremo cum lumine vita reliquit, 735.
 Non tamen omne malum miseris , nec funditus omnes
 Corporeæ excedunt pestes : penitusque necesse est
 Multa diu concreta modis inolescere miris.
 Ergo exercentur pœnis : veterumque malorum
 Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes 740.
 Suspensæ ad ventos : aliis sub gurgite vasto
 Infectum eluitur scelus , aut exuritur igni.
 Quisque suos patimur manes. exinde per amplum
 Mittimur Elysium , & pauci læta arva tenemus:
 Donec longa dies , perfecto temporis orbe, 745.
 Concretam exemit labem : purumque reliquit
 Æthereum sensum , atque aurai simplicis ignem.
 Has omnes , ubi mille rotam volvere per annos,
 Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
 Scilicet immemores supera ut convexa revisant, 750.
 Rursus & incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises , natumque , unaque Sibyllam
 Conventus trahit in medios , turbamque sonantem:
 Et tumulam capit , unde omnes longo ordinae possit
 Adversos legere , & venientum discere vultus. 755.
 Nunc age , Dardaniæ prolem quæ deinde sequatur
 Gloria , qui maneat Itala de gente nepotes,
 Illustres animas , nostrumque in nomen ituras,
 Expediam dictis , & te tua fata docebo.
 Ille (vides ?) pura juvenis qui nititur hasta, 760.
 Pro-

Proxima sorte tenet lucis loca , primus ad auras
 Ætherias Italo committus sanguine surget
 Sylvius , Albanum nomen , tua postuma proles:
 Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
 Educet sylvis regem , regnumque parentem. 765.
 Unde genus longa nostrum dominabitur Alba.
 Proximus ille Procas Trojanæ gloria gentis,
 Et Capys , Numitor : & qui te nomine reddet,
 Sylvius Æneas , pariter pietate , vel armis 769.
 Egregius , si unquam regnandam acceperit Albam,
 Qui juvenes quantas ostendant, aspice. vires.
 At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
 Hi tibi Namentum , & Gabios , urbemque Fidenam,
 Hi Collatinas imponent montibus arces, 774.
 Pometios , Castrumque Inui , Bolamque Coramque.
 Hæc tum nomina erunt , nunc sunt sine nomine ter-
 rz.

Quin & avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus , Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 Educet. viden , ut gemine stant vertice crista,
 Et pater ipse suo superum jam signat honore? 780.
 En hujus , nate , auspiciis illa inclyta Roma
 Imperium terris , animos , æquabit Olimpo:
 Septemque una sibi muro circumdabit arces,
 Felix prole virum : qualis Berecynthia mater
 Invehitur curru Phrygiæ turrata per urbes, 785.
 Læta Deum partu , centum complexa nepotes,
 Omnes coelicolas , omnes supera alta tenentes.
 Huc geminas , huc flecte acies : hæc aspice gen-
 tem,

Romanosque tuos : hic Cæsar , & omnis Iuli
 Progenies , magnum coeli ventura sub axem. 790.
 Hic vir , hic est , tibi quem promitti sæpius audis,

Augustus Cæsar, divuū genus. aurea condet
 Secūda qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
 Pōneret imperium. jacet extra sidera tellus, 795.
 Ecce anni, solisque vias: ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:
 Hujus in adventu jam nunc & Caspia regna
 Responsis horrent divū, & Mæotica tellus,
 Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. 800.
 Nec vero Alcides tantum telluris obivit:
 Fixerit arripedem cervam licet, aut Erymanthi
 Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
 Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
 Liber, agens cello Nyxæ de verrice tigres. 805.
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
 Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
 Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
 Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta
 Regis Romani: primus qui legibus urbem 810.
 Fundavit, Curibus parvis, & paupere terra
 Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit
 Otia qui rumpet patriæ, residensque movebit
 Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
 Agmina: quam juxta sequitur jactantior Ancus 815.
 Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus au-
 ris.
 Vis & Tarquinius reges; animamque superbam
 Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
 Consulis imperium hic primus, sævasque secures
 Accipiet: natosque pater nova bella moventes 820.
 Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
 Infelix. utcunque serent ea facta minores:
 Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
 Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum. 825:
 Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
 Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
 Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
 Attigerint, quantas acies, stragemque ciebunt?
 Aggeribus focer Alpini, atque arce Monæci 830:
 Descendens; gener adversis instructus Eois.
 Ne pueri, ne tanta animis affluescite bella,
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
 Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo,
 Projice tela manu sanguis meus. 835:
 Ille triumphata Capitolia ad alta Corinθο
 Victoraget currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenæ,
 Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achilli,
 Ultus avos, Trojæ, Templâ & temerata Minervæ: 840:
 Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cossæ relinquat?
 Quis Grachi genus? aut geminos duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
 Fabricium? Vel te sulco, Serrane, ferentem?
 Quo fessum rapitis Fabii? tu maximus ille es, 845:
 Unus qui nobis cunctando restituis rem,
 Excudent alii spirantia mollius æra;
 Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
 Orabunt causas melius, cælique meatus
 Describent radio, & surgentia sidera dicent. 850:
 Tu regere imperio populos, Romane, memento,
 (Hæc tibi erunt artes) pacique imponere morem:
 Parcere subjectis, & debellare superbos.
 Sic pater Anchises: atque hæc mirantibus addit:
 Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855:
 Ingreditur, victorque viros supereminet omnes,

Hic tum Romanam, magno turbante tumultu,
Silet eques : sternet Pœnos, Gallumque rebellem
Ternaque arma patri suspendet capta Quirino.

Atque hic Æneas (una namque ire videbat 860.

Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis;
Sed fions læta parum, & dejecto lumina vultu;)

Quis nater, ille, virum qui sic comitatur euntem;

Frater? an aliquis magna de stirpe nepotum?

Quis strepitus circa comitum? quantum instat in ipso 865.
est?

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.

Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:

O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra

Est finent: nimum vobis Romana propago 870.

Vita potens, Iuperi, propria hæc si dona fuissent.

Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem

Campus agit gemitus! vel quæ Tiberine, videdis

Funera, cum tumulum præterlabere recentem!

Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos 875.

nec tantum spe tollit avos: nec Romula quondam

Ulo se tantum tellus jactabit alumno.

Heu pietas; heu prisca fides, invictaque bello

Dextera! non illi quisquam se impune tulisset

Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem, 880.

Seu spumantis equi foderet calcaribus armos,

Heu miserande puer, siqua fata aspera rumpas,

Tu Marcellus eris manibus date lilia plenis:

Purpureos spargam flores: animamque nepotis

His saltem accumulem donis, & fungar inani 885.

Munere. Sic tota passim regione vagantur

Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.

Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,

Incenditque animum famæ venientis amore:
 Exia bella viro memorat, quæ deinde gerenda: 890;
 Laurentesque docet populos, urbemque Latini:
 Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
 Sunt geminæ somni portæ: quarum altera fertur
 Cornea, qua veris faciles datur exitus umbris:
 Altera candenti perfecta nitens elephanto. 895;
 Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
 His ubi tum natum Anchises, unaque Sibyllam
 Prosequitur dictis, portaque emittit eburna.
 Ille viam secat ad naves, socioisque revisit.
 Tum se ad Cajetæ recto fert litore portum: 900;
 Anchora de prora jacitur: stant litore puppes.

ÆNEIDOS

LIBER VII.

Argumentum.

Hic alteram operis totius partem aggreditur, quæ est de
 bellis ab Ænea in Italia gestis: eorumque somnia &
 causas enarrat.

TU quoque litoribus nostris Æneia nutrix
 Æternam moriens famam Cajeta dedisti:
 Et nunc servat honos sedem tuus: ossaque nomen
 Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.
 At pius exsequiis Æneas rite solutis, 5.
 Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
 Q4 Equo-

Æquora , tendit iter velis , portumque relinquit.
 Adspirant auræ in noctem ; nec candida cursum
 Luna negat , splendet tremulo sub lumine pontus:
 Proxima Circæ raduntur litora terræ 10
 Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
 Assiduo resonat cantu : tectisque superbis
 Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
 Arguto tenues percurrrens pectine telas.
 Hinc exaudiri gemitus , iræque leonum 15
 Vincla recusantum , & fera sub nocte rudentum:
 Setigerique lues , atque in præsepibus urfi
 Savire , ac formæ magnorum ululare luporum:
 Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
 Induerat Circe in vultus , ac terga ferarum. 20
 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës,
 Delati in portus , neu litora dira subirent,
 Neptunus ventis implevit vela secundis:
 Atque fugam dedit. & præter vada fervida vexit.
 Jamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto 25
 Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
 Cum venti posuere , omnisque repente resedit
 Flatus , & in lento luctantur marmore tonit̃.
 Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
 Prospicit : hunc inter fluvio Tiberinus amœno, 30
 Vorticibus rapidis , & multa flavus arena
 In mare prorumpit : variæ circumque supraque
 Assuetæ ripis volucres : & fluminis alveo,
 Æthera mulcebant cantu , lucoque volabant.
 Flectere iter fociis , terræque advertere proras 35
 Imperat , & latus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
 Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
 Cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,

Expediam : & primę revocabo exordia pugne. 40.
 Tu vatem, tu diva mone. dicam horrida bella:
 Dicam acies, actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
 Hesperiam : major rerum mihi nascitur ordo:
 Majus opus moveo. Rex arva Latinus, & urbes 45.
 Jam senior longa placidas in pace regebat.
 Hunc Fauno, & nympha genitum Laurente Marica
 Accipimus. Fauno Picus pater : ilque parentem
 Te Saturne refert : tu sanguinis ultimus author.
 Filius huic fato Divum prolesque virilis 50.
 Nulla fuit, primaque oriens erepta juvena est,
 Sola domum & tantas servabat filia sedes,
 Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
 Multi illam magno è Latio, totaque perebant
 Ausonia : petit ante alios pulcherrimus omnes 55.
 Turnus, avis, atavisque potens : quem regia conjux
 Adjungi generum miro properabat amore:
 Sed variis portenta deum terroribus obstant.
 Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
 Sacra comam, multosque metu servata per annos: 60.
 Quam pater inventam primas cum conderet arces,
 Iple ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
 Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
 Hujus apes summum densæ (mirabile dictu)
 Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectę, 65.
 Obsedere apicem : & pedibus per mutua nexis
 Examen subitum ramo frondente pependit.
 Continuo vates : Externum cernimus, inquit,
 Adventare virum : & partes petere agmen easdem
 Partibus ex iisdem, & summa dominarier arce. 70.
 Præterea castis adolet dum altaria tædis,
 Et juxta genitorem astat Lavinia virgo,

Vifa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem,
 Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
 Regalesque accensa comas, accensa coronam
 Insignem gemmis : tum fumida lumine fulvo
 Involvi, ac totis Vulcanum spargere testis.
 Id vero horrendum, ac visu mirabile ferri:
 Namque fore illustrem fama fatisque canebant
 Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
 At rex sollicitus monstribus oracula Fauni
 Fatidici genitoris adit : lucosque sub alta
 Consulit Albunea : nemorum quę maxima sacro
 Fonte sonat, seſſamque exhalat opaca mephitim.
 Hinc Italę gentes, omnisque Oenotria tellus
 In dubiis responsa petunt : huc dona sacerdos
 Cum tulit, & cęsarum ovium sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit,
 Multa modis simulacra videt volitantia miris:
 Et varias audit voces, fruiturque deorum
 Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
 Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
 Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
 Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
 Velleribus : subita ex alto vox reddita luo est:
 Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
 O mea progenies! thalamis neu crede paratis.
 Externi veniunt generi : qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant, quorumque à stirpe nepotes
 Omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens
 Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
 Hęc responsa patris Fauni, monitusque silenti
 Noctę datos, non ipse suo premit ore Latinus:
 Sed circum late volitans jam fama per urbes
 Ausonias tulerat : cum Laomedontia pubes

Gramineo ripe religavit ab aggere classem.
 Eneas, primique duces, & pulcher Julius
 Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
 instituuntque dapes, & adorea liba per herbas
 subjiciunt epulis, (sic Jupiter ipse monebat) 110.
 Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
 Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus
 Exiguam in Cererem penuria adegit edendi:
 Et violare manu, malisque audacibus orbem
 Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris: 115.
 Heus etiam mensas consumimus, inquit Julius:
 Nec plura alludens ea vox audita laborum
 Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
 Eripit pater, ac stupefactus numine pressit.
 Continuo, Salve fatis mihi debita tellus, 120.
 Vosque, ait, ò fidi Trojæ salvete Penates.
 Hic domus, hæc patria est: genitor mihi talia nam-
 que
 (Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
 Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
 Accisis coget dapibus consumere mensas: 125.
 Tum sperare domos defessus: ibique memento
 Prima locare manu, molirique aggere tecta.
 Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant
 Exitii positura modum.
 Quare agite, & primo læti cum lumine Solis, 130.
 Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia
 gentis
 Vestigemus, & à portu diversa petamus.
 Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
 Anchisem genitorem; & vina reponite mensis.
 Sic deinde affatus, frondenti tempora ramo 135.
 Implicat, & Geniumque loci, primamque Deorum
 Tel-

Tellurem, Nymphasque, & adhuc ignota precatur
Flumina : tum Noctem, Noctisque orientia signa,
Idemque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat: & duplices Cœloque, Ereboque parentes. 140.

Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit: radiisque ardentem lucis, & auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo debita mœnia condant: 145.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, & vina coronant.

Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies: urbem, & fines, & litora gentis
Diversi explorant, hæc fontis stagna Numici, 150.
Hunc Tiberim fluvium: hic forteis habitare Latinos.
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni,
Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque exposcere 155.
cris.

Hand mora: festinant jussi, rapidisque feruntur
Passibus, ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum, primasque in litore sedes
Castrorum in morem pinnis, atque aggere cingit.
Jamque iter emensi, turres & tecta Latinorum 160.
Ardua cernebant juvenes, muroque subibant.
Ante urbem pueri, & primævo flore juventus
Exercentur equis: domitantque in pulvere currus:
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent: cursuque ictuque lacescunt. 165.
Cum prævectus equo, longævi regis ad aures
Nuncius, ingentes ignota in veste reportat
Advenisse viros. Ille intra tecta vocari

Imperat : & folio medius confedit avito.
 Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis
 Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici, 171.
 Horrendum sylvis, & religione parentum.
 Hinc sceptrâ accipere, & primos attollere fasces
 Regibus omen erat : hoc illis curia templum,
 Hæ sacris sedes epulis : hic ariete cæso 175.
 Perpetuis soliti patres confidere mensis.
 Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiqua ex cedro, Italusque, paterque Sabinus,
 Vitifator curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex, Janique bifrontis imago, 180.
 Vestibulo astabant : aliique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
 Multaque præterea sacris in postibus arma,
 Captivi pendent currus, curruque secures,
 Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra, 185.
 Spiculaque, clypeique, ereptaue rostra carinis.
 Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
 Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
 Picus equum domitor : quem capta cupidine conjux
 Aurea percussum virga, versumque venenis, 190.
 Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
 Tali intus templo divum, patriaque Latinus
 Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit,
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
 Dicite Dardanidæ (neque enim nescimus & urbem,
 Et genus, auditique advertitis æquore cursus) 196.
 Quid petitis ? quæ causâ rates, aut cujus egentes
 Litus ad Ausonium tot per vada cæcula vexit?
 Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
 (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto) 200.
 Fluminis intrastris ripas, portuque sedetis:

Ne fugite hospitium : neve ignorat Latinos
 Saturni gentem , haud vincolo , nec legibus æquam,
 Sponte sua , veterisque dei se more tenentem.
 Atque equidem memini (fama est obscurior annis) 205.
 Aurantos ita ferre senes : his ortus ut agris
 Dardanus Idæas Phrygio penetravit ad urbes,
 Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur,
 Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum,
 Aurea nunc solio stellantis regia cœli 210.
 Accipit , & numerum divorum altaribus auct.
 Dixerat : & dicta Ilioneus sic voce sequutus:
 Rex , genus egregium Fauni , nec fluctibus actos
 Atra subegit hyems vestris succedere terris,
 Nec sidus regione viæ , litulve fefellit 215.
 Consilio hanc omnes , animisque volentibus urbem
 Afferimur , pulsi regnis , quæ maxima quondam
 Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis , Jove Dardana pubes
 Gaudet avo : ipse Jovis de gente supremo 220.
 Troïus Æneas tua nos ad limina misit.
 Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
 Tempestas ierit campos : quibus actus vterque
 Europæ , atque Asiæ fatis concurrerit orbis:
 Audiit , & si quem tellus extrema refuso 225.
 Submovet Oceano , & si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
 Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
 Diis sedem exigua patriis, litulque rogamus 229.
 Innocuum, & cunctis undamque, auramque patentem.
 Non erimus regno indecores : nec vestra feretur
 Fama levis , tantique aboleat gratia facti:
 Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Æneas juro , dextramque potentem,

Sive fide , ceu quis bello est expertus , & armis: 235
 Multi nos populi , multæ (ne temne , quod ultro
 Præferimus manibus vittas , ac verba precantum)
 Et petiere sibi , & voluere adungere gentes.
 Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
 Imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus, 240.
 Huc repetit , iussisque ingentibus urget Apollo
 Tyrrhenum ad Tibrim , & fontis vada sacra Numi-
 ci.
 Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
 Munera , reliquias Troja ex ardente receptas.
 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras: 245.
 Hoc Priami gestamen erat , cum jura vocatis
 More daret populus , sceptrumque , sacerque tiaras,
 Iliadumque labor , vestes.
 Talibus Ilionei dictis , defixa Latinus
 Obtutu tenet ora , soloque immobilis hæret, 250.
 Intentos volvens oculos : nec purpura regem
 Picta movet , nec sceptramoveant Priameia tantum,
 Quantum in connubio natæ , thalamoque moratur:
 Et veteris Fauni volvitur sub pectore sortem.
 Hunc illum fatis externa à sede profectum 255.
 Portendi generum , paribusque in regna vocari
 Auspiciis : hinc progeniem virtute futuram
 Egregiam , & totum quæ viribus occupet orbem.
 Tandem lætus ait : Dii nostra incepta secudent,
 Auguriumque suum: dabitur, Trojane, quod optas. 260.
 Munera nec sperno. non vobis , rege Latino,
 Divitis uber agri , Trojæve opulentia deerit.
 I, se modo Æneas (nostri si tanta cupido est,
 Si jungi hospitio properat , sociusque vocari)
 Adveniat , vultus neve exhorrescat amicos: 265.
 Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Vos contra regi mea nunc mandata referte.

Est mihi nata, viro genitis quam jungere nostrę

Non patrio ex adyto sortes, non plurima coelo

Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,

270.

Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum

Nomen in astra ferant: hunc illum poscere fata

Et reor, & si quid veri mens augurat, opto.

Hęc effatus, equos numero pater eligit omni.

Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis.

275.

Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci

Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.

Aurea pectoribus demissa monilia pendent,

Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Absenti Æneę curram, geminosque jugales

280.

Semine ab ætherio spirantes naribus ignem,

Illorum de gente, patri quos Dædala Circe

Supposita de matre nothos furata creavit.

Talibus Æneadę donis, dictisque Latini,

Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

285.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis

Sęva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat:

Et latum Æneam classemque ex æthere longe

Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.

Moliri jam tecta videt, jam fidere terrę,

290.

Deservisse rates stetit acri fixa dolore:

Tum quassans caput, hęc effudit pectore dicta:

Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris

Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,

295.

Num capti potuere capi? num incensa cremavit

Troja viros? medias acies, mediosque per ignes

Invenere viam. at, credo, mea numina tandem

Fessa jacent, odiis haud exsaturata quievi.

Quinetiam patria excussos infesta per undas

Ausa sequi, & profugistoto me opponere ponto. 300
 Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.
 Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vatta Charybdis
 Profuit? optato conduntur Tibridis alveo,
 Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
 Immanem Lapithûm valuit: concessit in iras 305
 Ipse deûm antiquam genitor Calydone Dianæ:
 (Quod scelus aut Lapithis tantum, aut Calydone me-
 rente?)

Ast ego magna Jovis conjux nil linquere inausum
 Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
 Vincor ab Ænea: quod si mea numina non sunt 310
 Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod us-
 quam est.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
 Non dabitur reguis, esto, prohibere Latinis,
 Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
 At trahere, atque moras tantis licet addere rebus: 315
 At licet amborum populos excindere regum.

Hac gener, atque socer cœant mercede suorum.
 Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere virgo:
 Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
 Cisseis prægnans ignes enixa jugales: 320

Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
 Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.

Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
 Lustrificam Aleôto dirarum ab sede sororum,
 Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella, 325
 Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.

Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
 Tartaræ monstrum: tot sese vertit in ora,
 Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
 Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur: 330

Hunc mihi da proprium, virgo fata nocte, laborem;
 Hanc operam, ne postea honos, infractave cedat
 Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
 Æneada possint, Italosve obsidere fines.

Tu potes unanimes armare in prælia fratres, 335
 Atque odiis versare domus: tu verbera tectis,
 Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
 Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
 Disjice compositam pacem, sere crimina belli:
 Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus. 340.

Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
 Principio Latium, & Laurentis testa tyranni
 Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amata:
 Quam super adventu Teucrum, Turnique hymenæis
 Fœmineq; ardentem curæque, iræque coquebant. 345.

Huic dea cœruleis unum de crimibus anguem
 Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit:
 Quo furibunda domum monstro permisceat omnem,
 Ille inter vestes, & lævia pectora lapsus
 Volvitur attactu nullo, fallitque furem, 350.
 Vipeream inspirans animam. fit tortile collo
 Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ:
 Innectitque comas, & membris lubricus errat.

Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem; 355.
 Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
 Mollius, & solito matrum de more loquuta est,
 Multa super gnata lacrymans, Phrygiisque Hyme-
 næis:

Exulibne datur ducenda Lavinia Teucris,
 O genitor? nec te miseret gnateque tuique? 360.
 Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
 Perfidus, alta petens, abducta virgine prædor?

An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum, 365.
 Et consanguineo toties data dextera Turno?
 Si gener externa petitur de gente Latinis,
 Idque sedet, Faunique premunt te iussa parentis:
 Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
 Dissidet, externam reor, & sic dicere divos: 370.
 Et Turno si prima domus repetatur origo,
 Inachus, Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.
 His ubi nequicquam dictis experta, Latium
 Contra stare videt: penitusque in viscera lapsum
 Serpentis furiale malum, totamque pererrat: 375.
 Tum vero infelix, ingentibus excita monstribus,
 Immentam sine more furit lymphata per urbem:
 Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 Intenti ludo cærent: ille actus habena 380.
 Curvatis fertur spatiiis: stupet inscisa turba,
 Impubesque manus, mirata volubile buxum:
 Dant animos plagæ, non cursu segnior illo
 Per medias urbes agitur, populisque feroces.
 Quinetiam in sylvas, simulato numine Bacchi, 385:
 Majus adorta nefas, majoremque orsa furorem,
 Evolat, & natam frondosis montibus abdit,
 Quo thalamum eripiat Teucris, tædæque moretur,
 Evohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans: etenim molles tibi sumere thyrsos, 390.
 Te lustrare choris, sacrum tibi pascere crinem,
 Fama volat, furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit, nova quærere testæ.
 Deservere domos: ventis dant colla, comæque.
 Ast aliz tremulis ululatibus æthera complent, 395.

Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas:
 Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 Sustinet, ac natæ, Turnique canit hymenæos,
 Sanguineam torquens aciem, torvumque repente
 Clamat: Io matres audite ubi quæque Latine;
 Siqua piis animis manet infelicis Amate
 Gratia, si juris materni cura remordet:
 Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
 Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
 Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque omnemque domum vertisse Latinis
 Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
 Acrifoneis Danaë fundasse colonis,
 Præcipiti delata Noto. locus Ardua quondam
 Dicitur avis: & nunc magnum manet Ardea nomen.
 Sed fortuna fuit: testis hic Turnus in altis
 Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
 Alecto torvam faciem, & furialia membra
 Exiit, in vultus sese transformat aniles,
 Et frontem obscœnam rugis arat: induit albos
 Cum vitta crines; tum ramum innectit olive,
 Fit Calibe Junonis anus, templique sacerdos:
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:
 Turne, tot incassum fufos patiere labores?
 Et tua Dardaniis transcribi sceptrâ colonis?
 Rex tibi conjugium, & quæsitâ sanguine dotes
 Abnegat, externusque in regnum queritur heres.
 I nunc, ingratis offert te irritis periclis:
 Tyrrhenas, i, sterne acies, rege pace Latinos.
 Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres
 Ipsa palam fari omnipotens Saturnia jussit,

Quare age , & armari pubem , portusque moveri
 Letus in arma para , & Phrygios , qui flumine pul-
 chro

430

Confedere duces , pictasque exure carinas.
 Cælestum vis magna jubet. rex ipse Latinus,
 Ni dare conjugium , & dicto parere fateatur,
 Sentiat , & tandem Turnum experiatur in armis.

Hic juvenis vatem irridens , sic orsa vicissim

435

Ore refert : classes inestas Tibridis undam,
 Non , ut rere , meas effudit nuncius anres:
 Nec tantos mihi finge metus : nec regia Juno
 Immemor est nostri.

Sed te victa situ , verique effoeta senectus,

440

O mater , curis nequicquam exercet , & arma

Regum inter falsa vatem formidine ludit:

Cura tibi divum effigies , & templa tueri:

Bella viri , pacemque gerant queis bella gerenda.

Talibus Alesto dictis exarsit in iras.

445

At juveni oranti subitus tremor occupat artus:

Diriguere oculi : tot Erinnyes sibilat hydris,

Tantaque se facies aperit , tum flammea torquens

Lumina , cunctantem , & quærentem dicere plura

Reppulit , & geminos erexit crinibus angues,

450

Verberaque insonuit , rabidoque hæc addidit ore:

En ego victa situ , quam veri effoeta senectus

Arma inter regum falsa formidine ludit.

Respice ad hæc : adsum dirarum ab sede sororum:

Bella manu , lethumque gero.

455

Sic effata facem juveni conjecit , & atro

Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.

Olli somnum ingens rupit pavor , ossaque , & artus

Perfudit toto proruptus corpore sudor.

Arma amens fremit , arma toro , testisque requirit:

460

Savit amor ferri, & scelerata infania belli;
 Ita super. magno veluti cum flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni
 Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
 Fomidus atque alte spumis exuberat amnis: 465
 Nec jam se capit unda: volat vapor ater ad auras.
 Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
 Indicit primis juvenum, & jubet arma parari:
 Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
 Se satis ambobus Teucrisque venire, Latinisque: 470
 Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit:
 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
 Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ:
 Hunc aravi reges, hunc claris dextera factis.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet, 475
 Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis,
 Arte nova speculata locum, quo litore pulcher
 Infidiis cursuque feras agitabat Iulus.
 Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 Objicit, & noto nares contingit odore, 480
 Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
 Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.
 Cervus erat forma præstanti, & cornibus ingens;
 Thyridæ pueri, quem matris ab ubere raptum
 Nutribant, Tyrrhusque pater, cui regia parent 485
 Armenta, & late custodia credita campi.
 Assuetum imperiis loror omni Sylvia cura
 Mollibus intexens ornabat cornua fertis,
 Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
 Ille manum patiens, mensæque assuetus herili, 490
 Errabat sylvis, rursusque ad limina nota
 Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
 Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli

Commovere canes , fluvio cum forte secundo
 Deflueret , ripaque æstus viridante levaret. 495.
 Ipse etiam eximix laudis succensus amore
 Ascanius , curvo direxit spicula cornu:
 Nex dextre erranti deus abfuit ; actaque multo
 Perque uterum sonitu , perque ilia venit arundo.
 Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500.
 Successitque gemens stabulis , questuque , cruentus,
 Atque imploranti similis , tectum omne replevit.
 Sylvia prima soror , palmis percussa lacertos,
 Auxilium vocat , & duros conclamat agrestes.
 Olli (peltis enim tacitis latet aspera sylvis) 505.
 Improvisi adsunt , hic torre armatus obusto,
 Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique repertum
 Rimanti , telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
 Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
 Scindebat , rapta spirans immane securi. 510.
 At sæva è speculis tempus dea nacta nocendi,
 Ardua tecta petit , stabuli & de culmine summo
 Pastorale canit signum , cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem : qua protinus omne
 Contremuit nemus , & sylvæ intonuerè profundæ: 515.
 Audiit & Triviæ longe lacus , audiit amnis
 Sulfurea Nar albus aqua , fontesque Velini:
 Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
 Tum vero ad vocem celeres , qua buccina signum
 Dira dedit , raptis concurrunt undique telis 520.
 Indomiti agricolæ : nec non & Troia pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.
 Direxere acies : non jam certamine agresti,
 Stipitibus duris agitur , sudibusve præstis:
 Sed ferro ancipiti decernunt , atraque late 525.
 Horrescit strictis seges ensibus , æraque fulgent

Sole laceſſita , & lucem ſub nubila jaſtant:
 Fluſtus uti primo cœpit cum albescere vento,
 Paulatim ſeſe tollit mare , & altius undas
 Erigit , inde imo conſurgit ad æthera fundo. 530
 Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
 Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus , Almon
 Sternitur. hæſit enim ſub gutture vulnus , & ude
 Vocis iter , tenuemque incluſit ſanguine vitam.
 Corpora multa virum circa , ſeniorque Galeſus, 535
 Dum paci medium ſe offert ; juſtiſſimus unus
 Qui fuit , Auſoniſque olim diſtiſſimus arvis:
 Quinque greges illi balantum , quina redibant
 Amenta , & terram centum vertebat aratris.
 Atque ea per campos equo dum Marte geruntur, 540
 Promiſſi dea facta potens , ubi ſanguine bellum
 Imbuit , & primæ commiſit funera pugne,
 Deſerit Helperiam , & cœli convexa per auras
 Junonem victrix affatur voce ſuperba:
 En perfectæ tibi bello diſcordia triſti: 545
 Dic , in amicitiam cœant, & fœdera jungant:
 Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Tencros:
 Hoc etiam his addam , tua ſi mihi certa voluntas,
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
 Accendamque animos inſani Martis amore; 550
 Undique ut auxilio veniant, ſpargam arma per agros.
 Tum contra Juno : Terrorum , & fraudis abundet eſt.
 Stant belli cauſæ : pugnatur comminus armis,
 Quæ forſ prima dedit , ſanguis novus imbuit arma.
 Taliæ connubia , & tales celebrent hymenæos 555
 Egregium Veneris genus , & rex ipſe Latinus.
 Te ſuper ætherias errare licentius auras,
 Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
 Cede locis : ego ſiqua ſuper fortuna laborum eſt,

Ipsa regam . Tales dederat Saturnia voces :
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas ,
 Cocytique petit sedem , supera ardua linquens .
 Est locus Italix in medio , sub montibus altis ,
 Nobilis , & fama multis memoratus in oris ,
 Amsancti valles : densis hunc frondibus atram 565 .
 Urget utrinque latus nemoris , medioque fragosus
 Dat sonitum saxi , & torto vortice torrens .
 Hic specus horrendum , & sævi spiracula Ditis
 Monstrantur : ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces : queis condita Erynnis , 570 .
 Invisum numen , terras , cœlumque levabat .
 Nec minus interea extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum . ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus , cæsolque reportant ,
 Almonem puerum , fœdatique ora Galeæ : 575 .
 Implorantque Deos , obtestanturque Latinum .
 Turnus adest , medioque in crimine cedis & ignis
 Terrorem ingeminat : Teucrosque in regna vocari ,
 Stirpem admisceri Phrygiam , se limine pelli . 579 .
 Tum quærum attonitæ Baccho nemora avia matres
 Insultant thyasis (neque enim leve nomen Amatis)
 Undique collecti coeunt , Martemque fatigant .
 Illicet infandum cuncti contra omnia bellum ,
 Contra fata Deum perverso numine poscunt .
 Certatim regis circumstant testæ Latini . 585 .
 Ille , velut pelagi rupes immota , resistit :
 Ut pelagi rupes , magno veniente fragore ,
 Quæ se se , multis circum latrantibus undis ,
 Mole tenet : scopuli nequicquam , & sœumea circum
 Saxa fremunt , laterique illisa refundit alga . 590 .
 Verum ubi nulla datur cœcum exsuperare potestas
 Consilium , & sævæ nutu Junonis eunt res :

Multa deos, auralque pater testatus inanes,
 Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella:
 Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas. 595
 O mileri, te. Turne, nefas, te triste manebit
 Supplicium, votisque deos venerabere seris.
 Nam mihi parva quies, omnisque in limine portus:
 Funere felici spoliior. Nec plura loquutus,
 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600
 Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in prælia Martem:
 Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum, 604
 Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere ad Indos
 Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
 Sunt geminæ belli portæ, (sic nomine dicunt)
 Religione sacræ, & sævi formidine Martis:
 Centum ærei claudunt vestes, æternaque ferri
 Robora: nec custos absistit limine Janus. 610
 Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
 Ipse, Quirinali trabea, cinctuque Gabino
 Insignis, referat stridentia limina consul:
 Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes:
 Æreaque assensu conspirant cornua rauco. 615
 Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
 More jubebatur, tristesque recindere portas.
 Abstulit tactu pater, aversusque refugit
 Fœda ministeria, & cæcis se condidit umbris.
 Tum regina deum cœlo delapsa, morantes 620
 Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
 Belli ferratos rupit Saturnia postes:
 Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante,
 Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis 624
 Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.

Pars leves clypeos , & spicula lucida tergent
 Arvina pingui , subigunq; in cote secures;
 Signaque ferre juvat , sonitusq; audire tubarum.
 Quinque adeo magnæ positis incudibus urbes 629.
 Tela novant , Atina potens , Tiburque superbum,
 Ardea , Crustumerique , & turrigeræ Antemnæ.
 Tegmina tuta cavant caput , flectuntq; salignas
 Umbonum crates : alii thoracas ahenos,
 Aut leves ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris huc , & falcis honos , huc omnis aratri 635.
 Cessit amor : recoquunt patrios fornacibus enses.
 Classica jamque sonant : it bello tessera signum.
 Hic galeam testis trepidus rapit ; illæ frementes
 Ad juga cogit equos , clypeumq; , auroque trilicem
 Loricam induitur , fidoque accingitur ense. 640.

Pandite nunc Heliconæ dex , cantusq; movete,
 Qui bello exciti reges , quæ quemque sequuntur
 Complerint campos acies , quibus Itala jam tum
 Fioruerit terra alma viris , quibus arserit armis,
 Et meministis enim , divæ , & memorare potestis: 645.
 At nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
 Contemptor divûm Mezentius , agminaque armat
 Filius huic juxta Lausus , quo pulchrior alter
 Non fuit , excepto Laurentis corpore Turni: 650.
 Lausus , equûm domitor , debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllina nequicquam ex urbe sequutos
 Mille viros , dignus patriis qui lætior esset
 Imperiis , & cui pater haud Mezentius esset.

Post hos insignem palmâ per gramina currum, 655.
 Victoresque ostentat equos , satus Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus , clypeoque insigne paternum,
 Centum angues , cinctamque gerit serpentibus hydram

Collis Aventini sylva quem Rhea sacerdos
 Furtivum partu sub luminis edidit auras,
 Mistra deo mulier : postquam Laurentia victor
 Geryone extincto , Tirynthus attigit arva,
 Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.

660.

Pila manu , sævosque gerunt in bella dolones:

Et tereti pugnant mucrone, verumque Sabello.

665.

Ipse pedes , tegmen torquens immane leonis,

Terribili impexum seta , cum dentibus albis

Indutus capiti , sic regia testa subibat,

Horridus , Herculeoque humeros innixus amictu.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,

670.

Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,

Catillusque , acerque Coras , Argiva juvenus:

Et primam ante aciem densa inter tela feruntur,

Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto

Descendunt Centauri , Omolen , Othrynque nivalem

Linguentes : cursu rapido dat euntibus ingens

676.

Sylva locum , & magno cedunt virgulta fragore.

Nec Præneste fundator defuit urbis,

Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,

Inventumque focus , omnis quem credidit ætas,

680.

Cæculus , hunc legio late comitatur agrestis:

Quique altum Præneste viri , quique arva Gabinæ

Junonis , gelidumque Anienem , & roscida rivis

Hernica saxa colunt : quos dives Anagnia pascit,

Quos Amasene pater , non illis omnibus arma,

685.

Nec clypei , currulve sonant : pars maxima glandes

Liventis plumbi spargit : pars spicula gestat

Bina manu , fulvosque lupi de pelle galeros,

Tegmen habet capiti : vestigia nuda sinistri

Instituere pedis : crudus tegit altera pero.

690.

At Messapus equum domitor , Neptunia proles,

Quem

Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
 Jam pridem refides populos, desuetaque bello
 Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat,
 Hi Fescenninas acies, equosque Faliscos, 695
 Hi Soraëtis habent arces, Flaviniæque arva,
 Et Cymini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibanti æquati numero, regemque canebant:
 Ceu quondam nivei liquida inter nubila cygni,
 Cum sese è pastu referunt, & longa canoros 700
 Dant per colla modos; sonat amnis, & Asia longe
 Pulsa palus.

Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet, æriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem. 705

Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
 Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar:
 Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
 Una ingens Amiterna cohors, priscique Quirites, 710
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ:
 Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,
 Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt, Forulosque & flumen Himellæ:
 Qui Tiberim, Fabarimque bibunt, quos frigida misit
 Nursia, & Hortinæ classes, populique Latini: 716

Quosque secans infautum interluit Allia nomen:
 Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hybernis conditur undis;
 Vel cum Sole novo densæ torrentur aristæ, 720
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
 Scura sonant: pulsuque pedum tremit excita tellus.

Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
 Curru jungit Hælesus equos, Turnoque feroçes

Mille rapit populos : vertunt felicia Baccho 725
 Massica qui rastris , & quos de collibus altis
 Aurunci misere patres , Sidicinaque juxta
 Æquora , quique Cales linquunt , amnisque vadosi
 Accola Vulturii , pariterque Saticulus asper, 730
 Oïcorumque manus : teretes sunt acides illis
 Tela : sed hæc lento mos est aptare flagello,
 Levas cetra tegit , falcati comminus enses.
 Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
 Oebale : quem generasse Telon Sebethide nymphâ
 Fertur , Teleboûm Capreas cum regna teneret 735
 Jam senior : patriis sed non & filius arvis
 Contentus : late jam tum ditione premebat
 Sarraïstes populos , & quæ rigat , æquora Sarnus,
 Quique Rufas, Batulumque tenent , atque arva Celennæ,
 Et quos maliferæ despectant moenia Abellæ, 740
 Teutonico ritu soliti torquere cateias,*
 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
 Ætateque micant pelte , micat æreus ensis.
 Et te montosæ misere in prælia Nursæ,
 Usens , insignem fama , & felicibus armis: 745
 Horrida præcipue cui gens , assuetaque multo
 Venatu nemorum , duris Æquicola glebis,
 Armati terram exercent , semperque recentes
 Conveſtare juvat prædas , & vivere rapto.
 Quin & Marrubia venit de gente sacerdos 750
 Fronde super galeam , & felici comptus oliva,
 Archippi regis missu , fortissimus Umbro:
 Vipereo generi , & graviter spirantibus hydriis,
 Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
 Mulcebatque iras , & morsus arte levabat, 755
 Sed non Dardaniæ medicari cupidus ictum

* Tela , quæ Hisp. *Gbxas*.

Evaluit, neque eum juvère in vulnera cantus
 Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
 Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus undâ,
 Te liquidi flevère lacus.

760.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
 Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Egeriæ lucis, Hymettia circum
 Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ.
 Namque ferunt fama, Hippolytum postquam arte novercæ
 Occiderit, patriasque explerit sanguine pœnas,
 Turbatus distractus equis, ad sidera rursus
 Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
 Pœoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.

766.

Tu pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
 Ipse repertorem medicinæ talis & artis,
 Fulmine Phœbigenam Stygias detruxit ad undas.
 At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
 Sedibus, & nymphæ Egeriæ nemorique relegat,
 Solus ubi in sylvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
 Unde etiam Triviæ templo, lucisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi, quod litore currum,
 Et juvenem monstris pavidum effudere marinis.
 Filius arduos haud secius æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

771.

775.

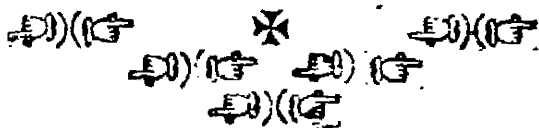
780.

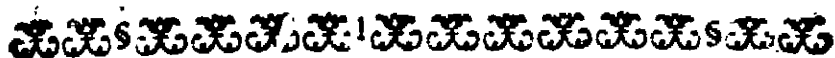
Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est:
 Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
 Sustinet, Ætæos efflantem faucibus ignes.
 Tum magis illa fremens, & tristibus effera flammis;
 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugæ.
 At levem clypeum sublatis cornibus Io

785.

Au-

Auro insignibat , jam setis obsita , jam bos,
 Argumentum ingens , & custos virginis Argus,
 Calataque amnem fundens pater Inachus urna.
 Insequitur nimbus peditum , clypeataque totis
 Agmina densantur campis , Argivæque pubes,
 Auruncæque manus : Rutuli , veteresque Sicani, 798
 Et Sacrae acies , & picti scuta Labici,
 Qui saltus , Tiberine , tuos , sacrumque Numici
 Litus arant , Rutulosque exercent vomere colles,
 Circæumque jugum , queis Jupiter Anxuris arvis
 Præsidet , & viridi gaudens Feronia luo: 804
 Qua Saturæ jacet atra palus , gelidusque per imas
 Querit iter valles atque in mare conditur Ufens.
 Hos super advenit Volscæ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum , & florentes ære catervas,
 Bellatrix. non illa colo , calathisve Minervæ 809
 Fœmineas assueta manus ; sed prælia virgo
 Dura pati , cursuque pedem prævertere ventos.
 Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina , nec teneras cursu læssisset aristas:
 Vel mare per medium , fluctu suspensa tumentis 814
 Ferret iter , celeres nec tingeret æquore plantas.
 Illam omnis tectis , agrisque effusa Juventus,
 Turbaque miratur matrum , & prospectat euntem,
 Attonitis inhians animis : ut regius ostro
 Velet honos leves humeros , ut fibula crinem: 819
 Auro internectat , Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
 Et palloralem præfixa cuspide myrtum.

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

Argumentum.

Turni, Æneæque belli apparatus describitur. Ille sibi finitimarum urbium, Diomedisque auxilia: hic Archades Evandrumque regem cum filio Pallante adjungit.

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu,
 Utque acreis concussit equos, utque impulit arma:
 Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
 Conjurat trepido Latium. sævitque juvenus
 Effera. ductores primi, Messapus & Ufens,
 Contemptoque deum Mezentius, undique cogunt
 Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
 Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros,
 Advectum Æneam classi, victosque penates
 Inferre, & fatis regem se dicere posci,
 Edoceat; multasque viro se adjungere gentes
 Dardanio, & late Latio increpescere nomen.
 Quid struat his coëptis, quem, si fortuna sequatur,
 Eventum pugne cupiat, manifestius ipsi
 Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
 Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
 Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:

Atque animum nunc huc celerem , nunc dividit illuc,
 In partesque rapit varias , perque omnia versat.
 Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
 Sole percussum , aut radiantis imagine lunæ,
 Omnia pervolat late loca, jamque sub auras
 Erigitur , summique ferit laquearia tecti.

25

Nox erat , & terras animalia fessa per omnes
 Alituum , pecudumque genus sopor altus habebat,
 Cum pater in ripa , gelidique sub ætheris axe
 Æneas , tristi turbatus pectora bello,
 Procubuit, feramque dedit per membra quietem.
 Huic deus ipse loci , fluvio Tiberinus amœno,
 Populeas inter senior se attollere frondes
 Visus. eum tenuis glauco velabat amictu
 Carbasus , & crines umbrosa tegebat arundo.
 Tum sic affari , & curas his demere dictis.
 O late gente deûm , Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis novis , æternæque Pergama servas,
 Expectate solo Laurenti, arvisque Latinis,
 Hic tibi certa domus , certi (ne absiste) penates:
 Neu belli terrere minis , tumor omnis , & iræ
 Concessere Deûm.

30

35

40

Jamque tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta capitum foetus enixa , jacebit,
 Alba , solo recubans , albi circum ubera nati:
 Hic locus urbis erit , requies ea certa laborum,
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.
 Haud incerta cano. nunc qua ratione , quod instat,
 Expedias victor , paucis (adverte) docebo.
 Arcades his oris , genus à Pallante profectum,
 Qui regem Evandrum comites; qui signa sequuti

45

50

Delegere locum , & posuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Paliantem.

Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:

55.

Hos castris adhibe socios , & fœdera junge.

Ipse ego te ripis , & recto flumine ducam,

Adversum remis superes subvectus ut amnem,

Surge age , nate dea , primisque cadentibus astris

Junoni fer rite preces , iramque , minaque

60.

Supplicibus supera votis. mihi victor honorem

Persolvens. ego sum , pleno quem flumine cernis

Stringentem ripas , & pingua culta secantem,

Ceruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.

Hic mihi magna domus , celsis caput urbibus exit

65.

Dixit , deinde lacu fluvius se condidit alto,

Ima petens. nox Æneam , somnulque relinquit.

Surgit , & ætherei spectans orientia solis

Lumina , rite cavis undam de flumine palmis

Sustulit , ac tales effundit ad æthera voces:

70.

Nymphæ , Laurentes Nymphæ , genus amnis unde
est,

Tuque , ô Tybri , tuo genitor cum flumine sancto,

Accipite Æneam , & tandem accete periclis.

Quo te cunque lacus miserantem incommoda nostra

Fonte tenet , quocunque solo pulcherrimus exis:

75.

Semper honore meo , semper celebrabere donis,

Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.

Adsis ô tandem , & proprius tua numina firmes.

Sic memorat : geminasque legit de classe biremes,

Remigioque aptat : socios simul instruit armis.

80.

Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum.

Candida per sylvam cum foetu concolor albo

Procubuit , viridique in litore conspicitur sus:

Quam pius Æneas , tibi enim , tibi maxima Juno,

Maërat , sacra ferans , & cum grege silit ad aram: 85.

Tibris ea fluvium , quam longa est , nocte tumentem

Leniit , & tacita refluens ita substitit unda,

Mitis ut in morem stagni , placidæque paludis

Sterneret æquora aquis , remo ut luctamen abesset.

Ergo iter inceptum celebrat rumore secundo: 90.

Labitur uncta vadis abies : mirantur & undæ,

Miratur nemus insuetum fulgentia longe

Scuta virum fluvio , pictasque innare carinas.

Olli remigio noctemque diemque fatigant,

Et longos superant flexus , variisque teguntur 95.

Arboribus , viridelque secant placido æquore sylvas.

Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,

Cum muros , arcemque procul , & rara domorum

Tecta vident , quæ nunc Romana potentia cœlo

Æquavit : tum res inopes Evandrus habebat. 100.

Ocius advertunt proras , urbiq; propinquant.

Forte die solennem illo rex Arcas honorem

Amphitryoniadæ magno , divisque ferebat

Ante urbem , in luco. Pallas huic filius una,

Una omnes juvenum præmi , pauperque senatus, 105.

Thura dabant , tepidusque cruor fumabat ad aras.

Ut celsas videre rates atque inter opacum

Adlabi nemus , & tacitis incumbere remis:

Terrantur visu subito , cunctique relictis

Consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas 110.

Sacra vetat , raptoque volat telo obvius ipse:

Et procul è tumulo ; Juvenes , quæ causa subagit

Ignotas tentare vias ? quo tenditis ? inquit.

Qui genus ? unde domo ? pacemne huc fertis , an arma?

Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,

(Paciferæque manu ramum prætendit olive.)

Trojugenas , ac tela vides inimica Latinis,

Quos illi bello profugos egere superbo.
 Evandrum petimus, ferte hæc, & dicite lectos
 Dardaniz venisse duces, locia arma rogantes. 120:
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 Egredere, ò quicumque es, ait: coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
 Accepitque manu, dextramque amplexus inhefit.
 Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt. 125:
 Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenùm, cui me fortuna precari,
 Et vitæ comptos voluit prætere ramos:
 Non equidem extimui, Danaùm quod ductor, & Ar-
 cas,
 Quodque à stirpe fores geminis conjunctus Attridis:
 Sed mea me virtus, & sancta oracula divùm, 131:
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, & fatis egere volentem.
 Dardanus Iliacæ primus pater urbis & author,
 Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus, 135:
 Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
 Edidit, ætherios humero qui sustinet orbes.
 Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja
 Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
 At Majam (auditis si quicquam credimus) Atlas, 140:
 Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus, non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi: me me ipse, meumque
 Objecit caput, & supplex ad limina veni. 145:
 Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
 Quod omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.
 Et tene, quod supra, teneant, quodque alluit infra.

Accipe , daque fidem. sunt nobis fortia bello 150:
 Pectora , sunt animi , & rebus spectata juvenus.
 Dixerat Æneas ille os oculoique loquentis
 Jamdudum , & totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert. Ut te, fortissime Teucrum
 Accipio, agnoscoque libens! ut verba parentis 155:
 Et vocem Anchizæ magni vultumque recordor!
 Nam memini Heciones visentem regna sororis
 Laomedontiadem Priamum , Salamina petentem,
 Promnus Arcadiæ gelidos invisere fines.
 Tum mihi prima genas vestibat flore juvenæ: 160:
 Mirabatque duces Teucros , mirabar & ipsum
 Laomedontiadem ; sed cunctis altior ibat
 Anchises. mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum , & dextræ conjungere dextram.
 Accessi , & cupidus Phenei sub moenia duxi. 165:
 Ille mihi insignem pharetram , Lyciasque sagittas,
 Discedens , chlamydemque auro dedit intertextam,
 Frænaque bina , meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
 Ergo & , quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra:
 Et lux cum primum terris se castina reddet, 170:
 Auxilio lætos dimittam , opibusque juvabo.
 Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
 Annua , quæ differre nefas , celebrate faventes
 Nobiscum , & jam nunc sociorum affluescite mensis.
 Hæc ubi dicta, dapes jubet, & sublata reponi 175:
 Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
 Præcipuumque toro , & villosi pelle leonis
 Accipit Æneam , solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim , arq̃ue sacerdos
 Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
 Dona laboratæ Cereris , Bacchumque ministrant.
 Nescitur Æneas simul , & Trojana juvenus

Perpetui tergo bovis, & lustralibus extis.
 Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
 Rex Evandrus ait: Non hæc solennia nobis, 185
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vana superstitio, veterumve ignara deorum
 Imposuit. lævis, hospes Trojane, periclis
 Servati facimus, meritosque uovamus honores. 189
 Jam primum, saxis suspensam hanc aspice rupem:
 Disiectæ procul ut moles desertaque montis
 Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
 Semihominis, Caci: facies quam dira tegebat,
 Solis inaccessam radiis; semperque recenti 195
 Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
 Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
 Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
 Attulit & nobis aliquando optantibus ætas 200
 Auxilium, adventumque dei nam maximus ultor,
 Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbus
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 Ingentes; vallemque boves, amnemque renebant.
 At furiis Caci mens effera, nequid inausum 205
 Aut intentatum scelerisve, dolive fuisset,
 Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
 Advertit, totidem forma superante juvencas.
 Atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
 Cauda in speluncam tractos, versisque viarum 210
 Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
 Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Interea cum jam stabulis saturata moveret
 Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
 Discessu mugire boves, atque omne querelis 215

Impleri nemus, & colles clamore relinqui.

Reddidit una bouum vocem; vastoque sub antro

Mugit, & Caci spem custoditâ fefellit.

Hic vero Alcideæ furiis exarserat atro

219.

Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum

Robur, & aëri cursu petit ardua montis.

Tum primum nostri Cacus videre timentem,

Turbatumque oculis, fugit ilicet ocyor Euro,

Speluncamque petit. pedibus timor addidit alas.

Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis

225.

Dejecit laxum, ferro quod & arte paterna

Pendebat; fultis que emuniit obice postes:

Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque

Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,

Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira

230.

Lustrat Aventini montem: ter laxea tentat

Limina nequicquam: ter fessus valle resedit.

Stabat acuta silex, præcis undique saxis,

Speluncæ dorso inlurgens, altissima visu,

Dirarum nidis domus opportuna volucrum.

235.

Hanc, ut prona iugo levum incumbibat ad amnem,

Dexter in adversum nitens concussit, & imis

Avulsam solvit radicibus: inde repente

Impulit: impulsu quo maximus insonat æther,

Diffultant ripæ, refluitque exterritus amnis.

240.

At specus, & Caci detecta apparuit ingens

Regia, & umbrosæ penitus patuere cavernæ.

Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens

Infernas referet sedes, & regna recludat

Pallida, diis invisâ, superque immane barathrum

245.

Cernatur, trepidentque immisso lumine manes.

Ergo insperata deprensam luce repente,

Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem,

Desuper Alcides telis premit omniaque arma
 Advocat, & ramis, vastisque molaribus instat. 250.
 Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli est)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit , involvitque domum caligine cæca,
 Prospectum eripiens oculis glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem , commistis igne tenebris, 255.
 Non tulit Alcides animis , seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu , qua plurimus undam
 Fumus agit , nebulaque ingens specus æstuat atra.
 Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit in nodum complexus , & augit inhærens 260.
 Elisos oculos , & siccum sanguine guttur.
 Panditur extemplo foribus domus atra revulsis:
 Abstractæque boves , abjuratæque rapinæ
 Cœlo ostenduntur , pedibusque informe cadaver
 Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo 265.
 Terribiles , oculos , vultum , villosaque setis
 Pectora semiferi , atque extinctos faucibus ignes.
 Ex illo celebratus honos , lætique minores
 Servavere diem : primusque Potitius author,
 Et domus Herculei custos Pinaria sacri, 270.
 Hanc aram luco statuit , quæ Maxima semper
 Dicitur nobis , & erit quæ Maxima semper.
 Quare agite , ô juvenes , tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas , & pocula porgite dextris,
 Communemque vocare deum , & date vina volentes.
 Dixerat : Herculeæ bicolor cum populus umbra 276.
 Velavitque comas , foliisque innixa pependit:
 Et sacer implevit dextram scyphus. ocyus omnes
 In mensam læti libant , divosque precantur.
 De vexo interea propior fit vesp̃er Olympo: 280.
 Jamque sacerdotes , primusque Potitius , ibant,

Pellibus in morem cincti, flammæque ferēbant:
 Instaurant epulas, & mensē grata secunde
 Dona ferunt, cumulatque oneratis lancibus aras.
 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum, 285.
 Populeis adsunt evincti tempora ramis.
 Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
 Herculeas, & fata ferunt. ut prima novercæ
 Monstra manu, geminosque premens eliserit angues:
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes, 290.
 Trojamque, Oechaliamque; ut duros mille labores
 Rege sub Euristheo, fatis Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas, invictæ, bimembres,
 Hylæumque, Pholumque manu, tu Cressia mactas
 Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem. 295.
 Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
 Ossa super recubans antro semesa cruento:
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhœus
 Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
 Lernæus turba caput circumstetit anguis. 300.
 Salve vera Jovis proles, decus addite divis:
 Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant 305.
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt. ibat rex oblitus ævo,
 Et commitem Æneam juxta, natumque tenebat
 Ingrediens; varioque viam sermone levabat.
 Miratur, facilesque oculos fert omnia circum 310.
 Æneas: capiturque locis, & singula lætus
 Exquiratque, auditque virum monumenta priorum.
 Tum rex, Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæque tenebant,

Gensque virum truncis, & duro robore nata: 315.
 Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tau-
 ros,

Aut componere opes norant, aut parcere parto:
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.

Primus ab ætherio venit Saturnus Olimpo,
 Arma Jovis fugiens, & regnis exul adeptis. 320.

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
 Maluit; his quoniam latuisset tutus in oris.

Aureaque (ut perhibent) illo sub rege fuere
 Sæcula: sic placida populos in pace regebat. 325.

Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
 Et belli rabies, & amor successit habendi.

Tum manus Ausonia, & gentes venere Sicanae:
 Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.

Tum reges, asperque immani corpore Tibris: 330.
 A quo post stali fluvium cognomine Tibrim

Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.

Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,

Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum

His posuere locis: matrisque egere tremenda 335.
 Carmentis nymphæ monita, & deus author Apollo.

Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & aram,

Et Carmentalem Romano nomine portam:

Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
 Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros 340.

Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer Asylum
 Rettulit) & gelida monstrant sub rupe Lupercal,

Parrhasio dictum Panos de more Lycei.

Nec non & lacri monstrat nemus Argileti: 345.
 Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argi.

Hinc

Hinc ad Tarpejam sedem , & Capitolia ducit,
 Aurea nunc , olim sylvestribus horrida dumis.
 Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
 Dira loci : jam tum sylvam , saxumque tremebant. 350
 Hoc nemus , hunc (inquit) frondoso vertice collem
 (Qui Deus, incertum est) habitat Deus : Arcades ipsum
 Credunt se vidisse Jovem ; cum sæpe nigrantem
 Ægæa concuteret dextra , nimbosque cieret.
 Hæc duo præterea disiectis oppida muris, 355
 Reliquias , veterumque vides monimenta virorum.
 Hanc Janus pater , hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic , illi fuerat Saturnia nomen.
 Talibus inter se dictis , ad tecta subibant
 Pauperis Evandri : passimque armenta videbant 360
 Romanosque foro , & lautis mugire Carinis.
 Ut ventum ad sedes , Hæc (inquit) limina victor
 Alcides subiit : hæc illum regia cepit.
 Aude hospes contemnere opes , & te quoque dignum
 Finge deo : rebusque veni non asper egenis. 365
 Dixit : & angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Æneam duxit : stratisque locavit
 Effultum foliis , & pelle Libyæ urse.
 Nox ruit , & fuscis tellurem amplectitur alis. 369
 At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
 Laurentumque minis , & duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur : thalamoque hæc conjugis aureo
 Incipit , & dictis divinum aspirat amorem.
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita , casuralque inimicis ignibus arces: 375
 Non ullum auxilium miseris , non arma rogavi
 Artis , opisque tuæ : nec te , charissime conjux,
 Incassumve tuos volui exercere labores:
 Quamvis & Priami deberem plurima natis:

Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem.

380a

Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris:

Ergo eadem supplex venio; & sanctum mihi numen

Arma rogo, genitrix nato. te filia Nerei,

Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.

Alpice qui coeant populi, quæ moenia clausis

385a

Ferrum acuant portis in me, excidiumque meorum.

Dixerat: & niveis hinc atque hinc Diva lacertis

+ Cunctantem amplexu molli fovet. ille repente

Accepit solitam flammam, notusque medullas

Intravit calor, & labefacta per ossa concurrat.

390a

Non secus, atque olim tonitur cum rupta corusco

Igne rima micans percurrit lumine nimbos.

Sensit læta dolis, & formæ conscia conjux.

Tum pater æterno fatur devictus amore:

Quid causas petis ex alto? fiducia cessit

395a

Quo tibi diva mei? similis si cura fuisset,

Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.

Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant

Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.

Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est; 400a

Quicquid in arte mea possum promittere curæ,

Quod fieri ferro, liquidove potest elector:

Quantum ignes, animæque valent: absiste precando

Viribus indubitare tuis. Ea verba loquutus,

Opratos dedit amplexus, placidumque petivit

405a

Conjugis infusus gremio per membra soporem.

Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ

Curriculo expulerat somnum: ceu foemina primum

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,

Impositum cinerem, & sopitos suscitât ignes,

410a

Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo

Exercet penso; castum ut servare cubile

Con-

Conjugis , & possit parvos educere gnatos:
 Haud secus ignipotens , nec tempore segnior illo
 Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. 415
 Insula Sicanium juxta latus , Æoliamque
 Erigitur Liparen , fumantibus ardua saxis:
 Quam subter Ipecus , & Cyclopum exesa caminis
 Antra Ætnæa tonant , validique incudibus ictus
 Auditi referunt gemitum , striduntque cavernis 420
 Stricturæ chalybum , & fornacibus ignis anhelat:
 Vulcani domus , & Vulcania nomine tellus.
 Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro, 424
 Brontesque , Steropesque , & nudus membra Pyracmon,
 His informatum manibus jam parte polita
 Fulmen erat (toto genitor quæ plurima cœlo
 Dejecit in terras) pars imperfecta manebat.
 Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
 Addiderant , rutuli tres ignis , & alitis Austri. 430
 Fulgores nunc terrificos , sonitumque metumque
 Milcebant operi , flammisque sequacibus iras.
 Parte alia Marti currumque , rotasque volucres
 Instabant ; quibus ille viros , quibus excitat urbes:
 Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma, 435
 Certatim squamis serpentum , auroque polibant,
 Connexosque angues , ipsamque in pectore divæ
 Gorgona defecto vertentem lumina collo,
 Tollite cuncta (inquit) ceptosque auferte labores,
 Æneï Cyclopes , & huc advertite mentem. 440
 Arma acri facienda viro : nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis , omni nunc arte magistra:
 Præcipitate moras. Nec plura effatus at illi
 Ocyus incubuere omnes , pariterque laborem
 Sortiti fluit æs rivis aurique metallum; 445
 Vul:

Vulnificusque chalybs vasta fornace liquefcit.

Ingentem clypeum informant , unum omnia contra

Tela Latinorum : septenosque orbibus orbes

Impediunt. alii ventosis follibus auras

Accipiunt , reduntque : alii stringentia tingunt

459

Æra lacu : gemit impositis incudibus antrum.

Illi inter fele multa vi brachia tollunt

In numerum , versantque tenaci forcipe massam.

Hęc pater Æoliis properat dum Lemnius oris;

Evandrum ex humili teſto lux ſuſcitat alma,

455

Et matutini volucrum ſub culmine cantus.

Conſurgit ſenior , tunicaque inducitur artus,

Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis:

Tum lateri , atque humeris Tegezum ſubligat enſem

Demiffa ab læva panthera terga retorquens.

460

Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto

Procedunt , grefſumque canes comitantur herilem;

Hospitis Æneæ ſedem & ſecrera petebat,

Sermonum memor , & promiſſi muneris heros.

Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.

465

Filius huic Pallas , olli comes ibat Achares.

Congreſſi jungunt dextras , mediisſque reſiduunt

Ædibus : & licito tandem ſermone fruuntur.

Rex prior hęc.

Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpitem nunquam

470

Res equidem Troiæ victas , aut regna fatebor:

Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto

Exiguæ vires : hinc Thuſco claudimur amni:

Hinc Rutulus premit , & murum circumſonat armis.

Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis

475

Jungere caſtra paro : quam fors inopina ſalutem

Oſtentat : ſatis huc te poſcentibus affers.

Haud procul hinc ſaxo incolitur ſundata vetuſto

Urbis Agyllinæ sedes : ubi Lydia quondam
 Gens bello præclara , jugis infedit Etruscis. 480.
 Hanc multos florentem annos , rex deinde superbo
 Imperio & sævis tenuit Mezentius armis.
 Quid memorem infandas cædes ? quid facta tyranni
 Effera ? Dii capiti ipsius , generique reservent.
 Mortua quin etiam jungebat corpora vivis, 485.
 Componens manibusque manus , atque oribus ora,
 (Tormenti genus) & sanie , taboque fluentes
 Complexu in misero , longa sic morte necabat.
 At felse tandem cives infanda furentem
 Armati circumstunt , ipsumque , domumque 490.
 Obruncant socios ; ignem ad fastigia jactant.
 Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
 Confugere , & Turni defendier hospitis armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis:
 Regem ad supplicium præsentì Marte reposcunt. 495.
 His ego te , Ænea , ductorem millibus addam,
 Toto namque fremunt condentè litore puppes,
 Signaque ferre jubent retinet longævus aruspex
 Fata canens : O Mæoniæ delecta juvenus,
 Flos veterum , virtusque virum , quos iustus in hostem
 Fert dolor , & merita accendit Mezentius ira: 500.
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem.
 Externos optate duces. Tum Etrusca refedit.
 Hoc acies campo , monitis exterrita divum.
 Ipse oratores ad me , regnique coronam 505.
 Cum sceptro misit , mandatque insignia Tarchon:
 Succedam castris , Tyrrhenaque regna capeßam.
 Sed mihi tarda gelu seclisque effœta senectus
 Invidet imperium ; seræque ad fortia vires.
 Gnatum exhortarer , ni missus matre Sabella 510.
 Hinc partem patriæ traheret. Tu cujus & annis,

Et generi fatum indulget quem numina poscunt,
 Ingredere, ò Teucrum, atque Italum fortissime ductor;
 Hunc tibi præterea, spes, & solatia nostri,
 Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro
 Militiam, & grave Martis opus: tua cernere facta
 Assuescat, primis & te miretur ab annis.

§ 155

Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta dabo, totidemque suo tibi nomine Pallas.

Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
 Æneas Anchisiades, & fidus Achates:

§ 206

Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
 Ni signum coelo Cytherea dedisset aperto.

Namque improvise vibratus ab æthere fulgor
 Cum sonitu venit, & ruerè omnia visa repente,
 Tyrhæusque tubæ mugire per æthera clangor.

§ 25.

Suspiciunt. iterum, atque iterum fragor intonat ingens;
 Arma inter nubem, coeli in regione serena
 Per sudum rutilare vident, & pulsa tonare.

Obstupere animis alii: sed Troïus heros

§ 306

Agnovit sonitum, & divæ promissa parentis,
 Tum memorat: Ne vero hospes, ne quære profecto,
 Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.

Hoc signam cecinit missarum diva creatrix,
 Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
 Laturam auxilio.

§ 355

Heu! quantæ miseris cedes Laurentibus instant!
 Quas poenas mi Turne dabis! quam multa sub undas
 Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volves
 Tibi pater! poscant acies, & foedera rumpant.

§ 406

Hæc ubi dicta dedit; solio se tollit ab alto,
 Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat, hesternumque larem, parvosque penates
 Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,

Evandrus pariter, pariter Trojana juvenus.
 Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit: pars cætera prona
 Fertur aqua, segnilque secundo defluit amni,
 Nuncia ventura Ascanio rerumque, patrisque.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exsortem Æneæ, quem fulva leonis
 Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis:

545.

550.

555.

560.

564.

570.

575.

Fama volat parvam subito vulgata per urbem,
 Ocios ire equites Tyrrheni ad litora regis.
 Vota metu duplicant matres propiusque periculo
 It timor, & major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
 O mihi præteritos referat si Juppiter annos:
 Qua is eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
 Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
 Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi:
 Nascenti cui tres animas Feronia mater,
 (Horrendum dictu) dederat: terna arma movenda,
 Ter letho sternendus erat: cui tum tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, & totidem exiit armis.
 Non ego nunc duci amplexu divellerer usquam,
 Nate, tuo: neque finitimus Mezentius unquam
 Huic capiti insultans tot ferro læva dedisset
 Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
 At vos, ò superi, & divum tu maxime rector
 Juppiter, Arcadii quæso miterelcîte regis,
 Et patrias audite preces. si numina vestra
 Incolumem Pallaanta mihi, si fata reservant;
 Si visurus eum vivo, & venturus in unum:
 Vitam oro: patiar quemvis durare laborem,

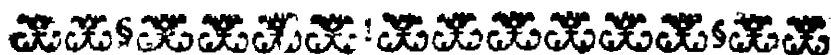
Sin

Sin aliquem infandum casum fortuna minaris;
 Nunc, ò nunc liceat crudelem abrumperè vitam:
 Dum curæ ambiguar, dum spes incerta futuri, 580.
 Dum te chare puer, mea sora & sola voluptas,
 Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
 Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat: famuli collapsum in testâ ferebant.
 Jamque adeo exierat portis equitatus apertis; 585.
 Æneas inter primos, & fidus Achates,
 Inde alii Trojæ procures: ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde, & pictis conspectus in armis:
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
 (Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes) 590.
 Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos qua proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, & agmine facto 595.
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
 Est ingens gelidum lucus prope Cœrtis amnem,
 Relligione patrum late sacæ: undique colles
 Inclutere cavi, & nigra nemus abjete cingunt.
 Sylvano fama est veteres sacrasse Pelasgos, 600.
 Arvorum pecorisque deo; lucumque diemque,
 Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
 Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
 Castra locis; celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis. 605.
 Huc pater Æneas, & bello lecta juvenus
 Succedunt, fessique & equos, & corpora curant.
 At Venus ætherios inter dea candida nimbos
 Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
 Ut procul è gelido secretum flumine vidit, 610.

Fervere Leucaten , auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
 Cum patribus, populoque, penatibus, & magnis Diis,
 Stans cella in puppi geminas cui tempora flammæ
 Lata vomunt, patriumque aperitur vertice sidus. 681:
 Pare alia , ventis & diis Agrippa secundis,
 Arduus , agmen agens : cui belli insigne superbum
 Tempora navali fulgent rostrata corona.
 Hinc ope barbarica , variisque Antonius armis 685:
 Victor ab auroræ populis , & litore rubro
 Ægyptum , viresque Orientis , & ultima secum
 Bactra vehit , sequiturque , nefas ! Ægyptia conjux.
 Una omnes ruere , ac totum spumare reductis
 Convulsum remis rostris stridentibus æquor. 690.
 Alta petunt : pelago credas innare revulsas
 Cycladas , aut montes concurrere montibus altos.
 Tanta mole viri turritis puppibus instant.
 Stupæa flamma manu telisque volatile ferrum
 Spargitur : arva nova Neptunia cede rubescunt. 695.
 Regina in mediis patrio vocat agmina fistro:
 Nec dum etiam geminos à tergo respicit angues.
 Omnigenumque deum monstra , & latrator Anubis,
 Contra Neptunum , & Venerem , contraque Minervam
 Tela tenent : sequit medio in certamine Mavors, 700:
 Cælatus ferro , tristisque ex æthere Diræ:
 Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
 Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
 Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo,
 Desuper : omnis eo terrore Ægyptus & Indi, 705:
 Omnis Arabs , omnes vertebant terga Sabæi.
 Ipsa videbatur ventis regina vocatis
 Vela dare , & laxos jam jamque immittere funes:
 Illam inter cædes , pallentem morte futura

Fecerat ignipotens , undis , & Japyge ferri.
 Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
 Pandentemque sinus , & tota veste vocantem
 Cæruleum in gremium , latebrosa que flumina victos.
 At cesa , triplici investus Romana triumpho
 Mœnia , diis Italis , votum immortale lacrabat, 715
 Maxima ter centum totam delubra per urbem
 Læticia , ludisque vię plausuque fremebant:
 Omnibus in templis matrum chorus , omnibus arę:
 Ante aras terram cęsi stravere juvenci.
 Ipse sedens niveo candentis lumine Phœbi, 720
 Dona recognoscit populorum , aptatque superbis
 Postibus. incedunt victę longo ordine gentes,
 Quam varię linguis , habitu tam vestis , & armis.
 Hic Nomadum genus , & discinctos Mulciber Afros,
 Hic Lelegas , Carasque , sagittiferosque Gelonos 725
 Pinxerat , Euphrates ibat jam mollior undis,
 Extremique hominum Morini , Rhenusque bicornis,
 Indomitique Dax , & pontem indignatus Araxes,
 Talia per clypeum Vulcani , dona parentis
 Miratur : rerumque ignarus imagine gaudet, 730
 Attollens humero famamque , & fata nepotum.

ÆNEIDOS

LIBER IX.

Argumentum.

Turnus à Junone in Teucros instigatur : ille obsequitur, eorumque naves evertere conatur : verùm Jovis beneficio servantur, ac in totidem Nymphas marinas convertuntur. Nisus & Euryalus à Trojanis ad Æneam emissi confodiuntur. Turnus vi potitur castris ; sed statim expellitur.

ATque ea diversa penitus dum parte geruntur,
 Irim de cœlo misit Saturnia Juno
 Audacem ad Turnum. lupo tum forte parentis
 Pylumni Turnus sacrata valle sedebat.
 Ad quem sic roseo Thaumantis ore locuta est:
 Turne, quod optanti diuim promittere nemo
 Auderet, volvenda dies en obtulit ultro.
 Æneas, urbe, & sociis, & classe relicta,
 Sceptra Palatini sedemque petit Evandri:
 Nec satis, extremas Coryti penetravit ad urbes, 10.
 Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
 Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere cur-
 rus.
 Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra.
 Dixit, & in cœlum paribus se sustulit alis;
 Igentemque fuga secuit sub nubibus arcum. 15.

Agnovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas
 Sustulit, & tali fugientem est voce sequutus:
 Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
 Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
 Tempestas? video medium discedere cœlum, 20.
 Palantesque polo stellas. sequar omina tanta,
 Quisquis in arma vocas. & sic effatus, ad undam
 Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
 Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
 Jamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25.
 Dives equum, dives pictæ vestis, & auri.
 Messapus primas acies, postrema coercet
 Tyrrhædæ juvenes: medio dux agmine Turnus
 Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Ceu septem surgens sedatis amnibus altus 30.
 Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
 Cum refluit campis, & jam se condidit alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis,
 Primus ab adversa conclamat mole Caycus: 35.
 Quis globus, ò cives, caligine volvitur atra?
 Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.
 Hostis adest: eja, ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teucri portas, & mœnia complent.
 Namque ita discedens præceperat optimus armis 40.
 Aneas: siqua interea fortuna fuisset,
 Ne struere auderent aciem, neu credere campo:
 Castra modo, & tutos servarent aggere muros.
 Ergo, etsi conferre manum pudor, iraue monstrat,
 Objiciunt portas tamen, & præcepta faciunt: 45.
 Armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus, ut ante volans tardum præcesserat agmen,
 Viginti lectis equitum comitatus, & ubi

Improvisus adest: maculis quem Thracius albis
 Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra. 50
 Equis erit mecum, ô juvenes, qui primus in hostem?
 En, ait, & jaculum intorquens emitit in auras,
 Principium pugnae, & campo sese arduus infert.
 Clamorem excipiunt socii, fremituque sequuntur
 Horrisono, Teucrum mitantur inertia corda; 55
 Non equo dare se campo, non obvia ferre
 Arma viros, sed castra fovere: huc turbidus atque huc
 Lustrat equo muros, aditumque per avia querit.
 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
 Cum fremit ad caulas, ventos perpeffus, & imbres, 60
 Nocte super media; tuti sub matribus agni
 Bilatum exercent; ille asper & improbus ira
 Sequit in absentes: collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, & sicca sanguine fauces:
 Haud aliter Rutulo muros & castra tuenti, 65
 Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet:
 Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos
 Excutiat Teucros vallo, atque effundat in equor.
 Classẽ, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septam circum, & fluvialibus undis, 70
 Invadit: sociosque incendia poscit ovantes;
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tam vero incumbunt, urgat præsentia Turni:
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripuerẽ focos: piceum fert fumida lumen 75
 Teda, & commistam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
 Advertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
 Dicite. prisca sider facta, sed famâ perennis.
 Tempore, quo primum Phrygia formabat in Ida 80
 Æneas classẽ, & pelagi petere alta parabat:

Ipsa deum fertur genitrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Jovem : Da , nate petenti,
 Quod tua chara parens domito te poscit Olympo:
 Pineæ sylva mihi multos dilecta per annos, 85.
 Lucus in arce fuit summa , quo sacra ferebant,
 Nigrantipicea , trabibusque obscurus acernis:
 Has ego Dardanio juveni , cum classis egeret,
 Leta dedi : nunc sollicitam timor anxius urget. 89.
 Solve metus , atque hoc precibus sine posse parentem,
 Ne cursu quassatæ ullo , neu turbine venti
 Vincantur : prosit nostris in montibus ortas.
 Filius huic contra, torquet qui sidera mundi,
 O genitrix , quo fata vocas ? aut quid petis istis?
 Mortaline manu factæ , immortale carinæ 95.
 Fas habeant ? certusque incerta pericula lustræ
 Æneas ? cui tanta deo permissa potestas?
 Imo ubi defunctæ finem portusque tenebunt
 Ausonios , olim quæcunque evaserit undis,
 Dardanumque ducem Laurentia vexerit arva, 100.
 Mortalem eripiam formam , magnique jubebo
 Æquoris esse deas : qualis Nereia Doto,
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat : idque ratum Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes , atraque voragine ripas, 105.
 Annuit , & totum natu tremefecit Olympum.
 Ego aderat promissa dies , & tempora Paræ
 Debita complerant : cum Turni injuria matrem
 Admonuit , sacris ratibus depellere tædas.
 Hic primum nova lux oculis effulsit , & iagens 110.
 Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
 Idæique chori : tum vox horrenda per auras
 Excidit , & Troûm , Rutulorumque agmina complet:
 Ne trepidate meas Teucris defendere naves,
 Ne-

Neve armate manus : maria ante exurere Turno, 115.
 Quam sacras dabitur pinus. Vos ite solutæ,
 Ite dæ pelagi, genitrix jubet. & sua quæque
 Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
 Delphinumque modo demersis æquora rostris
 Ima petunt, hinc virgineæ (mirabile monstrum) 120.
 Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur,
 Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
 Obstupere animis Rutuli : conterritus ipse
 Turbatus Messapus equis : cunctatur & animis 124.
 Rauca sonans, revocatque pedem Tyberinus ab alto,
 At non audaci celsit fiducia Turno:
 Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
 Trojanos hæc monstra petunt: his Jupiter ipse
 Auxilium solitum eripuit. non tela, nec ignes
 Expectant Rutulos, ergo maria invia Teucris, 130.
 Nec spes ulla fugæ: rerum pars altera adempta est:
 Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes
 Arma ferunt Italæ Nil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant responsa deorum.
 Sat fatis, Venerique datum est, tetigere quod arva 135.
 Fertilis Ausoniæ Troës: sunt & mea contra
 Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
 Coniuge præcepta: nec solos tangit Atridas
 Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
 Sed periisse semel fatis est: peccare fuisset 140.
 Ante fatis, penitus modo non genus omne perosos
 Fœmineum: quibus hæc medii fiducia valli,
 Fossarumque moræ, lethi discrimina parva
 Dant animos. an non viderunt mœnia Trojæ,
 Neptuni fabricata manu, confidere in ignes? 145.
 Sed vos ò lecti, ferro quis scindere vallum
 Apparat, & mecum invadit trepidantia castræ

Non armis mihi Vulcani , non mille carinis
 Est opus in Teucros : addant se protinus omnes
 Etrusci socios ; tenebras & inertia facta 150:
 Palladii , cæsis summæ custodibus arcis,
 Ne timeant : nec equi cæca condemur in alvo:
 Luce palam certum est igni circumdare muros.
 Haud sibi cum Danaïs rem faxo, & pube Pelasga 154:
 Esse putent , decimum quos distulit Hector in annum.
 Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
 Quod superest , læti bene gestis corpora rebus
 Procurate viri , & pugnam sperate parati.
 Interea vigilum excubiis obsidere portas,
 Cura datur Messapo , & mœnia cingere flammis. 160:
 Bis septem Rutuli , muros qui milite servant,
 Delecti ast illos centeni quemque sequenti
 Purpurei cristis juvenes , auroque corusci
 Dilcurrunt , variantque vices : fusique per herbam
 Indulgent vino , & vertunt crateras ahenos. 165:
 Collucet ignes : noctem custodia ducit
 Insomnem ludo.
 Hæc super è vallo prospectant Troës , & armis
 Alta tenent : nec non trepidi formidine portas
 Explorant , pontesque & propugnacula jungunt; 170:
 Tela gerunt : instant Mnestheus , acerque Sereftus:
 Quos pater Æneas , si quando adversa vocarent,
 Rectores juvenum , & rerum dedit esse magistros.
 Omnis per muros legio sortita periculum 174:
 Excubat , exercetque vices , quod cuique tuendum est.
 Nilus erat portæ custos , acerrimus armis,
 Hyrtacides (comitem Æneæ quem miserat Ida
 Venatrix , jaculo celerem , levibusque sagittis)
 Et juxta comes Euryalus , quo pulchrior alter
 Non fuit Æneadum. Trojana nec induit arma, 180.
 Ora

Ora puer prima signans in onsetu juventa.
 His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
 Tunc quoque communi portam statione tenebant.
 Nisus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt
 Euryale? an sua cuique Deus sit dira cupido? 185.
 Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnam
 Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete est.
 Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
 Lumina rara micant: somno vinoque soluti
 Procubuerunt: silent late loca: percipe porro 190.
 Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surgat.
 Ænean acciri omnes populosque patresque
 Exposcunt, mittique viros qui certa reportent.
 Si tibi quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
 Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo 195.
 Posse viam ad muros, & moenia Pallantea.
 Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus, simul his ardentem affatur amicum:
 Mene igitur socium summis adjungere rebus,
 Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200.
 Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
 Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
 Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Ænean, fata extrema sequutus.
 Est hic, est animus lucis contemptor, & istum 205.
 Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
 Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
 Nec fas: non ita me referat tibi magnus ovantem
 Juppiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali) 210.
 Si quis in adversum rapiat casusve, deusve,
 Te superesse velim: tua vitâ dignior ætas.
 Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum

Mandet humo solita : aut , siqua id fortuna vetabit,
 Absenti ferat in ferias , decoretque sepulchro. 215
 Neu matri miserę tanti sim causa doloris,
 Quę te sola , puer , multis è matribus ausa
 Pressequitur , magni nec moenia curat Acestę.
 Ille autem : Causas nequicquam nectis inanes,
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit. 220
 Acceleremus , ait , vigiles simul excitat : illi
 Succedunt , servantque vices ; statione relicta
 Ipse comes Niso graditur , regemque requirunt.
 Cætera per terras omnes animalia somno
 Laxabant curas , & corda oblita laborum: 225
 Ductores Teucrũm primi , & delecta juvenus,
 Consilium summis regni de rebus habebant;
 Quid facerent, quisve Æneę jam nuncius esset.
 Stant longis adnixa hastis , & scuta tenentes,
 Castrorum , & campi medio. tum Nisus, & una 230
 Euryalus confestim alacres admittier orant.
 Rem magnam , pretiumque morę fore. primus Iulus
 Accepit trepidos , ac Nisum dicere iussit.
 Tum sic Hyrtacides : Audite ò mentibus æquis
 Æneadę , neque hæc nostris spectentur ab annis 235
 Quę ferimus. Rutuli somno vinoque sepulti
 Contiquere , locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui patet in biviotportę , quę proxima ponto.
 Interrupti ignes , aterque ad sidera fumus
 Erigitur , si fortuna permittitis uti, 240
 Quęsitum Æneam ad moenia Pallanteę,
 Mox hęc cum spoliis , ingenti cæde peracta,
 Affore cernetis : nec nos via faller euntes.
 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 Venatu assiduo , & totum cognovimus annum. 245
 Hic annis gravis , atque animi maturus Alethes:

Dii patrii, quorum semper sub numine Troja est;
 Non tamen omnino Teucros delere paratis;
 Cum tales animos juvenum, & tam certa tulistis
 Pectora : sic memorans, humeros dextraque tenebat 249
 Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.
 Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
 Præmia posse reat solvi ? pulcherrima primum
 Dii, moresque dabunt vestri : tum cetera reddet
 Astutus pius Æneas, atque integer ævi 255
 Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
 Imo ego vos, cui sola salus genitore reducto
 (Excipit Ascanius) per magnos, Nise, Penates,
 Assaracique Iarem, & cænæ penetralia Vestæ
 Obtestor, (quæcunque mihi fortuna, fidelque est, 260
 In vestris pono gremiis) revocate parentem,
 Reddite conspectum: nihil illo triste recepto,
 Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
 Pocula, devicta genitor quæ cepit Arisba:
 Et tripodas geminos auri duo magna talenta: 265
 Cratera antiquum quem dat Sidonia Dido.
 Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
 Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
 Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis 269
 Aureus ? ipsum illum, clypeum, cristasque rubentes
 Excipiam forti, jam nunc tua præmia, Nise.
 Præterea bis lex genitor lectissima matrum
 Corpora, captivosque dabit, suæque omnibus arma:
 Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
 Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas 275
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, & comitem casus complector in omnes.
 Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
 Seu pacem, seu bella geram : tibi maxima rerum

Verborumque fides. Contra quem talia fatur
 Euryalus. Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit. tantum fortuna secunda
 Aut aduersa cadat sed te super omnia dona
 Unum oro : genitrix Priami de gente vetusta.
 Est mihi, quam miseram tenuit non Iliatellus, 285.
 Mecum excedentem, non moenia regis Acestæ:
 Hanc ego nunc ignaram hujus quodcunque periculi est,
 Inque salutatam linquo (nox, & tua testis
 Dexterâ) quod nequeam lacrymas perferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ. 290.
 Hanc sine me spem ferre tui. audentior ibo
 In casus omnes. Percussa mente dederunt
 Dardanidæ lacrymas : ante omnes pulcher Iulus,
 Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
 Tum sic effatur: 295.
 Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
 Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Creusæ
 Solum defuerit : nec partum gratia talem
 Parva manet, casus factum quicumque sequetur.
 Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat, 300.
 Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
 Sic ait illacrymans humero simul exiit ensen
 Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
 Gnolsius, atqueabilem vagina aptarat eburnæ: 305.
 Tat Niso Mæstheus pellem, horrentisque leonis
 Exuvias : galeam fidus permutat Alethes.
 Protinus armati iacidunt : quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas, juvenumque senumque
 Prosequitur votis : nec non & pulcher Iulus, 310.
 Ante annos animumque gerens, curamque virilem,
 Multa patri portanda dabat mandata : sed auræ

Omnia discerpunt , & nubibus irrita donant.
 Egredi superant fossas , noctisque per umbram
 Castra inimica petunt: multis tamen ante futuri 315
 Exitio. Passim vino somnoque per herbam
 Corpora fusa vident , arrectos litore currus,
 Inter lora , rotasque viros , simul arma jacere,
 Vina simul. prior Hyrtacides sic ore loquutus:
 Euryale , audendum dextra, nunc ipsa vocat res. 320
 Hac iter est : tu , nequa manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi , & consule longe.
 Hæc ego vasta dabo , & lato te limite ducam.
 Sic memorat , vocemque premit ; simul ense superbum
 Rhamnetem aggreditur ; qui forte tapetitus altis 325
 Exstructus , toto prostrabat pectore somnum:
 Rex idem , & regi Turno gratissimus augur:
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres juxta famulos temere inter tela jacentes,
 Armigerumque Rhemi premit , aurigamque sub ipsis
 Nactus equis , ferroque secat pendentia colla. 330
 Tum caput ipsi aufert domino , truncumque relinquit
 Sanguine singultantem. atro tepefacta cruore
 Terra torique madent, nec non Lamyrumque Lamumque,
 Et juvenem Serranum , illa qui plurima nocte 335
 Luserat , insignis facie , multoque jacebat
 Membra deo victus : felix , si protinus illum
 Equasset nocti ludum , in lucemque tulisset.
 Imi altus ceu plena leo per ovilia turbans
 (Suadet enim vesana fames) manditque trahitque 340
 Molle pecus , mutumque metu ; fremit ore cruento.
 Nec minor Euryali cades : incensus & ipse
 Perfurit : ac multam in medio sine nomine plebem,
 Padumque , Hebesumque subit , Rhœtumque , Abarim-
 que,

Ignaros : Rhoetum vigilantem , & cuncta videntem :

Sed magnum metuens se post cratera tegebat :

346.

Pectore in averso totum cui comminus ensem

Condedit assurgenti , & multa morte recepit.

Purpuream vomit ille animam , & cum sanguine mista

Vina refert moriens. hic furto fervidus instat,

350.

Jamque ad Messapi socios tendebat , ubi ignem

Deficere extremum , & religatos rite videbat

Carpere gramen equos : breviter cum talia Nisus,

(Sensit enim nimia cæde , atque cupidine ferri)

Abstistamus , ait : nam lux inimica propinquat.

355.

Pœnarum exhaustum satis est : via facta per hostes.

Multa virum solido argento perfecta relinquunt

Armaque , craterasque simul , pulchrosque tapetas.

Euryalus phaleras Rhamnetis , & aurea bullis

Cingula Tiburti Remulo ditissimus olim

360.

Quæ mittit dona , hospitio cum jungeret absens

Cædicus : ille suo moriens dat habere nepotis

Post mortem bello Rutuli , prædaque potiti :

Hæc rapit , atque humeris nequicquam fortibus aptat.

Tum galeam Messapi habilem , cristisque decoram

365.

Induit : excedunt castris , & tuta capeffunt.

Interea præmissi equites ex urbe Latina,

Cætera dum legio campis instructa moratur,

Ibant , & Turno regi responsa ferebant,

Tercentum , scutati omnes , Volscente magistro.

370.

Jamque propinquabant castris , muroque tubibant,

Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt :

Et galea Euryalum sublustri noctis in umbra

Prodidit immemorem , radiisque adversa refulsit.

Haud temere est visum : exclamat ab agmine Volscens,

Stare viri , quæ causa viæ ? quive estis in armis ?

376.

Quove tenetis iter ? Nihil ille tendere contra,

Sed celerare fugam in sylvas , & fidere nocti.

Objiciunt equites sese ad divortia nota,

Hinc atque hinc , omnemque aditum custode coronant.

Sylva fuit late dumis , atque ilice nigra 381.

Horrida , quam densi complerant undique sentes;

Rara per occultos ducebat semita calles.

Euryalum tenebræ ramorum , onerosaque præda

Impediunt, fallitque timor regione viarum. 385.

Nisus abit : jamque imprudens evaserat hostes,

Atque lacus , qui post Albæ de nomine dicti

Albani ; tum rex stabula alta Latinus habebat.

Ut stetit , & frustra ablentem respexit amicum:

Euryale infelix , qua te regione reliqui? 390.

Quave sequar ? rursus perplexum iter omne revol-
vens

Fallacis sylvæ , simul & vestigia retro

Obiervata legit , dumisque silentibus errat.

Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum. 394.

Nec longum in medio tempus cum clamor ad aures

Pervenit : ac videt Euryalum , quem jam manus omnis

Fraude loci , & noctu subito turbante tumultu,

Oppressum rapit , & conantem plurima frustra.

Quid faciat ? qua vi juvenem quibus audeat armis

Eripere ? an sese medios moritutus in hostes 400.

Inferat , & pulchram properet per vulnera mortem?

Ocyus adducto torquens hastile lacerto,

Suspiciens altam Lunam , sic voce precatur:

Tu dea , tu præsens nostro succurre labori,

Astrorum decus , & nemorum , Latonia , custos. 405.

Siqua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris

Dona tulit , siqua ipse meis venatibus auxi,

Suspēdive tholo , aut sacra ad fastigia fixi:

Hunc sine me turbare globum , & rege tela per auras.

Dixerat : & toto connixus corpore ferrum
 Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit averſi in tergum Sulmonis , ibique
 Frangitur , ac fixo tranſit præcordia ligno.
 Volvitur ille , vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus , & longis ſingultibus ilia pullat. 415
 Diverſi circumſpiciunt , hoc acrior idem
 Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure.
 Dum trepidant , it haſta Tago per tempus utrumque
 Stridens , trajectoque hæſit tepeſacta cerebro.
 Sevit atrox Volſcens, nec teli conſpicit ulquam 420
 Auctorem , nec quo ſe ardens immittere poſſit.
 Tu tamen interea calido mihi ſanguine poenas
 Perſolves amborum , inquit : ſimul enſe recluſo
 Ibat in Euryalum , tunc vero exterritus , amens
 Conclamat Niſus, nec ſe celare tenebris 425
 Amplius , aut tantum potuit perferre dolorem.
 Me , me : adſum qui feci : in me convertite ferrum,
 O Rutuli , mea fraus omnis : nihil iſte nec auſus,
 Nec potuit (cœlum hoc & ſidera conſcia teſtor :)
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum. 430
 Talia dicta dabat : ſed viribus enſis adactus
 Tranſadigit coſtas , & candida pectora rumpit.
 Volvitur Euryalus letho , pulchroſque per artus
 It cruor , inque humeros cervix collapſa recumbit.
 Purpureus veluti cum flos ſuccifus aratro 435
 Langueſcit moriens , laſſove papavera collo
 Demiſere caput , pluvia cum forte gravantur.
 At Niſus ruit in medios , ſolumque per omnes
 Volſcentem petit , in ſolo Volſcente moratur.
 Quem circû glomerati hoſtes, hinc comminus, atque hinc
 Perurbant ; iſtat non ſegnius , ac rotat enſem 440
 Fulmineum ; donec Rutuli clamantis in ore

Condidit adverso , & moriens animam abstulit hosti.

Tum super exanimem sese projecit amicum

Confossus , placidaque ibi demum morte quievit. 445.

Fortunati ambo ; si quid mea carmina possunt,

Nulla dies unquam memori vos eximet ævo ;

Dim domus Æneæ Capitoli immobile saxum

Accolet , imperiumque pater Romanus habebit.

Victores præda Rutuli , spoliisque potiti, 450.

Vollescentem exanimem flentes in castra ferebant.

Nec minor in castris luctus , Rhamneta reperto

Exangui , & primis una tot cæde peremptis,

Serranoque , Numaque ingens concursus ad ipsa

Corpora, seminecesque viros, tepidumque recenti 455.

Cæde locum , & plenos spumanti sanguine rivos.

Agnoscent ipolia inter se , galeamque nitentem

Messapi . & multo phaleia sudore receptas.

Et jam prima novo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 460.

Jam sole infuso , jam rebus luce reiectis,

Turnus in arma viros , armis circumdatus ipso

Sulcitat , gratasque acies : in prælia cogit

Quisque suos , variisque acuunt rumoribus iras.

Quin ipsa arrectis (visum miserabile) in hastis 465.

Præfigunt capita , & multo clamore sequuntur,

Euryali , & Nisi.

Æneadæ duri murorum in parte sinistra

Opposuerunt aciem (nam dextra cingitur amni)

Ingentesque tenent fossas : & turribus altis 470.

Stant mœsti simul ora virum præfixa videbant,

Nota nimis miseris , atroque fluentia tabo

Interea pavidam volitans pennata per urbem

Nuncia fama ruit , matrisque allabitur aures

Euryali ; ac subitus miseræ calor ossa relinquit. 475.

Excussi manibus radii, revolutaque pensa:
 Evolat infelix, & foemineo ululatu,
 Scissa comam, muros amnes, atque agmina cursu
 Prima petit: non illa virum, non illa pericli, 479
 Telorumve memor: cœlum dehinc questibus implet.
 Hunc ego te, Euryale, aspicio? tun~~o~~ ill~~o~~ senectæ
 Sera meæ requies? potuisti linquere solam
 Crudelis? nec te sub tanta pericula missum,
 Affari extremum miseræ data copia matri?
 Heu terra ignota canibus data præda Latinis, 485
 Alitibusque jaces: nec te tua funera mater
 Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
 Urgebam, & tela euras solabar aniles. 489
 Quo sequar? aut quæ nunc artus avulsaque membra,
 Et funus lacerum tellus haber? hoc mihi de te,
 Nate, refers? hoc sum terræque, marique sequuta?
 Figite me, siqua est pietas, in me omnia tela
 Conjicite, ò Rutuli: me primam absumite ferro.
 Aut tu, magne pater divum, miserere, tuoque 495
 Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo,
 Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
 Hoc fletu concussi animi; mœstusque per omnes
 It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
 Illam incendentes luctus Idæus, & Actor 500
 Illionei monitu, & multum lacrymantis Iuli,
 Corripiunt, interque manus sub testa reponunt.
 At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
 Increpuit: sequitur clamor, cœlumque remugit.
 Accelerant acta pariter testudine Volsci, 505
 Et fossas implere parant, ac vellere vallom:
 Quærun~~t~~ pars aditum, & scalis ascendere muros,
 Qua rara est acies, interluetque corona

Non tam spissa viris. telorum effundere contra
 Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis, § 10.
 Assuenti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infestoolvebat pondere, si qua
 Possent testam aciem perumpere: cum camen omnes
 Ferre libet subter densa testudine casus.
 Nec jam sufficiunt, nam qua globus imminet ingens,
 Immanem Teucris molemvolvuntque ruuntque: § 16.
 Quæstravit Rutulos latè, armorumque resolvit
 Tigmia: nec curant cæco contendere Marte
 Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
 Mililibus certant. § 20.
 Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
 Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
 At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
 Relcndit vallum, & scalas in moenia poscit.
 Vos ò Calliope precor aspirate canenti, § 25.
 Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
 Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
 Et mecum ingentes oras evolvite belli.
 Et meministis enim, divæ, & memorare potestis.
 Turris erat vallo susceptu, & pontibus altis, § 30.
 Opportuna loco: summis quam viribus omnes
 Expugnare Itali, summaque evertere opum vi,
 Certabant: Troës contra defendere saxis,
 Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
 Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, § 35.
 Et flammam affixit lateri; quæ plurima vento
 Corripuit tabulas, & postibus hæsit adefis.
 Turbati trepidare intus frustra malorum
 Velle fugam, dum se glomerant, retroque residunt
 In partem, quæ posse caret: tum pondere turris § 40.
 Procubuit subito, & coelum tonat omne fragore.

Semineces ad terram , immani mole sequuta,
 Confixique suis telis , & pectora duro
 Transfossi ligno veniunt. vix unus Helenor
 Et Lycus elapsi. quorum primævus Helenor, 545:
 Mæonio regi quem serva Lycimnia furtim
 Sustul erat , vetitisque ad Trojam miserat armis:
 Ense levis nudo ; parmaque inglorius alba.
 Isque, ubi se Turni media inter millia vidit,
 Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas, 550:
 Ut fera quæ densa venantum septa corona
 Contra tela furit, seseque haud nescia morti
 Injicit, & saltu supra venabula fertur:
 Haud aliter juvenis medios morituras in hostes
 Irruit, & qua tela videt densissima, tendit. 555:
 At pedibus longe melior Lycus , inter & hostes,
 Inter & arma fuga muros tenet , altaque certat
 Prendere tecta manu , locumque attingere dextras.
 Quem Turnus pariter cursu, teloque sequutus,
 Increpat his victor : Nostrasque evadere demens, 560:
 Snerasti te posse manus ? simul arripit ipsum
 Pendentem , & magna muri cum parte reveliit.
 Qualis ubi aut leporem , aut candenti corpore agnum
 Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis.
 Quæsitum aut matri multis balatibus agnum 565:
 Martius à stabulis rapuit lupo. undique clamor
 Tollitur : invadunt, & fossas aggere complent.
 Ardentes tedas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
 Lucetium portæ subeuntem , ignisque ferentem, 570:
 Emathiona Liger , Choringum sternit Asylas:
 (Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta)
 Ortygium Caneus, victorem Canea Turnus 575:
 Teucus Iryn , Cloniumque , Diosippum, Promulumeque
 Et

Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Ida:
 Privernum Capys hunc primo levis hasta Themillæ
 Strinxerat : ille manum projecto tegmine demens
 Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
 Et lævo infixæ ex lateri manus, abditaque intus
 Spiramenta animæ lethali vulnere rupit,
 Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
 Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
 Insignis facie : genitor quem miserat Arcens.
 Eductum Matris luco, Simethia circum
 Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.
 Stridentem fundam positus Mezentius armis,
 Ipse ter adducta circum caput egit habena,
 Et media adversi liquefacto tempora plumbo
 Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
 Tum primum bello celerem intendisse sagittam
 Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
 Ascanius; fortemque manu fuisse Numanum,
 Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
 Vociferans; tumidusque novo præcordia regno
 Ibat, & ingenti sese clamore ferebat,
 Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
 Bis capti Phryges, & morti prætereundum muros?
 En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
 Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
 Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses:
 Durum à stirpe genus : natos ad flumina primum
 Deferimus, sævoque gelu ductimus, & undis.
 Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant:
 Flectere ludus equos, & spicula tendere cor
 At patiens operum, parvoque assuetæ juvenis,

577

581

585

589

593

600

604

Am

Aut rastris terram domat , aut quatit oppida bello.

Omne ævum ferro teritur , versaque juvençum

Terga fatigamus hasta : nec tarda senectus

610.

Debilitat vires animi , mutatque vigorem:

Caniciem galea premimus: semperque recentes

Convectare juvat prædas , & vivere rapto.

Vobis picta croco , & fulgenti murice vestis;

Desidia cordi ; juvat indulgere choreis,

615.

Et tunicæ manicas , & habent redimicula mitræ.

O verè Phrygiæ , neque enim Phryges ite per alta

Dindyma , ubi assuetis biforem dat tibia cantum.

Tympana vos , buxusque vocat Berecynthia matris

Idææ : finite arma viris , & cedite ferro.

620.

Talia jactantem dictis , ac dira canentem

Non tulit Ascanius , nervoque obvertus equino

Contendit telum , diversaue brachia ducens,

Constitit ante Jovem , supplex per vota precatus:

Jupiter omnipotens , audacibus annue cœptis,

625.

Iple tibi ad tua templa feram solennia dona,

Et statuam ante aras aurata fronte juvenum

Candentem , pariterque caput cum matre ferentem,

Jam cornu petat , & pedibus qui spargat arenam.

Audit & cœli genitor de parte serena

630.

Intonnit lævum ; sonant una lethifer arcus:

Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,

Perque caput Remuli venit , & cava tempora ferro

Trajicit. I , verbis virtutem illude superbis:

Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.

635.

Hæc tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur,

Latitiaque fremunt , animosque ad sidera tollunt.

Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo

Desuper Ausonias acies , urbemque videbat,

Nube sedens , arque his victorem affatur Iulum:

640.

Mac-

Macte nova virtute puer, sic itur ad astra,
 Diis genite, & geniture deos. jure omnia bella
 Gente sub Affraci fato ventura resident:
 Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
 Æthere se mittit; spirantes demovet auras, 645:
 Alcaniumque petit. forma tum vertitur oris
 Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchisæ
 Armiger ante fuit. fidusque ad limina custos.
 Tum comitem Alcanio pater addidit ibat Apollo
 Omnia longævo similis, vocemque, coloremque, 650:
 Et crines albos, & sæva sonoribus arma:
 Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
 Sit satis, Æneide telis impune Numanum
 Oppetiſſe tuis: primum hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, & paribus non invidet armis. 655:
 Cætera parce puer bello. Sic orſus Apollo.
 Mortales medio alpeſtus ſermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovere deum proceres, divinaque tela
 Dardanidæ: pharetramque fuga ſenſere ſonantem. 660:
 Ergo avidum pugne dictis, ac numine Phœbi
 Alcanium prohibent. ipſi in certamina ruſus
 Succedunt, animalque in aperta pericula mittunt.
 It clamor totis per propugnacula muris:
 Intendunt acres arcus, amentaſque torquent. 665:
 Sternitur omne ſolum telis; tum ſcuta, cavæque
 Dant ſonitum ſiſtu galeæ: pugna aſpera ſurgit.
 Quantus ab occaſu veniens pluvialibus Hædis
 Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
 In vada præcipitant, cum Jupiter horridus Auſtris 670:
 Torquet aquoſam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit,
 Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti,
 Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,

Abietibus juvenes patris, & montibus æquos:
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt, 675
 Freti armis, ultroque invitant mœnibus hostem.
 Ipsi intus dextra, ac læva pro turribus astant
 Armati ferro, & cristis capita alta corulci:
 Quales aëriæ liquentia flumina circum,
 Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum, 680
 Conflurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
 Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
 Irrumpunt, aditus Rutuli ut vidēre patentes.
 Continuo Quercens. & pulcher Equicolas armis,
 Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon, 685
 Agminibus totis aut versi terga dedere,
 Aut ipso portæ posuere in lîme vitam.
 Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
 Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
 Et conferre manum, & procurrere longius audent. 690
 Ductori Turno divertia in parte furenti,
 Turbantique viros, perfertur nuncius, hostem
 Fervere cede nova, & portas præbere patentes.
 Deserit inceptum, atque immani concitus ira
 Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos. 695
 Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
 Thebana de matre nothum Sarpedonis alii,
 Conjecto sternit jaculo: vocat Italia cornus
 Aëra per tenevæ, stomachoque infixâ sub altum
 Pectus abit: reddit specus atrî vulneris undam 760
 Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
 Tum Meropem atque Erymantha manu tum sternit Aphidum,
 Tum Bieum ardentem oculis, animisque flementem,
 Non meno. (neque enim jaculo vitam ille dedisset)
 Sed magnum stridens contorta phalarica venit, 705
 Ful-

Fulminis acta modo : quam nec duo taurea terga,
 Nec duplici squama lorica fidelis , & auro
 Sustinuit. collapsa ruunt immania membra.
 Dat tellus gemitum , & clypeum super intonat ingens.
 Qualis in Euboico Bajarum litore quondam 710.
 Saxea pila cadit , magnis quam molibus ante
 Constructam jaciunt ponto : sic illa ruinam
 Prona trahit , penitusque vadis illita recumbit.
 Miscent se maria , & nigrae attolluntur arenæ.
 Tum sonitu Prochyta alta tremit durumque cubile 715.
 Inarime Jovis imperiis imposita Typhœo.
 Hic Mars armipotens animum , viresque Latinis
 Addidit , & stimulos acres sub pectore vertit.
 Immisitque fugam Teucris , atrumque timorem.
 Undique conveniunt: quoniam data copia pugnae, 720.
 Bellatorque animo deus incidit.
 Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco , qui casus agat res,
 Portam vi multa converso cardine torquet,
 Obnixus latis humeris, multosque suorum 725.
 Moenibus exclusos duro in certamine linquit:
 Ast alios secum includit, recipitque ruentes
 Demens : qui Rutulum in medio non agmine regem
 Viderit irrumpentem , ultroque inclusit urbi,
 Immanem veluti pecora inter inertia tigrim. 730.
 Continuo nova lux oculis effulsit , & arma
 Horrendum sonuere : tremunt in vertice criste
 Sanguineæ , clypeoque micantia fulgura mittit.
 Agnoscunt faciem invisam , atque immania membra
 Turbati subito Æneadæ. Tum Pandarus ingens 735.
 Emicat , & mortis fraternæ fervidus ira
 Effatur : Non hæc dotalis regia Amate,
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.

Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
 Olli subridens sedato pectore Turnus, 740
 Incipe, siqua animo virtus, & confere dextram:
 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
 Intorquet summis adnexus viribus hastam.
 Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno 745
 Detorsit veniens; portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
 Effugies: neque enim is teli, nec vulneris author.
 Sic ait, & sublatum alte confurgit in ensen,
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem 750
 Dividit, impubeique immani vulnere malas.
 Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus.
 Collapso artus, atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis 754
 Huc caput, atque illuc humero ex utroque pependit:
 Diffugiunt versi trepida formidine Troës.
 Et, si continuo victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
 Ultimus ille dies bello, gentique fuisset.
 Sed furor ardentem, cædisque insana cupido 760
 Egit in adversos.
 Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
 Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergum Juno vires animumque ministrat. 764
 Addit Halyn comitem, & confixam Plegea parma.
 Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
 Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Pritanimque,
 Lyceæ tenentem contra, sociosque vocantem,
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat: huic uno cejestum comminus ictu 770
 Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum

Vastatorem Amycum : quo non felicior alter
 Ungere tela manu , ferrumque armare veneno,
 Et Clytium Æoliden , & amicum Cretea Musis:
 Cretæ Musarum comitem , cui carmina semper 775.
 Et citharæ cordi , numerosque intendere nervis:
 Semper equos , atque arma virum , pugnasque canebat.
 Tandem ductores , audita cæde suorum,
 Conveniunt Teucri , Mnestheus , acerque Sereftus,
 Palantesque vident socios , hostemque receptum. 780.
 Et Mnestheus , Quo deinde fugam? quo tenditis? inquit.
 Quos alios muros , quæ jam ultra moenia habetis?
 Unus homo , & vestris : ò cives) undique septus
 Aggeribus , tantas strages impune per urbem
 Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco? 785.
 Non infelicis patriæ , veterumque deorum,
 Et magni Æneæ segnes miseretque , pudetque?
 Talibus accensi firmanentur , & agmine denso
 Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,
 Et fluvium petere , ac partem , quæ cingitur amni. 790.
 Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum. Ceu sævum turba leonem
 Cum telis premit infensis : at territus ille,
 Asper, acerba tuens retro redit & neque terga
 Ira dare, aut virtus patitur, nec tendere contra, 795.
 Ille quidem hoc cupiens , potis est per tela virosque.
 Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
 Improperata refert, & mens exæstuat ira.
 Quinetiam bis tum medios invaserat hostes:
 Bis conversa fuga per muros agmina vertit. 800.
 Sed manus è castris propere coit omnis in unum,
 Nec contra viros audet Saturnia Juno
 Sufficere : ætiam cælo nam Jupiter Irim
 Demisit , germanæ haud mollia julla ferentem,

ÆNEIDOS LIB. IX.

34r
805r

Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis;
Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet : injectis sic undique telis
Obruitur ; strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea , & saxis solida æra fatiscunt,
Discussæque jubæ capiti ; nec sufficit umbo
Ictibus : Ingeminant hastis & Troës , & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
Liquitur , & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit : fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. ille suo cum gurgite flavo
Accepit venientem , ac mollibus extulit undis;
Et lætum sociis abluta cæde remisit.

810r

815r

ÆNEIDOS

LIB. X.

Argumentum.

Jupiter , convocato deorum concilio , ad concordiam eos hortatur. Trojani obsessi sese pro viribus defendunt. Æneas interim triginta navium classe ad suos revenit. Utrunque acriter pugnatur. Pallas , Lausus, atque Mezentius interimuntur.

PAnditur interea domus Omnipotentis Olympi;
Conciliumque vocat divûm pater , atque homi-
num rex;

Sideriam in sedem ; terras unde arduus omnes,

X

Castra-

Castraque Dardanidum aspectat, populosque Latinos.
 Confidunt tectis bipatientibus : incipit ipse:
 Coelicolæ magni, quia nam sententia vobis
 Versa retro? tantumque animis certatis iniquis?
 Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
 Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos,
 Aut hos arma sequi, ferrumque laceessere suavit?
 Adveniet justum pugnae (ne arcescite) tempus,
 Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
 Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas.
 Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
 Nunc finite, & placidum læti componite foedus.
 Juppiter hæc paucis : at non Venus aurea contra
 Pauca refert.

O pater, ò hominum, divumque æterna potestas;
 (Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?)
 Cernis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur
 Per medios insignis equos, tumidusque secundo
 Marte ruat? non clausa tegunt jam moenia Teucros:
 Quin intra portas, inque ipsis prælia miscent
 Aggeribus moerorum, & inundant sanguine fossæ.
 Æneas ignarus abest. nunquamne levare
 Obsidione fines? muris iterum imminet hostis
 Nascentis Trojæ, necnon exercitus alter:
 Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
 Tydides : equidem (credo) mea vulnera restant:
 Et tua progenies mortalia demoror arma.
 Si sine pace tua, atque invito numine Troës
 Italiam petiere, luant peccata; neque illos
 Iuveris auxilio : sin tot responsa sequuti,
 Quæ superi, manesque dabant, cur nunc tua quisquam
 Flectere iussa potest? aut cur nova condere fata?
 Quid repetam exustas Erycinæ in litore classes?

Quid tempestatum regem , ventosque furentes,
 Æolia excitos ? aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
 Sors rerum) movet, & Iuperis immissa repente 40.
 Alesto , medias Italûm bacchata per urbes.
 Nil super imperio moveor : speravimus ista,
 Dum fortuna fuit : vincant , quos vincere mavis.
 Si nulla est regio , Teucris quam det tua conjux
 Dura : per everseq (genitor) fumantia Trojæ 45.
 Excidia obtestor , liceat dimittere ab armis
 Incolumem Ascanium , liceat superesse nepotem.
 Æneas sane ignotis jactetur in undis,
 Et quamcumque viam dederit fortuna , sequatur:
 Hunc regere , & diræ valeam subducere pugnæ. 50.
 Est Amathus , est celsa mihi Paphos , atque Cythera,
 Idalięque domus : positis inglorius armis
 Exigat hic ævum , magna ditione jubeto
 Carthago premat Ausoniam : nihil urbibus inde
 Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli 55.
 Juvit , & Argolicos medium fugisse per ignes?
 Torque maris , vastęque exhausta pericula terrę,
 Dum Latium Teucris , recidivęque Pergama quærunt?
 Non satius cineres patrię insedisse supremos,
 Atque solum, quo Troja fuit ? Xanthum & Simoënta
 Redde oro miseris : iterumque revolvere casus 60.
 Da , pater, Iliacos Teucris : Tum regia Iuno
 Acta furore gravi : Quid me alta silentia cogis
 Rumpere , & obdutum verbis vulgare dolorem?
 Æneam hominum quisquam , divûmque subegit 65.
 Bella sequi ? aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam petiit fatis auctoribus , esto,
 Cassandra impulsus furiis. num linquere castra
 Hortati sumus ? aut vitam committere ventis?

Num puero summam belli , num credere muris? 70.
 Tyrrenamve fidem , aut gentes agitare quietas?
 Quis Deus in fraudem, quę dura potentia nostra
 Egit? ubi hic Inno , demissave nubibus Iris?
 Indignum est Italos Trojam circumdare flammis 75.
 Nascentem ; & patria Turnem consistere terra,
 Cui Pilumnus avus , cui diva Venilia mater.
 Quid? face Trojanos atra vim ferre Latinis?
 Arva aliena jugo premere , atque avertere prędas?
 Quid? soceros legere , & gremiis abducere pactas? 80.
 Pacem orare manu , pręfigere puppibus arma?
 Tu potes Æneam manibus subducere Grajũm,
 Proque viro nebulam , & ventos obtendere inanes;
 Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contra javisse nefandum est.
 Æneas ignarus abest : ignarus & ablit. 85.
 Est Paphos , Idaliũque tibi , sunt alta Cythera:
 Quid gravidam bellis urbem, & corda aspera tentas?
 Nosne tibi fluxas Phrygię res vertere fundo
 Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis 90.
 Objecit? quę causa fuit consurgere in arma,
 Europamque Asiamque , & foedera solvere furto?
 Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
 Aut ego tela dedi , fovique cupidine bella?
 Tunc decuit metuisse tuis : nunc sera querelis 95.
 Haud justis assurgis , & irrita jurgia jactas.
 Talibus orabat Juno ; cunctique fremebant
 Coelicolę assensu vario : ceu flamina prima,
 Cum deprensa fremunt sylvis , & cęca volutant
 Murmura , venturos nautis prodentia ventos.
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas, 100.
 Infit : eo dicente , deũm domus alta fiescit,
 Et tremefacta solo tellus , flet arduus æther:

Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta: 104
 Quandoquidem Ansonios conjugii fœdere Teucris
 Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
 Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem;
 Tros Rutulæve fuit, nullo discrimine habeo:

Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
 Sive errore malo Trojæ, monitisque sinistris: 110

Nec Rutulos solvo. sua cuique exorsa laborem,
 Fortunamque ferent. rex Juppiter omnibus idem.

Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes, atrâque voragine ripas

Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum. 115
 Hic finis fandi, solio tum Juppiter aureo

Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.

Interea Rutuli portis circum omnibus instant
 Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.

Ast legio Æneadum vallis obsessa tenetur; 120
 Nec spes ulla fugæ, miseri stant turribus altis

Nequicquam, & rara muros cinxere corona.

Jasius Imbrasides, Hicetaoniusque Thymoetes,
 Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,

Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo, 125
 Et Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.

Fert ingens toto connixus corpore saxum,
 Haud partem exigua montis, Lyrnesius Acmon,

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo. 130
 Hi jaculis, illi certant defendere saxis.

Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.

Ipse inter medios, Veneris justissima cura,

Dardanius caput ecce puer detectus honestum:

Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum, 135
 Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem

Inclusum buxo, aut Oricia terebintho
 Lucet ebur, fusos cervix cui lactea crines
 Accipit, & molli subnectit circulus auro.
 Te quoque magnanimę viderunt, Iismare, gentes
 Vulnere dirigere, & calamos armare veneno, 140.
 Mæomnia generosę domo: ubi pingua culta
 Exercentque viri, Pactolusque irrigat auro.
 Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit,
 Et Capys: hinc nomen Campanę ducitur urbi, 145.
 Illi inter sese duri certamine belli
 Contulerant. media Æneas freta nocte secabat:
 Namque ut ab Evandro castris ingresus Etruscis,
 Regem adit, & regi memorat nomenque genusque:
 Quidve petat, quidve ipse ferat: Mezentius arma 150.
 Quę sibi conciliet; violentaque pectora Turni
 Edocet: humanis quę sit fiducia rebus
 Admouet, immiscetque preces: haud fit mora, Tarchon
 Jungit opes, foedusque ferit. tum libera fati
 Classẽ conscendit jussis gens Lydia divũm 155.
 Externo commissa duci. Æneia puppis
 Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones:
 Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
 Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
 Eventus belli varios: Pallasque sinistro 160.
 Affixus lateri, jam quęrit fides opacę
 Noctis iter: jam quę passim terręque marique.
 Pandite nunc Heliconæ deæ, cantusque movete,
 Quę manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Æneati; armetque rates, pelagoque vehatur. 165.
 Malsicus grata princeps secat æquora Tigri:
 Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Clusi,
 Quique urbem liquere Cosas: queis tela, sagittę,

Coritique leves humeris, & lethifer arcus.
 Una torvus Abas : huic totum insignibus armis 170:
 Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
 Sexcentos illi dederat Populonia mater
 Expertos belli juvenes : ast Ilva trecentos
 Insula inexhaustis chalybum generosa metallis.
 Tertius ille hominum, divûmque interpres Asylas, 175:
 Cui pecudum fibræ cœli cui sidera parent,
 Et linguæ volucrum, & prælagi fulminis ignes;
 Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis.
 Hos parère jubent Alpheæ ab origine Pisæ,
 Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur, 180:
 Astur equo fidens, & versicoloribus armis.
 Tercentum adjiciunt (mens omnibus una sequendi)
 Qui Cære domo, qui sunt Minionis in arvis,
 Et Pyrgi veteris, intempestæque Graviscæ.
 Non ego te Ligurum ductor, fortissime bello, 185:
 Transferim Cycne, & paucis comitate Cupavo:
 Cujus oloring surgunt de vertice pennæ,
 Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ.
 Namque ferunt luctu Cignum Phaëthontis amati,
 Populeas inter frondes, umbramque sororum, 190:
 Dum canit, & moestum musa solatur amorem,
 Canentem molli pluma duxisse senectam,
 Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
 Filius, æquales comitatus classe catervas,
 Ingentem remis Centaurum promovet : ille 195:
 Instar aquæ, saxumque undis immane minatur
 Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 Fatidicæ Mantûs, & Tusci filius amnis;
 Qui muros, matrisque dedit tibi, Mantua nomen: 200:
 Mantua dives avis; sed non genus omnibus unum,

Gens illi triplex , populi sub gente quaternis;
 Ipsa caput populis , Thusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat;
 Quos patre Benaco velatus arundine glauca, 205;
 Mincius ingelta ducebat in æquora pinu
 It gravis Auletes , centenæque arbore fluctum
 Verberat assurgens : spumant vada marmore verso.
 Hunc vehit immanis Triton , & coerula concha
 Exterrens freta : cui laterum tenuis hispida nanti 210;
 Frons hominem præfert , in Pristin definit alvus:
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tor lecti proceres ter denis navibus ibant
 Subsidio Trojæ , & campos salis ære secabant.

Jamque dies cœlo concesserat, almaque curru 215;
 Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
 Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens clavumque regit, velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio , chorus ecce suarum
 Occurrit comitum, nymphæ : quas alma Cybele 220.
 Numen habere maris, nymphasque è navibus esse
 Jusserat. innabant pariter , fluctusque secabant,
 Quot prius gratæ steterant ad litora puppes.
 Agnoscunt longe regem , lustrantque choreis,
 Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea, 225;
 Pone sequens, dextra puppim tenet , ipsaque dorso
 Eminent , ac læva tacitis subremigant undis.
 Tum sic ignarum alloquitur : Vigilasne deum gens
 Ænea ? vigila , & velis immitte rudentes.
 Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus, 230.
 Nunc pelagi nymphæ , classis tua. perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat;
 Rupimus invitæ tua vincula , teque per æquor
 Quærimus : hanc genitrix faciem miserata refecit,

Et dedit esse deas, ævumque agitare sub undis.
 At puer Alcanius muro, fossisque tenetur
 Tela inter media, atque horentes Matte Latinos.
 Jam loca jussa tenet forti permistus Etrusco
 Arcas eques. medias illis opponere turmas,
 Ne castris jungant, certa est sententia Turno. 240:
 Surge age, & aurora socios veniente vocari
 Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit ipse
 Inviictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
 Crastina lux (mea si non irrita dicta putâris)
 Ingentes Rutulę spectabit cædis acervos. 245:
 Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
 Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
 Ocyor & jaculo, & ventos æquante sagitta.
 Inde alię celerant cursus, stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit. 250:
 Tum breviter supera aspectans convexa precatur:
 Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
 Turrigeręque urbes, bijugique ad fręna leones:
 Tu mihi nunc pugnx princeps. tu rite propinques
 Augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, secundo. 255:
 Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
 Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
 Principio sociis edicit, signa sequantur,
 Atque animos aptent armis, pugneque parent se.
 Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra, 260:
 Stans celsa in puppi. clypeum tum deinde sinistra
 Extulit ardentem. clamorem ad sidera tollunt
 Dardanidę è muris. spes addita suscitât iras.
 Tela manu jaciunt. quales sub nubibus atris
 Scrymonix dant signa græves, atque æthera tranant 265:
 Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
 At Rutulo Regi ducibusque ea mira videri

Ausoniis ; donec versas ad litora puppes
 Respiciunt , totumque allabi classibus æquor.
 Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma 270.
 Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes:
 Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
 Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
 Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
 Nascitur , & lævo contristat lumine cœlum. 275.
 Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
 Litora præripere , & venientes pellerè terra.
 Ultro animos tollit dictis , atque increpat ultro.
 Quod votis optastis , adest, perfringere dextra:
 In manibus Mars ipse, viri. Nunc conjugis esto 280.
 Quisque suæ tectique memor : nunc magna referto
 Facta patrum, laudesque. ultro occurramus ad undam,
 Dum trepidi , egressisque labant vestigia prima.
Audentes fortuna iuvat.
 Hæc ait : & secum versat, quos ducere contra, 285.
 Vel quibus obsessos possit concedere muros.
 Interea Æneas socios de puppibus altis
 Pontibus exponit : multi servare recursus
 Languentis pelagi. & brevibus se credere saltu:
 Per remos alii. Speculatus litora Tarchon, 290.
 Qua vada non sperat , nec fracta remurmurat unda,
 Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
 Advertit subito proras , sociosque precatur.
 Nunc , ô lecta manus, validis incumbite remis:
 Tollite , ferte rates, inimicam findite rostris 295.
 Hanc terram , sulcumque sibi premat ipsa carina.
 Frangere nec tali puppim statione recuso,
 Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
 Effatus Tarchon , socii consurgere tonsis,
 Spumantesque rates arvis inferre Latinis: 300.
 Do-

Donec rostra tenet siccum , & sedere carinę
 Omnes innocuę : sed non puppistua , Tharchon.
 Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
 Anceps , sustentata diu fluctusque fatigat,
 Solvitur , atque viros mediis exponit in undis: 305.
 Fragmina remorum quos & fluitantia transtra
 Impediunt , retrahitque pedes simul unda relabens.
 Nec Turnum segnis retinet mora : sed rapit acer
 Totam aciem Teucros , & contra in litore sistit.
 Signa canunt , primus turmas invasit agrestes 310.
 Æneas , omen pugne , stravitque Latinos,
 Occiso Therone, virum qui maximus ultro
 Æneam petit : huic gladio , perque ærea scuta,
 Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
 Inde Lycam ferit, exsectum jam matre perempta. 315.
 Et tibi, Phœbe, sacrum : casus evadere ferri
 Cui licuit parvo, nec longe Cissea durum,
 Immanemque Gyam sternentes agmina clava,
 Dejecit letho. nihil illos Herculis arma,
 Nil valide juvare manus. genitorque Melampus, 320.
 Alcideę comes , usque graves dum terra labores
 Prębuit. Ecce, Pharo, voces dum jactat inertes,
 Intorquens jaculum clamanti sistit in ore.
 Tu quoque flaventem prima lanugine malas,
 Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon, 325.
 Dardania stratus dextra , securus amorum,
 Qui juvenum tibi semper erant , miserande jaceres:
 Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
 Progenies , septem numero , septenaque tela
 Conjiciunt : partim galea , clypeoque resultant 330.
 Irrita; deflexit partim stringentia corpus
 Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem.
 Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra,

Torserit in Rutulos (steterunt quæ in corpore Grajūm
 Iliacis campis, tum magnam corripit hastam, 335
 Et jactit: illa volans clypei transverberat æra
 Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
 Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
 Sustentat dextra, trajecto missa lacerto
 Protinus hasta fugit, servatque cruenta tenorem. 340
 Dexteræque ex humero nervis moribunda pependit.
 Tum Numitor, jaculo fratris de corpore raptō,
 Æneam petiit: sed non & figere contra
 Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatē.
 Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus 345
 Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta
 Sub mentum graviter pressa pariterque loquentis
 Vocem, animamque rapit, trajecto gutture. at ille
 Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
 Tres quoque Threicios, Boreæ de gente suprema, 350
 Et tres quos Idas pater & patria Æsmara mittit,
 Per varios sternit casus. occurrit Halesus
 Autuncæque manus: subit & Neptunia proles,
 Insignis Messapus equis. expellere tendunt
 Nunchi, nunc illi: certatur limine in ipso 355
 Ausoniæ. magno discordes æthere venti
 Prælia ceu tollunt: animis & viribus æquis:
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
 Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contra:
 Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latine 360
 Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
 At parte ex alia, qua saxa rotantia late
 Intulerat torrens; arbuta que diruta ripis,
 Arcadas insuetos acies inferre pedestres
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci, 365
 (Aspera queis natura loci dimittere quando

uasit equos (unum quod rebus restat egenis;
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
 Quo fugitis socii ? pervos, & fortia facta,
 Per ducis Evandri nomen, devictaque bella, 370
 Opemque meam, patrię quę nunc subit æmula laudis,
 Vidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostes
 Est via, qua globus ille virum densissimus urget:
 Hac vos, & Pallanta ducem patria alta reposcit.
 Numina nulla premunt; mortali urgemur ab hoste 375
 Mortales: totidem nobis animęque manusque
 Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
 Deest jam terra fugę: pelago Trojamne petemus?
 Hęc ait, & medius densus prorumpit in hostes.
 Obvius huic primum fatis adductus iniquis 380
 Fit Lagus; hunc, magno vellit dum pondere saxum,
 Intorto figit telo, discrimina costis
 Per medium qua spina dedit, hastamque receptat
 Ossibus hærentem. quem non super occupat Hisbon,
 Ille quidem hoc sperans. Nam Pallas ante ruentem, 385
 Dum furit, incautum crudeli morte sodalis
 Excipit, atque enses tumido in pulmone recondit.
 Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetusta
 Anchemolum, thalamos ausum incestare novercę.
 Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis 390
 Daucia, Laride, Thymberque, simillima proles,
 Indiscreta suis, gratulque parentibus error.
 At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
 Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abstulit ensis;
 Tum decisa suum, Laride, dextera quærit, 395
 Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.
 Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes
 Facta viri, missus dolor & pudor armat in hostes,
 Tum pallas bijugis fugientem Rhœtea præter

Trajicit : hoc spatium, tantumque morę fuit Ilo: 400.
 Ilo namque procul validam direxerat hastam
 Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
 Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus
 Cædit semianimis Rutulorum calcibus arva.
 Ac velut optato ventis æstate coortis 405.
 Dispersa immittit sylvis incendia pastor,
 Correptis subito mediis extenditur uua
 Horrida per latos acies Vulcania campos:
 Ille sedens victor flammās dispectat ovantes:
 Non aliter socium virtus coit omnis in unum, 410.
 Teque juvat, Palla. sed bellis acer Halesus
 Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic maestat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
 Strymonio dextram fulgenti deripit ense,
 Elatam in jugulum; saxo ferit ora Thoantis, 415.
 Ossaque dispergit cerebro permixta cruento.
 Fata canens sylvis genitor celarat Halesum:
 Ut senior letho canentia lumina solvit,
 Injecere manum Parce, telisque sacrarunt
 Evandri; quem sic Pallas petit ante precatus: 420.
 Da nunc, Tibri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam, atque veniam duri per pectus Halesi:
 Hęc arma, exuviasque viri tua quercus habebit.
 Audiit illa deus: cum textit Imaona Halesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425.
 At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, unit agmina: primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
 Sternitur Arcadiæ proies, sternuntur Etrusci,
 Et vos ò Grajis imperdita corpora Teucris. 430.
 Agmina concurrunt ducibusque, & viribus equis.
 Extremi addensant acies, nec turba moveri

Tela manusque fuit. Hinc Pallas instat & urget.
 Hinc contra Lausus. nec multum discrepat ætas:
 Egregii forma, sed quis fortuna negarat 435
 In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volucris curru medium secat agmen. 440
 Ut vidit socios ; tempus desistere pugna;
 Solus ego in Pallanta feror , soli mihi Pallas
 Debetur : cuperem , ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait : & socii cesserunt æquore iussi.
 At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba 445
 Miratus, stupet in Turno ; corpusque per ingens
 Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu:
 Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis:
 Aut letho insigni : sorti pater æquus utrique est. 450
 Tolle minas. fatus medium procedit in æquor.
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desiluit Turnus bijugis , pedes apparat ire
 Comminus. utque leo, specula cum vidit ab alta
 Stare procul campis meditantem prælia taurum, 455
 Advolat : haud alia est Turni venientis imago.
 Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hæte,
 Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum,
 Viribus imparibus , magnumque ita ad æthera fatur:
 Per patris hospitium, & mensas quas advena adisti, 460
 Te precor, Alcide. coëptis ingentibus adsis:
 Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
 Audit Alcides juvenem, magnumque sub imo
 Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes.

Tum genitor natum dictis affatur amicis: 466
Stat sua cuique dies : breve & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ : sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
 Tot gnati cecidere deûm : quin occidit una 470
 Sarpedon, mea progenies : etiam sua Turnum
 Fata vocant , metasque dati pervenit ad ævi.
 Sic ait , atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
 At Pallas magnis emittit viribus hastam,
 Vaginaque cava fulgentem diripit ensen. 475
 Illa volans humeris surgunt qua tegmina summa,
 Incidit, atque viam clypei molita per oras,
 Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
 Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
 In Pallanta, diu librans, jacit, atque ita fatur: 480
 Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
 Dixerat : ac clypeum , tot ferri terga, tot æris,
 Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
 Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
 Loricęque moras, & pectus perforat ingens. 485
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum;
 Una eadem via sanguisque , animusque sequuntur.
 Corruit in vulnus : sonitum super arma dedere,
 Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
 Quem Turnus super assidens, 490
 Arcades hæc , inquit , memores mea dicta referte
 Evandro , qualem meruit , Pallanta remitto.
 Quisquis honos tumuli , quicquid solamen humandi est,
 Largior : haud illi stabunt Æneia parvo
 Hospitia. & lævo pressit pede , talia fatus, 495
 Exanimum ; rapiens immania pondera baltei,
 Impressumque nefas , una sub nocte jugali
 Cæsa manus juvenum foede thalamique cruentis

Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro.
 Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus. 500
Nescia mens hominum fati, sortisque futurae,
Et servare modum rebus sublata secundis.
 Turno tempus erit, magno cum optaverat emptum
 Intactum Pallanta, & cum spolia ista, diemque
 Oderit. At socii multo gemitu lacrymisque 505
 Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
 O dolor, atque decus magnum rediture parenti:
 Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
 Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
 Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor 510
 Advolat Æneæ: tenui discrimine lethi
 Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.
 Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
 Ardens limitem agit ferro: te, Turne, superbum
 Cæde nova quærens, Pallas, Evander, in ipsis 515
 Omnia sunt oculis; mensæ, quas advena primus
 Tunc adiit, dextræque datæ. Salmone creatos
 Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
 Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
 Captivoque rogi perfundat sanguine flammæ. 520
 Inde Mago procul infensam cum tenderet hastam,
 Ille altu subit, ac tremebunda supervolat hastas;
 Et genua amplectens effatur talia supplex:
 Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,
 Te precor, hanc animam serves natoque patrique. 525
 Est domus alta; jacent penitus defossa talenta
 Cælati argenti; sunt auri pondera facti
 Infectique mihi, non hic victoria Teucrûm
 Vertitur, haud anima una dabit discrimina tanta.
 Dixerat. Æneas contra cui talia reddit: 530
 Argei atque auri memoras quæ multa talenta,

Gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto:
 Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
 Sic fatus, galeam læva tenet: atque reflexa 535
 Cervice orantis capulo tenuis abdidit ensen
 Nec procul Amonides, Phœbi Triviaeque sacerdos,
 Insula cui sacra redimibat tempora vitæ,
 Totus collucens veste, atque insignibus armis. 539
 Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
 Immolat, ingentique umbra tegit, arma Sereñus
 Lecta refert humeris, tibi rex, Gradive, trophæum.
 Instaurant acies Vulcani stirpe creatus
 Cæculus, & veniens Marforum à montibus Umbro.
 Dardanides contra furit (Anxuris ense sinistram, 545
 Et totum clypei ferro dejecerat orbem.)
 Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
 Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat,
 Canitiemque sibi, & longos promiserat annos.
 Tarquitus exultans contra fulgentibus armis, 550
 Sylvicolæ Fauno Dryope quem nymp̃ha creatat,
 Obvius ardenti sese obtulit: ille reducta
 Loricam clypeique ingens onus impedit hasta.
 Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
 Dicere, deturbat terræ, truncumque repente 555
 Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
 Istic nunc, metuende, jace: non te optima mater
 Condet humi, patriove onerabit membra sepulchro:
 Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
 Unda seret, piscesque impasti vulnera lambent. 560
 Protinus Anthem, & Lycam, prima agmina Turni
 Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camer-
 tem:

Magnanimo Volscente satum; ditissimus agri

Qui fuit Ansonidum , & tacitis regnavit Amyclis.
 Eggeon qualis , centum cui brachia dicunt 565
 Centenalque manus , quinquaginta oribus ignem
 Pectoribulque arfisse : Jovis cum fulmina contra
 Tot paribus streperet clypeis , tot stringeret enses.
 Sic toto Æneas defcivit in æquore victor,
 Ut semel intepuit mucro : quin ecce Nyphæi 570
 Quadrijuges in equos , adverfaque pectora tendit:
 Atque illi longe gradientem , & dira frementem
 Ut videre , metu verfi , retroque ruentes,
 Effunduntque ducem , rapiuntque ad litora currus:
 Interea bijugis infert fe Lucagus albis 575
 In medios , fraterque Liger : fed frater habenis
 Flectit equos , strictum rotat acer Lucagus ensem,
 Haud tulit Æneas tanto fervore furentes;
 Irruit, adverfaque ingens apparuit hafta,
 Cui Liger: 580
 Non Diomedis equos , non currum cernis Achillis,
 Aut Phrygiæ campos : nunc belli finis & cævi
 His dabitur terris. vefano talia late
 Dicta volant Ligeri. fed non & Troïus heros 584
 Dicta parat contra : jaculum nam torquet in hoftem,
 Lucagus , ut pronus pendens in verbera telo
 Admonuit bijugos , projecto dum pede lævo
 Aptat fe pugne , fubit oras hafta per imas
 Fulgentis clypei ; tum levum perforat inguen.
 Excuffus curru moribundus volvitur arvis. 590
 Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
 Lucage nulla tuos currus fuga feignis equorum
 Prodidit , aut vanæ vertère ex hoftibus umbræ:
 Ipfe rotis faliens juga deferis. Hæc ita fatus
 Arripuit bijugos: frater tendebat inermes 595
 Infelix palmas , curru delapfus eodem.

Per te , per qui te talem genuere parentes;
 Vir Trojane , sine hanc animam , & miserere precantis
 Pluribus oranti Æneas : Haud talia dudum
 Dicta dabas. morere , & fratrem ne desere frater. 600
 Tum latebras animę pectus mucrone recludit.
 Talia per campos edebat funera ductor
 Dardanius. torrentis aquæ vel turbinis atri
 More furens : Tandem erumpunt , & castra relinquunt
 Ascanius puer , & nequicquam obseffa juvenus. 605
 Junonem interea compellat Juppiter ultro:
 O germana mihi , atque eadem gratissima conjux:
 Et rebare , Venus (nec te sententia fallit)
 Trojanas sustentat opes : nec vivida bello
 Dextra viris , animusque ferox , patiensque pericli. 610
 Cui Juno submissa : Quid , ò pulcherrime conjux,
 Sollicitas ægram & tua tristia dicta timentem?
 Si mihi , quę quoniam fuerat , quamque esse decebat,
 Vis in amore foret : non hoc mihi namque negares
 Omnipotens: quin & pugna subducere Turnum, 615
 Et Dauno possem incolumem servare parenti.
 Nunc pereat , Teucrisque pio det sanguine poenas.
 Ille tamen nostra deducit origine nomen:
 Pilumnusque illi quartus pater , & tua larga
 Sæpe manu multisque oneravit limina donis. 620
 Cui rex ætherei breviter sic fatur Olympi:
 Si mora præsentis lethi , tempusque caduco
 Oratur juveni , meque hoc ita ponere sentis;
 Tolle fuga Turnum , atque instantibus eripe fati.
 Hactenus indulgisse vacat. sin altior istis 625
 Sub precibus venia ulla latet , totumque moveri
 Murarive putas bellum , spes pascis inanes.
 Cui Juno illacrymans : Quid si , quod voce gravaris,
 Mente dares , atque hæc Turno rata viveret?
 Nunc

Nunc manet infonstem gravis exitus: aut ego veri 630
 Vana feror; quod ut ò potius formidine falsa
 Ludar; & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
 Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protinus alto
 Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras:
 Iliacamque aciem, & Laurentia castra petivit. 635
 Tum dea nube cava tenuem sine viribus umbram,
 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
 Dardaniis ornat telis, clypeumque, jubaſque
 Divini aſſimilat capitis, dat inania verba;
 Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis. 640
 Morte obita quales fama est volitare figuras;
 Aut quæ sopitos deludunt somnia ſensus.
 At primas læta ante acies exsultat imago,
 Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
 Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam 645
 Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
 Tum vero Æneam averſum ut cedere Turnus
 Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
 Quo fugis, Ænea? thalamos ne deſere paſtos.
 Hæc dabitur dextra tellus queſita per undas. 650
 Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
 Mucronem, nec ferre videt ſua gaudia ventos.
 Forte ratis celfi conjuncta crepidine ſaxi
 Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
 Qua rex Clauſinis adveſtus Ofinius oris. 655
 Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
 Conjicit in latebras; nec Turnus ſegnior inſtat,
 Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
 Vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem,
 Avulſamque rapit revoluta per æquora navem. 660
 Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit;
 Obvia multa virum demittit corpora morti.

Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago;
 Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ;
 Cum Turnum medio interea fert æquore turbo, 665.
 Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
 Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
 Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
 Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas? 669.
 Quo feror? unde abii? quæ me fuga? quemve reducere?
 Laurentesne iterum muros aut castra videbo?
 Quid manus illa virûm, qui me meaque arma secuti?
 Quosque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
 Et nunc palantes video, gemitumque cadentum 674.
 Accipio: quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat
 Terra mihi? vos ô potius miserescite venti;
 In rupes, in saxa, volens vos Turnus adoro,
 Ferte ratem, sevisque vadis immittite Syrtis;
 Quo neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
 Hæc memôrans, animo nunc huc, nunc fluctuat il-
 luc: 680.

An sese mucrone ob tantum dedecus amens
 Induat, & crudum per costas exigat ensem:
 Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
 Curva petat, Teucrûmque iterum se reddat in arma.
 Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno 685.
 Continuit, juvenemque animo miserata repressit.
 Labitur alta secans, fluctuque cœstuque secundo,
 Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
 Succedit pugnx, Teucrosque invadit ovantes. 690.
 Concurrent Tyrrenæ acies, atque omnibus uni,
 Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
 Ille, velut rupes, vastum quæ prodit in æquor
 Obvia ventorum furiis, expositaque ponto, 694.
 Vim

Vim cunctam , atque minas perfert coelique marisque,
 Ipsa immota manet , prolem Dolicaonis Hebrum
 Sterni humi ; cum quo Latagum , Palmumque fuga-
 cem:

Sed Latagum saxo , atque ingenti fragmine montis
 Occupat os faciemque adversam : poplite Palmum
 Succiso volvi segnem finit , armaque Lauso 700

Donat habere humeris , & vertice figere cristas.
 Nec non Evantem Phrygium , Paridisque Mimanta
 Equalem , comitemque , una quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit , & face præguans
 Cisseis regina Parin creat : urbe paterna 705

Occubat ; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morfu de montibus altis
 Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit , multosque palus Laurentia) sylva 709

Pastus arundinea , postquam inter retia ventum est,
 Substitit , infremuitque ferox , & inhorruit armos:
 Nec cuiquam irasci , propiusve accedere virtus,
 Sed jaculis , turisque procul clamoribus instant:
 Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro: 715
 Missilibus longe , & vasto clamore lacescunt.

Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
 Dentibus infrendens , & tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Coriti de finibus Acron, 719

Graius homo , insectos linquens profugus hymenæos,
 Hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
 Purpureum pennis , & pactæ conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
 (Suadet enim vesana fames) si forte fugacem 724

Conspexit capream , aut surgentem in cornua cervum,
 Gaudet hians immane , comasque arrexit , & hæret

Visceribus super accumbens : lavit improba teter
Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Sternitur infelix Acron , & calcibus atram

730.

Tundit humum expirans , infraëtaque tela cruentat.

Atque idem fugientem haud est dignatus Orodem

Sternere , nec jacta cæcum dare cuspide vulnus.

Obvius adverloque occurrit seque viro vir

Contulit , haud furto melior , sed fortibus armis.

735.

Tum super adjectum posito pede nixus & hasta,

Pars belli haud temnenda viris , jacet altus Orodès.

Conclamant socii lætum Præana sequuti.

Ille autem expirans ; non me , quicumque es , inulto,

Victor , nec longum lætabere , te quoque fata

740.

Prospectant paria , atque eadem mox arva tenebis.

Ad quem subridens mista Mezentius ira:

Nunc morere : ast de me divum pater atque homi-
num rex

Viderit. hoc dicens , eduxit corpore telum.

Olli dura quies oculos , & ferreus urget

745.

Somnus , in æternum clauduntur lumina noctem.

Cædicius Alcathoom obtruncat , Sacrator Hydasphem

Partheniumque Rapo , & prædorum viribus Orsen:

Mesapus Cloniumque , Lycaoniumque Ericaten:

Illum infrenis equilapsu tellure jacentem;

750.

Hunc peditem pedes ; & Lycius processerat Agis:

Quem tamen haud expers Valerius virtutis avitæ

Dejicit, Atronium Salius , Saliumque Nealces,

Insignis jaculo , & longe fallente sagitta.

Jam gravis equabat luctus , & mutua Mavors

755.

Funera ; cædebant pariter , pariterque ruebant

Victores , victique : neque his fuga nota , nec illis.

Dii Jovis in tectis iram miserantur inanem

Am-

Amborum , & tantos mortalibus esse labores.
 Hinc Venus, hin contra spectat Saturnia Juno. 760:
 Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
 At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
 Turbidus ingreditur campo. qua magnus Orion,
 Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
 Stagna viam scindens, humero supereminet undas. 765:
 Aut summis referens annosam montibus ornum,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Talisse vastis infert Mezentius armis,
 Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat : manet imperterritus ille, 770:
 Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat.
 Atque oculis spatium emensus quantum satis hastæ;
 Dextra mihi Deus , & telum quod missile libro,
 Nunc adsint : voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis , ipsum te, Lausæ, trophæum 775:
 Ænex. dixit , stridentemque eminus hastam
 Jecit : at illa volans clypeo est excussa , proculque
 Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
 Herculis Anthorem comitem , qui missus ab Argis
 Hæserat Evandro , atque Itala confederat Urbe. 780:
 Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque
 Aspicit , & dulces moriens reminiscitur Argos.
 Tum pius Æneas hastam jactat : illa per orbem
 Ere cavum triplici per linea terga , tribusque
 Transit intextum tauris opus, imaque sedit 785:
 Inguine : sed vires haud pertulit. ocius ensem
 Æneas , viso Tyrrheni sanguine , latus
 Eripit à femore , & trepidanti fervidus instat.
 Ingemuit chari graviter genitoris amore,
 Ut vidit, Lausus, lacrymæque per ora volutæ, 790:
 Hic mortis duræ casum , tuaque optima facta,
 Si.

Siqua fidem tanto est operi latura vetustas,
 Non equidem , nec te , juvenis memorande fitebo.
 Ille pedem referens & inutilis, inque ligatus
 Cedebat , clypeoque inimicum hastile trahebat. 795
 Pronipuit juvenis , seseque immiscuit armis:
 Jamque assurgentis dextræ , plagamque ferentis
 Æneæ subiit mucronem , ipsumque morando
 Sustinuit , socii magno clamore sequuntur,
 Dum genitor nati parma protectus abiret: 800
 Telaque conjiciunt; proturbantque eminus hostem
 Missilibus. furit Æneas testusque tenet se.
 Ac velut effusa si quando grandine nimbi
 Præcipitant , omnis campis diffugit arator,
 Omnis & agricola , & tuta latet arce viator, 805
 Aut amnis ripis , aut alti fornice saxi,
 Dum pluit in terris: ut possint sole reducto
 Exercere diem; sic obrutus undique telis
 Æneas , nubem belli , dum detonet , omnem
 Sustinet ; & Lausum increpitat , Lausoque minatur.
 Quo moriture ruis ? majoraque viribus audes? 810
 Fallit te incautum pietas tua , Nec minus ille
 Exultat demens, sævæ jamque altius iræ
 Dardanio surgunt ductori ; extremaque Lauso
 Parcæ fila legunt. validum namque exigit ensen 815
 Per medium Æneas juvenem , totumque recondit.
 Transiit & parmam mucro , levia arma minacis,
 Et tunicam , molli mater quam neverat auro:
 Implevitque finem sanguis , tum vita per auras
 Concessit mœsta ad manes , corpusque reliquit. 820
 At vero ut vultum vidit morientis & ora,
 Ora modis Anchisiades pallentia miris,
 Ingemuit miserans graviter , dextramque tetendit:
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Quid tibi nunc , miserande puer, pro laudibus istis, 825.

Quid pius Æneas tanta dabit iudole dignum?

Arma quibus lætatus, habe tua, teque parentum

Manibus, & cineri (siqua est ea cura) remitto.

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;

Enææ magni dextra cadis. Increpat ultro

830.

Functantes socios, & terra subleuat ipsum,

Sanguine turpantem comptos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam

Vulnera siccat lymphis, corpusque levabat

Arboris acclivis trunco; procul ærea ramis

835.

Dependet galea, & prato gravia arma quiescunt.

Tant lecti circum juvenes: ipse æger, anhelans

Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.

Multa super Lauso rogitat, multosque remittit,

Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.

840.

At Lausum socii exanimum super arma ferebant

Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Agnovit longe gemitum præsaga mali mens;

Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas

Ad cœlum tendit palmas, & corpore inheret.

845.

Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas?

Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,

Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera fervor,

Morte tua vivens? heu nunc misero mihi demum

Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.

850.

Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,

Pulsus ob invidiam solio, sceptrisque paternis.

Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum:

Omnes per mortes animam fontem ipse dedissem.

854.

Nunc vivo; neque adhuc homines, lucemque relinquo.

Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in egrum

Se semur, & quanquam vis alto vulnere tardat,

Haud

Haud dejectus equum duci jubet ; hoc decus illi,
 Hoc solamen erat : bellis hoc victor abibat
 Omnibus. alloquitur moerentem , & talibus infit: 860
Phoebe diu , res siqua diu mortalibus ulla est,
 Viximus : aut hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referes, Lausque dolorum
 Ultor eris mecum : aut , aperit si nulla viam vis,
 Occumbes pariter; neque enim fortissime, credo, 865
 Jussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
 Dixit : & exceptus tergo consueta locavit
 Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis,
 Ære caput fulgens , cristaque hirsutus equina. 869
 Sic cursum in medios rapidus dedit. cœsuat ingens
 Imo in corde pudor, mistoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.
 Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
 Æneas agnovit eum, lætusque preceatur:
 Sic pater ille deum faciat , sic altus Apollo; 875
 Incipias conferre manum.
 Tantum effatus, & infesta subit obvius hasta.
 Ille autem : Quid me erepto, scvissime , nato
 Terres? hæc via sola fuit qua perdere posses. 879
 Nec mortem horremus , nec divum parcimus ulli.
 Desine jam venio moriturus, & hæc tibi porto
 Dona prius. Dixit, telumque intorsit in hostem,
 Inde aliud super, atque aliud figitque , volatque
 Ingenti gyro : sed sustinet aureus umbo.
 Ter circum astantem lævos equitavit in orbes, 885
 Tela manu jaciens : ter secum Troïus heros
 Immanem ærato circumfert tegmine sylvam.
 Inde ubi tot traxisse moras , tot spicula tædet
 Vellere , & urgetur pugna congressus iniqua, 889
 Multa movens animo, jam tandem erumpit , & inter
 Be-

Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
 Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
 10. Verberat, effusumque equitem super ipse sequutus
 Implicat; ejectoque incumbit cernuus armo.
 Clamore incendunt cœlum Troësque Latinique. 895
 Advolat Æneas, vaginaque eripit ensē:
 Et super hæc, Ubi nunc Mezentius acer, & illa
 15. Effera vis animi? contra Tyrrhenus, aut auras
 Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit: 899
 Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
 Nullum in cede nefas: nec si ad prælia veni,
 19. Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 Unum hoc per, si qua est victis venia hostibus, oro;
 Corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
 Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem. 905
 Et me consortem nati concede sepulchro.
 Hæc loquitur juguloque haud inscius accipit ensē:
 75. Undantique animam diffundit in arma cruore.

ÆNEIDOS

LIB. XI.

Argumentum.

79. Æneas occiso Mezentio, Marti trophæum erigit. Utrisque
 cæcis sepulturæ honos redditur. Diomedes Latinis socia-
 re arma denegat. Drances & Turnus se mutuis convi-
 85. ciis proscindunt: dubio eventu committitur: verum Ca-
 millæ nece consternati Rutuli, sese in fugam recipiunt.

89. Oceanum interea surgens aurora reliquit.
 Æneas (quanquam & sociis dare tempus humanis
 præcipitant curæ, turbataque funere mens est)

Vota deum primo victor solvebat Eo,
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo; fulgentiaque induit arma,
Mezentii ducis exuvias, (tibi magne trophæum
Bellipotens:) aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitem,
Perfossamque locis, clypeumque ex ære sinistræ
Subligat. atque enssem collo suspendit eburnum.
Tum locios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes:
Maxima res effecta, viri, timor omnis abesto,
Quod superest. hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ, manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosque Latinos:
Arma parate animis; & spe præsumite bellum.
Nequa mora ignaros (ubi primum vellere signa
Annuerint superi, pubemque educere castris)
Impediat, segnesque metu lententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, (ait) egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus, moestamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere meruit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum,
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes
Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit: sed non felicibus eque
Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
Circum omnes, famulûmque manus, Trojanaque turba
Et moestæ Iliades crinem de more solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,

Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus : mœstoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Palantis , & ora
 Ut vidit ; lævique patens in pectore vulnus
 Cuspidis , Aulo niq̃ , lacrymis ita fatur obortis :
 Tene , inquit , miserande puer , cum læta veniret,
 Invidit fortuna mihi ? ne regna videres
 Nostra , neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti
 Discedens dederam , cum me complexus euntem
 Miteret in magnum imperium , metuensque moneret
 Acres esse viros , cum dura prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
 Fors & vota facit , cumulatque altaria donis.
 Nos juvenem examinum , nil jam cœlestibus ullis
 Debentem , vano mœsti comitamur honore.
 Infelix nati funus crudele videbis.
 Hi nostri reditus , exspectatque triumphis
 Hæc mea magna fides. at non, Evandre, pudendis
 Vulneribus pulsum aspicias, nec sospice dirum
 Optabis nato funus pater. hei quantum
 Præsidium Ausonia , & quantum tu perdis , Iule.
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat , & toto lectos ex agmine mittit
 Mille viros , qui supremum comitentur honorem,
 Interfintque patris lacrymis : solatia luctus
 Exigua ingentis , misero sed debita patri.
 Haud segnes alii crates, & molle pheretrum
 Arbuteis texunt virgis , & vimine querno,
 Extructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
 Qualem virgineo demessum pollice florem,
 Seu mollis violę , seu languentis hyacinthi,

402

452

502

552

602

652

692

Cui

Cui neque fulgor adhuc , nec dum sua forma recessit.
 Non jam mater alit tellus , viresque ministrat.
 Tum geminas vestes ostroque auroque rigentes
 Exulit Æneas, quas illi læta laborum,
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat , & tenui telas discreverat auro. 75.
 Harum unam juveni supremum mœstus honorem
 Induit ; arsurasque comas obnubit amictu.
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat , & longo prædam jubet ordine duci.
 Addit equos, & tela, quibus spoliaverat hostem. 80.
 Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammæ:
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces , inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Acetes, 85.
 Pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora,
 Sternitur & toto projectus corpore terræ.
 Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus , positus insignibus, Æthon
 It lacrymans. guttisque humectat grandibus ora. 90.
 Hastam alii galeamque ferunt : nam cætera Turnus
 Victor habet. tum mœsta phalanx Teucrique sequun-
 tur.

Tyrrhenique duces, & versis Arcades armis.
 Postquam omnis longe comitum processerat ordo,
 Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto. 95.
 Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
 Fata vocant : salve æternum mihi , maxime Palla,
 Æternumque vale. Nec plura effatus ad altos
 Tendebat muros gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
 Velati ramis olivæ , veniamque rogantes:

Corpora , per campos ferro quæ fusa jacebant,
 Redderet , ac tumulo sineret succedere terræ:
 Nullum cum victis certamen , & æthere caësis;
 Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis, 105;
 Quos bonus Æneas , haud aspernanda precantes,
 Prosequitur venia , & verbis hæc insuper addit:
 Quanam vos tanto fortuna indigna, Latini,
 Implicuit bello , qui nos fugiatis amicos?
 Pacemne exanimis, & Martis sorte peremptis 210;
 Oratis: equidem & vivis concedere vellem.
 Nec veni , nisi fata locum sedemque dedissent:
 Nec bellum cum gente gero Rex nostra relinquit
 Hospitia , & Turni potius se credidit armis.
 Æquius hinc Turno fuerat se opponere morti. 115;
 Si bellum finire manu , si pellere Teucros
 Apparat , his decuit mecum concurrere telis.
 Vixet , cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite , & miseris supponite civibus ignem.
 Dixerat Æneas. olli obstupere silentes, 120;
 Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 Tum senior : semperque odiis & crimine Drances
 Infestus juveni Turno , sic ore vicissim
 Orsa refert : O fama ingens , ingentior armis,
 Vir Trojane , quibus cælo te laudibus æquem? 225;
 Justitiæne prius mirer , belline laborum?
 Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
 Et te , si qua viam dederit fortuna , Latino
 Jungemus regi : quærat sibi foedera Turnus.
 Quin & fatales murorum attollere moles, 130;
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc , unoque omnes eadem ore fremebant,
 Bis senos pepigere dies , & pace sequestra
 Per sylvas Teucris mistique impune Latini

Erravere jugis , ferro sonat alta bipenni
 Fraxinus : evertunt ætas ad sidera pinus,
 Robora nec cuneis ; & olentem scindere cedrum,
 Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos:

Et jam fama volans tanti prænuncia luctus
 Evandrum , Evandrique domos , & moenia complet,
 Quæ modo victorem Latio Pallante ferebat:
 Arcades ad portas ruere , & de more vetusto
 Funereas rapuere faces : lucet via longe
 Ordine flammæ , & late discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
 Agmina : quæ postquam matres succedere rectis
 Viderunt , mœstam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere,
 Sed venit in medios , pheretro Pallanta reposito
 Procumbit super , atque hæret lacrymansque gementi-
 que.

Et via vix tandem voci laxata dolore est,
 Non hæc , ò Palla , dederas promissa parenti,
 Cautius ut sævo velles te credere Marti.
 Haud ignarus eram , quantum nova gloria in armis
 Et prædulce decus primæ certamine posset.
 Primitiæ , juvenis , miseræ , bellique propinqui
 Dura rudimenta ; & nulli exaudita deorum
 Vota , precesque meæ. tuque , ò sanctissima conjux,
 Felix morte tua , neque in hunc servata dolorem.
 Contra ego vivendo vici mea fata , superstes
 Restarem ut genitor , Troum locia arma sequutum
 Obtraherent Rutuli telis , animam ipse dedissem:
 Atque hæc pompa domum me , non Pallante referret.
 Nec vos arguerim , Teucris ; nec fœdera , nec quas
 Junximus hospitio dexteras , fors ista senectæ
 Debita erat nostræ. quod si immatura manebat

Mors natum , cæsis Volscorum millibus ante,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit
 Quin ego non alio digner te funere Palla, 160:
 Quam pius Æneas , & quam magni Phryges & quam
 Tyrrhenique duces , Tyrrhenûm exercitus omnis.
 Magna Trophæa ferunt , quos dat tua dextera letho,
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
 Effet par ætas , & idem si robur ab annis,
 Turne; sed infelix Teucros quid demoror armis? 175:
 Vadite , & hæc memores regi mandata referte:
 Quod vitam moror invisam , Palante perempto,
 Dextera causa tua est , Turnum gnatoque patrique
 Quam debere vides : meritis vacat hic tibi solus 180:
 Fortunæque locus : non vitæ gaudia quero,
 Nec fas ; sed gnato manes perferre sub imos.
 Aurora interea miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem , referens opera atque labores,
 Jam pater Æneas , jam curvo in litore Tarcon
 Constituere pyras : huc corpora quisque suorum 185:
 More tulere patrum , subjectusque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine coelum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos ; ter moestum funeris ignem
 Lustravere in equis , ululatusque ore dedere. 190:
 Spargitur & tellus lacrymis , sparguntur & arma:
 It coelo clamorque virûm , clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
 Conjiciunt igni , galeas , ensesque decoros,
 Frenaque, ferventesque rotas: pars munera nota, 195:
 Ipsorum clypeos & non felicia tela.
 Multa boum circa mastantur corpora morti:
 Setigerosque sues , raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes : tum litore toto

Ardentes spectant socios, semiustaque servant
 Busta: neque avelli possunt, nox humida donec
 Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

200.

Nec minus & miseri diversa in parte Latini
 Innumeras struxere pyras, & corpora partim
 Multa virum terrę infodiunt: avectaque partim
 Finitimos tollunt in agros, urbiq; remittunt.
 Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
 Nec numero, nec honore cremant, tunc undique vasti
 Certatim crebris collucent ignibus agri.

205.

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
 Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
 Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.

210.

Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
 Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus:
 Hic matres, miseręque nurus, hæc chara sororum
 Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum execrantur bellum, Turnique hymenęos:
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro,
 Qui regnum Italię, & primos sibi poscat honores.

215.

Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari
 Testatur, solum posci in certamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis

220.

Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat;
 Multa virum meritis sustentat fama trophęis.

225.

Hos inter motus medio flagrante tumultu,
 Ecce super mœsti magni Diomedis ab urbe
 Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
 Tantorum impensi operum: nil dona, nec aurum,
 Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
 Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.

229.

Fatalem Æneam manifesto numine ferri,

Admonet ira deûm , tumulique ante ora recentes.

Ergo concilium magnum , primosque suorum

Imperio accitos alta intra limina cogit.

2353

Olli convenère, fluuntque ad regia plenis

Tecta viis. sedet in mediis & maximus ævo,

Et primus sceptris , haud læta fronte , Latinus.

Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,

Quæ referant , fari jubet , & responsa reposcit

2404

Ordine cuncta suo : tunc facta silentia linguis,

Et Venulus dicto parens , ita farier inquit:

Vidimus , ò cives , Diomedem , Argivæque castra,

Atque iter emensi casus superavimus omnes,

Contigimusque manum qua concidit Iliæ tellus.

2453

Ille urbem Argypam patriæ cognomine gentis,

Victor Gargani condebat Iapygis agris.

Postquam introgressi, & coram data copia fandi;

Munera præferimus , nomen , patriamque docemus;

Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.

2502

Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:

O fortunatæ gentes Saturnia , regna,

Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos

Sollicitat , suadetque ignota laceßere bella?

Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,

2552

(Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis,

Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem

Supplicia , & scelerum poenas expendimus omnes.

Vel Priamo miserranda manus , scit triste Minervæ

Sidus, & Euboicæ cautes , ultorque Caphareus.

2602

Militia ex illa diversum ad litus abacti,

Atrides Protei Menelaus ad usque columnas

Exulat , Ætneus vidit Cyclopes Ulysses.

Regna Neoptolemi referam , versosque penates

Idomenei, Lybicoe habitantes litore Locros?

2652

Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
 Conjugis infandæ prima inter limina dextrâ
 Oppetiit , devicta Asia subleat adulter.
 Invidisse deos , patriis ut redditus oris, 269
 Conjugium optatum , & pulchram Calydonâ viderem?
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,
 Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
 Supplicia) & scopulos lacrymosis vocibus implent.
 Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt 271
 Tempore , cum ferro cœlestia corpora demens
 Appetii , & Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne vero , ne me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergamæ; nec veterum memini latorve malorum. 280
 Munera , quæ patriis ad me portatis ab oris,
 Vertite ad Æneam : stetimus tela aspera contra,
 Contulimusque manus : experto credite , quantus
 In clypeum assurgat , quo turbine torqueat hastam.
 Si duo præterea tales Idæa tulisset 285
 Terra viros ; ultro Inachias venisset ad urbes
 Dardanus , & versis lugeret Græcia fati.
 Quicquid apud duræ cessatum est moenia Trojæ,
 Hectoris , Æneæque manu victoria Grajûm
 Hæsit , & in decimum vestigia rettulit annum. 190
 Ambo animis , ambo insignes præstantibus armis:
 Hic pietate prior. coeant in foedera dextræ,
 Qua datur : ast , armis concurrant arma , cavete.
 Et responsa simul quæ sint , rex optime regum,
 Audisti, & quæ sit magno sententia bello. 295

Vix ea legati : variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor: ceu , saxa morantur
 Cum rapidos amnes , clauso sit gurgite murmur,

Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt, 300.
 Prefatus divos, solio rex insit ab alto:
 Ante equidem summa de re statuisset, Latini,
 Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
 Cogere concilium, cum muros obsidet hostis.
 Bellum importunum, cives, cum gente deorum, 305.
 Invisisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 Prælia: nec victi possunt abstinere ferro.
 Spem, si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
 Ponite: spes sibi quisque: sed, hæc quam angusta, videtis.
 Cætera qua rerum jaceant perculia ruinâ, 310.
 Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo. 315.
 Est antiquus ager, Thusco mihi proximus amni,
 Longus in occasum, fines super usque Sicanos:
 Arunci Rutulique ferunt, & vomere duos
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis 320.
 Cedat amicitia Teucrorum: & foederis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:
 Confidant, si tantus amor, & moenia condant.
 Sin alios fines, aliamque capeßere gentem
 Est animus, possuntque solo decedere nostro; 325.
 Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies: ipsi numerumque, modumque carinis
 Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment, 330.
 Centum oratores prima de gente Latinos

Ire placet , pacisque manu prætere ramos;
 Munera portantes eborisque , aurique talenta,
 Et sellam regni trabecamque insignia nostri.
 Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.

335.

Tum Drances idem infensus , quem gloria Turni
 Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
 Largus opum , & lingua melior , sed frigida bello
 Dexterâ , consiliis habitus non futilis auctor,
 Seditione potens (genus huic materna superbum
 Nobilitas dabat , incertum de patre ferebat)
 Surgit , & his onerat dictis , atque aggerat iras.
 Rem nulli obscuram , nostræ nec vocis egentem
 Consulis , ò bone rex : cuncti se scire fatentur
 Quid fortuna ferat populi , sed dicere mussant.
 Det libertatem fandi , flatusque remittat,
 Cujus ob auspiciu infaustum , moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum , totamque videmus
 Consedisse urbem luctu : dum Troia tentat
 Castra , fugæ fidens , & cælum territat armis.
 Unum etiam donis istis , quæ plurima mitti
 Dardanidis , ducique jubes , unum , optime regum,
 Adjicias , nec te ullius violentia vincat,
 Quin gnatam egregio genero, dignisque hymenæis
 Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quod si tantus habet mentes & pectora terror;
 Ipsum obtestemur , veniamque oremus ab ipso:
 Cedat jus proprium regi , patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives
 Projicis ? ò Latio caput horum & causa malorum.
 Nulla salus bello : pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi singis (& esse

340.

345.

350.

355.

360.

Nil

Nil moror) & supplex venio ; miserere tuorem ; 365.

Pone animos, & pulvis abi, sat funera fusi

Vidimus, ingentes & desolavimus agros.

Aut (si fama movet, si tantum pectore robur

Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est)

Aude atque adversum fidens fer pectus in hostem. 670;

Scilicet, ut Turno contingat regia conjux.

Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,

Sternamur campis : etiam tu , si qua tibi vis,

Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,

Qui vocat.

375;

Talibus exarsit dictis violentia Turni:

Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:

Larga quidem semper tibi, Drance, copia fandi,

Tunc cum bella manus poscunt, patribusque vocatis

Primus ades : sed non replenda est curia verbis, 380.

Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem

Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.

Proinde tona eloquio , solitum tibi , meque timoris

Argue tu Drance : tot quando stragis acervos

Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis 385.

Insignis agros : possit quid vivida virtus,

Experiare licet : nec longe scilicet hostes

Quærendi nobis : circumstant undique muros.

Imus in adversos ? quid cessas ? an tibi Mavors

Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis 390.

Semper erit?

Pulsus ego ? aut quisquam merito , foedissime, pulsum

Arguet ? Iliaco tumidum qui crescere Tibrim

Sanguine: Evandri totam cum stirpe videbit

Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis? 395.

Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,

Et quos mille die victor sub Tartara misi,

Inclusus moris, hostilique aggere septus.
 Nulla salus bello: capiti cane talia demens
 Dardanio, rebusque tuis: proinde omnia magno 400.
 Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
 Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt.
 Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles:
 Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus undas. 405.
 Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
 Artificis scelus, & formidine crimen acerbatur:
 Nunquam animam talem dextra hac (abstiste moveri)
 Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto. 409.
 Nunc ad te, & tua (magne pater) consulta revertor.
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
 Si tam deserti sumus, & semel agmine verso,
 Funditus occidimus, nec habet fortuna regressum:
 Oremus pacem, & dextrastendamus inermes.
 (Quanquam ô! si solitæ quidquam virtutis adesset, 415.
 Ille mihi ante alios, fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi, qui ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, & humum semel ore momordit.)
 Sin & opes nobis, & adhuc intacta juvenus,
 Auxilioque urbes Italæ populique supersunt: 420.
 Sin & Trojanis, cum multo gloria venit
 Sanguine: sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas: cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
 Multa dies variusque labor mutabilis ævi 425.
 Rettulit in melius: multos alterna revivens
 Lussit, & in solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
 At Messapus erit, felixque Tolumnius: & quos
 Tot populi misere duces, nec parva sequetur 430.
 Glo-

Gloria delectos Latio & Laudentibus agris,
 Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
 Quod si me solum Teucris in certamina poscunt:
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto: 439.
 Non adeo has exosa manus victoria fugit,
 Ut tanta quicquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra, vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet, vobis animam hanc, soceroque Latino, 440.
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devoveo. solum Æneas vocat? & vocet, oro.
 Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,
 Morte luat; siue est virtus & gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant 445.
 Certantes: castra Æneas aciemque movebat.
 Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
 Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet,
 Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
 Tyrrhenamque manum totis descendere campis. 450.
 Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
 Pectora, & arreptæ stimulis haud mollibus iræ.
 Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juventus:
 Flent mœsti mustantque patres: hic undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras. 455.
 Haud secus atque alto in loco cum forte catervæ
 Confedere avium, piscosove amne Padusæ
 Dant sonitum rauci per stagna loquacia cygni.
 Imo, ait, ò cives, arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, & pacem laudate sedentes: 460.
 Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
 Corripuit sese, & testis citus extulit altis.
 Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis,

Duc, ait, & Rutulos: equites Messapus in armis,
 Et cum frater Coras latis dissiuadite campis. 465.
 Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
 Cætere, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
 Illicet in muros tota diſcurritur urbe.
 Concilium ipſe pater & magna incæpta Latinus
 Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt, 470.
 Multaque ſe inculat, qui non acceperit ultro
 Dardanium Æneam, generumque adſcriverit urbi.
 Præſodiunt alii portas, aut ſaxa, ſudeſque
 Subuectant: bello dat ſignum rauca cruentum
 Buccina: tunc muros varia cinxere corona, 475.
 Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum, ſummaſque ad Palladis arces
 Subuehitur magna matrum regina caterva,
 Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
 Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros. 480.
 Succedunt matres, & templum & thure vaporant,
 Et mœſtas alio fundunt de limine voces.
 Armipotens belli præles Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygiæ prædonis, & ipſum
 Pronum ſterne ſolo, portisſque effunde ſub altis. 485.
 Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
 Jamque adeo Rutulum thoraca indutus, athenis
 Horrebat ſquamis, ſiuaſque incluſerat auro.
 Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat enſem,
 Fulgebatque alta decurrens aureus arce, 490.
 Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.
 Qualis ubi abruptis fugit præſepia vinclis
 Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
 Aut ille in paſtus armentaſque tendit equarum:
 Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto 495.
 Emicat, arrectisſque fremit cervicibus alte

Luxurians, Induntque jubæ per colla, per armos,
 Obvia cui Volscorum acie commitante Camilla
 Occurrit, portitque ab equo regina sup ipsi:
 Desiluit: quam tota chors imitata, relictis 500.
 Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
 Turne, sui merito siqua est fiducia forti,
 Audeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli: 505.
 Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serva.
 Turnus ad hæc oculos horrenda in virgine fixus,
 O decus Italię virgo, quas dicere grates,
 Quasve referre parem? sed nunc (est omnia quando
 Ille animus supra) mecum partire laborem. 510.
 Æneas (ut fama fidem, missique reportant
 Exploratores) equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
 Per deserta jugo properans adventat ad urbem,
 Furta paro belli convexo in tramite sylvę, 515.
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis:
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
 Tyburtique manus, ducis & tu concipe curam.
 Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis 520.
 Hortatur, sociosque duces: & pergit in hostem.
 Est curva anfractu vallis, accommoda fraudi,
 Armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
 Urget utrinque latus, tenuis qua se mita ducit,
 Angustæque ferunt fauces; aditusque maligni. 525.
 Hanc super, in speculis summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus:
 Seu dextra lævaque velis occurrere pugna,
 Sive instare jugis, & grandia volvere saxa,

Huc juvenis nota fertur regione viarum, § 30.
 Arripuitque locum, & sylvis insedit iniquis.
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacraque caterva
 Compellabat; & has tristes Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla, § 35.
 O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias. nec enim novus ille Dianę
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe, § 40.
 Infantem fugiens media inter pręlia belli
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Calmille, mutata parte Camillam.
 Ipse sinu prę se portans juga longa petebat
 Solorum nemorum: tela undique seşa premebant, § 45.
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce, fugę medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis (tantus se nubibus imber
 Ruperat) ille innare parans infantis amore
 Tardatur, charoque oneri timet. omnia secum § 50.
 Verlanti, subito vix hæc sententia sedit.
 Tellum immane manu valida quod forte gerebat
 Bellator, solidum nodis & robore cocto,
 Huic naram, libro & sylvestri subere clausam,
 Implicat, atqueabilem medię circumligat hastę. § 55.
 Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
 Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voco; tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
 Diva, tuam: quę nunc dubiis committitur auris. § 60.
 Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
 Immittit. sonuere undę, rapidum super amnem

Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.

At Metabus, magis propius jam urgente caterva,

Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565.

Gramineo, donum Trivia, de cespite vellit.

Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes

Accepere; (neque ipse manus feritate dedisset)

Pastorum & solis exegit montibus ævum.

Hic natam in dumis, interque horrentia lustra, 570.

Armentalis equæ mammis, & lacte ferino

Nutribat, teneris immulgens ubera labris,

Utque pedum primis infans vestigia plantis

Institerat, jaculo palmas oneravit acuto,

Spiculaque ex humero parvæ suspendit & arcum, 575.

Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,

Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.

Tela manu jam tum tenerâ puerilia torfit,

Et fundam tereti circum caput egit habena,

Strymoniamque gruem, aut album dejecit odorem. 580.

Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres

Optavere nurum: sola contenta Diana

Æternum telorum, & virginitatis amorem

Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset

Militia tali conata laceffere Teucros: 585.

Chara mihi comitumque foret nunc una mearum.

Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis.

Labere nympha polo, finesque invise Latinos,

Tristis ubi infausito committitur omine pugna. 589.

Hæc cape, & ultricem pharetra deprome sagittam:

Hæc quicumque sacrum violarit vulnere corpus,

Tros Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.

Post ego nube cava miserandæ corpus & arma

Inspoliata feram tumulo, patrique reponam,

Dixit. at illa leves cœli demissa per auras

Insonnit , nigro circumdata turbine corpus.

At manus interea muris Trojana propinquat,
 Etruscique duces , equitumque exercitus omnis,
 Compositi numero in turmas. fremit equore toto
 Insultans sonipes , preisis pugnat habenis 600.
 Huc obversus & huc. tum late ferreus hastis
 Horret ager , campique armis sublimibus ardent.
 Nec non Messapus contra , celeresque Latini,
 Et cum fratre Coras , & Virginis ala Camille:
 Adversis campo apparent , hastasque reductis 605.
 Protendum longe dextris . & spicula vibrant:
 Adventusque virum , fremitusque ardesci equorum.
 Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Sublitterat : subito erumpunt clamore : frementesque
 Exhortantur equos ; fundunt simul undique tela 610.
 Crebra , nivis ritu : cœlumque obtexitur umbra.
 Continuo adversis Tyrrhenus , & Acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis , primique ruinam
 Dant sonitu ingenti , præfractaque quadrupedantum
 Pectora pectoribus rumpunt. excussus Aconteus 615.
 Fulminis in morem , aut tormento ponderis acti,
 Præcipitat longe , & vitam dispergit in auras.
 Extemplo turbata acies , versique Latini
 Rejiciunt parmas ; & equos ad moenia vertunt.
 Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas. 620.
 Jamque propinquabant portis : rursusque Latini
 Clamorem tollunt , & mollia colla reflectunt:
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
 Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam 625.
 Spumeus , extremamque sinu perfundit arenam;
 Nunc rapidus retro atque cœstu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.

Bis Thulci Rutulos egere ad mœnia versos,
 Bis reiecti armis respectant terga regentes 630.
 Tertia sed postquam congressi in præliis totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir,
 Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
 Armaque, corporaque: & permisti cede virorum
 Semianimes volvuntur equi; pugna aspera surgit. 635
 Orsilocus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
 Hastam intorfit equo, ferrumque sub aure reliquit.
 Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat
 Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam, 640
 Iugentemque animis, ingentem corpore & armis
 Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
 Tantus in arma patet, latos huic hasta per armos 444
 Acta tremit, duplicatque, virum transfixa, dolorem,
 Funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
 At medias inter cedes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla,
 Et nunc lenta manu spargens hastilia densat, 650
 Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem,
 Aureus ex humero sonat arcus & arma Dianæ.
 Illa etiam, si quando intergum pulsa recessit,
 Spicula converso fugientia dirigit arcu.
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo, 655
 Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia securim,
 Italides: quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit, pacisque bonas bellicue ministras.
 Quales Threiciæ cum flumina Thermodoontis
 Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis: 660
 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru

Penthesilea refert : magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

Quem telo primum , quem postremum aspera virgo
Dejicis ? aut quot humi morientia corpora fundis 665.

Eumenium Clytio primum patre : cujus apertum
Adversæ longa transverberat abiete pectus.

Sanguinis ille vomens rivos cadit , atque cruentam
Mandit humum , moriensque suo se in vulnere versat.

Tum Lirin , Pagasumque super : quorum alter habenas
Suffosso revolutus equo dum colligit , alter 671.

Dum subit , ac dextram labenti tendit inertem ,

Præcipites pariterque ruunt. his addit Amastrum

Hippotadem : sequiturque incumbens eminus hasta

Tereaque , Harpalycumque , & Demophoonta , Chro-
mimque: 675.

Quotque emissæ manu contorsit spicula virgo ,

Tot Phrygii cecidere viri. procul Orphitus armis

Ignotis , & equo venator Japyge fertur :

Cui pellis latos humeros erepto juvenco

Pugnatori operit : caput ingens , oris hiatus, 680.

Et malæ texere lupi , cum dentibus albis ;

Agrestisque manus armat sparus : ipse catervis

Vertitur in mediis , & toto vertice supra est ,

Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)

Trajit , & super hæc inimico pectore fatur: 685.

Sylvis te , Tyrrhene , feras agitare putasti ?

Advenit qui vestra dies muliebribus armis

Verba redargueret : nomen tamen haud leve partum

Manibus hoc referes , telo cecidisse Camillæ.

Protinus Orsilocho , & Buten , duo maxima Teu-
crum 690.

Corpora : sed Buten adversum cuspide figit

Loricam galeamque inter , qua colla sedentis

Lucent, & hævo dependet parma lacerto.
 Orsilochum fugiens, magnumque agitata per orbem,
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem. 695
 Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
 Altior insurgens, oranti & multa precanti
 Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsit
 Appenninicolæ bellator filius Auni, 700
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugnam
 Posse, neque instantem reginam avertere cernit:
 Consilio versare dolos ingresus, & astu,
 Incipit hæc. quid tam egregium, si foemina forti 705
 Fideis equo? dimitte fugam & te comminus equo
 Mecum crede solo, pugneque accinge pedestri:
 Jam nosces ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit. at illa furens, acrique incensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque assistit in armis, 710
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma.
 At juvenis vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 (Haud mora) conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
 Vane Ligur, frustra que animis elate superbis: 715
 Nequicquam patriastentasti lubricus artes:
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
 Transiit equum cursu: frænisque adversa prehenfis
 Congreditur, poenasque inimico à sanguine sumit. 720
 Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis:
 Tum cruor & vulsæ labuntur ab æthere plumæ. 724
 At non hæc nullis hominum fator, atque deorum

Observans oculis , summo sedet altus Olympo:
 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
 Suscitât , & stimulis haud mollibus incitat iras.
 Ergo inter cædes , cedentiaque agmina Tarchon
 Fertur equo , variisque instigat vocibus alas, 730
 Nomine quenque vocans , reficitque in prælia pulsos.
 Quis metus , ò nunquam dolituri , ò semper inertes
 Tyrrheni , quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit , atque hæc agmina vertit?
 Quo ferrum ? quidve hæc geritis tela irrita dextris? 735
 At non in Venerem segnes , nocturnaue bella,
 Aut ubi curba choros indixit tibia Bacchi,
 Expectare dapes , & plenæ pocula mensæ.
 Hic amor , hoc studium , dum sacra secundus aruspex
 Nunciet : ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740
 Hæc effatus , equum in medios , moriturus & ipse,
 Concitat , & Venulo adversum se turbidus infert:
 Direptumque ab equo dextra complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 Tollitur in coelum clamor , cunctique Latini 745
 Convertère oculos : volat igneus equore Tarchon
 Arma virumque ferens : tum summa ipsius ab hasta
 Dissringit ferrum , & partes rimatur apertas,
 Quæ vulnus lethale ferat : contra ille repugnans
 Sustinet à iugulo dextram , & vim viribus exit. 750
 Utque volans alte raptum cum fulva draconem
 Fert aquila , implicuitque pedes , atque unguibus hæsit:
 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horret squammis , & sibilat ore,
 Arduus insurgens : illa haud minus urget adunco 755
 Lustantem rostro , simul æthera verberat alis.
 Haud aliter prædam Tyburtum , ex agmine Tarchon
 Portat ovans. Ducis exemplum eventumque sequenti

Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Aruns
 Velocem jaculo & multa prior arte Camillam 760
 Circuit, & quæ sit fortuna facillima tentat.
 Qua secunque furens medio tulit agmine virgo,
 Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
 Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas. 765
 Hos aditus, jamque hos aditus omnemque pererrat
 Undique circuitum, & certam quatit improbus ha-
 stam.

Forte sacer Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
 Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis 770
 In plumam squamis auroque inserta tegebat.
 Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,
 Spicula torquebat Lycio Cortynaia cornu:
 Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
 Cassida. tum croceam chlamidemque sinusque crepantes 775

Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
 Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugne 780
 Cæca sequebatur, totumque incensa per agmen
 Fœmineo præde, & spoliis ardebat amore.
 Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 Conjicit, & superos Aruns sic voce precatur:
 Summe deum, sancti custos Soractis Apollo, 785
 Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur, & medium freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia pruna,
 Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis.

Omnipotens , non exuvias , pulsæve trophæum 790.
 Virginis , aut spolia ulla peto , mihi cetera laudem
 Facta ferant : hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadit , patriam remeabo inglorius urbem.
 Audiit , & voci Phœbus succedere partem
 Mente debet , partem volucres disperfit in auras. 795.
 Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
 Annuit oranti : reducem ut patria alta videret,
 Non debet ; inque Notos vocem vetère procellæ.
 Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertere animos acies , oculosque tulere 800.
 Cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa, nec auræ,
 Nec sonitus memor , ac venientis ab æthere teli.
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
 Concurrent trepidæ comites , dominamque ruentem
 Suscipiunt : fugit ante omnes exterritus Aruns, 805.
 Letitia , mistoque metui : nec jam amplius hasta
 Credere , nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille , prius quam tela inimica sequantur,
 Continuo in montes sese avius abdedit altos 810.
 Occiso pastore lupus , magnove juvenco,
 Consciis audacis facti, caudamque remulcens
 Subjecit pavitantem utero , sylvasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
 Contentusque fuga, mediis se immiscuit armis. 815.
 Illa manu moriens telum trahit : ossa sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exanguis : labuntur frigida letho
 Lumina : purpureus quodam color ora reliquit.
 Tum sic expirans Accam , ex æqualibus unam, 820.
 Alloquitur (fida ante alias quæ sola Camillæ,
 Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur:

Hecstenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum
 Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
 Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer: 825
 Succedat pugna, Trojanosque arceat urbe:
 Jamque vale. simul his dictis linquebat habenas,
 Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
 Paulatim exsolvit se corpore: lentaque colla,
 Et captum letho posuit caput arma relinquens: 830
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla.
 Incurrunt densi, simul omnis copia Teuerum,
 Tyrrhenique duces, Evandrique Arcadis alq. 835
 At Triviae custos jamdudum in montibus Opis
 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
 Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam,
 Ingemuitque, deditque has imo pectore voces: 840
 Heu nimium virgo, nimium crudele lūisti
 Supplicium, Teucros conata lacerare bello:
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:
 Non tamen indecorem tuæ te regina relinquet 845
 Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine lethum
 Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
 Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet merita, fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum 850
 Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
 Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
 Sistit, & aruntem tumulo speculatur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
 Cur (inquit) diversus abis? huc dirige gressum, 855
 Huc,

Huc , periture, veni : capias ut signa Camille

Premia : cunc etiam telis moriere Dianæ?

Dixit , & aurata volucrem Threïssa sagittam

Deprompsit pharetra , cornuque infensa tetendit,

Et duxit longe , donec curvata coirent

866

Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis,

Lava aciem ferri, dextra nervoque papillam.

Exemplo teli stridorem , aurasque sonantes

Audit una Aruns , hæsitque in corpore ferrum.

Illum expirantem focii, atque extrema gementem

867

Obliti, ignoto camporum in pulvere linquunt.

Opis ad ætherum pennis aufertur Olympum.

Prima , fugit, domina amissa, levis ala Camille:

Turbati fugiunt Rutuli. fugit acer Atinas:

Disiectique duces, desolatique manipuli

870

Tuta petunt , & equis aversi ad moenia tendunt.

Nec quæquam instantes Teucros , lethumque ferentes

Sustentare valet telis aut sistere contra.

Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,

874

Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum.

Volvitur ad muros caligine turbidus atra

Pulvis, & è speculis percussæ pectora matres,

Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.

Qui cursu portas primi irrupere patentes,

Hos inimica super misto premit agmine turba;

880

Nec miseram effugiunt mortem , sed limine in ipso,

Moenibus in patriis , atque inter tuta domorum

Confixi expirant animas ; pars claudere portas:

Nec sociis aperire viam, nec moenibus audent

Accipere orantes : oriturque miserrima cædes

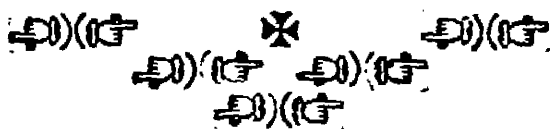
885

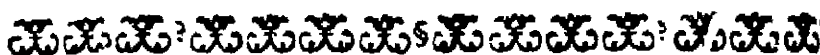
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.

Exclusi ante oculos, lacrymantumque ora parentum.

Pars in præcipites fossas , urgente ruina

Volvitur : immixtis pars cæca & concita frenis
 Arietat in portas , & duros obice postes. 890.
 Ipse de muris summo certamine matres
 (Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
 Telus manu trepide jaciunt : ac robore duro,
 Stripitibus ferrum , sudibusque imitantur obustis
 Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent. 895.
 Interea Turnum in sylvis sevilissimus implet
 Nuncius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
 Deletas Volscorum acies , cecidisse Camillam,
 Ingruere infensos hostes , & Marte secundo
 Omnia corripuisse : metum jam ad mœnia ferri. 900.
 Ille furens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Vix è conspectu exierat , campumque tenebat,
 Cum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
 Exsuperatque jugum , sylvaque evadit opæca. 905.
 Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 Agmine , nec longis inter se passibus absunt.
 Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
 Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit:
 Et seivum Æneam agnovit Turnus in armis, 910.
 Adventumque pedum , flatulque audivit equorum:
 Continuo pugnas ineant , & prælia tentent:
 Ni roseus festos jam gurgite Phœbus Ibero
 Tingat equos , noctemque die labente reducat.
 Confidunt castris ante urbem, & mœnia vallant. 915.

ÆNEIDOS,

LIBER XII.

Argumentum.

Turnus singulari cum Ænea certamine dimicare vult, & in hanc rem fœdus scribitur, quod Rutuli rumpunt. Venus gnato vulnerrato dictamno medetur. Postremo Turnus ad monomachiam coactus, ab Ænea vita spoliatur.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
 Se signari oculis, ultro implacabilis ardet,
 Attollitque animos. Poenorum qualis in arvis
 Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
 Tum demum movet arma leo: gaudetque comantes
 Excutiens cervice toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
 Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
 Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit: 10.
 Nulla mora in Turno, nihil est quod dicta retractent
 Ignavi Æneadz, nec quæ pepigere reculent.
 Congredior. fer sacra, pater, & concipe fœdus.
 Aut hac Dardanum dextrâ sub tartara mittam,
 Desertorem Asiæ (sedeant, spectentque Latini) 15.
 Et solus ferro crimen commune refellam:
 Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
 Olli sed ato respondit corde Latinus:
 O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci

Virtute exsuperas , tanto me impensius æquum est 20.
 Consulere , atque omnes metuentem expendere casus.
 Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manu : nec non aurumque animusque Latino est.
 Sunt aliæ innuptæ Latio , & Laurentibus agris, 24.
 Nec genus indecores : sine me hæc haud mollia fatu
 Sublatis aperire dolis simul hæc animo hauri.
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Fas erat : idque omnes divique hominesque canebant:
 Victus amore tui , cognato sanguine victus,
 Conjugis & mœstæ lacrimis, vincla omnia rupi: 30.
 Promissam eripuit genero ; arma impia sumpsi,
 Ex illo , qui me casus, Turne, sequantur
 Bella vides : quantos primus patiare labores,
 Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
 Spes Italas : recalent nostro Tribernia fluenta 35.
 Sanguine adhuc , campique ingentes ossibus albert.
 Quo referor toties ? quæ mentem insania mutat?
 Si , Turno extincto , socios sum accire paratus,
 Cur non incolumi potius certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli , quid cætera dicet 40.
 Italia, ad mortem si te (fors dicta refuter)
 Prodiderim , natam & consubia nostra petentem?
 Respice res bello varias : miserere parentis
 Longævi , quem nunc mœstum patria Ardea longe
 Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni 45.
 Flectitur : exsuperat magis , ægrescitque medendo.
 Ut primum fari potuit , sic incipit ore:
 Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
 Deponas : lethumque finas pro laude pacisci.
 Et nos tela , pater , ferrumque haud debile dextra 50.
 Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longe illi dea mater erit , quæ nube fugacem

Forminea tegat, & vanis sese occulat umbris:
 At regina nova pugne conterrita sorte
 Flebat & ardentem generum moritura tenebat:
 Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amat
 Tangit honos animum (spes tu nunc una senectæ,
 Tu requies miseræ: decus, imperiumque Latini
 Te penes; inte omnis domus inclinata recumbit)
 Unum oro, disiste manum committere Teucris.
 Qui te cunque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent: simul hæc invisa relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
 Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem
 Subjecit rubor & calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, vel mistra rubent ubi lilia multâ
 Alba rosa: tales virgo debat ore colores.
 Illum turbat amor, figitque in virgine vultus.
 Ardet in arma magis, paucisque astat Amata.
 Ne quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
 Prolequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
 Haud placitura refer. Cum primum crastina coelo
 Puniceis investa rotis aurora rubebit,
 Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma quiescant,
 Et Rutulum, nostro dirimatur sanguine bellum:
 Illo quærat conjux Lavinia campo.

Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit,
 Poscit equos: gaudetque tuens ante ora frementes,
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
 Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
 Circumstant properi aurigæ, manibusque lacescunt

Pectora plausa cavis, & colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem, alboque orichalco
 Circumdat loricam humeris: simul aprat habendo
 Ensemque, clypeumque, & rubrę cornua crisse:
 Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse patenti 204
 Cecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
 Exin, quę in mediis ingenti adnixa columę
 Edibus altabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spolium; quassatque trementem,
 Vociferans. Nunc, ò nunquam frustrata vocatus 254
 Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor
 Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
 Loricamque manu valida lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis, & foedare in pulvere crines
 Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes. 300
 His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
 Scintillę absistunt; oculis micat acribus ignis.
 Mugitus veluti cum prima in pręlia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacepsit 305
 Ictibus, & sparsa ad pugnam pręludit arena.
 Nec minus interea maternis sævus in armis
 Eneas acuit Martem, & se suscitât ira,
 Oblato gaudens componi foedere bellum.
 Tum socios, mœstique metum solatur Iuli, 310
 Pata docens: regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros & pacis dicere leges.
 Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
 Solis equi, Incemque elatis naribus efflant. 315
 Campum ad certamen magnę sub mœnibus urbis
 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant:
 In medioque focos, & Diis communibus aras

Gramineas : alii fontemque ignemque ferebant,
Velati lino , & verbena tempora vincti.

120

Procedit legio Aufonidum , pilataque plenis
Agmina se fundunt portis : hinc Troius omnis
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro , quam si aspera Martis
Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipsi

125

Dactores auro volitant ostroque decoris;
Et genus Aslaraci Mnestheus : & sortis Asylas,
Et Messapus equum domitor , Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
Desigunt tellure hastas , & scuta reclinant.

130

Tum studio offensæ matres , & vulgus inermum,
Invalidique senes , turres & tecta domorum
Obsedere : alii portis sublimibus astant.

At Juno ex summo , qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat , neque honos aut gloriæ
monti)

135

Prospiciens tumulo , campum spectabat , & ambas
Lamentum , Troumque acies , urbemque Latini.
Extemplo , Turni sic est affata sororem,
Diva deam , stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet ; (hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter erepte pro virginitate sacravit,)

140

Nympha , decus fluviorum , animo gratissima nostro,
Scis ut te cunctis unam , quæcunque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
Prætulerm , cœlique libens in parte locarim;
Duce teum (ne me incuses) Iuturna , dolorem.
Quæ visa est fortuna pati , Paræque sinebant
Cedere res Latio , Turnum , & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fati:
Parcarumque dies & vis inimica propinquat.

145

150

Non

Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum.
 20. u, pro germano si quid præsentius audes,
 erge, decet; forsan miseros meliora sequentur,
 Vix ea: cum lacrymas oculis Juturna profudit,
 Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lacrymis hoc tempus, (ait Saturnia Iuno) 156.
 25. accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
 Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
 Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
 Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis. 160.
 Interea reges; ingenti mole Latinus
 30. Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 aurati bis sex radii fulgentia cingunt;
 Solis avi specimen. bigis it Turnus in albis,
 Una manu lato crispans hastilia ferro. 165.
 Hinc pater Æneas Romanę stirpis origo,
 Idereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius, (magnę spes altera Romę)
 Procedunt castris: puraque in veste sacerdos
 Etigerę fœtum suis, intonsamque bidentem 170.
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris:
 Illi ad surgentem conversi lumina solem,
 40. Vant fruges manibus fassas, & tempora ferro
 Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur: 175.
 Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores:
 Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno,
 Jam melior, jam diva, precor: tuque, inclyte Mavors,
 Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques: 180.
 Pontesque, fluviosque voco, quęque ætheris alti
 Religio, & quę cœruleo sunt numina ponto.
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,

Convenit Evandri victos discedere ad urbem:
 Cedis Iulus agris, nec post arma ulla rebelles
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacescent. 185
 Sin nostrorum annuerit nobis victoria Martem,
 (Ut potius reor, & potius dii numine fiment)
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ 190
 Inviçte gentes æterna in fœdera mittant.
 Sacra deosque dabo: socer arma Latinus habeto,
 Imperium solenne socer; mihi moenia Teucris
 Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas, sequitur sic deinde Latinus, 195
 Suspiciens cœlum, tenditque ad fœdera dextram:
 Hæc cadem, Ænea, terram, mare sidera iugo,
 Latonque genus duplex, Ianumque bifrontem,
 Vimque deum infernam, diri sacraria Ditis:
 Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit: 200
 Tango aras. mediosque ignes, & numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
 Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
 Avertet: non si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cœlumve in Tartara solvat: 205
 Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
 Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
 Cum semel in sylvis ima de stirpe recisum
 Matre caret, posuitque comas & brachia ferro:
 Olim arbor, nunc artificis manus ex decore 210
 Inclusit, patribusque dedit gustare Latinis.
 Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
 Conspectu in medio procerum. tum rite sacratas
 In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215
 At vero Rutulis impar ea pugna videri

Jamdudum , & vario misceri pectora motu.
 Tum magis , ut propius cernunt non viribus equis,
 Adjuvat incessu tacito progressus , & aram
 Suppliciter venerans demisso lumine Turnus, 220
 Tabentesque genæ , & juvenili in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermonem , & vulgi variare labantia corda,
 In medias acies , formam as simulata Camerti,
 Cui genus à proavis ingens , clarumque paternæ 225
 Nomen erat virtutis , & ipse accerrimus armis,
 In medias dat sese acies , haud nescia rerum,
 Rumoresque ferit varios : ac talia fatur:
 Non pudet , ò Rutuli , cunctis pro talibus unam
 Objectare animam ? numerone , an viribus equi 230
 Non sumus ? en omnes & Troës & Arcades hinc sunt,
 Fatalisque manus , infensa Etruria Turno:
 Vix hostem , alterni si congrediamur , habemus.
 Ille quidem ad superos , quorum se devovet aris,
 Succedet fama , vivusque per ora feretur: 235
 Nos patria missa dominis parere superbis
 Cogemur , qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
 Jam magis atque magis , serpitque per agmina murmur:
 Ipsi Laurentes mutati , ipsique Latini, 240
 Qui sibi jam requiem pugne , rebusque salutem
 Sperabant , nunc arma volunt , foedusque precantur
 Infectum , & Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit , & alto
 Dat signum cœlo : quo non præsentius ullam 245
 Turbavit mentes Italas , monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Iovis ales in æthra,
 Littoreas agitabat aves , turbamque sonantem
 Agminis aligeri , subito cum lapsus ad undas

Cygnum excellentem pedibus rapit improbus uncis. 250.
 Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
 Convertunt clamore fugam (miserabile visu)
 Ætheraque obducunt pennis , hostemque per auras
 Facta nube premunt : donec vi victus, & ipso
 Pondere deficit, prædamque ex unguibus ales 255.
 Projecit fluvio , penitusque in nubila fugit.
 Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediuntque manus : primusque Tolumnius augur,
 Hoc erat , hoc votis (inquit) quod sæpe petivi.
 Accipio, agnoscoque deos : me, me duce ferrum 260.
 Corripite, ò Rutuli , quos improbus advena bello
 Territat , invalidas ut aves , & litora vestra
 Vi populat. petet ille fugam , penitusque profundo
 Vela dabit : vos unanimi dentate catervas,
 Et regem vobis pugna defendite raptum. 265.
 Dixit , & adversos telum contorsit in hostes
 Procurrens : sonitum dat stridula cornus , & auras
 Certa secat. simul hoc, simul ingens clamor , & omnes
 Turbati cunci, caelestiaque corda tumultu
 Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum 270.
 Corpora constiterant contra, quos fida crearat
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippos
 Horum unum ad medium , teritur qua sutilis alvo
 Balteus , & laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium forma juvenem & fulgentibus armis, 275.
 Transadigit costas, fulvaque extendit arena.
 At fratres, animola phalanx , accensaque luctu,
 Pars gladios stringunt manibus : pars missile ferrum
 Corripiunt, cæcique ruunt : quos agmina contra
 Procurreunt Laurentum: hinc densi rursus inundant 280.
 Troës, Agylinique, & pictis Arcades armis.
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro.

Diripere aras , it toto turbida cœlo
 Tempestas telorum , ac ferreus ingruit imber:
 Craterasque , focosque ferunt : fugit ipse Latinus, 285.
 Pulsatos referens infecto foedere divos.
 Infrenant alii currus , aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos , & strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem , regilque insigne gerentem
 Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere foedus, 290.
 Adverso præterret equo , ruit ille recedens,
 Et miser oppositis à tergo involvitur aris
 In caput, inque humeros : at fervidus advolat hasta
 Messapus, teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: 295.
 Hoc habet, hæc melior magnis data victima divis.
 Concurrunt Itali , spolianteque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Chorincus ab ara
 Corripit : & venienti Ebuso , plagamque ferenti
 Occupat os flammis : illi ingens barba reluxit, 300.
 Nidoremque ambusta dedit : super ipse sequutus
 Gæsariem læva turbati corripit hostis,
 Impresloque genu nitens , terræ applicat ipsum:
 Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alcum
 Pastorem , primaque acie per tela ruentem 305.
 Ense sequens nudo superimminet : ille securi
 Adversæ frontem mediam mentumque reducta
 Disjicit , & sparsæ late rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos , & ferreus urget
 Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem. 310.
 At pius Æneas dextram tendebat inermem,
 Nudato capite , atque suos clamore vocabat.
 Quo ruitis ? quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras : iustum jam foedus , & omnes
 Composite leges : mihi jus concurrere soli.

Me finite, atque auferte metus : ego foedera faxo
 Firma manu : Turnum jam debent hæc mihi sacra,
 Has inter voces, media inter talia verba,
 Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est:
 Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta: 320
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne
 Attulerit : pressa est insignis gloria facti.
 Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
 Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet: 325
 Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
 Multa virum volitans dat fortia corpora letho:
 Semineces volvit multos, aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
 Bella movens immittit equos : illi æquore aperto
 Ante Notos Zephyrumque volant : gemit ultima pulsu
 Thracæ pedum : circumque atræ Formidinis ora, 335
 Iræque, Insidizque dei comitatus aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore quatit (miserabile) cæsis
 Hostibus insultans : spargit rapida ungula rores
 Sanguineos, missæque cruor calcatur arenâ. 340
 Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrinque, Pho-
 lumque:
 Hunc congressus, & hunc, illum eminus : eminus ambos
 Imbrasidas, Glaucum atque Ladem : quos Imbrasus ipse
 Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis,
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos. 345
 Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis,

Nomine avum referens, animo, manibusque parentem,
 Qui quondam castra ut Danaum speculator adiret,
 Ausus Pelidę pretium sibi poscere currus. 350
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio: nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
 Ante levi jaculo longum per inane sequutus,
 Sistit equos bijuges, & curru desilit, atque 355
 Semianimi lapsoque supervenit, & pede collo
 Impresso, dextra mucronem extorquet, & alto
 Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc insuper addit:
 En agros, & quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens; hæc præmia, qui me 360
 Ferro ausi tentare, ferunt; sic moenia condunt.
 Huic comitem Buten, conjecta cuspide mittit:
 Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Therfilochumque
 Et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.
 Ac velut Edoni Boreę cum spiritus alto 365
 Insonat *Ægæo*, sequiturque ad litora fluctus,
 Qua venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
 Sic Turno, quacunque viam secat, agmina cedunt,
 Conversęque ruunt acies. fert impetus ipsum,
 Et cristam adverso curru quatit aura volantem. 370
 Non tulit instantem Phegeus animisque frementem:
 Objecit sese ad currum, & spiritantia frænis
 Ora citatorum dextra contorsit equorum.
 Dum trahitur, pendetque jugis: hunc lata resectum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem 375
 Loricam, & summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen clypeo obiecto conversus in hostem
 Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
 Quem rota præcipitem, & procursum concitus axis
 Impulit, effuditque solo; Turnusque sequutus, 380

Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arena.
 Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
 Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
 Alcaniusque comes castris statuere cruentum, 385.
 Alternos longa nitentem cuspide gressus.
 Saxit, & infracta luctatur arundine telum
 Eripere: auxilioque viam quæ proxima poscit:
 Ense secent lato vulnus, relique latebram
 Relcendant penitus, seseque in bella remittant. 390.
 Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
 Iasides, acri quondam cui captus amore
 Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
 Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.
 Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395.
 Scire potestates herbarum, usumque medendi
 Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
 Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
 Æneas, magno juvenum, & moerentis Iuli
 Concursum, lacrymisque immobilis. ille retorto 400.
 Pœonium in morem senior succinctus amictu,
 Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat: nequicquam spicula dextra
 Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apolio 405.
 Subvenit: & sœvus campis magis ac magis horror
 Crebrescit, propiusque malum est, jam pulvere cœlum
 Stare vident, subeunt equites, & spicula castris
 Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
 Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum. 410.
 Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
 Dictamnum genitrix Creræa carpit ab Ida,
 Puberibus caulem foliis, & flore comantem

Purpureo , non illa feris incognita capris
 Gramina , cum tergo volucres hæſere ſagittæ. 415.
 Hoc Venus , obſcuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit : hoc fuſum labris ſplendentibus annem
 Inficit , occultè medicans : ſpargitque ſalubris
 Ambroſiæ ſuccos , & odoriferam Panaceam.
 Fovit ea vulnus lymphæ longævus Iâpis 420.
 Ignorans , ſubitoque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor , omnis ſtetit imo vulnere ſanguis:
 Iamque ſequuta manum , nullo cogente , ſagitta
 Excidit , atque novè rediere in priſtina vires.
 Arma citi properate viro : quid ſtatis? Iapis 425.
 Conclamat : primuſque animos accendit in hoſtes:
 Non hæc humanis opibus : non arte magiſtra
 Proveniunt : neque te , Ænea , mea dextera ſervat:
 Major agit deus , atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugne , ſuras incluſerat auro 430.
 Hinc atque hinc : oditque moras , haſtamque coruſcat.
 Poſtquam habilis lateri clypeus , loricaque tergo eſt,
 Alcanium fuſis circum complectitur armis:
 Summaque per galeam delibans oſcula , ſatur: 435.
Diſce puer virtutem ex me , verumque laborem,
Fortunam ex aliis : nunc te mea dextera bello
 Deſenſum dabit , & magna inter præmia ducet,
 Tu facito , mox cum matura adoleverit ætas,
 Sis memor , & te animo repetentem exempla tuorum,
 Et pater Æneas, & avunculus excitet HecTOR. 440.
 Hæc ubi dicta dedit , portis ſeſe extulit , ingens
 Telum immane manu quatiens : ſimul agmine denſo
 Antæus , Mneſtheuſque ruunt : omniſque relictis
 Turba fluit caſtris , tum cæco pulvere campus
 Miſcetur , pulſuque pedum cremit excita tellus. 445.
 Vidit ab diverſo venientes aggere Turnus,

Videre Aufonii : gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor. prima ante omnes Juturna Latinos
 Audit , agnovitque sonum , & tremefacta refugit.
 Ille volat , campoque atrum rapit agmen aperto: 450.
 Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 It mare per medium (miseris heu præscia longe
 Horrescunt corda agricolis : dabit ille ruinas
 Arboribus, stragemque satis, ruet omnia late.
 Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti.) 455.
 Talis in adversos ductor Rheteius hostes
 Agmen agit : densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant, ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archetiam Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
 Usentemque Gyas : cadit ipse Tolumnius augur, 460.
 Primus iam adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in coelum clamor : versique vicissim
 Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros:
 Ipse neque adversos dignatur sternere morti:
 Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes 465.
 Insequitur : solum densa in caligine Turnum
 Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
 Hoc concussa metu mentem Juturna virago,
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit, & longe lapsum temone relinquit: 470.
 Ipsa subit , manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens , vocemque & corpus & arma Me-
 tisci.
 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
 Pervolat , & pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens , nidisque loquacibus escas: 475.
 Et nunc porticibus vacuis , nunc humida circum
 Stagna sonat : similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis , rapidoque volans obit omnia curru:

Jamque hic germanum, jamque hic ostendit ovantem:
 Nec conferre manum patitur. volat avia longe. 480.
 Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
 Vestigatque virum, & disjecta per agmina, magna
 Voce vocat, quoties oculos conjecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
 Averfos toties currus Juturna retorfit. 485.
 Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti læva duo forte gerebat
 Lenta levis cursu præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490.
 Substitit Æneas, & se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tum vero assurgunt iræ, insidiisque subactus
 Diversos ubi sensit equos, currumque referri, 495.
 Multa Jovem, & læsi testatus fœderis aras:
 Jam tandem invadit medios, & Marte secundo
 Terribilis, scævam nullo discrimine cædem
 Suscitât, irarumque omnes effundit habenas.
 Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmina cædes
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto 501.
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
 Expediat? tanton placuit concurrere motu,
 Juppiter, æterna gentes in pace futuras?
 Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes 505.
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
 Excipit in latus, & qua fata celerrima, crudum
 Transadigit costas & crates pectoris ense.
 Turnus æquo dejectum Amyeum, fratremque Diorem
 Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa, 510.
 Hunc mucrone ferit: cæruque abscissa duorum

Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis:
 Ipse inter primos dextram sub moenia tendit
 Æneas, magnaue incusat voce Latinum: § 80.
 Testaturque deos, se iavitu ad prælia cogi:
 Bis jam Italos hostes, hæc altera foedera rumpi:
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii referare jubent, & pandere portas
 Dardanidis: ipsumque trahunt in moenia regem: § 85.
 Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
 Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
 Illæ intus trepidæ rerum per cærea castra
 Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras. § 90.
 Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
 Intus saxa sonant, vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem, § 95.
 Incendi muros, ignes ad tecta volare,
 Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 Infelix pugne juvenem in certamine credit.
 Extinctum, & subito mentem turbata dolore,
 Se causam clamat crimenque caputque malorum: 600.
 Multaque per mœstum demens effata furem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis lethi trabe necit ab alta.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latine,
 Filia prima manu flavos Lavinia crines 605.
 Et roseas laniata genas, tum cætera circum
 Turba furit: resonant late plangoribus ædes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
 Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
 Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina, 610.

Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
Multaque se inculat, qui non acceperit ante
Dardanum Æneam, generumque adsciverit ultro.

Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
Iam minus, atque minus successu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura

615

Commistum clamorem, arrectasque impulit aures
Confusæ sonus urbis, & illeçtabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia lætu?

620

Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?

Sic ait, adductisq; amens subsistit habenis.

Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci

Aurige, currumque & equos & lora regebat,

Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur

625

Trojugenas, qua prima viam victoria pandit.

Sunt alii qui testâ manu defendere possunt.

Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:

Et nos sæva manu mittamus funera Teucris:

Nec numero inferior, pugne nec honore recedes.

630

Turnus ad hæc:

O soror, & dudum agnovi, cum prima per artem

Fœdera turbasti. teque hæc in bella dedisti:

Et nunc nequicquam fallis dea. sed quis Olympo

Demissam tantos voluit te ferre labores?

635

An fratris miseri lethum ut crudele videres?

Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?

Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem

Murranum (quo non superat mihi charior alter)

640

Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens

Aspiceret: Teucris potiuntur corpore & armis.

Exscindine domos (id rebus defuit unum)

Pernetiæ ? dextra nec Drancis dicta refellam?

Terga dabo ? & Turnum fugientem hæc terra videbit?

Usque adeone mori miserum est ? vos ò mihi manes

Este boni, quoniam superis averſa voluntas. 647.

Sancta ad vos anima, atque istius inſcia culpe,

Deſcendam magnorum haud unquam indignus avorum.

Vix ea ſatus erat : medios volat ecce per hoſtes 650.

Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagitta

Saucius ora : ruitque implorans nomine Turnum:

Turne, in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum.

Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur

Dejecturum arces Italiam, excidioque daturum: 655.

Jamque faces ad teſta volant : in te ora Latini,

In te oculos referunt. miſſat rex iſſe Latinus,

Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad ſœdera ſelectat.

Præterea regina tui fidiſſima, dextra

Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit. 660.

Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas

Suſtentant aciem : circum hos utrinque phalanges

ſtant denſæ, ſtriſtiſque ſeges mucronibus horret

Ferreæ : tu currum deſerto in gramine verſas.

Obſtupuit varia confuſus imagine rerum 665

Turnus, & obtutu tacito ſterit, æſtuat ingens

Imo in corde pudor, miſtoque intania luctu,

Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.

Ut primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt,

Ardentes oculorum acies ad mœnia torſit 670

Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.

Ecce autem flammis inter tabulata volutus

Ad cœlum undabat vortex, turrinque tenebat,

Turrin compactis trabibus quam eduxerat ipſe,

Subdideratque rotas, pontesque inſtraverat altos. 675

Jam jam fata, ſoror, ſuperant : abſiſte morari:

Quo Deus, & quo dura vocat fortuna, sequamur.

Stat conferre manum Æneæ: stat, quicquid acerbi est,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius: hunc, oro, sine me furere ante furorem. 680;

Dixit, & è curru saltum dedit ocus auri,
Perque hostes, per tela ruit: mœstamque sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.

Ac veluti montis saxum de vertice præceps
Cum ruit avulsum vento: seu turbidus imber 685;

Proluit, aut annis solvit sublapso vetustas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque lolo, sylvas, armenta, virosque

Involvens secum: disiecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690;

Sanguine terra madet, stridentque hastilibus auræ:
Significatque manu, & magno simul incipit ore:

Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini,
Quæcunque est fortuna, mea est: me verius unum
Pro vovis fœdus luere, & decernere ferro. 695;

Discessere omnes medii, spatiumque dedere.

At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces,
Præcipitatque moras omnes, opera omnia rumpit,
Latitia exultans, horrendumque intonat armis 700;

Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
Cum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

Jam vero & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Convertère oculos Itali: quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pullabant ariete muros: 705;

Armaque deposuere humeris. stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
Inter se coisse viros, & cernere ferro.

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710.
 Procurſu rapido conjeſtis eminus haſtis,
 Invadunt Martem clypeis atque ære ſonoro,
 Dat gemitum tellus. tum crebros enſibus iſtus
 Congeminant: *forſ & virtus miſcentur in unum.*
 Ac velut ingenti Sila, ſummove Taburno, 715.
 Cum duo converſis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt: pavidi ceſſere magiſtri,
 Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvenæ,
 Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur.
 Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent, 720.
 Cornuaque obnixa infigunt: & ſanguine largo
 Colla armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.
 Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 Jupiter ipſe duas equato examine lances 725.
 Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum:
 Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
 Emicat hic impune putans, & corpore toto
 Alte ſublatus conſurgit Turnus in enſem:
 Et ferit. exclamant Troës, trepidique Latini 730.
 Arrectæque amborum acies. at perfidus enſis
 Frangitur, in medioque ardentem deſerit iſtu,
 Ni fuga ſubſidio ſubeat: fugit ocior Euro,
 Ut capulum ignotum, dextramque aſpexit inermem.
 Fama eſt, præcipitem, cum prima in prælia junctos
 Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto, 736.
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci.
 Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
 Suffecit: poſtquam arma dei ad Vulcania ventum eſt,
 Mortalis mucro glaciens ceu fucilis iſtu 740.
 Diſſiluit: fulva reſplendent fragmina arena.
 Ergo amens diverſa fuga petit equora Turnus;

Et nunc huc , inde huc incertos implicat orbes.
 Undique enim densa Teuceri includere corona: 744
 Atque hinc vasta palus , hinc ardua moenia cingunt.
 Nec minus Æneas (quanquam tardante sagitta
 Interdum genua impediunt , cursumque recusant)
 Insequitur ; trepidique pedem pede fervidus urget.
 Inclusum veluti si quando in flumine nactus
 Cervum , aut puniceæ septum formidine pennæ, 750
 Venator cursu , canis & latratibus instat:
 Ille autem insidiis & ripa territus alta,
 Mille fugit refugitque vias : at vividus Umber
 Hæret hians : jam jamque tenet , similisque tenenti
 Increpuit malis , morsuque elusus inani est. 755
 Tum vero exoritur clamor , ripeque lacusque
 Responant circa , & cœlum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens , Rutulos simul increpat omnes,
 Nomine quemque vocans , notumque efflagitat ensẽm.
 Æneas mortem contra , præsensque minatur 760
 Exitium , si quisquam adeat terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans ; & saucius instat
 Quinque orbes exolent cursu , totidemque retexunt
 Huc , illuc : nec enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia ; sed Turni de vita & sanguine certant. 765
 Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat , nautis olim venerabile lignum:
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti divo , & votas suspendere vestes.
 Sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacram 770
 Sustulerant , puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Æneæ stabat : huc imperus illam
 Detulerat fixam , & lenta in radice tenebat.
 Incubuit , voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides , teloque sequi , quem prendere cursu 775

Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
 Faune, precor miserere, inquit: tuque optima ferrum
 Terra tene, colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Dixit; opemque Dei non cassa in vota vocavit. 780.

Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus

Roboris Æneas. dum nititur acer & instat,

Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci

Procurrit, fratrique enssem dea Daunia reddit. 785.

Quod Venus audaci nymphę indignata licere,

Accessit, telumque alta ab radice revellit.

Olli sublimes, armis animisque resecti,

Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,

Insistunt contra, certamine Matris anheli. 790.

Junonem interea rex omnipotentis Olympi

Alloquitur, fulva pugnæ de nube tuen- em:

Quæ jam finis erit conjux? quid denique restat?

Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris

Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli. 795.

Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?

Mortalin decuit violari vulnere divum?

Aut enssem (quid enim sine te Jururna valeret?)

Ereptam reddi Turno, & vim crescere victis?

Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris: 800.

Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curę

Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurrant.

Ventum ad supremum est: terris agitare vel undis

Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,

Deformare domum, & luctu miscere hymenæos: 805.

Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orsus.

Sic dea submisso contra Saturnia vultu.

Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas

Juppiter, & Turnum & terras invita reliqui.
 Nec tume aëria solam nunc sede videres 810.
 Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
 Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
 Juturnam misero (fateor) succurrere fratri
 Suasi, & pro vita majora audere probavi:
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum. 815.
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitio superis quæ reddita divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasque exoia relinquo,
 Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum: 820.
 Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)
 Component, cum jam leges & foedera jungent:
 Ne verus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari:
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes. 825.
 Sit Latium, sint Albani per secula reges:
 Sit Romana potens Itala virtute propago.
 Occidit, occideritque suas cum nomine Troja.
 Olli subridens hominum, rerumque repertor,
 Es germana Iovis, Saturnique altera proles; 830.
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
 Verum age, & inceptum frustra submitte furorē:
 Do quod vis: & me victulque volentique remitto.
 Sermōnem Ausonii patriū morelque tenebunt.
 Urque est, nomen erit: commisti corpore tantum 835.
 Subsident Teucri, morem ritulque sacrorum
 Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mistum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire deos pietate videbis
 Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores. 840.
 Annuit his Iuno, & mentem lætata retorset.

Interea excedit cœlo , nubemque reliquit.

His actis , aliud genitor tecum ipse volutat:

Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.

Dicuntur geminæ pestes , cognomine Diræ

845.

Quas & tartaream Nox intempesta Megæram

Uno eodemque tulit partu , paribusque revinxit

Serpentum Ipiris , ventosasque addidit alas.

Hæ Jovis ad solium , sævique in limine regis

Apparent , acuuntque metum mortalibus ægris.

850.

Si quando lethum horrificum morbosque deum rex

Molitur , meritas aut bello territat urbes.

Harum unam celerem demittit ab æthere summo

Juppiter , inque omen Juturnæ occurrere jussit.

Illæ volat , celerique ad terram turbine fertur:

855.

Non lecus ac nervo per nubem impulsæ sagittæ,

Armatam sævi Parthus quam felle veneni,

Parthus sive Cydon , telum immedicabile torfit.

Stridens , & celeres incognita transilit umbras.

Talis se fata nocte tulit , terrasque petivit.

860.

Postquam acies videt Iliacas , atque agmina Turni,

Altis in parvæ subito collecta figuram,

Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis

Nocte sedens , serum canit importuna per umbras:

Hanc versâ in faciem , Turni se pestis ad ora

865.

Fertque refertque sonans , clypeumque everberat alis.

Illi membra novus solvit formidine torpor:

Arrectæque horrore comæ , & vox faucibus hæsit.

At procul ut Diræ stridorem agnovit & alas,

Infelix crines sciadit Juturna solutos,

870.

Unguibus ora soror fœdans , & pectora pugnis.

Quid nunc te tua , Turne , potest germana juvare?

Aut quid jam miseræ superat mihi ? qua tibi lucem

Arte morer ? talin possum me opponere monstro?

Jam

Jam jam linquo acies : ne me terrete timentem
Obscenæ volucres : alarum verbera nosco,
Lethalemque sonum : nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis , hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam ? cur mortis adempta est
Conditio ? possem tantos finire dolores 880.

Nunc certe , & misero fratri comes ire per umbras,
Immortalis ego. haud quicquam mihi dulce meorum
Te sine , frater , erit. ò quæ satis ima dehiscat
Terra mihi , manesque deam demittat ad imos?
Tantum effata ; caput glauco contexit amictu, 885.
Multa gemens , & se fluvio dea condidit alto.

Æneas instat contra , telumque coruscat
Ingens arboreum ; & sævo sic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora est ? aut quid jam , Turne , rec-
trahas?

Non cursus, sævis certandum est comminus armis. 890
Verte omnes tute in facies , & contrahe quicquid
Sive animis , sive arte vales : opta ardua pennis
Astra sequi , clausumque cava te condere terra.
Ille caput quasiâns : non me tua fervida terrent
Dicta ferox , dii me terrent , & Juppiter hostis. 895

Nec plura effatus , saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum , ingens , campo qui forte jacebat
Limes agro positus , litem ut discerneret arvis.
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,

Qualia nunc hominum producit corpora tellus. 900
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem
Altior insurgens, & cursu concitus heros.

Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu , laxumque imagine moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,

Nec spatium evasit totum , nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit
 Nocte quies , nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur , & in mediis conatibus egri 910.
 Succidimus : non lingua valet ; non corpore notę
 Sufficiunt vires , nec vox neq; verba sequuntur:
 Sic Turno (quacunque viam virtute petivit)
 Successum dea dira negat : tum pectore sensus
 Vertuntur varii : Rutulos adspectat & urbem, 915.
 Cunctaturque metu , telumque instare tremiscit.
 Nec quo se eripiat , nec qua vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt , aurigamque sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale corulcat,
 Sortitus fortunam oculis , & corpore toto 920.
 Eminus intorquet. murali concita nunquam
 Tormento sic laxa fremunt , nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus : volat atri turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens , orasque recludit
 Loricę , & clypei extremos septemplex orbis 925.
 Per medium stridens transit femur. incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli , totiusque remugit
 Mons circum , & vocem late nemora alta remittunt.
 Ille humilis , supplexque oculos , dextramque precan-
 tem 930.
 Protendens ; Equidem merui , nec deprecor (inquit)
 Utere sorte tua. miseri te siqua parentis
 Tangere cura potest , oro (fuit & tibi talis
 Anchises genitor) Dauni miserere senectę:
 Et me , seu corpus spoliatum lumine mavis, 935
 Redde meis : vicisti ; & victum tendere palmas,
 Ausonii videre : tua est Lavinia conjux.
 Ulterius ne tende odijs. Stetit arer in armis

ÆNEIDOS, LIB. XII.

Æneas volvens oculos, dextramque repressit.
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo 9
 Coeperat, infelix humero cum apparuit alto,
 Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
 Ille oculis postquam sævi monumenta doloris 945
 Exuviasque hausit, furiis accensus, & ira
 Terribilis: Tunc hinc spoliis indute meorum
 Eripiare mihi? Pallaste hoc vulnere, Pallas
 Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
 Hoc dicens, ferrum adverteo sub pectore condit 950
 Fervidas, ast illi solvuntur frigore membra,
 Vtraque cum gemitu fugit indignata sub umbras:

FINIS.